BRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

KÖLTEMÉNYEI ÉS [illegible]

BÁRÓ
EÖTVÖS JÓZSEF
ÖSSZES MUNKÁI

BÁRÓ
EÖTVÖS JÓZSEF
ÖSSZES MUNKÁI

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF
ÖSSZES MUNKÁI
XVIII. KÖTET

KÖLTEMÉNYEK
SZÍNMŰVEK

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

ÖSSZES MUNKÁI

XVIII.

KÖLTEMÉNYEK
SZÍNMŰVEK

BUDAPEST MDCCCCIII
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

*

KÖLTEMÉNYEK
SZÍNMŰVEK

BUDAPEST MDCCCCIII
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

Révai és Salamon könyvnyomdája, Budapest, VIII., Üllői-út 18

KÖLTEMÉNYEK.

A MEGFAGYOTT GYERMEK.

Ily késő éjtszaka ki jár
Ott kinn a temetőn?
Az óra már éjfélt ütött,
A föld már néma lőn.

Egy árva gyermek andalog,
Szivét bú tölti el;
Hisz az, ki őt szerette még,
Többé már fel nem kel.

Anyja sírjára ül, zokog
Az árva kis fiú:
»Anyám, oh kedves jó anyám!
Szivem beh szomorú!

Mióta eltemettek itt,
Azóta bús fiad.
Nincs a faluban senki most,
Ki néki csókot ad;

Nincs senki, a ki mondaná:
Szeretlek gyermekem!
Puszta a ház, hideg szobám,
Nem fűtenek nekem.

Melléd temetve én is itt
Miért nem nyughatom?
Szegény és elhagyott vagyok,
Hideg a tél nagyon!«

Az árva búsan zengi így
Kinos panaszait;
Felelve rá a téli szél
Üvöltve felsivít.

A gyermek fázik, könnyei
Elállnak arczain;
Borzadva néz körül, de itt
A holtak hantjain

Mély nyúgalom uralkodik;
A csend irtóztató,
Csak szél sohajt a fákon át,
Sziszegve hull a hó.

Fölkelne, jaj! de nincs erő;
Lankadva visszadűl
A kedves dombra, — felsohajt,
S mély álomba merűl.

És ím az árva boldogúl,
Jól érzi most magát:
Elmúltak minden gondjai;
Az álom hív barát.

Szive még egyszer feldobog,
Mosolygnak ajkai;
Csöndes-nyugodva alszik ott —
Meghaltak kínjai.

1883.

A NYUGALOM.

A keresztnél méla csendben
Űl a remete,
A homályos erdőségen
Függ tekintete.

Mint mikor, ha béke lészen
Hosszu harcz után,
S fehér zászlókat tüzünk ki
A várak falán:

Úgy ez aggnak homlokán is
Már felvonta rég
Fehér színü lobogóját
A szent békeség.

A keserv vezette egykor
Az ifjút ide,
És e kunyhó szűk körében
Folyt le élete.

Most nyugodtan visszanézhet
Múlt korára ő,
Mint egy védfal áll előtte
Az elmult idő.

»Hála néked üdvözítőm, —
Így imádkozik —
Hogy elmúltak a keservek,
S szívem nyughatik.

Mindazok, kiket szerettem,
Régen nyugszanak,
S kínos vágyim s a reménység
Már nem bántanak.

Mint a lombveszített tölgyfa
Állok mostan itt,
És a vész, bármint dühöngjön,
Fel nem háborít«.

Mély gondokban elmerülve
Űl a remete,
Fájdalom és öröm nélkül
Hallgat érzete.

A kunyhóhoz víg kedvében
Gyermek közeleg,
És az aggot tisztelettel
Így szólítja meg:

»Áldj meg engem, szent remete,
Hogy boldog legyek!
A faluból jöttem hozzád,
Eprekért megyek.

Im rózsákat hoztam néked,
Nemde szépeket?
A szomszédok is csodálják
Kicsi kertemet«.

Az agg férfiú megáldja
A jó gyermeket,
S ez, rózsáit általadva,
Vígan elsiet.

Némán ül az agg sokáig,
A rózsákra néz,
S rég lecsillapúlt szivében
Feltámad a vész.

Visszagondol szebb korára,
Hol gyönyört igért
Neki is a gazdag élet,
Mint küzdelmi bért.

Hol a lyányka bíbor ajkkal
Szerelemről szólt
S elmerülve nézetében
Ő is boldog volt.

Régen elvirúlt tavasznak
Szebb virágira
Gondol vissza — s egy nehéz csepp
Húll rózsáira.

1884.

HOLDVILÁG.

Ha a nap leszállva eltűnt,
Mint egy fényes képzelet,
S a sötét éj fátyolával
Elterűl a föld felett:

Szívesen andalgok akkor
A harmattelt réteken,
És a hallgató természet
Nyúgodalmat ád nekem.

Mint ha aggnak homlokára
Hint ezüstöt az idő,
S nyúgodalmat nyer végtére
A sokáig szenvedő:

Úgy talál e föld nyugalmat,
Ha a nap lement,
És a holdvilág magasról
Rá ezüstöt önt.

1834.

A SAJKA.

Egy sajka lejt magánosan
A néma tó felett,
Messzünnen által-hallani
Lapátütéseket.

S ime most hangosb az ütés,
A part felé közelg,
Hol a habok tajtéka közt
A holdvilág enyelg.

S egyszerre csend uralkodik
Megint az éjtszakán,
Elérte partját s ott pihen
A hosszu út után.

Ekkép haladsz te, árva szív,
Homályos útadon;
Majd egykor megpihensz te is,
Nem ösmert partokon!

1885.

DALNOK ÉS KIRÁLY.

Szélvész üvölt, — a tenger
Egy sajkát zúg körűl,
Rajt' egy öreg király és
Egy ifju dalnok űl.

S mig korona övedzi
Az aggnak ősz haját,
Még fris babér az ifju
Redőtlen homlokát.

»Mit ér mostan hatalmam, —
Szól búsan a király; —
Ki annyi harczban győzött,
Dicsetlen sírt talál.

A nép könnyen felejti
Meghalt királyait,
Csak a ki jutalmazza,
Említi tetteit«.

‚Isten veled, szerelmem! —
A dalnok énekel; —
Isten veled örökre,
Ifjadnak halni kell,

Ha majdan énekemnek
Ismétled hangjait,
Gondolj reám is akkor,
Ki némán fekszem itt.

Elég gyönyört találtam,
Ne sírj, oh kedvesem:
Szerettem, énekeltem,
És ez elég nekem'.

S a tenger inkább ordít,
A szél inkább fütyűl,
A sajka szirtre vetve,
Törötten elmerűl. —

Megszűnt a vész, nyugodtan
Áll a tenger megint,
A holdvilág felkelve,
Reá ezüstöt hint.

A dalnok fris babérja
Fenn úszik tükörén:
Az aggnak koronája
Temetve fenekén.

1835.

BEDGELLERT.

Egy kromlech áll magánosan
Bedgellert völgyiben,
Alatta tört fegyver között
Egy welsz vitéz pihen.

S egy ifju sír a kő felett,
Ki tudja azt, miért?
A mult csatákért könnyezik,
Vagy tán a kedvesért?

Ki az, s mily harczban vérezett,
Kit itt temettek el?
A kő mohos, faragtalan
S ezekre nem felel.

De a keserv a kő felett
Beszélőbb felirás,
Mint szó, melyet hiú utód
A sírkövekre ás.

A hős és a pásztorfiu
Nem oly különbözők:
Keserv az ember élete,
Hidd, mind kesergtek ők.

1835.

BUCSÚ.

Isten veled, hazám, bátrak hazája,
Isten veled, te völgy, ti zöld hegyek!
Gyermek-reményim s bánatim tanyája,
Isten veled, én messze elmegyek;
Ha visszatérek, boldogulva, hon,
Hadd lássam népemet virányidon!

Nem mint Helvétia hótakart tetői,
Nem nyúlnak oly magasra bérczeid,
S tán szebbek a Provence daltelt mezői,
Mint zöld kalászt hullámzó téreid:
Virág mit ér, mit ér a bércz nekem?
Hazát kiván, hazáért ver szivem.

Az ég egy kincset ád minden hazának
S a nemzet híven őrzi birtokát;
Császárról szól a franczia fiának,
Büszkén mutatja Róma ó falát,
Hellásznak kincse egy elomló rom:
Tiéd, hazám, egy szentelt fájdalom.

Hallgatva áll Rákosnak szent határa,
Ah, régen hallgat immár a magyar!
S az ősök elenyészett nyomdokára
Az esti szellő új fövényt takar;
Hallgatva áll a tér, szivünk szorul,
S egy köny beszél hazánk nagyságirul.

S egy köny Budáról, mely magas tetőjén
Sötéten áll, egy bús emlékezet,
Nagy sírköve hazámnak temetőjén,
S ráírva mind, mi véle elveszett;
Régen szétdönté az idő falát,
Kövén meglátni a csaták nyomát.

S még áll Mohács, még áll! magasbra nőnek
Az új barázdán s régi hősökön
Kalászai, erőt ad a mezőnek,
Bár rég lefolyt, a férfivér-özön.
Nincs kő határán, nincsen kúnhalom,
De áll a tér s nem vész a fájdalom.

S nem veszhet el, mig az ezüst Dunának
Nagy tükörén egy honfiszem pihen,
S magyar lakik a parton, s a hazának
Csak egy romlatlan gyermeke leszen;
Buda-, Mohács-, Nándornál elfutó,
Tán honom könnye vagy te, nagy folyó?

S oh én szeretlek néma bánatodban,
Hazám, szeretlek könyeid között,
Égőn szeretlek özvegy-fátyolodban,
Nehéz keserved melybe öltözött;

Bájlón mosolygsz, mert bár sorsod kemény,
Él még a sír felett is egy remény.

És most isten veled, talán sokára,
Örökre tán, hazám, isten veled!
Rég eltűnt ismert bérczid kék határa,
S tovább siet vándorló gyermeked;
Ha visszatérek, boldogúlva, hon,
Hadd lássam népemet virányidon!

1886.

AZ ÉLET FÁJA.

Ismertem én ifjú koromban
Egy fát, éltemnek kertiben,
Gyönyör között és bánatomban
Enyhet találék hűsiben,
S mint fészkihez a kis madár,
Reá e szív pihenni jár.

Mert zölden áll, bár rég körülte
Eltűnt a kert s virágai;
Az ősz ez egyet elkerülte,
S tömötten állnak ágai,
S bár elveszett minden remény,
E fán még zöldet látok én

S a lomb között ezer virágot,
Pirúlva az ágak fölött,
S ha feltekintek, napvilágot,
Csillogva a levél között,
Hol fülmile csattogva szól
Elmúlt tavasznak bájiról.

»Ne nyulj a fához; szép gyümölcse,
De elveszi nyugalmadat —
Így szóla isten édenébe'
Ádámhoz — tartsd parancsomat,
Mert élted fája ez, s tövén
Tied csak egy, a zöld remény.«

Ah bús rege! — s talán valónak
Találom én is egykoron;
Ha majd a régen szomjazónak
Enyhülés int le ágidon,
Milyen gyümölcsöt adsz nekem,
Éltemnek fája, szerelem?

1837.

SZÖRNYEN SZÉP.

Miként Vesuv virágtakart tövében
Megrázva, most egyszerre ingadoz,
S tetőjén láng kitör s szilárd dühében
A bájvirányon széjjeláradoz:
Ekkép remegsz te is, ha részegűlve
Merész karom erősen átfogott,
S a szenvedély, mint láva, elterűlve,
Arczod felett pirosan elfutott.

S miként a tenger kél, erős karával
Ha szélvész átkarolta árjait,
S a sziklafalra csap hullámzatával,
S fehér tajtékkal önti partjait:
Ekkép emelkedik melled dagadva,
Szélvész-hatalmú érzeményivel,
Míg végre könnyü leplén áthaladva,
Mint hab kiárad a fehér kebel.

S Vesuv ha áll lángoknak bíborában;
Ha tenger kél, mert szélvész fölveré;
Bár térdre hull a nép bámulatában,
Gyönyörrel néz a szép szörnyek felé:
Igy nézek én reád, ha szenvedélyek
Átdúlják lelkedet; ha veszni kell,
Mit bánom én! oly szépek a veszélyek,
Gyönyör között ha veszhet e kebel.

1837.

A KÍSÉRTET.

A kertben áll a rózsa,
Pirúlva bájolón,
Nincs párja szép nemében
A lombos bokrokon.
Nincsen delibb a föld körén,
Tavasznak nincs édesb töměny.

S a lyány jön a virághoz:
»Ah bájoló virág,
Mért vesznél ösmeretlen?
Hadd lásson a világ.«
A lomb elrejti kelyhedet,
Virúlj te itt szivem felett.

És ím a hölgy s a rózsa
Egymással mennek el,
Ez illatot lehelve,
Az vígan énekel.
S miként az illat s dal vegyül,
Gyönyörrel telt a táj körül.

De hő a lyányka keble,
Nem jó pihenni ott,
Hol szív dobog szeretve;
S a rózsa hervadott,
Búsan lehajtja szép fejét,
Elillatozta életét.

De boszút áll halottan
Mosolygó gyilkosán,
Mint egy rém kóborolva
A szép arczok haván,
S bármerre fordúl ellene,
Ott áll piros kisértete.

1887.

A VÁR ÉS A KUNYHÓ.

Áll grófi vár magányosan
A puszta bérczfokon,
Kőczímer a kapuk felett,
Zászlók a tornyokon;

S mélyen kerítik árkai
Sok százados falát,
Hová török s tatár erő
Nem lelheté utát.

S egy kis lak áll a bérez alatt,
Zöld rétnek közepén,
Nyugalmasan fészket rakott
A gólya tetején;

Zöld a kerítés, kis falát
A dél sugáritól
Egy hársfa védi, födele
Nem nyúl ki ágiból:

De a magas tornyok felett
S a kisded ablakon
E g y n a p sugára játszadoz,
S mindent egy fénybe von.

S kéken terül a tiszta ég
A vár s kunyhó felett,
Egyképen mintha áldana
Urat s szegényeket.

* * *

Eljött az est, csikorgva nyilt
A tölgyfa várkapu,
S büszkén köszöntve lép elő
A deli úrfiu.

Arany kard csördül oldalán,
Dolmánya gyöngyözött,
S reszketve csillog drágakő
A nyuszt-kalpag fölött.

Eljött az est szép hajnala
S a kunyhó ajtaján,
Pirúlva, mint az ég, kijő
A szép jobbágy-leány.

Remegve lép s meg visszanéz,
Megáll s tovább siet.
A völgyben nincs ily szép leány,
Világon sem lehet!

Ah, régen vár az ifiú
Erdő sötétiben,
Siet, siet a szép leány,
Keblén majd megpihen.

Szű szűn dobog, ott állnak ők
Hallgatva boldogan,
Eltűnt a vár s a kunyhó rég
Az éj homályiban.

Eltűnt a föld s a nagy világ,
A gyémánt s czímerek,
Egy érzeménynek lángiban
Dobognak a szivek.

* * *

Magasan ül a büszke gróf
Várának termiben,
Arcza komoly, fehér haja,
A szív örömtelen.

S az ajtó nyílik és belép
A grófnak egy fia,
Egy földmives s egy szép leány
Vezetve általa.

»Atyám! — a deli ifju szól —
Add szent áldásodat,
Csak őt, csak őt szerethetem,
Csak érte él fiad.«

‚Csak őt, csak érte?' — szól az agg,
S harag gyúl arczain —
‚Mocskot, tudod, nem szenvedek
Ősimnek czímerin.'

»Mocskot nem szenvedek magam —
Szól a földmívelő —
Nevem felett; leányomat
Mért csábitá el ő?«

‚Itt függnek ősim képei —
A gróf szól — s czímerek,
Nincs köztük egy is nemtelen,
S nem lesz, mig én leszek.

Nemzetségfám terjedten áll,
Áll ősim tereme,
A harczmezőn pihennek ők;
E faj hősök neme'.

Szól a jobbágy: »Velem leány!
Gróf úr, isten veled,
Erősen áll ez ősi vár,
S hires vitéz neved.

De voltak ősim nékem is,
Van nékem is hazám,
S a gróftul nem koldult kenyért,
Bármily szegény apám.

E hársat nézd, száz évivel,
Csekély lakom előtt,
Nemzetségfának ülteté
Ősöm a zöldelőt.

Felnőtt a fa, száz ágakat
Hajtott erős töve,
S hidd el, gróf úr, jobbágyod is
Gondol még ősire.

Ha ott ül estve s a mező
Kaszálva illatoz,
S az est harangja énekel,
Mint egy szentelt koboz:

A mult időkre gondol ő.
Miként te, hős uram,
S a nemtelen szemekből is
Megindul a folyam.

Mert voltak ősim nékem is
Hazáért vérezők,
S mert nem említed tettöket,
Tán nem vitézek ők?

Bár ősöd hantja szépen áll,
Ismert a harczmezőn,
A népnek hamva, büszke úr,
A por eldődidön«.

A jobbágy szólt s büszkén kimegy,
Hol kis kunyhója áll,
De ah, szelid leánya ott
Nyugalmat nem talál.

S nyugalmat nem talál a gróf
Fia, sohajtozik:
A várban s a kunyhóban egy
Keserv uralkodik.

* * *

Ősz lett, a hársak zöldje hull,
A fecske elrepűl,
Elszáradt lomb csörögve száll
A kis kunyhó körűl.

S a büszke várnak tornyain
S a tölgy kapu felett
Búsan szállong gyászlobogó,
Szines zászlók helyett.

Csikorgva nyíl a várkapu
S kilép a gyászsereg,
Egy rézkoporsót visznek ők,
Rajt' festett czímerek.

Nyílik a kunyhó ajtaja,
Fehér leányok ott,
Virágtakart födél alatt,
Kihozzák társokat.

Megállanak a zöld mezőn,
Uj sírgödör körűl,
S a gróf s a jobbágy bánata
Egy könyüvé vegyűl.

Rög rögre húll, temetve ott
Két fájó szív pihen,
A gróf és a jobbágyleány
E g y s í r n a k mélyiben.

1887.

REMÉLJ!

MÁRIÁHOZ.

Reményed eltűnt, pusztán áll jövendőd;
Szólsz sóhajtva, s én elhiszem neked;
Mi könnyen ismer szenvedő kebelre,
Mi biztosan a szív, mely szenvedett!

S miként te, úgy szenvedtem én; szenvedtem,
Mit nem gyanít a zajgó néptömeg,
Fájdalmakat, melyekről nem beszéltem,
Bút, bánatot, mit ők nem értenek.

Mert, lám, szerettem én is szép napokban,
Szerettem hőn, hivebben nem lehet;
S én is csalódtam, s néma bánatomban
Én is elátkozám az életet.

S egy szív ha volt, mely szívemet megérté,
Mely értem érezett, egy hű kebel,
Már rég pihen, s a néma sír fölébe
Az elhagyott hiába térdepel.

Magam vagyok. Ifjú és elhagyatva
E nagy világon, hol szeretni kell.
Ki bánja ezt? ők sorsomat irígylik
S e puszta fényt, nem ismert terhivel.

Oh hidd nekem, ha ajkaim mosolygnak,
S ha kedv derűl fel néha arczomon,
Én bús vagyok, mert szívem nem felejthet,
Mert nem remélhet annyi sírokon.

Én bús vagyok; de te, ki még szerethetsz,
Kit gyermekek mosolyganak körűl,
Ki jó maradtál, mondd, mért nem remélsz te?
Ki még szeretni tud, az még örűl.

Oh nézd a rózsafát, téli napokban
Oly búsan áll, virágtalan, komor;
De zöld borítja újuló tavaszszal,
És száz virágtól vídám a bokor.

S e szív, mely hajdan elragadva érze,
Mely forrt, feszűlt gyönyör érzelminél,
E szív ne vetné messze téli álmát,
Ne hajtna új virágokat? — Remélj!

1838.

A TOKAJI HEGY.

Egykor lángokat vetettél,
Ősz tető, most vesztegelsz,
És kiégett köveidben
Szőlő-fürtöket nevelsz.

Mégis jól tudod, mi voltál,
Híven érzed, a mit rég:
Régi lángod, régi fényed
Boraidban most is ég.

Képed ez, te árva nemzet,
Mely elvesztéd fényedet;
Oh, de mondd, hát könnyeidben
Lángol-e még szent tüzed?

1868.

A BEFAGYOTT VISZTULÁHOZ.

Eljött a tél s rossz napjaid,
Befagytál, szép folyó!
Jégláncz szorítja testedet
S fehér sírtakaró.

S kevélyen jár a gaz csoport
Szent árjaid felett,
Lábbal tiporva kínodat,
Felvágva kebledet.

Te némán állsz, s már hirdetik
Örök halálodat,
Már zsarnokid szined felett
Építik házukat.

De éjtszaka, ha némán áll
Az elhagyott határ,
Mozogni kezdnek habjaid.
Tavasz közelg-e már?

Közelg! Oh ébredj, nagy folyó!
Emeld hullámidat,
Im a mező már zölden áll,
Törd széjjel lánczidat.

És zúgj tovább örömtelin,
Győzelmed fényiben;
Nincs több, ki mostan merne még
Tiporni kebleden.

1833.

ÁLOM.

Egy álmot álmodék régmúlt napokban,
Csodásan bájost s mélyen kínosat.

Magam valék, megnyílt az ég felettem,
Leszállt egy angyal fényes távolából,
S fejemre tett egy rózsakoszorút,
Oly illatost, olyan virágozót,
Hogy szívem nem birá gyönyörje terhét:
Szerelmet adtam, jó ifjú, neked, —
Így szólt az angyal, bájjal rám tekintve.

S míg ott ülék gyönyörnek érzetében,
Hervadni kezdtek a nyiló virágok,
A zöld levél sárgulva húllt alá,
S tövis-koszoru vérzé homlokom,
Hogy szívem már nem birta kínja terhét:
Szerelmet adtam, jó ifjú, neked, —
Így szólt az angyal, búsan rám tekintve.

Oh álom volt a rózsa s a tövis,
Álom, mely többé vissza nem jövend.

1889.

A NAP MIKOR . . .

A nap mikor leáldozik,
Pirosan áll az ég határa, —
Mohács- s Budánál vérezél
Magyar! — hazádnak alkonyára.

Az éj ha jön, oly bús a táj
A kelő hold halvány világán, —
Mikor e honra éj borúlt
Félhold mosolygott pusztulásán.

De hajnal jő a hold után,
S ragyogva új nap kél egünkön; —
Leszállt a hold, s mért nem ragyog
Hát új nap ismét nemzetünkön?

1889.

MOLNÁRLEÁNY.

Szép a tavasz, ha visszajő,
S mint régi jó barát,
Elmúlt időket emleget,
Ha új virágot ád.

És szép a rózsa, a piros,
Virágzó teljében;
De szebb még a molnárleány
A Tárcza völgyében.

S szép nyárban esti éneked,
Te árva csalogány!
De szebben hangzik az öröm
A lányka ajakán.

Hisz az ifjú molnárlegény
Szerelmet esküszik,
Hogy őt szüretkor elveszi
S hív leszen akkorig.

De ah, hitetlen a legény,
Elhagyta kedvesét,
Eljött szüret s kiszűrte ő
A szép szemek nedvét.

S bár holdvilág éjfél felé
S a liliom halovány,
Százszorta haloványabb még
Őszkor a szép leány.

S mikorra tél lett, húll a lomb,
S a lombra húll a hó;
Fehér a tér, megállt a víz,
A csermely s a folyó.

De ah! nem állt meg semmi úgy
A Tárcza völgyében,
Mint a molnárleány szive
Kihűlt hív keblében.

1889.

SZERENCSE S NYUGALOM.

Nyugodt a táj: a tél hófátyolával
Rég elborítá messze téreit,
A csermely áll, zajos hullámzatával
Nem mossa többé puszta partjait.
Nem suttog lomb a barna, görcsös ágon,
S mely rajta énekelt, a víg madár
Rég hallgat, s a kihalt, hideg világon
Virágtalan, de nyúgodt a határ.

Nyugodt, mig a tavasz első fuvalma
A csillogó mezőn végig futott,
Egy délen át a nap-meleg hatalma
A téli tájon győzve elhatott.
S im újra felriad ezer szavával
A nagy természet álmai után,
A csermely felzúg, olvadott havával
Patak rohan a hegynek oldalán;
A jéglepelt egy napnak olvadása
Elvonta, szinlett nyúgalom helyett
Feltűnt az elmult ősznek hervadása,
S a pusztaság a barna föld felett.

S a nyár ha jő virágos köntösében,
  Mi bájoló a messze láthatár;
A föld világosabb, zöld rejtekében
  Gyönyörről énekel minden madár;
Az ágak nyögve föld felé hajolnak,
  Nem birva többé édes terhöket;
A csermely zúg, virágok illatoznak,
  S örömzaj tölti a természetet.

Örömzaj, — míg az ősz első ködével
  Homályt borít a színes táj felett,
S téli halált hirdetve jégszelével,
  Egyszerre elront annyi életet.
Sárgán lehúll a lomb sötét tövéről,
  Eltűnt az illat, a virágozás,
A fecske messze száll e bú helyéről,
  S csak csend marad, csak őszi hervadás.

Elvíra! lám, ez keblünk nyúgodalma,
  Ez a szerencse, melyről álmodál;
Azt feldulá egy nyájas nap hatalma,
  Emezt egy dér — és elhervadva áll.
Biztos csak egy: sorsodnak változása,
  Vész, ha pihensz, ha éldelsz, veszteség;
Minden tavasznak eljő hervadása,
  És a nyugalmat vész követte még.

1889.

ELVÍRÁHOZ.

Szeretlek! — oh vagy mért ne mondanám ki,
Mit évekig kinosan érezék,
Mi szívem átka volt, szivem reménye,
Vigasztalóm, s mi által szenvedék!

Szeretlek! — Vagy nem hordozám-e eddig
Hallgatva súlyos bánatterhemet?
Vagy hallál egy panaszt? vagy csak gyanítád,
E szív hogy érted annyit szenvedett?!

Nem tűrhetem tovább. Mit eddig rejte,
Tovább nem birja e szorúlt kebel,
A szív feljajdul hosszu bánatában,
A seb kitört, most hadd vérezzek el!

Oh én szeretlek! — Ajkaim kimondák,
Gördűlt a koczka, melyen éltem áll,
Űzz bár magadtól, veszszenek reményim,
Kimondhatám, — és te kihallgatál!

A bánatot, mely keblemet gyötörte,
Már nem magamba rejtve hordozom.
Ha bár érezve nem, megértve hangzik,
Nem hasztalan, mint eddig, bús dalom.

Te érteni fogod, ha elragadva
E lant keserveimről énekel,
Te érteni fogod ajkamnak átkát,
Megérteni, mért vérzik e kebel!

Megérteni, hogy ifiú koromban,
Hol annyi szép remény mosolyg felém,
Öröm helyett csak bánatot találván,
Csak a keserv gyönyörjét éldelém!

Megérteni e szívet bánatában,
A mit reméltem, s a mit szenvedek;
S ha majd a nép megindúl szózatomnál,
Titkon elmondani én értelek!

Oh, hadd remélnem! És ha jobb napokban
E vészhányt szív majd megpihenhetett,
Ha csak egy név maradt meg életemből,
S talán egy áldás sírhalmom felett;

Ha boldogabb utódok majd kivítták,
Miért korunk hiába küzködött,
S ha visszanéznek hálás érzetökben:
Tán megneveznek a dicsők között.

Vagy ha felejtés díja életemnek,
E gyermekábránd ha nem létesűl,
S mint életemben elhagyatva álltam,
Úgy elhagyottság lesz a sír körűl:

Te ne felejts el sírom éjjelében,
Gondolj reám, ha majd már nem leszek:
Czélom magas vala, bár el nem értem,
S dicső vagy névtelen — szerettelek!

1839.

ŐSZ.

Légy üdvözölve ősz, te föld halála,
  Borult egeddel üdvözöllek én,
E szívhez illik bús napod homálya,
  S e hervadás a messze föld szinén.
    Pusztán, mint téreid, áll életem.
    Halálra intesz, üdvöz légy nekem!

Hervadva húll már a levél a fáról,
  És elszállt a virágok illata:
Igy tűn el az öröm, csak múlt bujáról
  Meg nem feledkezik a szív soha.
    Oh hullj levél, majd nyugtot ad e föld;
    Ha veszve a remény, mit ér a zöld?

Mit ér a dal nekem a zöld berekben,
  Ha csak elmúlt vigalmaimra int,
Hogy én is hittem egykor emberekben,
  S hogy minden eltűnt, gyermek álmakint,
    S éltemből egy maradt: a fájdalom,
    És az, mire taníta, bús dalom.

Dalom, mely mint az ősz a hársfa ágit,
Szinesre festi végreményimet;
Miért irígyled? Elvevé virágit,
És pusztán hagyta ifju éltemet.
Lehúll a lomb, ha oly szinezve áll,
Közelgve csak szebbíti a halál.

Miként legszebb a nap végső sugára,
Legcsillogóbb a hajnal csillaga:
Úgy önti báját a költő dalára
Tikkasztó élte nyájas alkonya.
Órája elmult, megnyeré a bért:
Öröm helyett a fonnyadó babért.

1889.

EGY ÚJSZÜLÖTT GYERMEK HALÁLÁRA.

Alig jött s már is elhagyott,
A kit úgy vártatok,
Szerelmeteknek gyermeke; —
Szülék, ne sírjatok!

Édes a hosszu nyúgalom,
Bár perczny lét után:
Nem jó nekünk a föld szinén,
Alatta jobb talán.

Hisz azt, mi életünkbe' szép,
Ő már élvezte itt:
A napnak meleg sugarát
S anyjának csókjait.

1840.

MAHOLNAP SÍR TAKARJA.

Maholnap sír takarja
  Elfáradt szívemet . . .
Ne sírjatok, barátim,
  Füves hantom felett.

Nem volt oly könnyü éltem,
  Mint mások képzelék;
Higyjétek, jobb volt nékem,
  Hogy jókor elmenék.

Láttátok-é tavaszkor
  Az olvadt hóvizet,
Mely vígan csörgedezve
  A völgy felé siet?

Hogy' csillog-villog árja,
  Mi vígan cseng zaja,
S felette hány szivárvány
  Von ívet partira.

De jőjetek, ha nyár lesz
S a víz elszáradott,
S nézzétek csak az útat,
Hol árja elfutott.

Hány s milyen akadályok,
Sziklák mindenfelől,
S mig fenn csillogni látszott,
Mily küzködés belől.

Im képe életemnek:
Felszíne csillogó,
De oh, ha azt tudnátok,
Mit rejt e szép folyó!

1841.

A MULT.

Ne bámuld azt, ha sokszor,
Bár boldoggá tevéd,
Bús hangok töltik ismét
Költődnek énekét.

A múltat el nem törli
Boldog jelen soha:
Az is fáj, a mit elvett,
Az is, mit meghagya.

1842.

BOLDOGSÁG.

Boldog az, ki e világon
  Senkit nem szeret,
Élvez, mit az élet nyujta,
  Élvez és megvet.

Ím az élet szép s mosolygó
  Völgyen s bérczeken,
Száz gyönyört találsz, csak egy kell,
  Egy: légy szívtelen.

Fogd körűl erős karokkal
  Lángtelt hölgyedet,
Éldeld ajki édes csókját,
  Bird szerelmedet.

S ha e nyájas hang, mint mások,
  Téged megcsala,
Mért kesergnél? Az, mit birtál,
  Szép s való vala.

Nemde édes, bárha fonnyad,
  Rózsád illata,
Hő napod habár lenyugszik,
  Nemde szép vala?

És ha hölgyed, az imádott,
Hitszegő talán,
Egykor birtad lángszerelmét,
Szíved mit kiván?

Birtad — birtuk s boldogíta,
Mért kesergenénk?
A jövőt más kor vezérli,
De a múlt miénk.

És miénk, mit nyájas kézzel
Nyujt a pillanat;
Szép az élet, mért teremtsünk
Bús ábrándokat.

Éldelj hát és zárd magába
Gyenge szívedet;
Boldog az, ki e világon
Senkit nem szeret.

1842.

TANÁCS.

Oh nézd a tölgyet, erős gyökerével
A földből szíja élte nedveit,
De felfelé hajt minden erejével,
S az éghez nyujtja lombos ágait.

Így tégy te ember, kit e földhöz kötnek
A sors, s ezer szükség vas karjai;
Bár innen élsz, ez nem elég körödnek,
Magasabbak küzdelmed czéljai.

Áldást a szív csak így terjeszt körére,
Egész pályánk hasznos csak így lehet:
Miként nagyobb árnyékot vet földjére
A tölgy, mennél magasbra nőhetett.

1845.

ÉN IS SZERETNÉM . . .

Én is szeretném nyájasabb dalokban
Üdvözleni a szép természetet,
Ábrándaimnak fényes csillagokban
S bimbók között keresni képeket.

Én is szeretnék kedvesem szeméről
Enyelgve és busongva dallani,
S nyájas arczáról, jég-hideg szivéről
Érzékenyen sok szépet mondani.

Én is szeretném lángoló szavakkal
Dicsérni ősz Tokajnak tűzborát,
Szabály szerint kimért zengő sorokban
Megénekelni a magyar hazát.

De engem fölver nyájas képzetimből
Komoly valónak súlyos érczkara;
Fajom keserve hangzik énekimből,
Dalom nehéz koromnak jajszava.

Mit ezrek némán tűrve éreznek,
Eltölti égő kínnal lelkemet;
Mért bámulod, ha nem vidám az ének
S öröm helyett csak bút ébreszthetett?

Mig gyáva kor borúl hazám fölébe,
  Én szebb emlékivel nem gúnyolom;
Mig égő könny ragyog ezrek szemébe',
  Szelíd örömről nem mesél dalom.

Miként az aeol-hárfa viharokban
  Feljajdul a magas tetők felett:
Úgy zeng a dalnok bús dalt bús napokban,
  Ki várna tőle nyájas éneket?

Ha éji vész borítja látkörünket,
  Villámokért sohajt a tévedő;
Ha régi bánat kínozá szivünket,
  Nem könnyeket kér-e a szenvedő?

S ilyen legyen dalom: egy villám fénye,
  Egy könny, kimondva ezrek kínjait;
Kit nem hevít korának érzeménye,
  Szakítsa ketté lantja húrjait.

1846.

KLÁRI DALA.

Miért dobog, miért feszűl,
Miért zajog, miért örűl
  Ma ekként kebelem?
Hisz' a világ nem változott,
Nincs új virág, új csillagot
  Sehol nem lát szemem.

Te eljövél, és szívemet,
Mint nap ha kél a bércz felett,
  Sugár hatotta át.
Olyan sötét volt életem,
Most üdv a lét, a szerelem
  Elűzte bánatát.

De jaj nekem, ha elhagyál!
Mint ha a nap nyugodni száll,
  Éj födné létemet.
A szerelem napom vala,
S egy napnak nincs két hajnala:
  A szív egyszer szeret.

1846.

PANASZOK.

Az ágon függ remegve
A zöld levél,
Körülte vígan szállong
Az esti szél.

‚Mért kell lekötve lennem? —
Sohajtozik —
Zöld a mező s rajt minden
Virágozik.

De én az ághoz kötve
Csak rab vagyok,
A szép mezőn veled nem
Szállonghatok‘.

S a szellő átsuhanva
A rét felett,
Magával visz egy száraz
Falevelet.

,Mért kelle elszakadnom —
Szól bús szava —
A törzsről, hol az élet
Oly szép vala?!

Kit elragadt tövéről
A végezet,
A földön nem talál az
Más nyughelyet'.

1847.

MOHÁCS.

Eldődeink siralmas harczhelyén,
Zöldebb a fű Mohácsnak mezején;
  Több illat tölti a virágokat,
  S a gazda, mondják, szebb kalászt arat.

E földet hősök vére áztatá,
Azért küld Isten ily áldást reá;
  Mert szent határ az s puszta nem lehet,
  Hol honfiszív honáért vérezett.

Oh ne sirasd meg annak végzetét,
Ki a hazáért adta életét!
  Édesen alszik anyja kebelén,
  S áldások őrzik csendes nyughelyén.

Mely a hazáért élt, a hű kebel,
Földjét termékenyítve hamvad el;
  És szelleme a sír körül marad,
  Tettekre intvén az utódokat.

1847.

A TÓHOZ.

Tó, mi nyugton áll vizednek
Messzenyúló tüköre;
S nemde hányszor felriasztott
Már a vésznek vad keze!

Színeden a holdvilágnak
Képe úszik s csillagok; —
S hányszor verték partjaidat
Felzavart sötét habok!

Sajkák lejtnek könnyü úton
Most a zöld partok felé; —
S hány hajós látott dühödben,
Mely sajkáját széttöré!

Boldog tó, a vész ha átment,
Nem zavarja színedet!
Boldog szív, mely elfelejti,
A mit egykor szenvedett!

1847.

OH LENNÉK FELHŐ . . .

Oh lennék felhő, mely a kék egen
Merengve száll bújával csendesen,
Keblét kitárja, száraz tájakat
Termékenyít és mindig fenn marad,
Fenn, míg a hosszu pályán átfutott,
S a tiszta éggel egygyé olvadott.

Vagy lennék vész, dühöngő fergeteg,
Mely égen barna felhőt kergetek,
Melynek szavára minden felriad,
Mely mindent széttép, mindent elragad;
S ha majd a földön rontva átröpült,
Véghetlen tengeren elcsöndesült.

Vagy lennék tölgy, a mely't a vész lever,
Mely lombos ágival földön hever,
Melyet, mint évekig zöldelve állt,
A végső percz is még zölden talált,
És anyja keblén hűn hervadhat el,
Mig végre tiszta láng emészti fel.

Vagy lennék féreg, melynek látköre
Egy fának árnyán túl nem terjede,
Melynek, hogy éljen, csak egy nap jutott,
Csak egy korányt és alkonyt láthatott.
Lennék bármi — felhő vagy fergeteg,
Féreg vagy tölgy — csak ember ne legyek!

1847.

VÉGRENDELET.

Ha majdan átfutottam
Göröngyös útamat,
S hova fáradtan érek,
A sír nyugalmat ad:

Márvány szobor helyébe,
Ha fenmarad nevem,
Eszméim győzedelme
Legyen emlékjelem.

S ha majd kijötök néha
S megálltok síromon,
Zengjétek el a legszebb
Dalt néma hantomon.

Magyar dalt, lelkesítőt,
Melynél a szív dobog,
Tán halva is megértem,
S keblem hevűlni fog.

És sírjatok egy könnyet
Barátotok felett:
Dalt érdemelt, mert költő,
Könnyet, mert szeretett.

1848.

A ZÁSZLÓTARTÓ.

I.

Gyásztérein Mohácsnak
Megszűnt a nagy csata,
Tört vértek s fegyverek közt
Fekszik sok dalia.

S hol annyi bátor küzdött,
Oly sok szű vérezett,
Az esti szellő sóhajt
A gyászmező felett.

Ébren csak egy vitéz még
Az ezerek közül;
Romján a dúlt hazának
Csak ő tekint körül.

Vér foly le homlokáról,
Széttörve fegyvere,
Egész csak még a zászló, —
Ezt tartja hős keze.

Ezt tartja és körülnéz,
Számitva társait:
És lám egy sem hiányzik,
Mind, mind jelen van itt.

Ki reggel véle jött el,
Mind megmaradt helyén —
Keblében mély sebekkel,
Szenny nélkül fegyverén.

S ő föltekint az éghez:
»Légy áldva Istenem!
Sok bajnokunk veszett el,
De Árpád népe nem.

A nép, mely ily csatát veszt,
Mely halni így tudott,
Feltámad még a sírból
S még egyszer élni fog«.

Így szól, és most tovább megy
A pusztult téreken;
Már csak lépése hangzik
S a táj csendes leszen.

II.

Mély völgynek rejtekében
  Áll egy magányos lak,
Fölötte zúg a fenyves,
  Alatta a patak.

A völgy körűl a Mátra
  Magaslik ég felé,
Miként ha nagy falával
  Nyugalmát védené.

Felette tiszta égnek
  Borúl el kárpita,
Áldásként öntve fényét
  A völgy virágira.

S mig lenn a messze síkon
  Naponként harcz zajog,
E tájnak nyugodalmát
  Csak ha a lomb susog —

Zavarja, — s zúgó csermely
S madárkák éneke.
Itt élt régmúlt napokban
Egy tisztelt remete.

Nyugodtan, mint e bérczek,
Tisztán, miként ege,
S magányban, mint a csermely,
Így folyt el élete.

Hajdan, ifjabb korában
A dalia nevét
Jól ismeré az ellen,
S hatalmas fegyverét.

S a hon, mely nem felejti
Győzelmes bajnokát,
Sokszor babérral fűzé
Körül hős homlokát.

De hogy leszállt Mohácsnál
E honnak csillaga
S nem volt miért csatázzon
A bátor dalia:

E völgy nyugodt körében
Rejté el bánatát;
Szivét a bú emészti,
A rozsda jó vasát.

Most agg, hosszú napokban
  Sok évek folytak el;
Haja galamb-fehér lett, —
  Nyugodtabb a kebel.

S miként ha hó takarja
  A hervadt téreket,
Csak itt-ott áll egy kóró
  A jég-lepel felett:

Úgy hosszu életének
  Nehéz keservibül
Csak itt-ott még egy emlék,
  Mely néha felmerül.

De ha távol falukból
  A nép hozzája jött
S az agg letérdepelve
  A feszület előtt,

Éghez emelt kezekkel
  Könyörgé istenét,
Hogy el ne hagyja veszni
  Letiprott nemzetét;

Hogy el ne hagyja veszni
  A szép magyar hazát,
Hogy el ne hagyja veszni
  Nagy Árpád magzatát:

Akkor sejdíti néha
  Az ájtatos tömeg,
Hogy bár e fej megőszült,
  Hogy bár e kéz remeg, —

De egyiránt még ifjan
  Hevűl ez agg kebel,
Szemén a könnyek érte
  Még nem apadtak el.

III.

Igy múlt a hosszu élet;
  Kifáradt a kebel,
Mit rég sejdít, most érzi:
  Hogy végre menni kell.

S kiket sokszor szavával
  Vigasztalt bú között,
Még egyszer összegyüjti
  A kis kunyhó körött.

»Oh légyetek üdvözölve
  Még egyszer, jámborok,
Kik terhes életemnek
  Baráti voltatok.

E hosszu földi pályán
  Végig kisértetek,
Oh légyetek üdvözölve
  Utolszor, hív sereg!

Egy kincset rejt e kunyhó.
Mig ifjabb volt karom,
Megvédtem; éltem eltelt;
Most már rátok bízom«.

Igy szól, s megy kunyhajába
S egy zászlóval kilép;
Terhétől karja reszket;
Bámulva áll a nép.

»Im kincsem! szebb napokban
Királyom bízta rám, —
Közötte száz veszélynek
Mohácsnál hordozám.

S sok évig a kunyhóban
Őriztem kincsemet.
Im itt van, szenny nem érte
E szentelt színeket.

Büszkén lobog, mint egykor
Győzelmeink alatt;
Sok elveszett Mohácsnál,
De zászlónk megmaradt.

Mátyás fényes lakában
A félhold ül Budán,
S új zsarnokok jöhetnek
A zsarnokok nyomán:

De míg e zászló meglesz
S élnek emlékeink,
Nem fognak eltiporni
Győzelmes ellenink.

A hosszu éj után a
Napnak kell jőnie,
És a korány fuvalma
Fölébred majd vele.

S ha kéz lesz, mely e zászlót
Fel birja tartani,
E szellő a redőket
Ki fogja bontani.

És újra kardot fognak
Az elszokott kezek,
Melyek lánczot viselve
Megerősbültenek.

S megtisztul a töröktől
Budának szent fala
És újra ön-hazánk lesz,
Mi börtönünk vala.

De hol van, a ki tartsa
Vészek között, a kéz?
Hol van, ki védni birja
Zászlónkat, a vitéz?«

[illegible] — s [illegible] a [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible]
S [illegible] [illegible] egy [illegible] — — —
[illegible] [illegible] [illegible]:

»[illegible] egy [illegible], egy [illegible].
S [illegible] [illegible].
De [illegible] [illegible].
S meg [illegible] [illegible].«

S a [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] meg
A [illegible], s most [illegible]
A [illegible] [illegible] [illegible].

Ő anyja s megnyugodva
Csukódik be szeme:
Hisz [illegible] jövőinknek
Jó kézbe tette le!

[illegible]

SZÍNMÜVEK.

A KRITIKUS APOTHEOSISA

Ω''σπερ δέ τις ἀγάλλεται ἐπὶ θεοσεβείᾳ καὶ ἀληθείᾳ καὶ δικαιότητι, οὕτω Μένων ἠγάλλετο τῷ ἐξαπατᾷν δύναθαι, τῷ πλάσαθαι ψευδη, τῷ φίλες διαγελᾷν· τὸν δὲ μὴ πανεργον τῶν ἀπαιδεύτων ἐνομίζεν εἶναι.

Χενοφ. 'Αναβασις. II. 6. 26.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

(Kies tájék, messziről egy dombon látszik a Hír temploma zárt kapukkal. A scénára lép Habar.)

HABAR.

Hír, név! e kettő nélkül mik vagyunk?
Virág, minden szellőtül összedúlt,
Ezer kellemmel díszlék még imént,
Egy percz, és illat nélkül hervad el; —
Közjó és közdicsőség mit nekem.
Haza, te zengesz minden ajkakon,
És mi a nevünk feledve lebben el.
De nem! feledség éje tünj, oszolj!
Örök leszek — mint fényes meteor,
Vagy mint pontinusi mocsár, imádjon
Vagy félve szökjék vissza minden ember
Elölem — mindegy, csak örök legyek.

(Megy és ismét megáll.)

A szép korány bibor sugáriban
Kél ott a hír felséges temploma,
De zárva nékem. Én boldogtalan!
Nincs múza, mely felém közelgne, és
Engem, kegyeltjét, hűn vezérlene.

Körültekint, az Irigység jön és sok fejhajtásokkal lép elébe.)

AZ IRIGYSÉG.

Te állsz s előtted a hír csarnoka,
Te vesztegelsz, míg száz egyéb kivívja,
Kiknek csak egy kis szív az érdemek.

HABAR.

Mit mondasz ösméretlen, hol segéd?
S ha nincs, miért meg új kínt; mondd, ki vagy?

AZ IRIGYSÉG.

Kritikus — a kajánság gyermeke,
E szép formát vevém fel köztetek,
Könnyebb s közelb hozzátok így segédem.

HABAR.

Távozzál tőlem, bűn, irtózatos!

AZ IRIGYSÉG.

Bűn! s elmés ember igy beszélhet-e
A mívelődés századába'? mondj
Tökélynek, legfőbb rénynek, mondd, ki visz
Biztosb ösvényen a hír templomához,
Mint a kajánság; a rény férfia
Fáradjon bár, haladni még se fog,
Én szörnyeimmel rá rugaszkodom
Ő vész s kegyeltemnek nyílt a kapu.
Bízd rám magad s a diadal tied.
Indulj nyomomban, lásd, e dombon ott
Emelkedik az oszlopzat — kövess!

HABAR.

Előre! czélomat ha érhetem.

(Az Irigység közelit Habarral a Hír templomához s elejekbe lép a Hálátlanság.)

HABAR.

Ösmeretlen mit gátlod útamat?

A HÁLÁTLANSÁG.

Az Irigység testvére én vagyok,
S Hálátlanság, ha kérdezed, nevem,
A hírtemplomba csak e kar vezet.

HABAR.

Hadd térjek vissza.

AZ IRIGYSÉG.

Karomon jövél
Eddig, s utunk tovább is még közös;
Vagy útközépen állj meg gyáva szív,
Lesz kin kaczagjon majd az átmenő.

HABAR.

Vezérlj tehát Hálátlanság, felém
Int a dicső czél, s azt kivívni égek.

(Az Irigységtől és a Hálátlanságtól vezetve ér a templom kapujáig és elejébe lép a Durvaság.)

HABAR.

Fel a kapukat, fel!

A DURVASÁG.

Fel, fel, igen,
A Durvaságot, engem ha követsz.

HABAR.

Barátom vagy, csak nyiljon a kapu.

AZ IRIGYSÉG, A HÁLÁTLANSÁG, A DURVASÁG.

Légy üdvezelve nékünk, Kritikus!
Elérted a tetőt; hálátlan és
Irígy és durva mily tulajdonok!
Tied már a dicsőség temploma.

(Midőn be akar rohanni, a templom összeroskad, a hír géniusa visszataszítja Habart és ez az Idő karjaiba rogy.)

AZ IDŐ.

A lélek, a rény, és az érzemény —
Örök csak e három; vezérljenek
Ezek, s előtted a kor visszadöbben;
Téged, Habar, idő szült és idő
Nyom kebléhez, hogy rajta hervadj el.

A HÍR GENIUSA.

(Egy Ősz felemel egy lyrát.)

Emeld fel a lyrát, szerény öreg!
S magasan álljon a magas koboz.
S miként az aeol-hárfa, suttogón,
S dörögve majdan, zengje énekét.
Szerelem s barátság keljen hurjain
S még századok multával is e hon
Hangjaibul értse gyermekei becsét.
Akkor megemlékeznek rólad is
S hangjaid ujúlt erővel zengenek.
A rózsa mindent tölt el illatával,
De mi kertészét sem feledjük el,
És ültetőjét minden uj tavasz
Uj kellemekkel gyúl dicsőiteni.

A HÁZASULÓK.

Etenim haec conficta arbitror a poëtis esse, ut effictos nostros mores expressamque imaginem vitae nostrae quotidianae videremus.

Cicero pro Sex. Roscio Amerino.

SZEMÉLYEK:

GRÓF BUVÁRDY.
GRÓF HÁZY JÓZSEF, mostoha fia, } ennek gyámfiai.
BÁRÓ CSERHÁTY JÓZSEF, neveneje, } ennek gyámfiai.
TÜZKINÉ, özvegy.
RÓZSA, ennek leánya.
HORGOS BOLDIZSÁR.
KEDVESI ILKA, özvegy.
IGNÁCZ, gróf Buvárdynak inasa.

A második és harmadik felvonás öt hónappal később egy fördőben.

ELSŐ FELVONÁS.

SZOBA.

BUVÁRDY (egy asztalnál ül).

Gyámatyának lenni valóban kellemes dolog, oly keresztyéni kötelesség, melyet annál szívesebben teljesítünk, mennél súlyosabb: mert ha gyámfiainknak nagyobb vagyonáról gondoskodunk, nagyobb lesz a törvényes hatod is. Veszélyben forog pedig ez édes kötelességem: fiam Ilkát, neveum Rózsát szereti, s ha házasodnak, jövedelmeimnek vége lesz. Ilka elmés, fiam is az; Rózsa s neveum versenybe sóhajtoznak s félnem kell, hogy végre párok lesznek, s így engem az atyai gondtól felmentenek. — De várjatok csak kedvesim! késznek s fortélynak ellentállni nem fogtok, nőtelen maradtok s én gyámatyátok. Planumom jó; — Rózsa Cserhátynak szerelmes leveleket ír, — ha egy ily levélke Ignácz kezei közé jut, ő azt Házynak adja; ismerem fiamat, rendezvous-hoz mindig elmegyen, ha pedig egyszer ott volt, megmondom sentimentalis neveumnek, ő egy pár napig rimánkodik, — Rózsát elhagyja, s csak vesszenek öszve egyszer, majd gondos-

kodom arról, hogy ily veszélybe ne jőjjek többé. — Itt jön Ignácz. — Megtettél-e mindent rendelésem szerint; oda adtad-e fiamnak a levelet?

IGNÁCZ.

Minden rendben van, már grófomnál van a levél, hatszor is elolvasta, fel s alá jár, óráját nézi, — sóhajt, — nevet, — szóval bizonyosan elmegy.

BUVÁRDY.

De mikép jutottál a levélhez?

IGNÁCZ.

Rózsa kisasszonynak van egy szobalánya, oly szépek szemei, hogy még nekem is tetszenek: ő szerelmes belém s kedvemért a levélkét, melyet báró Cserhátynak irt a kisasszony, nekem adta, én pedig grófomnak; — tőle azt is tudom, hogy gróf Házy Rózsának court csinált Bécsben.

BUVÁRDY.

Annál jobb. Vedd ezt (pénzt ád neki) s a világért ne szólj senkinek.

(Ignácz el).

HÁZY (jő).

Jó estvét atyám.

BUVÁRDY.

Hála az égnek, hogy uraságodat láthatom, egész napokig nem méltóztatik felém jönni.

HÁZY.

Foglalatosságim — terhes hivatalom — a haza java.

BUVÁRDY.

Jurátus és foglalatosság!

HÁZY.

A curiában ülni, ismét a cancelláriában ülni —

BUVÁRDY.

S nem tenni semmit.

HÁZY.

Igaz, de ex officio.

BUVÁRDY.

Elég erről; kérlek, maradj ma este nálam.

HÁZY (zavarban).

Ma este? (Halkan.) Istenem! zsebem teli fizetetlen contókkal; ha nem maradok, megbántódik atyám! s a rendezvous? (Fenn.) Ma este? Jól van.

BUVÁRDY (halkan, örülve).

Bizonyosan elmegy. (Fenn.) Talán ismét szép özvegyedhez igérkeztél, végre még el is veszed, és ösmered gondolkozás módomat e pontban.

HÁZY.

Én? (Halkan.) Segíts tettetés. (Fenn.) Én ellensége vagyok a házasságnak; mi egyéb a házasság, mint éltünknek hálóköntöse, teli virágokkal, meleg s kellemes, de nem ifjunak való; ha pedig a hálóköntösről a papucsra, mely vele oly nagy öszveköttetésben van, ereszkedik képzetem, rettegek.

BUVÁRDY.

Igazad van fiam. (Halkan.) Már a levél maga is elbolondította. (Fenn.) De hogy' változhattál ily rövid idő alatt oly annyira?

HÁZY.

Öregebb lesz az ember minden nap s azért többet is gondolkodik; tegnap este sokáig sétáltam Józsival, ő szokott módja szerint a holdról s annak fényes szarvairól ábrándozott, innen Antalfy szarvai jutának eszembe, s ebből végre azt abstraháltam: minden férfi fényesen és derülten áll, akkor lép elébe kedvese, rá ereszti árnyékát, mint földünk a holdra, s a jámbornak immár szarva van.

BUVÁRDY (halkan).

Gyönyörű fiú, csókolhatnám. (Fenn, sóhajt.) Kerek e földön nincs jó asszony, anyádat kivéve. Bizonyára megbántott özvegyed?

HÁZY.

Én Ilkával csak enyelegtem.

BUVÁRDY.

Csapodár ifjú, még tegnap esküdtem volna szerelmedre.

HÁZY.

Mert nem ösmeri fiát. Miként a csirkét csak darabonkint ránthatni, úgy szivemet is egészen egyszerre a szerelem át nem járhatja.

BUVÁRDY (mosolyogva).

Van-e pénzed?

HÁZY.

Pénzem ugyan nincs, de van elég pénzt érő (irásokat ád) p. o. contók. Nézze atyám, mily búsan tekintenek fel az árvák, mintha kérnék, hogy vegye fel pugyillárisába.

BUVÁRDY.

Ismét contó s mindég csak az. (Halkan.) Megfizetem, hogy kedvetlenné ne tegyem. (Fenn.) Jól van, ez egyszer megegyezek, — de — — —

HÁZY.

Soha többé, hivatali hitemnél.

BUVÁRDY.

Elég, elég.

HÁZY.

Így leve semmiből a világ, mint most pénz e contóimból.

BUVÁRDY (pénzt olvas).

HÁZY.

A contók isteni találmány, feleségünk is mint egy aláirt contó, melylyel megmutatjuk, hogy ifjuságunk boldog napjait keservesen és híven megfizettük.

BUVÁRDY.

Te ma csak a szegény asszonyokat üldözöd.

HÁZY.

Hogy ők ne üldözzenek engem. Itt jön Józsi.

CSERHÁTY (jön szomorúan).

Jó estvét bátyám uram, jó estvét Józsi.

BUVÁRDY.

Hozott Isten, mint vagy?

CSERHÁTY.

Jól.

HÁZY.

Azaz szomorúan, mert szived csak akkor örülhet.

CSERHÁTY.

Ismét enyelgesz; oh én nagyon beteg vagyok.

HÁZY.

Úgy-e? Tán szived fáj; vigyázz magadra, ne andalogj este, mint a szarvas, kit megére a vadász mord fegyvere, mert végre rheumatismust kapsz, és mint sentimentalitásod diplomáját még egy nagy vizikátort látunk díszleni füled megett; és ez minden szivkínoknál súlyosabb.

CSERHÁTY.

Boldog, te nem ösmered a fájdalmakat.

HÁZY.

Melyek szivedet járják át; oh! ismerem, fáj, fáj, fáj, nagyon fáj.

BUVÁRDY.

Hogy' mulatod magad?

CSERHÁTY.

Horgossal viziteket csináltam; nála nagyobb bolond nincsen a világon: minden asszony kedveltjének akarja magát tartatni, és ha velök van, szólani is alig mer.

HÁZY.

Horgos bolond, de szeretetre méltó bolond, azaz gazdag. Banknotta, mely rongyokból készült és mégis oly kedves mindenkinek, s melyen ezer rózsát vehetni, nem kellemes szeretőnek való ugyan, de hány asszony szeretné őt kenyértudományként tractálni.

CSERHÁTY.

Több mint nevetséges, rossz ember, ki asszonyokról igy beszél; szent legyen a férfinak az asszonyi becsület, szent — — —

HÁZY.

Mint az ereklye, melyet csak üveg alatt kellene néznünk, mert ha közelebbről akarjuk vizsgálni, feltörik a pecsét, mely alatt áll, s a dolog nem authentikus többé. — Te gyűlölöd régolta Horgost, mert szerencsétlennek hiszi őt a világ, s te e szép czélt el nem érheted, ti ellenkező pólokon álltok, ő boldog, te boldogtalan akarsz lenni, s nagy kérdés, igaza kinek van. — — De engedelmet, édes atyám, még principálisomhoz kell mennem, épen most jut eszembe.

BUVÁRDY.

Hogy ismét henyélhess asztala mellett. (Halkal és örömmel.) Elmegy.

HÁZY.

Ez offo; az ily levelek pedig még a mi postáinkon is hamar expediáltatnak.

BUVÁRDY.

Értelek: én is expediállak hát. (Halkal.) Planumom félig elsült.

HÁZY.

Csókolom kegyes kezeit.

(El.)

BUVÁRDY (halkal).

Elment, Isten kisérje; most ezt küldöm utána. (Fennebb.) Tudod-e, hová megy?

CSERHÁTY.

Principálisához.

BUVÁRDY.

Csalatkozol, Füzy Rózsához.

CSERHÁTY.

Rózsához!

BUVÁRDY.

Szerelmes levelkét vett tőle.

CSERHÁTY.

Lehetetlen; Rózsától! Lehetetlen, — csak enyeleg.

BUVÁRDY.

Magam láttam, szép kis levelke volt; rózsapapiroson kis betükkel irva. Ignácz nékem mutatta meg, minekelőtte urának adná.

CSERHÁTY.

Levélkét Rózsától, és rózsapapiroson — rózsaszinü papiroson? Oh! én szerencsétlen! én boldogtalan! én szánandó! én —

BUVÁRDY.

Mit sóhajtozol, mintha rejiciáltak volna!

CSERHÁTY.

Rejiciálni? Mik e föld minden keservei e pillanathoz képest? mik? Semmi; puszta semmi. — — Boldogtalanságra született az ember, jól tudom, — de ez több, — több a pokolnál. — — Oh én boldogtalan, elhagyott kedvesem. — És rózsaszinü papiros!

BUVÁRDY.

Nem különös dolog-e, frakkok elszakadnak, dohány füstbe megy, és a leány szerelme állandó legyen? (Nevetve.) Nem mondja-e már Lafontaine, az isteni Lafontaine, hogy minden mulandó e földön?

CSERHÁTY.

De miért is kerestem boldogságot, nem tudtam-e, hogy csak a könnyű s középszerű díszlik itt a nap alatt, szerencsétlen, a ki ennek kis környékén túl halad.

BUVÁRDY.

Beszélj már egyszer józanon; alig hat hete, hogy a szép olasznéba szerettél, s im most elfelejtetted őt.

CSERHÁTY.

Ez szerelem nem volt; soha sem szerettem még, csak Rózsáért gyúl s lángol e szív és soha másért érezni nem fog.

BUVÁRDY.

Ne tedd tenmagadat nevetségessé; úgy állsz előttem, mint egy agyonlövetlen Werther.

CSERHÁTY.

Werther? Jól mondja, méltóságos bátyám uram, az leszek, annak kell lennem. Oh halál, ölellek.

BUVÁRDY.

Egyéb férfiság nincsen benned, mint az, hogy az asszonyokat szereted, mit asszonyok nem tesznek. Vesd meg! Hivtelen kedvesét megvetni minden szerető ifjú szokta; az elkeserült lélek mit tegyen egyebet?

CSERHÁTY.

Úgy van, megvetni fogom. (Pathossal.) A gyönyör után, melyet viszonszeretet nyújt, hitetlen kedvesét megvetni a legnagyobb boldogság.

BUVÁRDY.

Szeress másba, vagy csinálj legalább másnak court.

CSERHÁTY.

Jól van.

BUVÁRDY.

Kedvesi Ilkának p. o., szép asszony.

CSERHÁTY.

Jól van! Csak keserűségből teszem, szeretni többé nem tudok.

BUVÁRDY.

Így Józsin is bosszút állhatsz.

CSERHÁTY.

Jól van, elmegyek.

(Elsiet.)

BUVÁRDY.

Észszel mindent meggyőzhetni.

(El.)

A SZOBA VÁLTOZIK.

TÜZINÉ.

Mit olvassz?

RÓZSA.

A *Természet emberét.*

TÜZINÉ.

Ismét érzelgő história; mind ez nem hoz semmit a konyhába, evvel férjet nem kapsz.

RÓZSA.

Hisz románjaimban mindég minden érzékeny leány férjhez megy.

TÜZINÉ.

Románjaidban való lehet minden, de hidd el, a férj, az csak képzelet. Férjet nem oly könnyen kapni e földön; ha mind e könyvek írói férjet keresnének, nem találnának: nincs férfi a világon, kinek arra elég esze volna.

RÓZSA.

A szerető szivek feltalálják egymást, ha itt nem, legalább ott fenn.

TÜZINÉ.

Ott fenn, azt elhiszem; de itt lenn, az a kérdés.

RÓZSA.

Oh anyám, anyám! érzi e szív, hogy boldog lesz. — Ha a holdvilág . . .

TÜZINÉ.

Ismét a holdvilág, csak azzal ne coquetirozz, inkább Bükházy táblabíró urral, kivel minap oly rosszul bántál.

RÓZSA.

Hisz vén már, csunya s ostoba.

TÜZINÉ.

Vén? Csunya? Mintha gazdag férfi oly könnyen csunya lehetne? És ha csunya, mi baj? Hét szépséggel bír az asszony, ha tökéletes, de a nyolczadik bizonyára csunya, ostoba férj, mert a többi férfiakat felbuzdítja és biztatja.

RÓZSA.

De kedves anyám, szivem!

TÜZINÉ.

Már huszonhárom esztendős és azért okosuljon meg egyszer s ne szóljon bele oly dolgokba, melyek őt nem illetik. Irtál-e Cserhátynak?

RÓZSA.

Irtam.

TÜZINÉ.

Jól van, várd meg itt; gazdag ember, szeresd. Én a mellékszobában leszek.

(El.)

RÓZSA (olvas).

Oh szerelem, te édes kín. Mily szépen, mily érzékenyen van mondva ez, érzem értelmedet, jó költő; e sziv szeretni tud, nagyon szeretni. Ha feltekintek a hold felé és a hold reám mosolyg, és én neki mondom

meg keserveimet, akkor örülök igazán; ti köz pórlelkek, e gyönyört nem érzitek. Szép ezüst hold, kedvesemhez hasonló képed. Józsi! Józsi! te vagy ideálom —

(Szünet.)

Ő báró és gazdag, bár csak elvenne, nagy familiákkal jövök atyafiságba, báróné leszek. Oh karjain Árcádiában élni mily gyönyörűség, oh Árcádiában én is benn születtem. — De miért nem jön? Hét óra elmult és még sincs itt.

(Csenget.)

SZOBALEÁNY (jön).

SZOBALEÁNY.

Mit parancsol a kisasszony?

RÓZSA.

Átadtad-e Cserhátynak levelemet?

SZOBALEÁNY.

Cserhátynak? Én Házynak adtam.

RÓZSA.

Istenem! Mit tevél, szerencsétlen!

SZOBALEÁNY.

Három hónapig anyámat látogatni távoztam el s akkor csak Házyról sóhajtozott Rózsa kisasszony, és most —

RÓZSA (haraggal).

Az Bécsben volt. Menj előlem.

RÓZSA ÉS TÜZINÉ.

TÜZINÉ.

Mi a baj?

RÓZSA.

Gondolja csak, kedves anyám, én Cserhátynak irok s a boldogtalan leány Házynak adja a levélkét; már csak szerencsétlenségre születtem.

TÜZINÉ.

Ez már baj. Mert Cserháty félig-meddig a házasságot megigérte.

RÓZSA.

Ha eljön Házy, nem fogadom.

TÜZINÉ.

Kezénél van a levél, ha megharagitod, megmutatja és te szégyenben maradsz.

RÓZSA.

Istenem, inkább megvallok Cserhátynak mindent; hadd lássa hűségemet.

TÜZINÉ.

Igy megtudja, mily szerelmes valál Házyba és ösmered sentimentalitását. (Gondolkozva.) Legjobb lesz, fogadd kegyesen Házyt és igyekezz, hogy tőle visszakaphasd leveledet. És ha látod, hogy szerelmes beléd, menj inkább hozzá, ő gróf, és sokkal gazdagabb.

RÓZSA.

Hozzá menni, soha. Józsimat elhagyni rettentő gyalázat volna; férfiak ily hűtelenek, az asszony mélyebben érez és lángjai nem hülnek el.

TÜZINÉ.

Jól van, jól, ösmerjük ezt. De itt jön Házy. (Jön, meghajtja magát.) Örvendek, hogy a grófot nálam láthatom.

HÁZY (zavarodva).

Örvendek, oly régen — — (Halkan.) Azt gondolám, hogy a szép olasz grófné, ki tegnap érkezett, irt, és most . . .

TÜZINÉ.

Mi csak tegnap érkeztünk Bécsből és csudálkozom, hogy ily hamar megtudta lakásunkat.

HÁZY (halkan).

Ez már allusio. (Fennhangon.) Szerencsés véletlen.

TÜZINÉ.

Köszönjük a véletlennek, de most még foglalatosságim vannak, mulasd a grófot. (Halkan Rózsához.) Zavarodott szerelmes.

HÁZY (halkan).

És még magamra hágy a kegyetlen! Jaj nékem, inkább a curiában ülnék, de már csak neki kell kezdenem (Fennhangon.) Csunya szél fuj odakünn, valóban hűvös van, egészen beborult az ég. (Halkan.) Ha sokáig igy folytatjuk, holnap reggel alva találnak.

RÓZSA (sóhajtva).

Mikor szép az idő? Ha komor fátyolt von magára az ég, jól teszi, mert csak fájdalom felett boltozik.

HÁZY.

Valóban, ma uniformisban jár hát. (Halkan.) Jaj nekem, még sentimentalisabb, mint előbb. (Fennhangon.) De április van, s változni fog az idő. (Halkan.) Egész metereologa levék.

RÓZSA.

Miként tiszteljem eléggé a férfit, ki asszonyt pirulni nem hágy. (Halkan.) Ugy viseli magát, mint Carlos Ebolinál.

HÁZY (halkan).

Most már citálni kezd. (Fennhangon.) S hogy tetszett mulatni Bécsben elválásunk után.

RÓZSA.

Rosszul, igen rosszul.

HÁZY.

Ismét allusio. (Fennhangon.) Hisz szép társasági körben hagytam.

RÓZSA.

Oh édes grófom, jeges amaz emberek szive, mint a tél.

HÁZY (halkan).

Ki nem állhatom, most már tréfát üzök. (Fennhangon.) Hidegek az emberek, mint a fagylaltok.

RÓZSA.

Való!

HÁZY.

Én embergyülölö vagyok.

RÓZSA (halkan).

Mily gyengéd érzésü ember, (Fennhangon.) Oh! igaza van, jégborítékot vonnak virágaimra az emberek.

HÁZY.

Oh, ha emberek nem volnának e világon, boldog lehetnék.

RÓZSA.

Ne gyűlölje az embereket, én kérem ezt; ők jók, csak az élet rontja el.

HÁZY.

Igaz, csak az élet, semmi más; és e társaságban hogy' gyűlölhetnék valamit; én is lágyulok már, mert a tavasz közelg; mily boldogok a virágok, ők újulnak minden tavaszszal, miért nem újulhatunk mi?! (Halkan.) Főképen a kisasszony.

RÓZSA.

Miért nem lehetünk nefelejtsek?

HÁZY.

Vagy szomorú fűzfák.

RÓZSA.

Oh miért nem lehetünk boldogok!

HÁZY.

Mint az ártatlan juhocskák a téren.

RÓZSA.

Szép képzelet, de e földön gyönyör nem terem; hányszor akarok kiemelkedni belőle oda, hol a tiszta hold fénylik, hol egy sziv érti a másikat.

HÁZY.

Én is szeretem a holdvilágot, hányszor mentem alatta sétálni Bécsben, és érzékeny hölgyeket találtam mindig, kik, mint én, fényében andalogtak, mert szivök jó volt.

(Szünet.)

RÓZSA.

Miről ábrándozik?

HÁZY.

Én? Arról gondolék épen, mily boldogtalanok vagyunk e földön, hol még egyetlen örömünk, a hold is elrejtőzik néha előttünk, mint p. o. most, hol újvilág van.

RÓZSA.

Oh, igaz.

HÁZY.

Miként vágyódik szívem az első fertály után!

RÓZSA (halkan).

Mely gyengédek érzeti!

HÁZY (halkan).

Most a házasság ellen praeserválom magamat, mert már lágyul a jámbor. (Fennhangon.) Én nagyon boldogtalan vagyok, kedvesemet enyémnek talán soha sem nevezhetem, szívem bár szabad, kezemet eskü köti.

RÓZSA.

Micsoda? Tán máltai vitéz?

HÁZY (felkel).

Szánjon, s ne felejtsen engemet.

(Kezét csókolja, el.)

RÓZSA.

Mily jó szivű, mily nagy eszű férfi ez; kezét eskű köti, be kár, de szíve enyém marad. Bizony kár, hogy kezét eskű köti, mily romanticus fekvésű jószága a Hernád völgyében.

TÜZINÉ.

Hogy' váltatok egymástól, szerelmes beléd?

RÓZSA.

Oh igen; szerelmes, de kezét eskü köti.

TÜZINÉ.

Eskü? Magában nem sok, de ha örök legénységet esküszik egy férfi, megtartja, kezetlen szerető pedig csak hiábavalóság.

RÓZSA.

De szíve enyém marad.

TÜZINÉ.

Szíve? Hadd el már egyszer hasztalan érzelgéseidet.

(Szobaleány jo.)

SZOBALEÁNY.

Méltóságod, itt hozom vissza a szerelmes levélkét.

TÜZINÉ ÉS RÓZSA.

Honnan vetted?

SZOBALEÁNY.

Borravaló helyett adta a gróf.

RÓZSA.

Nemes lelkü ifjú.

SZOBALEÁNY.

Így könnyü nemes lelkünek lenni.

(El.)

TÜZINÉ.

A dolognak két oldala van: vagy oly nemes tett, melyet a mi korunkban nem találunk többé, vagy talán annak jele, hogy neki nem kellesz.

RÓZSA.

Ne féljen attól, ő mindég szeretett, mint én szerettem őt.

TÜZINÉ.

Az ugyan nem igen nagy szerelem volt; emlékezz Cserhátyról.

RÓZSA.

Érzem, hogy szívem eltévedett. Mily hasonlítás Házy s ő közötte, ő — — —

TÜZINÉ.

Elég, elég. — Érzékenyül szólott veled, s az ijeszt; — bolondnak tartott bizonyosan, ösmered elmésségét.

RÓZSA.

Hisz a rózsának is vannak tüskéi, az ártatlan méhnek fullánkja, a türedelmes juhocskának körmei.

TÜZINÉ.

Mondd inkább: a tüskének is van virágja, de az is tüskévé válik. Mindegy, csak egyszer férjed legyen.

RÓZSA.

Ha el is választ boldogtalan sorsom, én híve maradok örökre, mint Sapho.

TŰZINÉ.

Kérlek Rózsa! Sapho is csak utolsó kedveséért ugrott a vizbe; minden esetre légy kegyes mind a kettő iránt, tán megtartasz egyet.

SZOBAVÁLTOZÁS.

(Ilka jön, leül a sophára.)

ILKA.

Elfáradtam, a sok visittek közt eluntam magamat; mindenhol csak asszony, ifjút nem is látni, mintha az Isten minden férfi minden oldalbordájából asszonyt teremtett volna; a férfiak pedig lassankint kihalnának, mint a mamuth. — Türhetetlen.

(Szünet.)

Házy még sem jő; mit bánom, úgy is untatni kezd, tegnap érzelemről szólt, házi boldogságról, mintha asszonynyal okosabbról beszélni nem lehetne; ha el is marad, ő szerelmes volt belém, én triumpháltam a büszkén, s az elég. — Nincs férfi, ki nékem ellent állana, addig mosolygok s kandikálok reájok, míg belém szeretnek, azután elhagyom, s az egész város férfiai azt mondják: nincs szebb, nincs interessansabb asszony, mint Ilka, az asszonyok pedig szép bájoló szemeimet kicsikarnák, ha lehetne.

(Szünet.)

Könnyelműnek neveznek; mit bánom, ha tetszem; de már magam is átlátom: coquetirozáshoz férj oly szükséges, mint a lorgnette; kell fa, melyre borostyánkoszorúmat akaszthassam.

(Szobaleány jön.)

SZOBALEÁNY.

Horgos úr méltóságodnak udvarlására lenni kíván.

ILKA.

Ereszd be. Ha jön valaki, jelentsd.

(Szobaleány el.)

Evvel tréfát űzök.

HORGOS (jön).

Bon soir, szép comtesse.

ILKA.

Bon soir.

HORGOS.

Hol tetszett mulatni?

ILKA.

Tölgyinénél voltam. Valóban szép asszony.

HORGOS (mosolyog).

Elle est charmante.

ILKA.

Mit mosolyg?

HORGOS.

Csak úgy — ösmérem, nagyon, igen nagyon kegyes irántam.

ILKA (halkan).

Nevetséges ember, de várj.

(Fennhangon.)

Azután nénémnél Huginál.

HORGOS.

Quoi? Hát ahhoz is elmegy? Hisz az nem tartozik a crémehez; Istenem, hogy' mehet ily alakhoz.

ILKA.

Hisz néném.

HORGOS.

Az nem mond semmit. Ösmeri nénémet Órasynét? Két esztendeig nevelt, egyébiránt jó asszony, engem nagyon szeret, meg is látogatom, ha maga van, de ha soiréban jövünk össze, félre megyek, s rövid látású vagyok.

ILKA.

Ezt nem tehetném.

HORGOS.

Minden nagyhoz kemény szív kell, így a nagy társasághoz is.

ILKA.

Azután Antalfinénál.

HORGOS.

Tudja-e már, hogy férjével rossz lábon áll?

ILKA.

Nem csuda; annyi a szeretője, mint a csiga.

HORGOS.

A hasonlítás jó, mert nem ők járnak utána, hanem ő szedi fel, mint engem minap.

ILKA.

Hogy' volt az, ugyan beszélje el.

Horgos.

Nem — ezt nem tehetem; oh én nem fecsegek ily dolgokról. Beszéljünk másról. Én is Cserhátyval visitteket csináltam.

Ilka.

Ugyan nevetséges ember az a Cserháty; kövér, jó szinben van, és víg, de mindig boldogtalan akarna lenni.

Horgos.

Valóban nevetséges.

Ilka.

Magának sasszeme van, mindent észre vesz.

Horgos.

Azért fordítom a nap felé.

(Nevet.)

Ilka.

Mily galant.

Horgos.

Sasszemem van, azért fordítom a nap felé,

(nevet)

és Ilka a nap.

Ilka.

Oh ha való volna, de kit annyin szeretnek — —

Horgos (mosolyog).

Igaz, szerencsés vagyok az asszonyoknál, de csak kegyedért lángolok. Vajon remélhetek-é? Már nyolcz holnapja, hogy a grófnéért élek, hogy sasszemeimet a

nap felé fordítom; mondja meg, viszonozza-e érzeményeimet?

(Medalliont von ki kebléből.)

Ime itt egy ajándékot hozok, hajaim; — elfogadja-e, kedves Ilkám?

ILKA (az asztalra teszi).

Keblembe fogom rejteni e drága kincset. Mit titkoljam tovább, Horgos úrnak első látása már mélyen hatott szivemre, s ki magát, szép Boldizsárom, ismeri, vajon ne érezzen-e?

(Halkan.)

Várj!

HORGOS.

Oh én boldog ifjú, beteltek minden kivánataim.

(Halkan.)

Szerelmes belém, s pénze van, én elveszem.

(Szobaleány jön, halkan beszél Ilkával.)

ILKA.

Jön valaki; oly zavarba vagyok, ha magát, kedves Boldizsárom, nálam találja, sejdíteni fogja édes titkomat Menjen a tükör mögé, kérem!

HORGOS.

Jól van.

(Halkan.)

Csak ne sokáig tartsa magánál.

(A tükör mögé rejtődzik.)

(Cserháty jön.)

ILKA (halkan):

Ezt szeretőmmé kell még csinálnom.

CSERHÁTY.

Már több napig nem volt szerencsém láthatni. Engedelmet szép grófné, ha alkalmatlankodom.

ILKA.

E vétket könnyen elengedi minden asszony; nekünk nézők úgy is szükségesek, — mint a virágok a napnak, úgy mi nekik köszönjük szineinket, mert vagy pirulunk, vagy festjük magunkat értük.

CSERHÁTY (halkan).

Mily nyílt szivű, igazi Gurli.

(Fennhangon.)

Virágok az asszonyok, s mi férfiak kis férgek vagyunk, kik rajtok boldogulunk.

ILKA.

Vagy inkább lepkék.

HORGOS (halkan).

Reám czéloz?

CSERHÁTY.

De megrészegülünk, ha rózsakehelyre jutunk, s nem repülhetünk el.

ILKA (halkan).

Még nem szerelmes, máskép nem volna oly galant.

(Fennhangon.)

Hogy' mulatott a gróf ma délután?

CSERHÁTY.

Horgossal visitteken valék.

ILKA.

Minő ember az a Horgos?

CSERHÁTY.

Legnevetségesebb carricaturája a városnak.

HORGOS.

Átkozott fiú, és mind ezt itt kell hallanom.

ILKA.

Valóban nevetséges, elegánsnak gondolja magát, goromba az egész világgal, csak hogy mi legyünk gorombák vele.

HORGOS (halkan).

Mily szépen tartja Cserhátyt bolonddá.

CSERHÁTY.

Tegnap őrt álltam Antalfyné háza előtt, mert Horgos kért, hogy jelt adjak, ha férje vissza jő; Antalfy haza jött, s Horgos, ki fél órával későbben ment ki a házból, azt beszélé, mily nehezen eresztette el az asszony; az egész időt pedig a hideg folyosón töltötte, mint ma hallottam.

ILKA (nevet.)

HORGOS.

Ezt ostobáúl tettem.

CSERHÁTY.

Egyetlen öröme, ha asszonyok kedveltjének tartatik, s őt vajon ki szeretné?

HORGOS.

Ki szerethetné? Bár csak megmondhatnám a bohónak.

ILKA.

Tudja-e már, hogy Tüziné itt van?

CSERHÁTY (zavarodva).

Tudom.

ILKA (halkan).

E helyen ő is halandó.

(Fennhangon.)

Mily különbözők az emberek. Ő a városba jön, és én elbúcsuzom nem sokára, elhagyom e helyet, és a báró tán utoljára lát engemet.

CSERHÁTY.

Jószágaira vonul?

ILKA.

Itt falak között csak tettetés uralkodik.

HORGOS.

Mily szentnek teteti magát, Cserháty még belé szeret.

ILKA.

A természet kebelén tán feltalálom azt, mit itt hiába kerestem.

CSERHÁTY.

Boldog az, kinek fájdalmait a szép természet lágy karjai enyhíthetik.

ILKA.

Én igen boldogtalan vagyok.

Cserháty (örvendve).

Boldogtalan?

(Megcsókolja kezeit.)

Igen boldogtalan, oh kedves Ilka!

Ilka.

Nagyon boldogtalan; mióta férjem meghalt, örömet nem találok.

Cserháty (halkan).

Mily igazságtalan iránta a világ.

(Fennhangon.)

Mióta férje meghalt! Boldog ő, hogy ily szemek sirnak érte, oh mint fáj szivemnek, hogy a sors ily ifjú kebelnek is már sebet vágott.

Horgos.

Ifjú kebel, ennek Ilka ellent nem állhat, agyon üthetném a bolondot.

Ilka.

Azért el-el innen, hol minden lépés férjemre int.

(Halkan.)

Azaz arra, kit fel nem találhatok.

Cserháty.

Hát nem volna e földön semmi, mi e fájdalmakat enyhíthetné?

(Szünet, megfogja kezét.)

Halotté maradjon e kéz?

Ilka.

Oh volna egy, de ő — — —

Cserháty.

De ő?

HORGOS.

Kurutyolnak, mint a gerliczék.

ILKA.

Hagyjon el kedves Cserhátym, hadd csillapúljanak szivemnek vad hullámai.

CSERHÁTY.

Elhagyni most? Hol csak most találtam fel, oh!

ILKA.

Kérem távozzék, félek, sokat is tud már.

HORGOS.

Kidobom az ajtón.

CSERHÁTY.

Csak egy emlényt e pillanatra.

ILKA.

Felejtse el azt, mit elragadott szivem mondott.

CSERHÁTY.

(az asztalon fekvő medaillont felveszi.)

Ezt velem temetik.

(El.)

HORGOS (nevetve kijön).

Hajamat vitte el, azokkal fogják temetni. Ezt ugyan szépen bolondnak tartotta.

ILKA.

S ki mondta azt kegyednek?

HORGOS.

Hisz szerelmesnek tetteté magát.

ILKA.

És ha való?

HORGOS.

És hogy férjéért kesereg!

(Nevetve.)

A tett kárt, hajaimat tudniillik, megtérítem.

ILKA.

Nem szükség: rossz könyv második kiadást érni nem szokott; hajai úgy is a ruha közt avultak volna meg.

HORGOS.

Mért enyeleg velem?

ILKA.

A tekintetes úr csatlakozik, komolyan szólok.

HORGOS.

Tekintetes úr, mi az?

ILKA.

Örüljön, hogy táblabiró; mint szerető, czímét úgy is elvesztette.

HORGOS.

Ez sok, én elhagyom magát.

ILKA.

Méltóztassék Antalfynéhoz menni a folyosóra.

HORGOS.

(El.)

ILKA (nevetve).

Ezt ugyan szépen elüztem, és Cserhátyval jeleit adtam, mikép tudom magamat meggyőzni, sok, hogy

szemeibe nem nevettem. Hogy' őrült boldogtalanságomon? — Unalmas ember! Vörös pofájú, vastagodik naponként, és szomorú angyalnak akarná magát tartani; ha ásítozásra hoz valakit, és simpathiából az ő ajkai is nyiladoznak, s szemei vizzel telnek el, azt hiszi, hogy sír. És hogy csókolja majd Horgos hajait —

(nevetve)

mily monologokat és prédikácziókat tart felette? Így hát ismét egy szeretővel gazdagabb vagyok, és ő az, ki férjnek legjobb volna talán. Férjhez kell menni, annyi bizonyos. Kihez? a ki akar, s akarhat, az az, kinek pénze van, — mi özvegyek értjük azt.

MÁSODIK FELVONÁS.

SÉTÁLÓ HELY.

IGNÁCZ.

Átkozott fördő! Reggeltől estig fáradok, s mi lesz díjam? Uram megházasodik, s engem, ki minden tetteit ösmerem, elkerget. Az öreg gróf okos ember, de ez egyszer nagyot hibázott, az egész bajnak csak ő oka, ő parancsolta, hogy Rózsa levelét uramnak adjam, s itt kezdődnek bajaink. — Ez olta öt holnap mult, s a házasság, melyet akkor el akartunk kerülni, most már bizonyos. — Uram asszonyt öt holnapig még soha sem szeretett, már bizonyos, hogy elveszi, — e padra ülök, tudja az ég, mikor jön uram a sétáló helyre.

BUVÁRDY (jő).

Jó, hogy itt talállak; igaz-e, mit reggel mondottál?

IGNÁCZ.

Uram, nagyon is igaz; a gróf szerelmes Rózsa kisasszonyba, majd meghal érte, s ha ő nem hal meg s elveszi, akkor én halok meg; eddig élete párja én valék, mint egy feleségével együtt élt velem.

BUVÁRDY.

Hallgass.

IGNÁCZ.

Oh Istenem, grófomnál jobb úr nem volt, de ha megházasodik, elmegyek; minap azt mondá, hogy Kedvesinével csak tréfát üzött, mert coquette, de Rózsát elveszi, mert jó szivű leány, és mind ennek az az oka, hogy Rózsa levelét neki adtuk, a másik baj pedig az, hogy Cserháty Ilkával már jegyes.

BUVÁRDY (halkan).

Átkozott fortélyom, így hát magamat fogtam volna meg; négy hétig nem látom, s már oda minden planumom.

(Gondolkoz.)

Igy jó lesz, gyönyörü gondolat.

(Fennhangon.)

Mondd meg uradnak, úgy mint ha magad töredelmességből vallanád, mondjad néki, hogy az én parancsolatomra adtad neki Rózsa levelkéjét, hogy én kivánom öszveköttetését.

IGNÁCZ.

Megver.

BUVÁRDY (pénzt ád neki).

Én minden kék foltot megaranyozok.

IGNÁCZ.

Úgy már türhetőbb, de —

BUVÁRDY.

De hallgass. Soha sem tette azt, mit én akartam, most csak nem változik egyszerre. Ott jön épen, beszélj vele.

(El.)

HÁZY (jön).

IGNÁCZ.

Be jó úr ez, mennyit költ, csak hogy fia boldogtalan ne légyen.

HÁZY.

Jó, hogy itt talállak; a kertésznél virágokat vettem, vidd Tüziné kisasszonyhoz.

IGNÁCZ (halkan).

Megint Tüzinéhez.

HÁZY.

Mért nem mégy már?

IGNÁCZ.

Oh uram ....

HÁZY.

Mit fohászkodol, eredj!

(Menni akar.)

IGNÁCZ.

Meg kell vallanom! Nem halhatnék, mint becsületes ember.

HÁZY.

Az úgy is nehezen fog történni, de mi a baj.

IGNÁCZ.

Én rossz ember voltam.

HÁZY.

Mennem kell.

IGNÁCZ.

Gazember voltam.

HÁZY.

Azt tőlem eleget hallottad, mit untatsz; még végre egy szép lélek vallomásait halljam-e tőled?

IGNÁCZ.

Én — én — — —

HÁZY.

No rajta, délig itt a promenádon nem állhatok.

IGNÁCZ.

Megcsaltam méltóságodat.

HÁZY.

Mondd meg máskor, most verésre nincs időm.

(Menni akar.)

IGNÁCZ.

Uram a levelke . . . . .

HÁZY.

Tán elvesztetted?

IGNÁCZ.

Nem az. A levelke, melyet Rózsa kisasszony öt hónap előtt méltóságodnak irt —

HÁZY.

Micsoda?

IGNÁCZ.

Nem méltóságodnak volt irva, hanem gróf Cserhátynak, méltóságos atyja parancsolta, hogy a grófnak adjam, és én a szobaleánytól kaptam.

HÁZY.

Atyám?

IGNÁCZ.

Ő nagysága ezt méltóságod javáért tennem parancsolá, azért teljesítettem oly híven, megvallottam tettemet, kérek engedelmet.

HÁZY.

Jól van.

(Pénzt ád.)

Jó, hogy tudom.

IGNÁCZ.

És a virágokat?

HÁZY.

Vidd el Rózsához.

IGNÁCZ (halkan).

Ezt az ördög érti.

(El.)

HÁZY.

Atyám azt akarja, hogy nőül vegyem Rózsát, világos; már régen sejdítettem, s ha atyám akarja, akkor pénze van. Mennyivel erősebben dobog szivem, mióta tudom, hogy keblén aranyra ver. Elveszem, gazdag, szerelmes belém, és meglehetős szép, többet mit kivánhat az ember.

(El akar menni.)

HORGOS (jön).

Édes barátom!

HÁZY.

Isten hozott, és áldjon Isten.

(El akar menni.)

HORGOS.

Beszédem van veled.

HÁZY.

Nincs idóm.

HORGOS.

Csak egy szóra; gróf Sáskayné szerelmes belém.

HÁZY (nevet).

Oh mint irigylem sorsodat.

(El.)

HORGOS.

Ez már sok, akár mit tegyek, akár mit mondjak, nem hiszi senki, hogy az asszonyok szeretnek, s mit használ a szerelem, ha nem tudja a világ. Nem kell szerelem, csak szeladonnak tartsanak, megelégszem.

(Padra ül.)

BUVÁRDY (jön).

Jól van minden, fiam nevetve ment el mellettem, a bohó még azt hiszi, hogy engem csal meg; okossággal minden győzhető.

HORGOS (levelet vesz ki).

Tán meglát, s azt hiszi, hogy billet doux.

BUVÁRDY (magában).

Itt ül Horgos! Jó, hogy itt találom, Rózsát férjétől fosztottam meg, ezt bírom házasságra elégtételül, bolond ugyan s csúf, de férfi, és az elég.

(Horgoshoz.)

Mit olvas, kedves barátom.

HORGOS
(mintegy ijedve eldugja a levelet).

Semmit.

BUVÁRDY.

Tán bizony szerelmes levélke.

HORGOS.

Oh kérem.

BUVÁRDY.

Jól tudom, hogy kedvelik az asszonyok

HORGOS.

Oh kérem.

BUVÁRDY.

De természetes.

HORGOS.

Az asszonyok kegyesek irántam, de —

BUVÁRDY.

De szerelmesek, én is tudok valakit.

HORGOS (örvendve).

Tud, ugyan ki?

BUVÁRDY.

Mintha nem ösnérné; Tüzi Rózsa, ugyan ne tagadja, az egész fördőben minden ember észrevette már.

HORGOS (halkan).

Hála Istennek!

(fennhangon.)

Kegyes irántam, de a csak közönséges udvariság.

BUVÁRDY.

Udvariság? Valóban több, de nem csuda, külseje kecsegtető; és annak, a mit itt hordoz,

(mellére mutat)

asszony ellent nem áll.

HORGOS.

Szivemnek.

BUVÁRDY (halkan).

A pugyillárist értettem.

(Fennhangon.)

Épen ily emberek, mint kegyed, kik az asszonyok kedvét nem keresik, kedveltjeik.

HORGOS.

Praxisból szól.

BUVÁRDY.

Rózsa interessál engem, atyjának barátja valék.

HORGOS.

Értem, gyengéd viszonyban állt Tüzinével.

BUVÁRDY.

Ott jönnek épen; — Rózsa mint pirul, mert kegyedet látja.

HORGOS.

Oh kérem.

BUVÁRDY.

Hogy' süti le szemeit, boldog ifjú!

HORGOS (magában).

Harminczkilencz esztendős vagyok, végre még is belém szeretett valaki.

TÜZINÉ JÖN RÓZSÁVAL.

BUVÁRDY (Tüzinéhez).

Örvendek, hogy van szerencsém.

TŰZINÉ.

Részemről.

BUVÁRDY.

A kisasszonyt láttam már.

TŰZINÉ.

Ő a kútnál volt.

BUVÁRDY.

Fájlaltam méltóságod hosszú álmát, de nem minden virág nyiladoz jókor reggel.

TŰZINÉ (halkan).

C'est un charmant homme — mellettem áll a virág.

(Rózsára mutat.)

HORGOS.

Bon jour. Jó reggelt.

RÓZSA.

Nem látta-e gróf Házyt?

HORGOS.

Házy épen mellettem ment el. Oh mint örvendek, hogy láthatom a kisasszonyt.

RÓZSA (körül néz).

HORGOS.

Egész reggel kerestem.

RÓZSA.

Valóban?

HORGOS.

De gyémántot csak ritka ember talál.

RÓZSA.

Nem tudja, mikor jön ide Házy?

HORGOS.

Mindjárt. Nem méltóztatik a parkba sétálni?

RÓZSA.

Itt maradok, mulattat a társaság.

(Halkan.)

Bár csak jönne már.

HORGOS (halkan).

Mulattatja társaságom, szerelmes belém.

RÓZSA.

Házy Kedvesinénál lesz; azt hallom, szerelmes belé.

HORGOS.

Házy? Nem hiszem, a szegény asszonyokkal épen nem boldogul.

RÓZSA.

Valóban?

HORGOS.

Nem is tud velök bánni, mint mások, — szegény.

RÓZSA.

Igaza van.

(Halkan.)

Mint örülök.

TÜZINÉ

(ki az alatt Buvárdyval beszélt, halkan).

Még elcsalja tőlem.

(Rózsához halkan.)

Ne coquetirozz Horgossal, mert haza küldlek.

(Fennhangon.)

Kérem a tekintetes urat, méltóztassék a gloriethez késérni.

HÁZY JÖN RÓZSÁHOZ.

(Mellette elmenvén)

HÁZY (halkan).

Beszédem van a kisasszonynyal, itt talál.

RÓZSA (halkan).

Jól van.

(El Tüzinével s Horgossal).

BUVÁRDY.

Hogy' fáradnak ezek az asszonyok a sovány Horgosért!

(Házyhoz.)

Jer velem, Józsi, hogy' tetszik Rózsa.

HÁZY (halkan).

Már a házasságra fog inteni.

(Fennhangon.)

Nem igen nagyon, mert felette sentimentalis.

BUVÁRDY.

Épen azért fogja boldogítani férjét.

HÁZY.

Ha ez a holdhoz hasonlít, ki nem haragszik, ha másokról is ábrándozik alatta kedvese.

BUVÁRDY (halkan).

Ez már el nem veszi.

(Fennhangon.)

Szeretni fogja férjét.

HÁZY.

Az egész nemmel együtt.

BUVÁRDY.

Szép leány.

HÁZY.

Szép, de hol minden szépnek annyi csudálója van, valóban csudálatra méltó dolog, hogy házasságra magát még valaki resolválja.

(Halkan.)

Még végre kénszeríteni fog.

BUVÁRDY (halkan).

Be jól beszél.

(Fennhangon.)

Hát így te, kedves fiam, házasodni nem akarsz.

HÁZY.

Ha atyám parancsolja.

BUVÁRDY.

Isten mentsen, én nem kénszerítlek.

HÁZY.

Mi mélyen érdekel kegyessége; én egyszerűen így okoskodom: miért házasodjam, az asszonyok úgy is kegyesek irántam; most még remény vagyok, minden asszony értem sóhajt, ha majd valakit elveszek, a többiek ellenségemmé válnak, mert el nem vettem, s az egy nem fog szeretni, mert feleségem.

BUVÁRDY.

De kérlek, a descendentia mily gyönyörűség.

HÁZY.

Gyermekek! Irtózom a gondolattól is, fiuk a familia-constructiójának felkiáltó jelei, oh! és jaj! nélkül alig lehet kimondani nevöket; leányok pedig eleven gondolkodó jelek: vajon kapnak-e férjt.

BUVÁRDY.

Örültem volna az unokáknak.

HÁZY.

Ezt az örömet könnyen megszerzem, jövendőben hatszor annyi adósságot csinálok.

BUVÁRDY.

Nem szükséges.

(Halkan.)

Be okos fiú; most ismét a kúthoz megyek, adieu.

(El.)

HÁZY (maga).

Hogy' fog örülni, ha megtudja, hogy kivánatját még is teljesítettem; most el Rózsához.

ILKA JÖN CSERHÁTYVAL.

ILKA.

Itt sincs már senki.

CSERHÁTY.

Ilka. Oh bár így mondhatnám: Ilkám! eljött a pillanat, melyben szívem érzelmei elszakítnak minden köteléket, melyben meg kell vallanom szerelmemet.

ILKA.

Valóban?

CSERHÁTY.

Csak kegyeddel élhetek; csak kegyeddel lehetek boldog, szerencsés.

ILKA.

Örülök.

CSERHÁTY.

Mint magyarázzam ezt?

ILKA.

Én hosszú életet várok, s mellettem mindég el lehet.

CSERHÁTY.

Hát remélhetek? Elfogad férjének?

ILKA.

Koránt sem.

CSERHÁTY.

És ezt ily röviden mondhatja ki, egy embernek élete ily kevés?

ILKA.

Én egészségben látom uraságodat.

CSERHÁTY.

Oh csúfolódjék csak; halavány lesz majd az ifjú, és hantján virágok nőnek, és —

ILKA.

Kérem, ne untasson.

CSERHÁTY.

Emlékezzék meg a szép örömtelt órára, melynek ez emléke.

(Kiveszi a medaillont.)

ILKA (nevet).

CSERHÁTY.

Ez itt találja sírját, itt mellemen; te gyengéd fürt vagy életemnek egyetlen, legszebb díja, te virágpora a legszebb rózsának, sugárja csillagomnak.

ILKA.

Mit álmodoz ily haszontalanságokról?

CSERHÁTY.

Ha e fürtöt látom, mindig arra emlékezem, ki ezt valaha hordozta; képzelmemben a gyengéd égi lény tünik fel, s én boldog vagyok. Oh Ilka, ne taszítson el magától, csak egy kis reményt adjon, s megelégszem.

ILKA.

Jól van, reményljen tehát — s ha hív marad, akkor talán meghallgatom. — Itt jön Házy; édes Cserhátym, a kútnál hagytam parasolomat, hozza el.

(Halkan.)

Házyval beszélnem kell.

CSERHÁTY.

Röpülök.

(El.)

HÁZY.

Votre serviteur.

(El akar menni.)

ILKA.

Orvendek. Hová siet?

HÁZY.

El kell mennem, Tüzinéhez reggelire.

ILKA (ironiával).

Irigylem sorsát.

HÁZY.

Miért.

ILKA.

Nem édes érzemény-e az, ha magunk körül látjuk kedveseinket.

HÁZY.

Kellemes dolog, s azon túl Rózsa oly tökéletes leány.

ILKA.

Valóban.

HÁZY.

Oly mivelt, oly jó szivű.

ILKA (halkan).

Szinte tűzbe jön.

(Fenn.)

Nem hittem volna, hogy ily elmés férfi ily közönséges sóhajtozó szépséget fog szeretni, de — — —

HÁZY.

Igaz, annyi kecsekkel nem bír, mint bizonyos személyek, szemei nem oly lángolók, elméje nem oly különös, de szeretni tud, s asszonynál az a fő dolog.

ILKA.

És mások?

HÁZY.

Mások hidegen bántak velem, tréfát üztek érzelmeimmel.

(Szünet.)

Ha bizonyos volnék szerelmökről —

CSERHÁTY.

Itt vagyok, de a parasolt nem találtam ott.

HÁZY.

Ajánlom magamat.

(El.)

ILKA (Cserhátyhoz).

Tán a glorietten lesz; ugyan keresse, édes Cserhátym.

(Cserháty el.)

ILKA.

Jó, hogy tudom, Házy szeret, csak azért jár Rózsa után, mert érzéketlen valék iránta: pedig szerettem, úgy mint férfit nem szerettem még! Mit tegyek?

(Gondoskodik.)

Egy levélkét írok neki, ha eljön, kegyes leszek iránta, ismét belém szeret, elvesz, és — — — — — De ha még is máskép volna, ha Rózsával már jegyes, mint minap Tüziné beszélé, akkor — Cserhátyhoz megyek.

(El.)

RÓZSA JÖN HÁZYVAL.

HÁZY (halkan).

Mellem oly szorult, alig tudok szólani, de rajta!

(Fennhangon.)

Édes Rózsám, hosszasan előadni nem tudom szerelmemet, de annyi bizonyos, hogy boldogságom, életem csak magától függ, fogadjon férjének.

RÓZSA.

Istenem, mint pirulok.

HÁZY.

Vagyonnal megáldott az Isten, szivet adott, s azért ne rontsa el szerencsémet.

RÓZSA.

Nemeslelküsége mélyen hatja meg szivemet, de bizodalommal kell felelnem, vegye vissza szavát, én nagyon szegény vagyok.

HÁZY (halkan).

Jaj nékem.

RÓZSA.

Anyám titkolja állapotunkat, de a grófot, ki ily nemesen bán velem, csalni nem tudom.

HÁZY (halkan).

Értem; csak tettetés, azt akarja, hogy csak tiszta szeretetből vegyem el, ha szegény volna, nem kivánná atyám összeköttetésünket.

(Fennhangon.)

Szegény? És valljon azt gondolja-e, hogy szabadságomat nem ön magának áldozom fel, oly alacsonyan gondolhat felőlem, hogy vagyonért vágyódónak gondolhat; ezt nem érdemlettem.

(Halkan.)

Ha szegény, megüt a guta.

RÓZSA.

Legyen tehát; ha így gondolkodik, megvallom, hogy szeretem, s ajánlását elfogadom; oh nemes lelkü ifjú! —

HÁZY (halkan).

C'est fait.

(Fennhangon.)

Sétáljunk amarra egy keveset, itt jön anyja.

TŰZINÉ JÖN HORGOSSAL.

TŰZINÉ.

Nem hiszi senki, nehéz most egy leánynak etablismant találni, mintha a férjfiak az asszonyokat nem is szeretnék többé.

HORGOS.

De kit a természet annyi észszel s kecsekkel áldott meg, mint —

TŰZINÉ.

Hizelkedő! legszebb napjaim elmultanak.

HORGOS (halkan).

Magára veszi.

(Fennhangon.)

Csalatkozik, akkor legszebb a korány, ha a nap felszikkasztotta már a könnyeket.

(Halkan.)

Ezt olvastam valahol.

TŰZINÉ.

Felette kegyes; — de hamis, hizelkedő kegyed, — kinek tizenhat esztendős leánya van .....

HORGOS (halkan).

Legalább huszonöt.

TŰZINÉ.

Én ugyan csak tizenöt esztendős valék, midőn férjhez mentem, és ez első gyermekem.

HORGOS (halkan).

Ez tud ám hazudni!

TŰZINÉ.

Harminczkét esztendős asszony —

HORGOS.

Még fiatal, bizonyosan nagyon fiatal; — de egy nagy dolgot kell közlenem kegyeddel, én házasodni készülök.

TŰZINÉ.

És ki a boldog?

HORGOS.

Méltóságodat közelrül érdekli.

TŰZINÉ (halkan).

Engem ért.

(Fennhangon.)

Engem?

HORGOS.

Vajon nem kapok-e kosarat?

TŰZINÉ.

Kosarat? És ugyan mely asszony- vagy leánytól kaphatná azt. De — — —

HORGOS.

Elég erről, itt jön Rózsa.

RÓZSA ÉS HÁZY JÖNNEK.

HÁZY.

Rózsa kisasszony anyja után kivánkozott.

RÓZSA.

Hőség kezd lenni, menjünk haza, édes anyám.

TÜZINÉ.

Jól van.

HORGOS.

Ha feljön a nap, nyugodni mennek a csillagok: így....

HÁZY.

Hogy te csillagoknak nézed a dámákat, régen tudom, egész astronomicus observatoriumot hordasz magaddal, perspectivumod Herschel teleskopjához hasonlít.

HORGOS.

Boldog, te nem vagy rövidlátásu.

HÁZY.

Boldog, — inkább szánandó vagyok; hány ember kezdett tobákolni, mert náthája volt, s most a tobákolás neki oly gyönyörüség, mint néked a lorgnettirozás.

RÓZSA (halkan).

Nem merek Házyra nézni, oly zavarban vagyok.

HORGOS (halkan).

Rózsa rá se néz, mindig rám tekint, már bizonyos, hogy szeret.

ILKA JÖN, AZUTÁN CSERHÁTY.

ILKA.

Mily szép gyülekezet.

HORGOS.

Szép csak most lett.

HÁZY.

Azaz még szebb, mert — —

HORGOS (halkan).

Átkozott galanteria, csupa ostobaságot mondok.

CSERHÁTY JÖN.

HÁZY (halkan Ilkához).

A nap után a hold is eljön.

(Fennhangon.)

Enyvesiné most harmadszor megy férjhez.

ILKA.

Tudjuk már.

TÜZINÉ.

Nem ujság.

HORGOS.

Természetes, hogy az, ki háromszor megy férjhez, ujság nem lehet.

TÜZINÉ.

Uj gondolat, valóban originális.

ILKA.

Ezt gróf Házynak kivántam volna nőül, két férjt ölt meg, s őt tán megjobbította volna.

HÁZY.

Köszönöm jóakaratját, az előbbiek példája elrémít.

RÓZSA.

Talán megjobbult?

HÁZY.

Isten mentsen; az asszony, ha többször lép frigybe, olyan, mint a többször leirt könyv; egy marad, csak hibái szaporodnak.

AZ ASSZONYOK MIND.

Engedelmet kérünk.

HÁZY.

Nem mindeniknek szól.

TŰZINÉ.

Antalfyné ismét éclatt adott Moutonnal, nem elégszik meg obesterével.

HÁZY.

Nem is kivánhatni, minden emberszívnek két kamarája vagyon, és két kamara mikor egyezett meg még?

BUVÁRDY (ki az alatt odalépett).

Fiam, szép alapmondásaid vannak; a te szivedben is végre a majoritás bír arra, hogy özvegyet vagy leányt végy-e el.

HÁZY.

Most a majoritás az özvegyek részéről van.

BUVÁRDY.

Mert több özvegy van itt.

HÁZY.

Én a jelenhez tartom magamat; kár, hogy Antalfyné nincs itt.

TŰZINÉ.

Antalfyné nevetséges asszony, rózsaszinben jár, én ifjabb vagyok, s nem teszem.

Buvárdy.

Igen hibáz, mert jól állna.

Tüziné.

De korom?

Buvárdy.

Ki kérdezi a tavaszt, hányszor terült el már földünkön.

Tüziné (halkan).

C'est un charmant homme.

Házy (halkan Buvárdyhoz).

Ez a leggalantabb gorombaság, melyet még hallottam.

Ilka.

Antalfy pedig oly jó férj.

Házy.

Dicséri is felesége, de mint a dobhordozónak háta mögött verik a hymnust, úgy néki is.

Ilka.

Férfiakat csak kötőtűknek néz, öt kell legalább, hogy egy szerelemharisnyát kössön.

Buvárdy.

Jó hasonlítás! — Mi férfiak vagyunk a tűk, velünk kötik az asszonyok a szerelem harisnyáit, de addig tapodnak azután rajtok, míg ismét elszakadnak.

Házy.

Csak hogy új tűvel foldozhassák.

ILKA (halkan Házyhoz).

Olvassa el ezt, ha maga lesz.

HÁZY (halkan).

Ismét szerelmes levélke; mit tegyek, meg nem tarthatom, mert jegyes vagyok, visszaadni gorombaság.

(Gondol, s nevet.)

Horgosnak adom, legalább ő örül.

TÜZINÉ.

Már fejem fáj a nagy hőségben.

RÓZSA.

Menjünk.

(Halkan Házyhoz.)

Megirom, ma este hol talál.

HÁZY.

Adieu, votre serviteur.

(Ilkát elkiséri, midőn Horgos elmegy mellette, hátulról kezébe adja a levelkét.)

A többiek el, CSERHÁTY egy padra ül, HORGOS a levelet olvassa.

HORGOS.

Este hét órakor a kertben várjam; Isten mentsen, megint bolondnak tartassam-e magamat? — Nem megyek. De — a levélke? Elégetni kár volna. — Megmutatom valakinek, úgy Ilkát megbüntetem, s legalább elhiszik, hogy engagementom van. De kinek mutathatom meg hamarjában? Itt ül Cserháty, elvesztem mellette.

(Cserhátyhoz.)

Adieu!

(Elmegy mellette és elejti a levelet, az meglátja.)

CSERHÁTY.

Ilka irása! Egy szóra, barátom.

(Olvas.)

HORGOS.

Kérlek.

CSERHÁTY (furiában).

Hogy' jutottál e levélhez?

HORGOS.

Kérlek, add vissza.

CSERHÁTY.

Felelj.

HORGOS.

Kérlek.

CSERHÁTY.

Ha — meg vagyok csalatva — ha — meg vagyok csalatva, véres boszút veszek.

HORGOS.

Barátom.

HÁZY JÖN.

CSERHÁTY.

Kérlek, nézd e levelet, Horgos vesztette el.

HÁZY (halkan).

Átkozott bolond, mily bajba hoz.

(Fennhangon.)

Találta?

HORGOS (haraggal).

Találtam.

HÁZY.

Hogy' gondolhatod, hogy Ilka Horgosba szerelmes?

HORGOS (furiában).

Ez már sok, ha még most sem hiszik. Ilka nem szerelmes? Hát ha a szobában voltam, midőn Ilka hajait adta Cserhátynak.

(Nevet.)

»Most hagyjam el, hol csak most találtam fel?«

CSERHÁTY.

Ezt valóban mondottam Ilkának.

HORGOS (nevetve).

»Csak egy emlényt e pillanatra.«

CSERHÁTY.

Ma délután pisztolyra várom.

(Elsiet.)

HORGOS.

Átkozott hiúságom!

(Utána megy.)

HÁZY.

Ki hitte volna, hogy ily embereket is kedvelhet Ilka; — én szerettem őt mindeddig, s ő belém szeretett, mert hidegnek tetettem magamat. Rózsa is szeret, mert szeretőt játszom; Cserháty úgy mutatja magát, mint szíve szól, s kinevetik; tettetés kell az asszonyoknak.

HARMADIK FELVONÁS.

HÁZY.

Itt a párviadal helye, és én Cserhátynak secundánsa vagyok, a dolog magában tragicus, de az actorok comoediát csinálnak belőle. Horgos és duellálni, a ki minden szellőtül fél, hogy fürtjeit ne rongálja, ő golyót várjon be. És szegény Józsim, halálról oly szivesen álmodoz, hogy tőle már csak azért is félni fog, mert majd nem kivánhatja többé. De az ok nekem felette kellemetlen; Ilkát — mindég szerettem, minden esetre jobban, mint Rózsát, és ő Horgost elrejti szobájában. Horgost! kit minden asszony maga mellett mutogasson inkább mint garde-dameját, — a dolog különös, de mit csudálkozom? Asszonyok a férjfiakkal úgy bánnak, mint főkötőkkel; ha csunya is s nevetséges, felteszik, csak elegans legyen s új. — Rózsa? Mily feleség lesz? Gazdag . . . .

(Szünet.)

Itt jön Horgos.

HÁZY.

Isten hozott barátom, örvendek.

HORGOS.

Kérlek ne satyrizálj; hogy örvendhetsz, holott haldoklót látsz?

HÁZY (halkan).

Ez fél.

(Fennhangon.)

Ki tudja, nem Cserháty lesz-e véres viadaltoknak áldozatja?

HORGOS.

Nem ő; — életemben nem sejdítettem semmit, de most érzem, hogy halni kell; szinte fázom a gondolatnál is.

HÁZY.

Örülj! Hol kivánsz szebb véget, mint ily dicsőségesen halni kedvesedért?

HORGOS.

Mind szép, s jó; — de halni most, hol erőm teljében vagyok, most, hol quasi élni kezdek, hol most léptem csak a crêmebe, most halni, ez borzasztó; ha harmincz, negyven esztendővel később volna, akkor örülnék.

HÁZY.

Ilkád elegáns negligében sírhantodat virágokkal fogja hinteni kétszer minden esztendőben; kedves egyetlen Horgosom, utánad halok, nem élhetek többé — sóhajt, harmincz esztendeig — míg végre —

HORGOS.

Kérlek, ne szólj ily szívrehatóan, még sírni kezdek. Ilkát nem szeretem, az endori boszorkány kedvesebb

nálánál. Édes Házym, jó, kedves, egyetlen barátom, segíts ki ez egyszer, ments meg a haláltól, s míg élek, hálaadó leszek irántad.

HÁZY (halkan).

Hadd szepegjen még.

(Fennhangon.)

Barátom, szivesen, de a megbántás oly nagy, — nehezen hiszem, hogy —

HORGOS.

Engedelmet kérek, aláirok mindent, kész vagyok mindenre, csak —

HÁZY.

Hogy' kérhetsz engedelmet azért, hogy Ilka szeret; kecseid, a szerencse, melyet asszonyoknál csinálsz, bántá meg Józsit, s még reggel így szólt hozzám: ő vagy én, egyik a helyen marad.

HORGOS.

Istenem, mit tegyek?

HÁZY.

Hol van secundánsod?

HORGOS.

Nem szükséges.

HÁZY.

Csalatkozol; miként házasoknál legalább két courcsináló van, ki veszély nélkül a dolgon részt vesz, úgy —

HORGOS.

Légy te secundánsom.

HÁZY.

Már Cserhátynak igértem meg.

HORGOS.

Légy mind kettőnké.

HÁZY.

Jól van, ha Cserháty megelégszik.

HORGOS.

Ott vannak már a pisztolyok, jaj! Nincs e semmi lehetség, mely által frigyet köthetnénk.

HÁZY.

Lehetetlen! Az, hogy a szobában voltál, midőn Cserháty Ilkánál court csinált, engesztelhetetlenné teszi a dolgot.

HORGOS (remegve).

Én a szobában nem voltam, Ilkának gyönyörü szobaleánya vagyon, ahhoz jártam; Ilkához ment be Cserháty, s én kiváncsi voltam hallani beszédjeket, az ajtóhoz megyek, és most ezért halnom kell.

HÁZY.

Ha ezt Józsinak megmondanád?

HORGOS.

Megmondom biz én, s esküszöm, hogy való; Ilka engem nem szeretett soha, most is csak tréfát üzött velem. Természetes, hogy is szerethetne, gondold meg magad.

(Szünet, óráját nézi.)

Már egy óra van, s Cserháty még sincs itt talán; nem is jön?

(Vigan.)

HÁZY.

Meglehet, talán fél —

HORGOS (büszkeséggel).

Csak jöjjön el, én viadalt nem kerestem, de —

HÁZY.

Cserháty jön.

HORGOS.

Ezt is jó módon elmellőzni akarnám.

CSERHÁTY JÖN.

CSERHÁTY (megdöbbenve, halkan Házyhoz).

Akar-e duellálni?

HÁZY (halkan).

Olyan, mint az ördög.

CSERHÁTY (halkan Házyhoz).

Légy azon, hogy a dolog elmellőztessék.

HORGOS (halkan).

Mily vadúl néz reám; ha máskép nem lehet, én elszaladok.

HÁZY.

Horgos azt kivánja, hogy mind kettőtöknek secundánsa legyek.

CSERHÁTY.

Jól van, de . . . .

HÁZY (halkan).

Mutass merészséget, hogy megijedjen.

CSERHÁTY.

Kezdjünk hozzá; vagy az úr, vagy én.

HORGOS.

Egy szóra — én.

HÁZY (halkan).

Csak courage; ijessz reá.

HORGOS.

Jól van, kezdjünk hozzá, hadd folyjon vér, hadd haljon egyik közülünk, én nem bánom; a kormány mit mond a dologhoz, azt nem tudom; legalább örök fogság lesz az ölőnek díja, de én nem bánom.

CSERHÁTY (halkan).

Nem fél, jaj nékem.

HÁZY (halkan Cserhátyhoz).

Csak courage.

CSERHÁTY.

Hányszor kivántam én a halált, hányszor kértem dicső véget az istenektől, most elnyerém, és... látja az úr, mint örülök.

HORGOS (Házyhoz).

Segíts barátom.

HÁZY (a pisztolyokat veszi).

Barátim! Csak vér moshatja le a megbántást rólatok; ti az életnél magasabbnak tartjátok a becsületet, nemes lelkek! Fogjátok-e fegyvereket, örök hír és dicsőség lengi körül annak hamvait, ki így tud meghalni.

HORGOS (pisztolyt vesz, halkan).

Jaj!

CSERHÁTY (halkan).

Bár csak kimenekedhetnék.

HÁZY.

Most, midőn a nagy útra készültök, egyesüljetek; legyetek ismét barátok, engedjetek egymásnak minden megbántást.

CSERHÁTY.

Barátom, én mindent megengedek, szeretlek mint azelőtt, szivem olyan, mint a galambé.

HORGOS.

Barátom, miért is kellett nékünk ily rettentő viadalra kelni.

CSERHÁTY.

Én szeretlek, szerettelek mindég, oh jó kedves Horgosom.

(Sírva megöleli.)

HORGOS.

Engedj meg barátom, szívem, lelkem, édesem.

HÁZY.

Most.

HORGOS (halkan).

Az Istenért, ne emlékeztess.

CSERHÁTY (halkan).

Hagyjuk abban a dolgot.

HÁZY.

Tizenkét lépés, így; most álljatok helyetekre.

(Horgoshoz.)

Szégyenbe jösz, soha társaságban nem néznek rád, ne félj semmit.

(Cserhátyhoz.)

Nem esik semmi bajod, és ki fog annak ellent állni, ki kész kedveséért meghalni.

(Helyen állnak.)

HÁZY.

Barátim, látom, miként gyúl szívetekben a hírvágy; merészen, mint két dalia, álltok egymás ellenében. Korlátozzátok merészségteket, egyesüljetek, engedjetek meg egymásnak.

HORGOS.

Én kész vagyok.

HÁZY.

Ha Horgos írásban engedelmet kér.

HORGOS.

Szivesen.

HÁZY.

És te, Józsi, mindent revocálsz.

CSERHÁTY.

Örömest.

HÁZY.

Úgy tartom (a pisztolyokra mutat) ezekre nincs többé szükségünk; lőjjetek a levegőbe.

HORGOS.

Ne lőjjünk, ne lőjjünk; valami szerencsétlenség....

(Félre teszi, CSERHÁTYT megöleli, azután HÁZYT.)

Kedves barátim!

HÁZY.

Nemes lelkek, halni kész mindenik közületek, de másnak vérét ontani, attól retteg.

CSERHÁTY.

Hányszor sóhajtoztam, hányszor vágyódtam a halál után; nékem az élet kín: de másnak vérét ontani, iszonyú.

HORGOS.

Így gondolkozom én is, kedves barátom; most nem választ el semmi többé.

HÁZY.

Nyugodtan, s élve álltok itt, de gondoljátok meg, ha most egyik halva feküdnék, s a másiknak el kellene szökni, nem rettentő volna-e ez? És miért? Egy asszonyért!

HORGOS.

Iszonyú magát egy asszonyért agyon lövetni.

HÁZY.

Asszonynak avval rosszul szolgálsz, ha competensedet agyon lövöd, vedd feleségül, és inkább örül.

CSERHÁTY.

A duellum a középkornak legszebb hagyománya; mily gyönyörűség becsületéért feláldozni életét.

HÁZY.

De asszonyért! Nem jobb volna-e sorsot vetni, s ki veszt, az vegye nőül Ilkát. A párviadal is csak sorsozás, s ki veszt, annak halni kell. Sír és asszony pedig igen hasonlók, édesen nyugodhat bennök az aluvó, virágokat teremnek: de nem annak, ki benn nyugszik, hanem az áltmenőnek.

CSERHÁTY.

Mit enyelegsz e nagy pillantatban?

HÁZY.

Csak ez most a kérdés, ki veszi el Ilkát?

CSERHÁTY ÉS HORGOS

(egyszerre).

Én áltengedem.

CSERHÁTY.

Nem, barátom, téged szeret!

HORGOS.

Csak enyeleg velem, de . . . .

CSERHÁTY.

Tisztelem nagylelkűségedet, légy boldog.

HORGOS.

Engem nem szeret.

HÁZY.

Nemes lelkek, egyesűljetek, máskép Ilka veszt.

Ha meggondolom a boldog pillanatot, melyben ezt vevém.

(A medalliont csókolja.)

HORGOS (halkan).

Megöl, ha nevetek.

CSERHÁTY.

Kérlek barátom, menj a rendelt helyre s ha valóban hitetlen, akkor . . . .

HORGOS.

Barátom !

CSERHÁTY.

Kérlek, menj el.

HÁZY.

Jól van, de most mi is menjünk atyámhoz.

(Horgoshoz.)

Ha úgy tetszik, várj meg itt, mulasd magadat könyveimmel.

HORGOS.

Jól van, de ne várassatok soká.

HÁZY ÉS CSERHÁTY EL.

HORGOS (magában).

Nagy veszélyből menekedtem meg; merész fiú az a Józsi; de én is jól viseltem magamat, elegans ember még halni is szépen tud. — Halni rettentő, ha meggondolom, hogy Antalfynénál thét nem ihatnék többé, gróf Tollaihoz nem mehetnék, nem adhatnék soha többé visitkártyát, hanem magam tétetném le a temetőbe, mint az élet visitkártyája; ha meggondolom, hogy más meghívást nem kaphatnék többé, mint a feltámadásra: tán ijedségemben halhatnék meg. Ma estve rendezvousom van, nem megyek; Ilka szerelmes

belém, megölelne tán akaratom ellen is, — szenvedelem mit nem tesz! s Cserháty agyon lő, nem megyek.

(Az asztalhoz megy.)

Egy pár billet doux.

(Olvas.)

Házyhoz vannak írva; a boldog! Elviszem, megmutatom, czím nincs rajtok, szerencsésnek tartanak. De nem, ismét bajba keveredném, s én nem vagyok barátja a párviadalnak.

(Körül jár.)

IGNÁCZ (jő).

Uram nincs itt.

(Gondolkodik.)

Horgosnak adom a levélkét, ő bizonyosan megmutatja, s uram elhagyja Rózsát.

(Fennhangon.)

Méltóságos uram.

HORGOS (feleszmélve).

Te vagy? Mit akarsz?

IGNÁCZ.

Uram, egy szép kisasszony ezt küldi.

(Levelkét ád.)

HORGOS.

Nékem?

Örvendve.)

Valóban nékem, édes Ignáczom?

(Pénzt ád.)

Itt van, de ne mondd senkinek, tudod-e, ne mondd idegennek.

IGNÁCZ.

Csókolom kezeit.

(Halkan.)

Ez megmondja uramnak, és csak vesszen öszve egyszer Rózsával!

(El.)

HORGOS.

Valóban levelke, rózsaszínü papiroson, Rózsa írása, nekem szól.

(Olvas.)

Ha a nap a kék bérczek megett lenyugszik, s semmi nem világít többé, mint szerelmünk, jer a parkba, a nagy hárs hüs ernyejében fog várni kis Rózsád. — Nekem van írva a levél, szerelmes belém, azt már Buvárdy mondta, oda elmegyek. Végre még is megösmerik érdemeimet az asszonyok. — Az egész világnak szeretném megmondani, hadd irigyeljenek,. hadd mondják: be boldog ember Horgos, — csak az átkozott duellum ne volna.

HÁZY ÉS CSERHÁTY (JÖNNEK).

HÁZY.

Itt vagyunk, atyámat nem találtuk otthon.

HORGOS.

Örülök.

CSERHÁTY.

Hát estve elmégy-e a rendezvoushoz?

HORGOS.

Nem lehet, foglalatosságok. Más . . .

(Halkan.)

Csak meg merném mondani.

(Fennhangon.)

Valóban nem lehet.

HÁZY.

Hogy' lehet férfinak szebb foglalatossága rendezvousnál?

HORGOS.

Igaz, de más, — nem titkolhatom —

(Fennhangon.)

Más rendezvoushoz kell mennem.

CSERHÁTY.

Micsoda, kettő egy nap? Szerencsés!

HÁZY.

De kihez?

HORGOS.

Nem mondhatom.

HÁZY.

Tán valami vén?

HORGOS.

Istenem, csak ne félnék a pistolytól.

(Fennhangon.)

Ifjú, igen szép.

HÁZY.

Nehezen hiszem.

HORGOS (halkan).

Ezt ki nem tarthatom.

(Fennhangon.)

Adieu!

(El.)

HÁZY.

Vagy nem igaz, vagy pedig fél a pistolytól.

CSERHÁTY.

Utána megyek, szólanom kell vele.

(El).

HÁZY.

Ma estve lesz hát utolsó rendezvousom, s vele örökre adom magamat Rózsának, örökre! Reszketek; az örök hívség, az még tűrhető volna, de az örök feleség: borzadok. Bár csak vissza léphetnék; de hisz Rózsa gazdag, máskép atyám nem kivánná, hogy elvegyem: iszonyú kamatokat kell fizetnem, de nagy tőpénzt nyerek. — Isten hozzád, arany szabadságom; — Isten veletek kedveseím, ti juhok, melyeket legeltettem, Józsi elmegy, s nem tér soha vissza többé.

ESTE; KERT, ELŐL A HÁRS, RÓZSA MAGA.

RÓZSA.

Itt ülök a hárs alatt, mint Júlia a balkonon, s kedves Romeomra várok; oh Romeo; légy kedvesem. Agg hárs, hány szerető szív ült alattad már, s itt nyögdelve keserveit, hiába keresett enyhet: most boldog felett boltozol, oh mint irígylem sorsodat. — Házy, kedves gróf Házy, te vagy ideálom! Tiszta kebled csak értem lángol, nyíltan mondám ki környülményeimet, szegénységemet, de te kincset nem keressz, és szerető szívet bennem találsz; ti, kik azt gondoljátok, hogy

való szerelmet nem találni többé korunkban, jertek, nézzetek reánk — s ösmerjétek meg csalódástokat.

(Szünet.)

Gróf Házyné, több uradalomnak asszonya! — Ilka hogy' irígyli majd sorsomat, ha férjemmel járok körül visittekre szép hintóban .... Itt jön valaki.

HÁZY.

Bár csak Rózsát találhatnám meg.

RÓZSA.

Itt vagyok kedvesem.

HÁZY.

Jer keblemhez, hadd érezzem égő ajkaidon boldogságomat.

RÓZSA.

Kedves Józsim!

HÁZY.

Neheztelek reád, mért nem írtál?

RÓZSA.

Hát nem vetted levelemet? Ignácznak adta leányom.

HÁZY.

Ignácznak? A bohó napról-napra rosszabbúl viseli magát. De most, kedvesem, jer anyádhoz.

RÓZSA.

Félek atyádtól: érzéketlen, komoly férjfi, bizonyára ellenzeni fogja boldogságunkat.

HÁZY.

Ő kivánta először, hogy nőül vegyelek; mennyit fáradott, mennyi terveket koholt, csak hogy azt, mit most szerelem alkotott, fortélylyal nyerhesse el. Jer kedvesem.

RÓZSA.

Nem látod, mint pirulok?

HÁZY.

Majd meglátom anyádnál. Jer hamar, közelít valaki.

RÓZSA.

Csak a sír választ el tőled.

HÁZY (halkan).

Jaj nékem!

(El Rózsával.)

CSERHÁTY JÖN.

CSERHÁTY.

Sóhajtozva járok én, néma körülöttem minden, néma s érzéketlen, jaj nekem. Én vagyok kerek e földön legboldogtalanabb ember, nem ösmerve, nem szeretve állok itt, és nem szán senki, sőt, mi legrettentőbb, még boldognak tart a világ. — — Ilka, én tégedet úgy szeretlek, mint ember még nem szeretett, és te megcsalál; itt várlak meg, hadd büntessem meg hitszegésedet, hittelen asszony.

ILKA JÖN.

ILKA.

Még sincs itt, tán e kérésemet is megveté?

CSERHÁTY (halkan).

Itt van, hah! s kedveséről ábrándozik.

ILKA.

Bár mint titkoljam is érzeményeimet, hiába, meg vagyok győzetve, neki ellent nem állhatok.

CSERHÁTY (halkan).

Hittelen! Horgost előmbe tenni iszonyú!

ILKA.

Oh Józsim, édes egyetlen Józsim!

CSERHÁTY (halkan).

Horgost Boldizsárnak hivják.

ILKA.

Itt öleltelek meg annyiszor.

CSERHÁTY.

Istenem, rólam szól.

ILKA.

Itt vallottad meg szerelmedet.

CSERHÁTY (halkan).

Rólam szól, bizonyos.

ILKA.

Fürtjeimet kebleden hordtad, s még is —

CSERHÁTY (hozzá fut).

Ilka, kedves Ilkám! igazságtalan valék irántad.

ILKA (halkan).

Mi ez?

CSERHÁTY.

A levél, melyet nekem ma irtál, Horgos kezeibe jött, s én hitetlennek tartottalak.

ILKA (halkan).

Horgoshoz a levél?

(Fennhangon.)

Édes Cserhátym!

(Halkan.)

ezt ki kell tudnom.

(Fennhangon.)

A levél, melyet kegyednek irtam?

CSERHÁTY.

Úgy van; midőn reggel elváltunk, Horgos egy levelet vesztett el előttem, melyben őt ma estére ide a hárshoz híjja, kétségbe esve olvastam a boldogtalan sorokat, s Horgost pisztolyra hívtam ki.

ILKA.

Jó Cserhátym!

(Halkan.)

Átkozott.

(Fennhangon.)

Kedves Józsim, éltedet hoztad veszélybe értem, a levelkét elvesztettem, minekelőtte veled öszvejöhettem, s szerencsétlenül Horgos találta meg.

CSERHÁTY.

Elfelejtheted-e gyáva kételkedésemet?

ILKA.

Felejtve legyen minden.

CSÉRHÁTY.

Ím lábaidhoz borúlok, fogadj el férjednek, tégy boldoggá; miólta tudom, hogy szeretsz, új élet derült fel előttem.

ILKA.

Híved leszek, s csak téged boldogítva élek majd —

CSERHÁTY.

Én e föld legszerencsésebb embere vagyok.

ILKA.

Most menj el gyámatyádhoz, s ha megegyez, nőd vagyok.

CSERHÁTY.

Ő kivánta, hogy hitvesemnek válasszalak, ő figyelmeztetett kecseidre.

ILKA.

Menjünk.

(Halkan.)

Jó, hogy feltaláltam magam, legalább férjem lesz. Ott jön valaki, rejtődzzünk el.

(Félre mennek.)

TÜZINÉ ÉS HORGOS JÖNNEK.

TÜZINÉ.

Utánam jön; — reggel még meg akarta szerelmét vallani, de szüntelen gátoltatott; most már itt van, Isten segedelmével nekem is lesz férjem.

HORGOS (jön).

Itt áll a jó leány, szerelmes belém, én feleséget keresek, s azért úgy tartom, könnyen fogunk egyezhetni.

TÜZINÉ.

Nem közelít még, be kell várnom.

(Leül a hárs alá.)

HORGOS.

Az agg hárs alatt fog várni ifjú Rózsád. Itt ül — csak rajta.

(Oda megy, letérdel.)

Kegyed ösmeri a lángokat, melyek szivemet már régolta eltöltik; csak kegyed által lehetek boldog, oh ne tagadja el kegyed szép kezét előlem, vegyen férjének, hogy boldog lehessek.

TÜZINÉ.

Valóban meglepett, Horgos úr — —

HORGOS (halkan).

Istenem, mi ez?

TÜZINÉ.

Ösmerem szerelmét, gyengéd kifejezése, vigyázati, melyekkel régolta viseltetett irántam, bizonyossá tettek arról.

HORGOS (halkan).

Átkozott setétség.

TÜZINÉ.

Elfogadom ajánlását, és reménylem, boldogok leszünk.

(A kert illuminált atik.)

HORGOS.

Oh nagyon boldogok!

(Halkan.

Átkozott rendezvous!

(Fennhangon.)

Az öröm szinte némává tesz.

(Halkan.)

Leány ír, később jövök, s az anyát kapom; mért is világítanak ily későn.

TŰZINÉ.

Itt jön gróf Buvárdy.

HORGOS (halkan).

Vissza nem léphetek; elegáns asszony, átkozott sors.

BUVÁRDY.

Jó estvét méltóságodnak, örvendek, hogy ily mulattató társaságban találom.

TŰZINÉ.

Horgos jegyesem.

HORGOS.

Én vagyok a boldog, ki — —

(Halkan.)

Oh, én szerencsétlen!

BUVÁRDY.

Örvendek. De mit jelent ez? Itt jön Ilka Cserhátyval.

ILKA ÉS CSERHÁTY

(Horgoshoz.)

Gratulálunk, hallottuk a declaratiót.

HORGOS.

Köszönöm.

CSERHÁTY.

Kedves bátyám uram, ime be telt kivánsága, Ilka jegyesem.

BUVÁRDY.

Jegyesed?

CSERHÁTY.

Csak kegyének köszönhetem boldogságomat, először is bátyám uram javasolta, hogy szeressek Ilkába.

BUVÁRDY (halkan).

Oh én szamár!

(Fennhangon.)

Lám, mily jó tanácsot adok én!

CSERHÁTY.

Egész éltemben nem felejtem el.

HÁZY ÉS RÓZSA JÖNNEK.

HÁZY.

Édes atyám, jó, hogy végre feltaláltam; engedelmes voltam, ime jegyesem, — nem titkolt öröm-e ez?

BUVÁRDY.

Örülök.

(Halkan.)

Ki parancsolta néked ezt?

HÁZY (halkan).

Hisz' édes atyám küldötte hozzám a levelkét, melyet Rózsa Cserhátynak irt. Megvallotta Ignácz.

BUVÁRDY (halkan).

Átkozott fortélyaim!

(Fennhangon.)

Fogadd el áldásomat.

CSERHÁTY (Házyhoz).

Ilka nem Horgosnak, hanem nekem irta a levelet, engem szeret, én vagyok e föld legboldogabb embere.

HÁZY (halkan).

Szegény Józsi!

(Ilkához halkan.)

Jó surrogát. —

HORGOS (Rózsához).

Én pedig édes anyját veszem el.

MINDNYAJAN.

Gratulálunk.

HORGOS (halkan).

Oh! én szerencsétlen ember!

BUVÁRDY (szomorúan Cserhátyhoz).

Néked édes fiam, által adom vagyonodat.

(Házyhoz.)

Néked anyád részét, szükséged lesz reá.

RÓZSA.

Megmondottam, mily szegény vagyok, de te, nemes lélek, csak szerető szivet kerestél.

HÁZY.

Csak szerető szivet.

(Halkan.)

Ezt ugyan ostobáúl cselekedtem.

BUVÁRDY.

Minden kivánatim beteljesedtek.

MINDNYÁJAN.

A mieink is.

BOSZÚ.

SZOMORUJÁTÉK.

SZEMÉLYEK:

Török.
Begler.
Ali.
Bedor.
Győztes.
Leila.
Török katonák és nép.
Több rabszolga.

ELSŐ FELVONÁS.

KERT. EGYFELŐL LAKHÁZ, MÁSIKRÓL KÁPOLNA.

LEILA (maga, koszorút fon).

Igy, még e pár levél, — készen vagyok.
Mily szép e koszorú! Virágaimból
Álmodva összefontam és örültem
Munkám alatt; készen vagyok s keservem
Ujúlva visszajő. Mint e virágok
Már most is hervadozni kezdenek:
Úgy múlnak nálam kis gyönyörjeim,
S alig felejthetém fájdalmimat. —
Te kis virág, mely itt a többiektől
Elrejtve s eltakarva illatolsz,
Kemény sorsomra intesz engemet;
Igy én is egykor kedvesim körében
Virúltam, eltakarva, boldogúl.
Most vége ennek, elszakítva tőlök
Hervadnom kell. (Szünet.) Mi boldogok valának
Átélt, örökre elmúlt napjaim!
Anyámnak akkor melléhez szorúlva,
E föld keserviről nem álmodám.
Még azt hivém, hogy csak szerelem lakik
Az emberek között; hisz' én szerelm,

Egészen csak szerelm valék; szivemben
Anyám s Alim lakott. Hol vagy Alim?
Én úgy szerettelek! — Bús végzetünk
Örökre szétszakított, s mégis élek!
A szív irtóztató erős, csak fáj,
S el nem reped. — Oh bár csak elrepedne!
Bár életemnek vége volna már,
Hisz' nincs reményem, itt csak szenvedek.

(Elmerülve ül.)

TÖRÖK (jön).

Magam, és elhagyatva állok itt.
Tavasz terűl a messze tér felett,
Gyengéd fuvalmai virágokon
Örülve játszanak és fűszerezve
Reppennek el: e szív csak bús marad.
A képzeletnek boldog napjai
Elmúltak, látom, már örökre, és
Mióta a való után siettem,
Való szerencse engem elhagyott. —
Kit hallok itt sohajtani? (Meglátja Leilát.) Ez ő!
Komor gondokban elmerülve ül,
Némán könyezve, mint a fájdalom,
S ki őt láthatja, víg örömre gyúl. (Szünet.)
A mi szivemben mélyen rejtezett,
A forró szenvedelem, mely engemet
Ez égi lényhez köt, kitör ezer
Erővel, és szerelmemet soha,
Vagy mostan meg kell néki vallanom.

(Leilához megy.)

Miről ábrándozol?

LEILA (ijedve feltekint).

TÖRÖK.

Miért ijedsz?
Miért pirulsz előttem? Boldog az,
Kit édes álmok lengenek körűl;
Kinek a múlt örömnek képei
Ujúlt szinekben megjelennek, és
Kit álmai szebb honba visznek át.
Oh én is álmodom; de képzetim
Már most valóhoz oly igen hasonlók,
Hogy bennök enyhet nem találhatok. —
Te sírsz. Mi bántja ifju szivedet?

LEILA.

Anyámra gondolék, ki messze tőlem
Leányát tán soha sem látja már;
Gyermekségemnek múlt gyönyörjei
Feltűntek képzetemben s könnyezék.

TÖRÖK.

Szegény leány!

LEILA.

Te szánod sorsomat?
Légy áldva érte, jó uram!
Volt egy idő, hol könnyeim szelíden
Félig mosolygó arczimon lefolyván,
Lemosták még gyermek-fájdalmimat,
S utánok új öröm következett:
Most nincsen így! A harmat cseppjei
Az eltiport virágra hullanak,
De az mindinkább föld felé hajol.

TÖRÖK.

Adj helyt szivedben új reménynek ismét,
Csak higy nekem s te még boldog leszesz.

LEILA.

Soha.

TÖRÖK.

S ha még egy férfiú szeretve
Szorítna karjai közé, s naponkint
Ő tőle hallanád, mint boldogítod;
Naponkint látnád őt örülni és
Azt érzenéd, hogy csak neked örül:
Oh akkor elfelejtenéd a múltat,
S tán új örömmel telnék el szived.

LEILA.

Ki ösmeri az elhagyott leányt?

TÖRÖK.

Ki ösmer? Én ösmerlek, kedvesem,
És én szeretlek, úgy, mint senki más.
Felejtsd a múltat, karjaim között
Boldog jövendő vár reád.

LEILA.

Uram!
Hogy' érdemeltem én kegyelmedet?

TÖRÖK.

Szeretni kénytelen, ki téged ösmer.

LEILA.

Uram! még egyszer mondjad, hogy szeretsz;
A nem szokott örömnek könnyei
Szemembe szöknek; — engemet szeretsz?!
Tán álmodom.

TÖRÖK.

Szeretsz-e, kedvesem?

LEILA.

Uram! Atyám gyanánt szeretlek én.

TÖRÖK.

Atyád gyanánt? (Szomorúan.) Oh boldog az, kinek
Van gyermeke; őt a halál ki nem
Törölheti az emberek sorából.
De bármi édes is ez érzelem,
Természet adja csak; s mi mellemet
Erősen ingatá, midőn először
Csudálva láttalak, az nem vala
Erőtlen aggnak langymeleg, velőtlen
Szerelme; oh ez érzemény nagyobb
És istenibb, nem fér az agg jeges
Szivébe már. Égőn szeretlek én,
Felcsapnak újra ifju lángjaim. (Szünet.)
Miért csudálkozol? Az elvirúlt
Rózsának elhulló levelei
Is édes illatot terjesztenek.
Igy szűntelen szerelmet kér a szív,
Bár mennyi évekig dobogjon is.
Az ifjuságnak boldog napjait
Eltölti még egy boldog érzelem,
S egész erővel függ szivének első
Szerelmein az ifju; mint a nap
Keletkor legmagasb tetőkre önt
Sugárokat, a többi földre nem
Tekintve még: de ha délponton áll,
Egy nagy világot lát maga előtt,
És minden helyre önt sugárokat,
És mégis lángolóbb. (Leila elfordúl.) Oh értelek! —

Sietve múlt el boldog ifjuságom,
És, látom, véle múlt el az öröm;
De télben is vannak meleg sugárok;
Hozzánk, kelet felől, más szebb hazából,
Sokszor langyos fuvalmak lengenek,
S felejtenők, hogy tél vagyon, ha jéggel
Nem volna minden eltakarva. Bár
Őszülni kezd fejem, szivemben így
Az ifju érzelem még visszatér.
És akkor bús magányban lenni, nem
Mondhatni senkinek, mit érezünk,
Teli szivünkkel elhagyatva állni
E nagy világon: — oh ez fáj! — Te sírsz?
Bús sorsom megható jó szívedet?
Légy angyalom! add vissza mennyemet!
Szeretni foglak én, miként e földön
Más férfi nem szeret; csak érted élve,
Tied leszek.

LEILA (lábaihoz borúl).

Uram! megsemmisíthetsz.
Más férfi bírja már szerelmemet.

TÖRÖK (haraggal).

Bizonynyal úgy-e szép, redőtlen ifjú,
Kiben még szenvedelmek nem csatáznak,
Elsímult homlokán s fris arczain
Nem látni még a fájdalom nyomát.

(Szünet. Leilára néz.)

Miért neheztelek? Hisz' tudhatnám,
Hogy nékem ily szerencse nem jutand.

(Fölemeli Leilát.)

Légy kedves gyermekem, szeretni fogsz
Te így is, nemde? S most Isten veled!

(Leila el, Török utána néz.)

E boldogságot én nem érdemeltem.

BEGLER (jő; félre.)

Komor magányban áll uram, s elébb
Mellettem sírva ment el Leila; — én
Örvendetest sejdítek.

TÖRÖK (elmerülve.)

Nem szeret.

BEGLER.

Uram!

TÖRÖK.

El tőlem, el.

BEGLER.

Mi bánt, uram?
Szolgádat így ne hajtsad el magadtól,
Ha mást nem ad, vigasztalást talán.

TÖRÖK.

Vigasztalást? Szerelmet kér szivem,
S te szót igérsz. Vagy add a szót, az egyet,
Melyet kivánok, azt, hogy ő szeret:
S boldog leszek.

BEGLER.

Uram, nem értelek.

TÖRÖK.

El, elhiszem, nem is neked való.
A puszta síkjain bármily ragyogva
Emelkedik a nap, virágot ott nem
Teremt; mint az, úgy kebled is kiégett.
Te már nem tudsz szeretni, és azért
Nem tudsz szerelmet érteni; de én

Még érzéketlen nem vagyok, noha
A fájdalom sokáig járt velem.
Még eddig ifjuságom álmait
El nem felejthetém. Feltűnt előttem
Egy szebb jövendő képzete, — feltűnt!
Így látja az, kinek sajkája már
A tengeren szélvésztől hányatik,
A biztos partokat, vágyódva néz
Feléjök, és mikor közel vagyon,
A szél sziklák felé hajítja; s ím
Eltör sajkája s elmerül. — Oh Leila!

BEGLER.

Leila?

TÖRÖK.

Ő mást szeret.

BEGLER.

Mit bánod azt?

TÖRÖK.

Nem élhetek nélküle már ezentúl.

BEGLER.

S ő mást szeret! (Nevet.) Szeret! s te nem tudod,
Hogy asszony csak magát szeretheti.
Miként hajós a csillagot tekinti,
Hogy így a parthoz érjen biztosan:
Úgy néznek asszonyok a férfira.
Vagyon nekik szerelemnél többet ér.
Azért örülj! Leilának karjain
Vigabb napok derülnek, és jövendőd
Csak tőled függ.

TÖRÖK.

Hogy' érted ezt?

BEGLER.

Leila

Hatalmadban vagyon.

TÖRÖK.

Hatalmamban

Vagyon! Jaj néki, s nékem is talán,
Hogy úgy vagyon. (Szünet.) És én, ki annyira
Szerettem őt, én rontsam életét?
Én általam legyen boldogtalan
Örökre? Általam? Nem, nem lehet. (Szünet.)
Hatalmamban vagyon! Miért adsz, oh sors,
Hatalmat embereknek? Vagy miért
Nem adsz erőt, hogy ellentálljanak?
Mint én, úgy más őt nem szeretheti;
Ha éltemet neki szentelhetem,
Gyönyör lesz élni nékem majd ezentúl.
Egy kis mosolygás tőle édesebb
E föld minden egyéb gyönyörinél.
S csak tőlem függ s ez angyalt bírhatom,
S kimondhatatlan boldoggá leszek. —
Te mindég hív valál irántam, Beglerem:
Légy most is az; mint szíved érezi,
Csak úgy felelj. — S velem boldog leszen?
Ha visszagondolok a múlt időre,
Félek minden kecsegtető reménytől.

BEGLER.

Felejtsed már a múlt fájdalmakat!
Nem fog gyógyulni az, ki szüntelen
Csak sebjeit tekinti.

TÖRÖK.

Jól beszélsz.
Fájdalmaim felejtve légyenek,
S miként sirok felett rózsák virúlnak,
A múlt keserveket ekkép takarja
Az új öröm előttem el. Oh Leila!
Te még szeretni fogsz, s mint hitvesem,
Hű karjaim között boldog leszesz.

BEGLER.

Keresztelésre gondolj most uram;
Mert Leila hitvesed csak így lehet.

TÖRÖK.

Keresztény nyé kiván-e válni ő?

BEGLER.

Megvallom, nem hiszem, de csak akard
És sklávod az leszen.

TÖRÖK.

Csak én akarjam,
És sklávom az leszen? Ördög! ki így
Játszol legszentebb érzeményeimmel,
Ki bennem annyi szép reményeket
Teremtesz, csak hogy ismét megcsalassam;
Kinek úgy sincsen már egyéb hiténél,
Azt én még attól is megfosztanám?
Irtóztató maga a gondolat.

BEGLER.

Uram! gondolj csak tenmagadra, hisz'
Te is Mahomed vallását elhagyád,
És ím most gazdagabb vagy, mint elébb;
Reád teríti bő áldásait

Az ég, s e kedvezésnek új hited
Oka; mi, Ómár magzati, remegve
Járunk körülted és még életünk
Is csak kényedtől függ. És mért? Mi nem
Vagyunk új istenednek hívei;
Csak ennek büntetése szolgaságunk.
Így Leila is százszorta boldogabb
Leszen, mihelyt új hitre tér; miért
Ne kényszerítenéd, holott ezáltal
Csak érte fáradsz, őtet boldogítod.

TÖRÖK.

Elvész a hit, nem változik soha,
S az élet átka lesz, ha elveszett.
Mennyit szenvedtem én, mióta el-
Hagyám őseim hitét, csak én tudom.

BEGLER.

Hát mondj le róla.

TÖRÖK.

Inkább életemről.
Véghetlenűl boldogtalan vagyok!
Őtet erővel bírni nem merem,
És élni nála nélkül nincs erőm.

BEGLER.

A sorsot többé nem vádolhatod,
Mert íme Leilát néked adta, és
Te önmagad őt másnak engeded.
Oh majd ha kedvesének karjain
Vigadva éli napjait, s körűlte
Ifjú férjének gyermeki örűlnek,
Majd akkor rólad is emlékezik,

S forró szerelmedet nevetve fogja
Említeni.

TÖRÖK.

Szerelmemet nevetve?

BEGLER.

Te azt kivánod, hogy boldog legyen,
S a boldogok néha nevetnek is.
De szánjad inkább! Majd ha ifjusága
Elmúlik és vele a szerelem, —
Mert kedvesének fürtjei őszűlnek,
S a nagy gyönyörből nem maradt egyéb
Komor, örömtelen emlékezetnél:
Átkozni fogja gyengeségedet
És karjaid közé vágyódni ismét;
Mert által fogja látni, hogy mulékony
Minden tökély, s csak a vagyon marad
Meg kedvesünkből.

TÖRÖK.

Bár mi légyen is,
Nélkűle már nem élhetek tovább:
Vagy én leszek boldogtalan, vagy ő.
Az balgatag, ki nem használja a
Szerencsét. Várd meg itt és mondd neki
Végzésemet. Már holnap lészen a
Keresztelés, s már holnap a menyegző. (El.)

BEGLER (utána néz).

Már holnap! Így tehát eljött a nap,
Melyet már évek óta várok, és
Te balgatag, örűlsz neki. Ha tudnád,
Hogy Hárum az, Zulíma kedvese,
Ki néked most tanácsot ád, — írtóznál.

Vagy tán Hárumra nem emlékezel?
Talán már régen halva gondolod?
Ő él és teljesíti esküvését. (Szünet.)
Én néked bosszut esküvém; csak ez
Vala egyetlen czélja életemnek,
E tőrt régóta döftem volna bús
Szivembe, de még bosszút kelle állnom.
Ládd, érted én minden veszélyt kerültem,
S éltemre, mely csak kínokat hozott,
Vigyáztam, hogy csak téged rontsalak;
Eljött a nap, légy áldva, végzetem!
Egykor mi más reményeim valának!
Mi dús jövendőt képzelék magamnak!
Zulíma szép vala, én őt szerettem.
Más ember úgy nem tud szeretni. Ő
Volt mindenem, s ő visszonozta is
E tiszta érzeményt; szülői régen
Nekem igérték, már jegyes valék — — —

LEILA (jő).

Hozzád küldött uram; mondd, mit kivánsz?

BEGLER.

Ülj itt e padra mellém s jól figyelj.
Éltedre az nagy béfolyásu lesz,
Miről veled most szólani fogok. (Szünet.)
Nem gyűlölöd a keresztényeket?

LEILA.

E földön én senkit sem gyűlölök.

BEGLER.

Jól is teszed; ártásra nincs erőd.
De mondd meg azt: irtózol-e hitöktől?

LEILA.

Sőt kedvelem. Mióta itt vagyok,
Vonzódva érezém sokszor magam
E hit felé; a templom ajtai
Megett térdeltem sokszor s hallgatám
A szentelt éneket s előbb nem ösmert,
De boldog érzelemmel teltem el.

BEGLER.

Örvendj tehát, hogy érzeményidet
Követheted, s egyszersmind jó urad
Kivánatait is teljesítheted.
Téged választott hitvesének ő,
És az csak, ha keresztény vagy, lehetsz.

LEILA.

Nem jól értettél; én azon hitet,
Melyben születtem, el nem hagyhatom.
Igy hisznek kedvesim; mint gyermek egykor
Az ég felé emelve kis kezeimet,
Már így imádkozám; e hittel össze
Van kötve annyi szép emlékezet,
Egész mult életem, hogy tőle válnom
Ép annyi volna, mint lemondani
Mindenről, mit szerettem.

BEGLER.

Kinszeríthetünk.

LEILA.

Új hitre kinszerítni engemet?
A gondolattól borzadok! Ne légyen
Többé nekem tehát szabad Alláhhoz,
Miként szivem kivánja, szólani?

Utolsó rabja is szabad ez egyben,
Csak én magam legyek rab ebben is?
Oh, légy kegyes! gondold meg, mit teszesz;
Rajtam hagyod régi fájdalmimat,
S a régi enyhet mégis elveszed.

BEGLER.

Igen bámúlok változásodon.
Elébb csak arról szóltál, mily nagyon
Hatottak énekeik szivedre, most
Egyszerre felriadsz a gondolatnál,
Hogy napról-napra hallani fogod.

LEILA.

Oh értelek, enyelgesz csak velem.
Mi hasznodúl lehetne engemet
Más hitre bírni?

BEGLER.

Mondtam már, azért,
Hogy asszonyunk lehess.

LEILA.

Álnok, hazudsz.
Nem múlt egy óra még, hogy itt uram
E tárgyról szólt velem; nyiltan kimondtam
Szivem elrejtett érzeményeit.
Kegyes vala s elállt parancsitól.

BEGLER.

Azóta minden változott. Ha azt,
Mit mondok, nem hiszed, eredj urunkhoz
És kérdezd önmagát. Haragra gyújtod,
Szándékát változtatni nem fogod.

LEILA.

Éltemben én meg nem bántottalak,
Minden kivánatidnak szót fogadtam,
S ha vígan láttalak, örültem én is;
Ne sérts meg engem ily kegyetlenül!
Urunknál, jól tudom, sokat tehetsz,
Csak arra bírd, hogy ez irtóztató
Kivánatától álljon el; csak arra:
S ezentul úgy szeretlek, mint atyámat.

BEGLER.

Nézz itt körül, a mit csak innen látsz:
E szép vidék egészen a tied;
E fák gyümölcsöket neked teremnek;
Minden patak csak néked csörgedez;
Aranyt, ezüstöt kapsz szerelmedért:
Örülj, te boldog, gazdaggá lehetsz,
Ez czélja minden asszonyérzeménynek.

LEILA.

Mit ér nekem a dús vagyon, ha nincs,
Kit véle boldogíthatok? Ha senki
E terjedt birtokot nem osztja vélem.
E hontól messze, ott, hol én születtem,
Él még talán anyám, és hasztalan
Vágyódik, hasztalan szomorkodik
Utánam. Eddig azt reménylhetém:
Uram kegyelme végre még talán
Feloldja terhes lánczimat; de most
Mindennek vége van.

BEGLER.

Nem értelek.
Miért kesergsz? Azért talán, hogy új,

Elébb nem ösmert hithez kényszerítünk?
S még félsz talán Alláht megbántani?
Nyugodt lehetsz, bármint imádjad őt,
Nem érti ő fohászidat; neki
Mindegy, ha elhagyod, rád nem figyel.
Nagy Isten ő s kegyetlenül kegyes.
Lám, Leila, mennyi kincseket adott
A sors urunknak, s ő sok év előtt
Hitét elhagyta, és, mi több, nejét,
Mosolygó gyermekét; hazája ellen,
Mely felnevelte, harczba szállt; mit ember
Csak bűnnek tart, ő bőven elkövette:
És mégis él, és mégis boldogúl. —
Még egy tanácsot adhatok; komor
S neked nehéznek látszik még talán,
De jó. Itt vedd e tőrt, taszítsd szivedbe;
S ha véred folyni kezd, ne félj tovább. —
Gondold meg jól a környülményeket,
Tudod, más ellentállás hasztalan,
Ezáltal sorsodat csak ronthatod. (El.)

(Leila sírva áll. Bedor jő.)

Bedor.

Légy üdvözölve, Leila! Ah, mi történt?
Szemedben könny ragyog. Mondd, kedvesem,
Mi fájdalom szorítja szívedet?

Leila.

És mért örüljek én, ki mindenétől
Megfosztva állok itt e földön és
Reményt, bármerre nézzek, nem találok?
Oh, volna más jele a fájdalomnak!
Nagyobb, mint könnyeim! Mert sírni már

Kevés nekem. Tekints körül e földön,
Bármerre nézesz, könnyeket találsz;
És mik más emberek keservei?
Mások, ha egy reményt veszítenek,
Ha egy, kiért lángolnak, sírba dűl,
Elkeseredve sírni kezdenek.
És nékem sincs egyéb, mint könnyeim!

BEDOR.

Oh mondd el nékem új fájdalmadat,
Nálamnál nincs neked hivebb barátod,
Ki érted ily valóul érzene.

LEILA.

Halljad hát, Bedorom. Uram szeret,
S keresztényné kell lennem s hitvesévé,
És holnap már.

BEDOR.

Te, vén uramnak hitvese?
Nem, nem lehet; csak álom csalta meg
Fölgerjedett képzelmedet.

LEILA.

Oh Bedor!
Mit nem hihetsz, irtóztató valóság.

BEDOR.

Ha ez való, oh akkor átkozom
Az átkozott nevét, ki téged így
Tudott megsérteni. De légy nyugodt:
Én véres bosszut esküszöm neked.

LEILA.

Barátom, oh! ha engemet szeretsz,
Ne szólj boszúról; hordani fogom

Sorsomnak súlyát, és végtére tán
Ismét nyugodt leszek, mint egykoron.
A hosszu fájdalom érzelmeinket
Álomba szenderíti, és miként
Ha nyári tájainkon fellegek
Csepegve elvonúlnak, hűs leszen
A forró napnak tiszta alkonya:
Úgy hűl ki a kebel, ha könnyei
Elfolytanak. Nem így, ha bosszut állsz.
Bár meddig éljek is, rémülve látnám
Uramnak vértől ázott arczait,
S irtózva látnám sokszor képedet,
Mert bosszut állva, gyilkosod leszesz,
S e vér elmossa nyúgodalmamat.

BEDOR.

Oh, kedvesem, ha érted halhatok,
E földön nincs, ki nálam boldogabb.

LEILA.

Te néked élni kell, te hív barátom!
Körömben nincs kivűled senki más,
Ki engem értene. (Szünet.) Vagy menj el inkább!
S ha érsz a szép hazába, hol születtünk,
Hol szüntelen tavasz uralkodik,
S hideg szelek virágokat nem ölnek,
S az emberek örülnek éltökön:
Emlékezz akkor rólam is, Bedor,
S légy ott szerencsés!

BEDOR.

Mit beszélsz?
Én téged itten hagyjalak? Az élet
Mit ér nekem nélkűled, kedvesem?

Áldom rabságomat, mert általa
Naponként téged látni volt szabad,
És nem kivánatos egyéb szabadság.
Te vagy őrangyalom, az égtül adva,
Hogy itt e földön boldoggá legyek.
Miként a nap, ha föllegekre néz,
Hajnalszínt ád a már közelgő vésznek:
Úgy nézesz rám, és szenvedelmeim
Eloszlanak, s csak a szerelm marad.
Oh én szeretlek, kedvesem! — szeretlek!
Régóta titkolom ez érzeményt,
Mert édes a szerelemnek a titok;
De most kimondtam; most felelj reá.
Miért csudálkozol? Te szép vagy, Leila!
Miként ha bérczeinket elborítja
A hajnal rózsafátyolával és
Felette tiszta fényben áll
A szerelemnek rezgő csillaga:
Úgy tündökölnek arczaid felett
Szemeidnek csillagai. Te szép vagy, Leila!
Im, barna fürteid elömlenek
Pirosló válladon és melleden:
A barna éj csendes homályai
Kertek felett ekkép terülnek el,
Hogy édes titkokat teremtsenek.
Oh, kedvesem! szeretsz e engemet?
Azt jól tudom: mint én szeretlek, úgy
Nem érezesz; téged lehet csak így
Szeretni. Mondd csak azt, hogy nem utálsz,
Hogy rólam is emlékezel naponkint;
És, ha csak egyszer is, boldog vagyok.

(Megfogja kezét.)

Elfordulsz, kedvesem? Mindég kegyes
Valál irántam, mindég engemet

Rabtársaimnál inkább fölkerestél;
Ha reggel harmattelt virágokat
Szedék, te kebleden hordoztad őket.
Oh mondjad, hogy szeretve tetted ezt:
Véghetlen boldoggá leszek.

LEILA.

Bedor,
Te nékem mindég kedvesebb valál
A többieknél; mint barátomat
Kedvellek most is még egész szivemből;
Más nékem nem lehetsz.

BEDOR.

Isten veled!
(El akar menni, visszatér.)
Nálamnál inkább mást még nem szerettél,
Más férfit? (Szünet.) Légy irántam nyilt szivű,
Én bizodalmadat megérdemeltem.

LEILA.

Szeretek.

BEDOR.

Szeretsz? Irtóztató — szeretsz!
Csak engem nem! (Szünet.) És mért nem engemet!
Mint én, úgy tégedet ő nem szerethet;
Mit ő tett, én is tettem volna értted;
Nem érdemelheti szerelmedet
Nálamnál inkább, s engem nem szeretsz!
Talán mint gyermek már kedvelted őt,
S a boldogot most nem felejtheted;
Ösmertél volna engemet elébb,
Értem lángolna angyali szived:
S te, isteni alak, enyím lehetnél! —

Ez épen átka emberi nemünknek,
Hogy minden érzeményeink időtől
És távolságtól függenek. Tegyünk
Bár mit, e földnek rabjai vagyunk,
S mi bennünk isteni, azért adódott,
Hogy érezhessük csúfos lánczainkat. (El.)

LEILA (szünet múlva).

Egészen elhagyatva állok itt
E nagy világon, és reményeim
Eltörve fekszenek előttem, mint
E szép virág. — Én is kedveltem őt,
Szeretve fölneveltem és tövétől
Azért szakítám el, hogy keblemen
Hordhassam, mégis elhervadni fog.
Oh, én nagyon boldogtalan vagyok! (Szünet.)
Gondolsz-e kedvesedre még, Alim?
Emlékezel-e még a szép időre,
Hol együtt élve boldogok valánk;
Ha még a nap alig emelkedett,
Már ablakom alatt hallottalak;
Álmomból bájoló dalod azért
Ébresztett csak, hogy karjaid között
Édesb álomba szenderüljek ismét.
S ha este lett s a nap a bérczeken
Elvérzett s meghalt, vérzett szívem is;
Mert tőled, Álim, kelle válnom;
Nem ösmertem még akkor más keservet.
Oh Istenem! E múlt időbül adj
Csak egy rövid napot és béelégszem;
Csak egyszer még láthassam Álimat,
És többé sorsomat nem vádolom.
Hiába, már elmúlt e szép idő,
És többé vissza nem jövend soha.

Az én jövendőm már sötét s homályos. —
Mint fülmile sötétlő éjszakákon
Énekli bús dalát: úgy zengem én
Éltemnek éjjelén panaszaim';
Ha majd hajnallni fog és Álimat
Utolsó álmom visszahozza ismét,
Fájó szivem örökre néma lesz:
Vezess Alimhoz akkor, Istenem!

MÁSODIK FELVONÁS.

KERT, MINT ELŐBB. ELŐL ASZTALOK, MELYEK KÖRÜL SZOLGÁK FORGOLÓDNAK.

BEGLER (a szolgákhoz).

Ti Jussuf s Hasszan, hozzatok virágot,
Te Péter, szőnyeget teríts el itt.
Mert a templomba erre megy urunk;
S ti többiek a háznál légyetek,
S készítsetek el mindent szorgosan,
A mint urunk kivánja. Menjetek. (Szolgák el.)
Te Bedor, itt az asztalok körül
Segíts, ne állj itt így dologtalan,
Sietnünk kell!

BEDOR.

Én néked itt segítsek?
Méreggel tölteném inkább e tájt,
Hogy ő és Leila, én és mindenik
A víg lakodalom helyett halált
Találna; még az asztalt én terítsem
Az átkozottnak, kit úgy gyűlölök,

Hogy minden érzemény ez egyen kívül
Már helyt szivemben nem talál. Valóban
E bölcs tanács nevetni kinszerít.

BEGLER.

Légy nyúgodt.

BEDOR.

Nyúgodt és mindég nyugodt!
A hab, melyet a szélvész partra vet,
Mocsár gyanánt nyugodva áll a földön,
Mig el nem szárad végre, s el nem vész.
Így állsz te is, már rajtad az időnek
Erője nincs, s bátran nézesz magad
Körül. De én a partot el nem értem,
Zajgó szelek az élet tengerén
Körültaszítnak, engem hasztalan
Tanítasz nyúgalomra.

BEGLER.

Hát mi mást
Tehetsz?

BEDOR.

Átkozhatom kegyetlen sorsomat,
Új kínokat teremthetek magamnak
Keserveimből; s hidd el, boldogabb
Leszek, mint ha örömtelen nyugodnám.
Vedd el fájdalmát a boldogtalantól,
Keserveit, s megfosztod mindenétől.

BEGLER.

A sorsnak ellentállni hasztalan,
És gyenge az, ki véle küzködik.
A férjfiú nyugodtan jár az úton,

Melyet előre mért ki végzete;
Mert tudja jól, hogy bármi mást teszen,
Más czélt elérni néki nem lehet.

BEDOR.

Hódolni én a sorsnak nem fogok;
A csillagok bármint forogjanak,
Ő tőlök többé nem függ életem;
Jövendőm írva áll vérző szivemben,
Csak önmagától függ a fájdalom.

BEGLER.

Boldogtalan! miért táplálod ön-
Magad ez érzeményt, mely végre mégis
Csak véghetetlen kínokat teremhet?
Felejtsed Leilát s örvendj életednek.

BEDOR.

Én őt felejtsem el? Taníts elébb
Mindent felejteni; hadd légyen ismét
A múlt idő előttem eltakarva,
És eltörülve minden érzemény. —
Ha szívemet majd puszta hant fedi,
Oh akkor tán majd elfelejtem őt,
De míg szivem érezni fog s dobogni,
Nem múlik el ez égő fájdalom.
Nem! fájdalom éltem legfőbb gyönyöre,
Kietlen s puszta volt a múlt idő,
Nem volt még fájdalom, nem volt öröm.
Így áll a barna föld is dísztelen,
Míg rajta a tavasz virágot szűl,
Mely illatozva nyitja kelyheit,
S a földet szép szinével eltakarja.
Ilyen virág az én szerelmem is;

Múlt életem alatta eltemetve
És elfelejtve fekszik. Mindenem
Csak ő, s nálánál nem maradt egyéb.
Leila képzelmeim hazája; és
Miként, bár messze elviszi honától
A vándort kérhetetlen végzete,
Mihelyt szabad, sietve visszatér:
Úgy tér sietve minden gondolat
Leilához.

BEGLER.

El kell hagynod e vidéket.
Ha környülményeid változni fognak,
Enyhülni fog az égő fájdalom.

BEDOR.

Leláncczolt rab vagyok, hogy' menjek el?

BEGLER.

Közel e várhoz, az erdő megett,
Tábort ütött egy nagy török csapat;
Nem tudja senki, mért jövének ők,
De úgy hiszem, zsákmányt ahítanak.
Ha este lesz s álomba dől a nép,
A hosszu zaj után, menj el magad;
Im vedd e kulcsot, ott a várfokon
Egy kisded ajtó van, hol őr nem áll;
Azt felnyitod és bátran elmehetsz.
Siess hozzájok a táborba, ott
Allah hive kedves vendég leszen
És vélek visszatérhetsz szép hazánkba.

BEDOR.

Tanácsod jó, de nem követhetem,
Leila lelánczolt engemet ide,
S e helyt, mig élek, el nem hagyhatom!

BEGLER.

Oh kérlek, hagyjad el e tájakat,
Rázd le sarudról e küszöb porát,
Mert dolgok fognak itt történni, dolgok,
Melyekre csak irtózva gondolok.
Mi tarthat vissza még? Hisz' Leila bár
Miként szeressen, őt nem bírhatod.

BEDOR.

Haszontalan iparkodásod, én
El nem megyek. (Be a házba.)

BEGLER.

Szegény fiú! (Szünet.) Mit hallok?
Eljöttek már a nászvendégek is,
Közelgenek. (Győztös, Ali jönnek.)
Légy üdvözölve, Győztös!
Uram csak téged vár.

GYŐZTÖS.

Megyek, vezess. (El Beglerrel.)

(ALI gondolkozva áll, BEDOR jő.)

BEDOR.

Ki áll itt? Allah! Nem te vagy Alim?

ALI.

Bedor, oh jer szivemhez, Bedorom!

BEDOR.

Alim!

ALI.

Bedor! egyetlenegy barátom!

BEDOR.

Ali, te vagy, kit karjaim ölelnek?
Vagy tán e pillanat csak boldog álom,
Mely, mint az éji villám, feltünik,
Hogy még sötétebb légyen éjszakánk. —
Nem, nem! te vagy, egyetlenegy barátom,
Ily szépen emberek nem álmodoznak;
Te vagy, ki édesen mosolygsz reám,
Forró szivemhez tégedet szorítlak,
Csak képzelet vala, mi éltemet
Keservvel tölté eddig s fájdalommal,
S e boldog pillanat édes valóság.
Oh, Kedvem Álim! mégis szép e föld. (Megölelі.)

ALI.

Oh, Bedorom! én szótlan állok itt,
És csak e könny tanúm, hogy érezek.

BEDOR.

Hogy egymást értsük, szó nem kell nekünk.

ALI.

Elkap barátságod magával, és
Veled az ég felé emelkedik
A gyenge lélek, melyet fájdalom
Erősen földhöz sújtott.

BEDOR.

Fájdalom?
Oh! mondd el nékem a keserveket,
A melyek szíved annyira busítják,
Hogy még e boldog pillanatban is
Rólok emlékezel. Mindent beszélj el.

ALI.

Halljad tehát. Emlékezel talán
A kis halomra, hol egymást ölelve
Elváltunk. Tégedet a nagyvezér
Az ellen sánczai bevételére
Rendelt, s nekem a dombon kelle állni,
Hogy népeinknek hátát védeném.
Ott álltam én s remegve láttalak
Az ellenek közé szagúldani;
Mert nékem belső szózat mondta azt,
Hogy vissza többé nem térsz e csatából.
Igy múlt egy óra, s ismét egy; a nap
Vérarczczal szállt a kék hegyek mögé.
S a győzedelmért Alláht áldva, népünk
Vigadva tért meg puszta táborába.
Te vissza nem jövél; irtóztató
Aggodalom tölté el lelkemet;
Körülfutottam, kérdve mindenektől:
Nem láttak-é a harczból visszatérni?
De hasztalan, nem adhatott nekem
Hírt senki rólad; kétségb'esve mentem
A nagy mezőre, hol csatáztatok,
Hogy ott a holtak közt keresselek,
És ha talán csak sebben sínlenél,
Nekem s e földnek visszaadjalak.
Halványan állt a hold a tér felett,
S a bajnokok némán feküdtek ott,
Nyugodt s örök álomba elmerülve,
De téged, Bédor, nem találtalak;
Elmúlt az éj, s a szétfutó sugárok
Téged keresve leltek engemet;
De hasztalan: te elveszél, s veled
Minden öröm örökre elveszett.

Bedor.

Alim! miért szomorkodol te most is?
Nem tartalak-e karjaim között?
Nem érzed-e dobogni szívemet?
Érted dobogni? Mindent feltalálunk
E földön ismét, a mi elveszett,
Ha csak minnenmagunk nem változunk;
Mint akkor, úgy most is szeretlek én,
Miként a tűz új fátul eltakarva
Nem ad világot és aludni látszik,
Míg lángja felcsap és a fát emésztve
Annál magasbra felemelkedik:
Úgy szebb és boldogabb e pillanat;
Mert sorsom évekig sötét vala.

Ali.

Hallgass tovább és szánj meg, Bédorom.
Kétségbeesve tértem táborunkba,
De ott zajgó öröm uralkodott,
Csak győzelemről álmodott a nép,
S azokat, kik értte bátran haltanak,
Örökre elfelejté. Elmenék,
S magammal vittem el keservemet.
Sokszor beszéltem néked kedvesemről,
Kivűled ő volt mindenem e földön;
Erős melledről elszakadva, hozzá
Siettem, s ottan mindent elfelejtve,
Csak boldogságomat érezhetém.
Nézd ott a felleget, mely elborítva
A nap sugáritól, piroslό fényben
A kék egen kerengve lengedez,
Hozzá hasonló, s így járt egykor ő
Az ég sugáritól körűladatva,
Mint angyal itt az emberek között,

S földünkről nem volt benne semmi más,
Mint könnyei. Ha úgy mellettem ült,
S nevemet rebegték rózsaajkai,
És képem tükrözött viola-szemében:
Oh akkor boldog voltam én, mint Allah! (Szünet.)
Hozzá siettem most is, karjai
Között keresve enyhet vesztedért;
Mert mint a nap e földnek fellegeit
Magához vonja, s addig elborúl,
Míg langy cseppekben el nem harmatolnak:
Úgy ő is elborúlt, ha látta, hogy
Szomorkodom; kitörtek könnyei,
Én véle sírtam, s karjai között
Fájdalmimat sokára elfelejtém.
De most nem így vala; minél közelb
Jövék a tájhoz, hol anyjával együtt
Lakott, annál nyilvánabb lőn előttem,
Hogy a kereszt hada járt e vidéken.
E tájak elpusztítva voltak és
Az emberek elhajtva vagy megölve.
A kedves lakhoz mentem el remegve,
Hol máskor csak boldogság várt reám; —
Őt többé nem találtam ott.

BEDOR.

Boldogtalan Alim!

ALI.

Oh az vagyok,
Sorsom oly irigyelhető vala,
S egyszerre mind örökre elveszett!
Csak az örömtül óvja meg az embert
Allah, e földön nincs keservesebb,
Mint veszteni; s minden gyönyörjeinknek
Határa mégis ez.

BEDOR.

Légy már nyugodt.

ALI.

Oh én nyugodt vagyok, nagyon nyugodt.
Itt régen már elhallgatott a zaj,
S miként az éj, úgy életem sötét
S nyugodt; oh bár csak följderülne már!

BEDOR.

Ne sértsed szívemet, barátom, így,
Alig hogy karjaim közé szorítlak,
Már tőlem elkivánkozol, s halál
Kedvesbnek látszik néked, mint barátod.

ALI.

Mert édes a halál és boldogító.
Éltünk tavaszi szellőhöz hasonló,
Mely fáradozva fut a téren át,
És tiszta tó az emberek halála;
A szellő rásimúl, sohajt — s kihűl.

(Az ajtó felnyílik, kijönnek rendben: TÖRÖK, GYŐZTÖS, LEILA, SZOLGÁK a templom felé.)

ALI (feleszmél).

Allah! Mi ez? Nem látod ott?

BEDOR.

Ali.

ALI.

Te mennyei alak, más jobb világból
Leküldve hozzám! Állj meg, kedvesem;
Hová sietsz? Oh várd meg Álidat.
(Merőn állva Leilára néz, ki a többiekkel a kápolnába megy.)

BEDOR.

Alim, kedves barátom, térj magadhoz!

ALI.

Mi volt ez? Hol vagyok? Te itt, Bedor?
S ez puszta képzelet lehetne csak?
Nem láttál semmit ott?

BEDOR.

Török s vendégei
Ott mentek épen a templomba most.

ALI.

Nem láttál senki mást?

BEDOR.

Nem értelek.

ALI.

Egy lány ment ott a többiek után,
Oly halaványak voltak arczai,
Tekintete oly búsan elmerült.

BEDOR.

Ez Leila volt, ki most urunk nejének
Veszen. Oh! ő nagyon boldogtalan.

(BEGLÉR jő, a kápolna előtt megáll.)

ALI.

Leila? Nem tudsz felőle semmi mást?

BEDOR.

O rab, mint én. Mást nem tudok felőle.

ALI.

Mióta van uradnál?

BEDOR.

Ép egy éve.

ALI.

Istenem! ő az.

BEDOR.

Kiről beszélsz?

ALI.

Így kell hát téged ismét feltalálnom!
Én annyira szerettelek, s te mégis
Őt boldogítod s engemet felejtesz! —
Csudálva nézesz engem, Bedorom,
Oh ez csudálni méltó nagy dolog,
Hogy ő, kit én oly annyira szerettem,
Hogy ő, ki bennem látszott élni csak,
Hogy ő, kinek minden tekintete
Örök hívséget esküdött nekem,
Egy év alatt így mindent elfelejthet.

BEDOR.

Ő az, ki tőled elraboltatott?

ALI.

Ő az. Örök hívséget esküdött,
S így kelle őt most feltalálnom itt.

BEDOR.

Ő hív, téged szeret. Oh légy nyugodt,
Szive tiéd maradt, csak kínszerítve
Lesz most Töröknek nője.

ALI.

Mit beszélsz?
Ki kínszerítheti?

BEDOR.

Hisz' Leila rab.
Urunk erővel kínszeríti őt
Hitéhez is. — — Én is szerettem őt,
S náladnál inkább még talán; de ő
Nem viszonozta szenvedelmemet.
Te nálam boldogabb valál ezerszer,
Mert míg én hasztalan epedtem érte,
Ifjú szivét te töltéd el egészen;
S e földön más gyönyör mi lenne még,
Mint tudni, hogy tőle szerettetünk!

ALI.

Mi véghetetlen boldoggá teszesz!

BEDOR.

Te boldog lész, boldog én általam;
Leilát kimondhatatlanúl szerettem,
Mégis lemondok önkényt róla, és
Őrülve látom karjaid között
Majd azt, ki eddig mindenem vala,
Kihez oly sok reményeket csatoltam,
Csakhogy te ismét boldog légy! —

ALI.

Bedor!

BEDOR.

Ne félj, én teljesíthetem, a mit
Igérek, csak reám bízd most magad.
Oh én boldog vagyok! Érted lemondni

Legforróbb vágyaimrul — édesebb,
Mint teljesülve látni őket; oh mi nagy,
Szivünk ha másokért érezni tud. —
Vonúljunk vissza, ottan jönnek ők,
Jer vélem, együtt most ne lássanak.

(A kápolnából kijőnek mind; Ali elszakítja magát Bedortól.)

ALI.

Hadd lássam őt egyetlenegyszer még.

(Leila előtt megáll.)

LEILA.

Ali! (Elájul.)

BEGLER.

Már meg kell halnia.

(Míg valamennyien segítik, a kárpit lefordúl.)

HARMADIK FELVONÁS.

KERT, MINT ELŐBB. TÖRÖK ÉS BEGLER BESZÉLGETVE JÖNEK.

BEGLER.

És mégis úgy vagyon, mint már előbb
Mondottam, Leila kedvese közel
Vagyon. Győztös szolgája, Áli az.

TÖRÖK.

Hazudsz, mondom, hogy nem lehet.

BEGLER.

Uram!
Ha úgy parancsolod, elhallgatok.

TÖRÖK.

Beszélj.

BEGLER.

Ma reggel hát, midőn kiléptél
Leilával a templomnak ajtain,
Egy fánál álltam a templom megett,
Hogy onnan lássalak új hitveseddel,

Mert mint Alláhnak híve, én keresztény
Templomba járni nem merészelek.
Nem messze tőlem Bedor állt, s vele
Ali; nyugodtan jött ki Leila véled,
És az örömnek színe arczain
Nem látszott. S íme Álira
Tekint és elpirúl; egy pillanat:
S ismét sápadva karjaid közé
Esik.

TÖRÖK.

Ez gyengeség más semmi. A
Keresztelés nagyon hatott reá.

BEGLER.

Csak a keresztelés? Én nem hiszem.
Az asszony nem pirúl, ha nem szeret.

TÖRÖK.

Őt Leila nem szeretheti. Lehetlen!

BEGLER.

És mért nem őt? Hisz' ő még ifiu,
S oly szép.

TÖRÖK.

Hallgass! nem türhetem velőtlen
Beszédedet.

BEGLER.

Bocsánatot uram,
Ezentúl nem fárasztalak tovább.

TÖRÖK.

Beszélj.

BEGLER.

Karjaid közé roskadva Leila,
Alit rebegett halványuló ajakkal,
S Leilát sohajtott gyenge hangon Áli.
Mikép tudhatná ő nevét, ha nem
Ösméri? És miért ez ájulás,
Ha csak a földit látja s ösmerősét,
S ha édesb érzemény egymáshoz őket
Nem lánczolá?

TÖRÖK.

Oh ez igaz lehet.

BEGLER.

Még több. Ti a templomban voltatok,
Én régen várva már az udvaron,
Hallottam Bedort Álival beszélni.
A múlt időről szóltak és magukról
Sokáig, mert ők régi jó barátok;
És én örültem szép érzelmökön.

TÖRÖK.

Tovább, mindez haszontalan.

BEGLER.

Kijön karodra fűzve hitvesed,
S meglátván őt Ali, elsápadott,
Csak kísértetnek vélvén kedvesét,
Kit régen már halottnak gondola.
S midőn Bedor neki rövid szavakkal
Elmondá, hogy Leila hitvesed:
Ali kétségbeesve átkozá
Leilát s a sorsot, életét s magát,
Kérvén Bedort, hogy inkább ölje meg;
Mert Leila nélkül élni nem kiván.

TÖRÖK.

Legyen hát átkozott, gyülölt neved,
És átkozott a szív, mely érted lángol.
Halált kivántál? Oh megöllek én,
Hogy néked s enmagamnak nyúgodalmat
Szerezzek. Leila nélkül néked élni
Lehetlen, nékem is: halj meg azért.
A kárhozat boldogság lesz nekem,
Ha majd mint gyilkosod kárhoztatom.
Élni mit ér, ha nem szerettetünk?
Ez egy gyönyört én tőlem megtagadta
A sors, és néked adta részemet.
Mért néked épen? Senki sincs e földön,
Ki nékem ily gyülölt nevet viselne.

BEGLER.

Uram, hisz' már előbb is tudtad azt,
Hogy Leila mást nálad inkább szeret.

TÖRÖK.

Előbb Leilának kedvese nekem
Úgy tünt fel, mint a messze fergeteg,
Mely bárha elborítja is egünket,
Minket villámjai nem érnek el:
De most közel vagyon, most ösmerem,
Most láthatom az arczvonásokat,
Most benne bosszúm tárgyát feltalálom
S egész mértékben önthetem reá.

BEGLER.

Mit vétett ő neked?

TÖRÖK.

Mi ketten együtt
Nem élhetünk; vagy néki halni kell,

Vagy nékem; ő átkom, melyet a sors
Éltem könyvébe írt: ki kell törülnöm,
Vagy vesznem általa.

BEGLER.

Ha ő nem él,
Mit nyersz? Szeretni jobban Leila nem fog,
Ha kedvesét ezerszer gyilkolod.

TÖRÖK.

Leila bizonynyal engemet szeretne,
Ha őt nem ösmerné, az átkozottat;
S ha ő majd nem lesz, elmulik talán
Szerelme is; mint múlik a szivárvány,
Mihelyt a nap lement. S legyen bár máskép,
Inkább gyülöljön engemet örökre,
Mint mást szeressen.

BEGLER.

Más út is vagyon.
Mit ér neked, ha Áli gyilkosává
Leszesz? Mit árthad néked élete?
Győztössel ismét elmegyen, s talán
Őt elfelejti Leila, — asszonyok
Könnyen felejtenek: nem úgy leszen,
Ha őt meggyilkolod; mert akkor ő
Örökre él Leila szivében, és
Ha téged lát, reá emlékezik;
Csak Áli gyilkosát ösmérve benned,
Irtózni fog, ha karjaid közé
Szorítod; Áli vére gőzölög
Kezedről majd; ha néki szerelemről
Beszélsz, a válasz mindég Áli lesz,
És nem jön oly idő, hol Leila ismét
Szeretne.

TÖRÖK.

Engemet szeretne?
Oh én bármit tegyek, ő szüntelen
Gyülölni fog, és én is gyűlölöm.
Haljon meg hát Ali, hatalmamat
Érezze. Oh én majd örvendve látom,
Miként keserg elvesztett kedveséért;
A gyűlölésnek is vannak gyönyörjei.

BEDOR.

Uram, fölgerjedt érzeményeid
Mindent sötét szinekben festenek;
Ki tudja, még talán csak meglepés
Okozta ájulását, vagy talán
Téged szeret, s mert egykor Álinak
Örök hüséget esküdött, s hitetlen,
Megijedt. Mért nem lehetne így? Azért
Halljad tanácsomat s kövesd, uram:
A történtekről most ne szólj vele,
Szeretve bánj vele, még így talán
Szeretni fog. Légy boldog akkor, és
Ali hadd éljen, hadd keserjen, őt
Kaczaghatod. Ha máskép volna mégis,
Ha Leila Álit nem felejtené,
Vagy ha talán megcsalna tégedet:
Bosszúdnak súlyát éreztesd vele
Akkor, haljon meg Áli, — s Leila is.
Vérrel mossad tisztára híredet,
Mert nincsen akkor már egyéb reményed.
Ne félj, uram, nem fogsz te megcsalatni,
Mert hitvesednek őre én leszek,
És ha még Áliról csak gondol is,
Előttem rejtve nem marad. De akkor
Ne irgalmazz ám senkinek.

TÖRÖK.

Az ég
Csak úgy segítsen, mint én bosszut állok.
Tenéked, Allah, esküszöm, s tenéked,
Keresztényeknek tisztelt Istene,
Mindennek, mit csak emberek magasnak,
Istennek hisznek, kit nem ösmerek,
S neked, te föld, s neked, te messze lég,
Zuduljatok fel együtt ellenem,
És végső hamvamig pusztítsatok,
Ha véres bosszut állni nem fogok.

BEGLER.

Allah hallotta esküvésedet,
Ha kell, majd intelek reá. De most
Magadra hagylak. Győztös itt közelg. (EL.)

GYŐZTÖS (JÖ).

Ezernyi jót kiván szomszédod is,
Az ég jó nőt és szépet ád neked;
Légy boldog véle, boldogítsad őt!
S ha majd derülten foly le éltetek,
Szeressetek, hogy én is víg legyek.

TÖRÖK.

Oh bár jövendölésed teljesednék.

GYŐZTÖS.

És teljesedni fog, boldog leszesz,
E földön nincs nagyobb szerencse, mint
Oly nő, kitől szerettetünk; egyéb
Bármily örömmel töltse is szivünket,
Egy percz, s elmúlt a nagy gyönyör; de ez
Idővel még nagyobb leszen, ha majd

Karjai közé szorít, s azt mondja néked;
Hogy semmit nálad inkább nem szeret;
Ha sír keserveidnek, és örül,
Ha téged lát örülni. Oh barátom,
Minden keservről elfelejtkezel,
Mert minden nap csak új gyönyört hozand.

TÖRÖK (szomorúan).

Ott boldog az, a ki szerettetik.

GYŐZTÖS.

Ilkámra még emlékezel, barátom;
Nincs oly szerencsés ember e világon,
Mint én valék, míg Ilka vélem élt.
Mások győzelmeket és hírt nyerének,
Vagy dús vagyont, vagy terjedt birtokot;
Ilkámnál nékem nem vala egyéb;
És nem cseréltem volna senki mással.
Ő nincsen már, és véle életemnek
Jobb része elveszett.

TÖRÖK (magában).

Most Leila mit
Müvel, tán Álival beszél, miként
Csalhasson ismét engemet, talán ....

GYŐZTÖS.

Barátom!

TÖRÖK.

Rá borúl és csókjai ....
Oh átkozott képzelm! Hozzá megyek,
E szörnyü kínt nem tűrhetem tovább. (EL)

GYŐZTÖS (utána néz).

Mi ez? Hová siet? Boldogtalan.
Korlátlan érzeményitől szünetlen.
Le-föl hányatva most sem nyughatik.
Elzárva élt, mióta itt lakik,
És e vidéken nincsen ösmerőse
Kivűlem. Önmagába rejtve mindég,
Szünetlen fut az emberek elől,
Ifjú emlékei búsak lehetnek,
Mert az, ki boldog, függ az embereknek
Részvételén, és csak a fájdalom
Jár titkolódva.

(Ali jő.)

Régen vártalak.

ALI.

Nagy kérelemmel jöttem most, uram.

GYŐZTÖS.

Mondjad ki, kedves Álim, teljesítve
Leszen, ha tőlem függ, bármennyi is.

ALI.

Engedd meg hát, hogy innen elmehessek,
El, messze el, örökre e házából;
Mert itt többé már nem maradhatok.

GYŐZTÖS.

Miért kivánsz elhagyni, kedvesem?
A honvágy szálla tán ifjú szivedbe?
Ha úgy vagyon, oh térj haza, de térj
Minél előbb, hogy annál hamarább
Várhassalak; mert jól tudom, egészen
Elhagyni nem fogsz engemet.

ALI.

Uram!
Énnékem többé nincs hazám, hová
Vágyódva néznék; hol aggódva várnák
Még jöttömet, nincs többé oly vidék.
Én elkivánkozom, bár érezem,
Hogy sorsom mindenütt csak ez leszen.

GYŐZTÖS.

Maradj hát nálam, kedvesem; a mit
Szived kiván, tiéd leszen. Hisz' úgy is
Most már te vagy egyetlen gyermekem,
Hanyatló napjaimnak egy gyönyörje,
Maradj atyádnál és szeressed őt.

ALI.

Uram, jóságod által súlyosabb
Leszen e pillanat, hol már elég
Fájdalmak töltik szívemet. Ne halmozd
Reám kegyelmedet.

GYŐZTÖS.

Fiam, mi történt?
Mondjad meg nékem új keservedet,
Enyhűl a fájdalom, ha róla szólunk.

ALI.

Halljad tehát, uram; az elveszett
Jegyes, kiről már annyiszor beszéltem,
Leila, Töröknek hitvese.

GYŐZTÖS.

Szegény
Ali.

ALI.

Mondjad magad, uram: ha valljon
Tovább is itt maradhatok-e még,
Hol minden hely csak arra intene,
Mi boldog az, ki véle itt lehet;
Minden fa új keservvel töltene,
Mert hisz' talán nyugodva ült alatta,
És mással. — Jobb, uram, ha elmegyek.

GYŐZTÖS.

Való, fiam, tenéked itt maradni
Most többé nem lehet; menj el tehát,
Talán, ha innen majd eltávozol,
Az érdemetlent elfelejtheted.

ALI.

Soha.

GYŐZTÖS.

Sokáig nem, azt jól tudom,
Talán esztendők fognak múlni, míg
Te Leilát ismét elfelejtheted,
De végre minden elmulik e földön;
Most sírsz, utóbb csak vissz'emlékezel,
Hogy sírtál, s végre ezt is elfelejted;
S ismét szeretni fogsz: hisz' ifju vagy.

ALI.

Őt elfelejteni? Uram, te Leilát
Nem ösmered! Ki a napot csak egyszer,
Egy pillanatra látta is, habár
Örök homályba záratik utána,
E pillanatról nem felejtkezik.
A kit felejteni lehet, soha szerelmet
Nem érdemelt.

GYŐZTÖS.

S ő érdemelte-e,
Ki téged így felejthetett?

ALI.

Uram,
Ő mindég hív maradt; most is szeret.

GYŐZTÖS.

Nem értelek. Ha Leila még szeretne,
Miként lehetne másnak hitvese?

ALI.

Hát nem tudod, hogy kínszeríttetett?

GYŐZTÖS.

Ő kínszeríttetett?

ALI.

Csudálkozol?
Hisz' Leila csak szegény török leány.

GYŐZTÖS.

Irtóztató!

ALI.

Uram, most ösmered
Kegyetlen sorsomat. Hadd menjek el.

GYŐZTÖS.

Megegyezett-e a keresztelésben?

ALI.

Leila mindenre kínszeríttetett.

Győztös (elmélkedik).

Az égtől jött nekem e gondolat.
Ha Leila még szeret, boldog leszesz.

Ali.

Bizonyos vagyok, uram, hogy még szeret.

Győztös.

Légy most tehát azon, hogy véle
Szólhass az éj előtt. Ha még szeret,
Vezesd ide, s itt várjatok reám;
Éjfél felé majd eljövök s magammal
Lovagruhát hozok Leilának: így
Kivinni vélünk őt könnyű leszen,
Aztán Alim, Isten veled! hazádba
Siess, s örülj ott ifju élteden.

Ali (lábaihoz borúl).

Uram, miként köszönhetek?

Győztös.

Kelj fel.
Mit ér a szó, hol tenni kell. Eredj
Leilához inkább és beszélj vele.
Nem látod, ott a nap miként hanyatlik?
Kevés időnk vagyon.

Ali.

Köszönni kell.

Győztös.

Veszélyben forgott egykor életem,
S agg napjaimnak védje te valál.
Te most köszönsz, én akkor nem köszöntem;

Fiam gyanánt szerettelek. Jer hát
Szivemhez.

ALI.

Oh bár szót találnék!
Csak könnyeim felelnek.

GYŐZTÖS.

Értelek.
Nincs szó, mely oly meleg, mint könnyeid,
Ha téged látlak így, eszembe jut
Fiam, ő véled egyidős lehetne;
Ő is szeretne most, ő is .... de meghalt.

(Szünet.)

Isten veled! Eredj most kedvesedhez.

(Ali kezeit csókolja. El.)

GYŐZTÖS.

Ő elmegy s én ismét magam leszek,
Agg napjaimnak nem lesz ápolója,
S hantom felett nem mondja senki majd
Az átmenőnek sírva, ott ki fekszik.
De ő boldog, — bár élne még fiam! (El.)

Vidék a váron kívül. BEDOR jő egy TÖRÖKKEL.

BEDOR.

Nézd, itt a vár. Éjfél előtt tehát
Zaj nélkül, fegyveresen jőjjetek,
Ma éjjel ott menyegzőt tartanak;
A munka könnyű és zsákmányt találtok.
És benn leszek, csak az ajtón koczogj;
A kulcsok nálam vannak, felnyitom.
Zaj nélkül mentek, míg az udvaron

Reám akadtok: aztán öljetek,
Raboljatok, mindent átengedek.
De ha barátomat, kit már leírtam,
S egy gyenge lányt találtok ott, ne bántsa
E kettőt senki köztetek. A zsákmány
Egészen a tiétek.

A TÖRÖK.

Értelek.
Éjfél előtt nálad leszünk; ne félj,
Nem bántja senki hölgyedet s az ifjút;
Csinálj velek, a mit akarsz. (El.)

BEDOR (hosszu hallgatás után).

Az est közelg, közelg a pillanat,
Hol Leilát én örökre elveszítem,
Hol minden bájoló reményeimről
Lemondok; csak hogy Alit boldogítsam.
Lement éltemnek napja és körültem
Sötét uralkodik, de fenn az égen
Ezernyi csillagok tündöklenek,
Tiszták s nagyok, mint az, mely most letünt;
S bár messze állanak, elérhetem, —
Légy áldva végezet! Halálra én
Keblemben még elég erőt találok,
Elég erőt lemondni mindenekről,
Mik még oly szépen vesznek most körül;
Elvetni bájos álmait e földnek,
S nem félni a valót, bármily sötét.
Légy áldva sors, ifjú vagyok. (Szünet.)
S oly véghetetlen nagy gyönyör az élet,
Hogy érte annyi kínokat s keservet
Eltűrni érdemes? Mit ád e föld?
Túlnézve szük határain, az ifjú

Új csillagot keres a távol égen;
E föld körülte bár mi szép legyen,
Mert oly közel vagyon, nem boldogítja.
S ha végre ifjusága elmulik,
Elmulnak minden érzeményei,
Az élet puszta lesz és kedvesebb;
Miként a rab, ki hosszu évekig
Elzárt, sötét tömlöczben tartatott,
Kimenni fél kietlen börtönéből,
Mert bár nagyon sötét volt lakhelye,
Mégis remeg, hogy megvakúl a nap
Fényes sugáritól: így fél az agg,
Ki már nem él, elveszteni életét.
Alávaló az ember agg korában, —
Ha visszagondol mindazokra, kik
Szeretve függtek rajta egykor és
Már régen eltemetve nyugszanak:
Örül, hogy még ily jól emlékezik;
Ha kedvesének sírját látogatja,
Sokáig jár a kurta úton el,
Örül, hogy még ily messze menni tud,
Hogy még erős s sokáig élni fog.
Így áll az agg haszontalan e földön,
Bizonyság arra, hogy nem halhatatlan
Az ember, bármi büszke légyen is.
Hadd haljak most erőmnek teljiben,
Hol minden gondolat az ég felé
Emel, hol minden érzemény mennyet
S öröklő életet igér. A vér,
Mely oly korlátlanúl buzog e szívben,
Ne hüljön a kebelben el; hadd haljak
Mint ifju még. A büszke csillagok,
Melyekhez vágyaim emeltek egykor,
A föld felé ne lássanak hajolva.

Minden, mi itt e földön boldogíthat,
Enyim vala; habár rövid napig,
Mégis enyim vala; s emlékimet
Más, szebb hazába elviszem magammal:
Mert érezem, e szív hamvadni fog.
De én nem halhatok. (El.)

Leila szobája; az ablak alatt Ali énekel.

Légy üdvözölve éjszaka,
S ti fényes csillagok,
Bár fáj e szív, — ha lát, örül:
Azért ragyogjatok.

Minden reményem elveszett,
Keserveim nagyok;
Az élet puszta már nekem,
S még oly ifjú vagyok.

Légy üdvözölve éjszaka,
S ti fényes csillagok;
Mert fáj e szív, s ha lát, örül:
Azért ragyogjatok.

(Begler jő s az ajtó megett elrejti magát.)

Ki énekelt volt az ablak alatt?

Leila.

Ösmerlek kedvesem, Alim! E dalt,
Bár nem hallottam évek óta már,
El nem felejthetém. Oh énekeld
Csak egyszer még.

Ali (az ablak alatt).

Most erre nincs időnk.
E pillanattól függ egész szerencsém,

Ha elmult egyszer, vissza nem jövend,
És meglepéstől félek, kedvesem;
Halljad kérésemet. Éjfél felé
Ha majd mindenki már aludni fog,
Jer ki a kertbe, itt e kis lugasban
Várok reád.

LEILA.

Bizonynyal eljövök.

BEGLER (halkan).

Légy áldva végezet, boszúlva lészek.

LEILA.

De nem, — hisz' engem eskü köt, uramnak
Neje vagyok, hüséget esküvém
Neki.

ALI.

És engem többé nem szeretsz?

LEILA.

Mért sérted így már vérző szívemet,
Hogy hitszegő legyek, miként kivánod?
Az Isten bosszuálló, s engemet
S tán téged is büntetne vétkemért.

ALI.

S nekem hivséget hányszor esküvél?
Vagy erre nem emlékezel talán?

LEILA.

Hogy jőjjek? Mindenütt őriztetem.

ALI.

Mondjad, hogy rosszul érezed magad,
És küldjed el minden szolgáidat.

Éjfél felé így bízvást eljöhetsz,
Akkor mindenki mélyen alszik itt.

LEILA.

Csak ezt ne kérd; nem teljesíthetem.

ALI.

Hát megveted-e vég kérésemet?
Még egyszer látni téged és örökre
Bucsúzni: ez vala kivánatom,
S te megtagadtad még ez egyet is.

LEILA.

Jól van. Hát eljövök. — Isten veled.

ALI.

Isten veled. Éjfélkor itt leszek.

BEGLER.

Enyém vagy, és nem menthet senki már.

(A kárpit lefordúl.)

NEGYEDIK FELVONÁS.

KERT, MINT ELŐBB. ÉJSZAKA.

TÖRÖK (jő).

Mi volt ez? Mintha embert hallanék.
Tán Áli jár az ablakok alatt? (Körülnéz.)
De nem; csak képzelet vala. Körültem
Mély csend uralkodik. Régen pihen már
Nejének karjai között nyugodva
Utolsó szolgám is. Mi boldog ő!
Csak én nem alhatom; forró agyam
Borzasztó képeket teremt előmbe,
És mint egy átkozott, futok körül. (Leül egy padra.)
Késő vagyon; alszik már Leila is;
Sötétek ablakai. Vagy még talán
Ébren vagyon, s remegve vár reám.
Ne félj, én nem jövök, bármint szeretlek.
Látásodat nem türhetem ezentul.
Panasz nekem veresre sírt szemed
Minden pillantata; te szüntelen
Magadhoz vonzasz: s futnom kell előled.
Nem láthatom, milyen boldogtalan

Vagy általam. (Szünet.) Mindennek vége van!
Azok után, mik már történtek, én
Szerelmet tőle nem remélhetek,
Mindég a kínszerítőt fogja látni
Bennem, s szerelmemet gyülölni; mert
Ez által lett boldogtalan. (Szünet.) Mi ez?
Ki jő sebes léptekkel erre? Tán
Ali. Ha ő, oh akkor halni fog;
Ne éljen senki, a kit ő szeret. (Elrejti magát.)

BEGLER (jő).

Itt nincsen senki még, éjfél közelg,
Leila cselédjei már alszanak;
Én, enmagam küldöttem őket el,
Hogy Leila annál biztosabban jőjjön.
Bár mit tegyen már, veszni fog.

TÖRÖK (Beglert megragadja).

Ki vagy?

BEGLER.

Uram, miért ragadsz meg így? Nem ösmersz?

TÖRÖK.

Sötét az éj. Isten veled.

BEGLER.

Hová
Sietsz?

TÖRÖK.

Aludni, már éjfél közelg.

BEGLER.

Jó éjszakát, uram. (Szünet.) Uj hitvesedhez
Ne menj. Beteg.

TÖRÖK.

Beteg? S mióta? Mondd,
Beszélj.

BEGLER.

Est óta. Holnapig
Kiépül ismét.

TÖRÖK.

Hozzá kell sietnem.

BEGLER.

Ne menj, uram, kérlek, ne menj ma hozzá,
Csak nyúgalom szükséges néki most.
Ma éjjel hagyjad még magára.

TÖRÖK.

Leila
Nagyon beteg, csak titkolod előttem.

BEGLER.

Ne aggódjál, ő holnapig üdült lesz.
Egész baja csak gyengeség; mindeddig
Bús nyúgalomban folytak napjai;
És most egyszerre annyi új öröm
Zavarba hozhatá érzékeit.

TÖRÖK.

Voltál-e nála estve?

BEGLER.

Voltam.

TÖRÖK.

És
Mikép találtad?

BEGLER.

Nyugtalan vala.
Ellenkezőt felelt kérdéseimre;
S vendéget mintha várna, felriadt
Minden csekély mozgásra. Gondolám:
Természetes; szegény, férjére vár.
S már hívni is akartalak, uram,
De Leila mindég inkább sápadott,
S ájulva roskadt vissza szőnyegére.
Úgy, mint ma reggel.

TÖRÖK.

Mért említed ezt?

BEGLER.

Segítséginkre csak rövid idő
Után fölébredt, s kért, hogy menjek el,
Mert fáradt s rosszul érezi magát.
Én elmenék és asszonyait hágyám
Körülte, hogy vigyázzanak reá.
De késő van, uram; nem mégysz aludni?

TÖRÖK.

Még álmos nem vagyok, és szép az éj.
Jól érzem itt magam. Te elmehetsz.

BEGLER (halkan).

Ha itt marad, nem jő ki Leila; mit
Tegyek? (Fennhangon). Uram, jobb, ha aludni mégysz:
Szükséges néked is a nyúgalom.

TÖRÖK.

Hisz' itt is alhatom, oly hűs az éj,
S oly kellemes.

BEGLER.

Uram, csak itt ne légy;
Ott a lugasban szebb és kellemesb
Helyet találsz, vagy ott a szép mezőn.

TÖRÖK (felriadva).

És mért ne töltsem épen itt az éjt?

BEGLER.

Ne szólj oly hangosan, tán Leila ébren
Van még, s ha hallana, bizonynyal ismét
Rosszabbul lenne. Én azért akartam,
Hogy máshol töltsed ezt az éjszakát,
Mert Leila ösmeri lépésedet.
Ily csendben könnyen hallaná s ijedne,
Mert féli jöttödet, s ez ártana.

TÖRÖK.

Ő féli jöttömet? Vezess szobámba. (El.)

BEDOR (jő).

Mély csend uralkodik e részen is;
Mind alszanak a várnak őrei.
A sors segíti tervemet; segíti —
A végezet mindent segít, mi engem
Gyötör, nem ösmert, de gonosz hatalm
Vezérli éltemet; mi másokat
Örömmel tölt, fájdalmat hoz nekem:
S szerelm s barátság átka napjaimnak.
(Szünet, körülnéz.)
Éjfél közelg s még most se jönnek ők. —
Mi boldog vagy te, Áli! Boldogabb
E földön nincs; őt bírhatod! —
S annak, ki őt csak látja, menny e föld,

Mert benne ily angyal található:
Mit bírunk mink, mi többi emberek?
Mit ér a nap, mit ér a holdvilág?
Ezerszer fényesebb Leila szeme;
Sötétebb lágy haja az éjszakánál.
S mely álmot rejt az éj, oly boldogítót,
Oly angyalit, mint Leila arczai?
Ki, egyszer bár, ily szépen álmodott,
Minden valórul elfelejtkezik,
S magárul is; bár még egyetlen egyszer
Láthatnám őt, kit nem felejthetek,
Bár őt, ki itt szivemben él örökre,
Egyetlen egyszer lágoló szivemhez
Nyomhatnám, s ajkai megnyílva csókkal
E szót rebegnék: Bedorom, szeretlek!
S mért nem lehetne így? Egy szó s enyém
Mindaz, mi itt e földön boldogító
S kivánatos; egyszerre az enyém,
És tőlem függ e szót kimondani.
Azok, kiket e várba én hivék,
Csak tőlem függnek; Álit itt hagyom,
S Leilát magammal elviszem hazámba;
Végtére engem is szeretni fog,
Karjaim között a búsan múlt időt
Majd elfelejti, — s én boldog leszek.
S mi lesz majd Áliból? Mit bánom én;
Barátom volt, de én is az valék:
Miért nem mond le róla ő tehát?
Miként kivánja azt, hogy én tegyem?
Ösméri ő korlátlan szívemet.
Ösméri érzeményeim dühét,
Jól tudja azt, hogy vesznem kell, ha Leilát
Nem bírhatom, s mindegy neki. — Legyen
Tehát a láncz örökre elszakítva,

Mely engem eddig Álihoz kötött;
Szép a barátság, szebb a szerelem.
E földön nincs nemesebb, mint amaz:
De ez az égbe fölemelve minket,
Mindent, mi földi, szétszakít.

(Szünet.)

De ő barátom; s Leila nem szeret! —

(A padra veti magát.)

ALI (jő, körülnéz).

Még nincsen itt.

(A padhoz megy.)

Itt várok majd reá.

Ki ez?

BEDOR.

Te vagy, Alim?

ALI.

S te itt, Bedor?

BEDOR.

Az éj
Oly szép. (Az ablakra mutat.) Ezek Leilának ablakai.
Oh értelek! (Szünet.) Valóban annyira
Szereted-e Leilát?

ALI.

S te kérdezed?

BEDOR.

Ő-e szivednek élete? Ő róla
Gondolsz-e minden pillanatban? És
Ő róla álmodol-e éjjelenként?
Ő-e világod s ő-e Istened?

ALI.

Barátom!

BEDOR.

Oh, ha az vagyok, felelj.

ALI.

Hogy' kételkedhetel te még, Bedor?

BEDOR.

Jól van tehát; bírjad s örülj vele.
Majdan ha boldog lészesz, rólam is
Emlékezzél, s mondjad meg kedvesednek:
Hogy egykor még egy férfi élt, ki őt
Kimondhatatlanúl szerette, és
Hogy többé már nem él. (El.)

ALI.

Bedor, barátom!
Szegény Bedor! Te is szeretted őt,
S most véghetetlen kínok töltnek el.
Mennyt s poklot ád egy érzemény nekünk,
Miként a napsugár hervasztja és
Virúlni készti a virágokat;
S ki tudja, még mi vége lesz ez éjnek;
Ki tudja, boldog lészen-e jövendőm?

LEILA (kijő az ajtón).

ALI.

Mi ez? Felém közelg. Ez Leila! Leila!

LEILA.

Alim!

ALI.

Leilám! Oh jer forró szivemhez!
Szeretsz-e még? Szeretsz-e úgy, mint én

Szeretlek? Érezem dobogni szíved,
De mondjad, hogy szeretsz, hadd halljam ismét.

LEILA.

Oly édes nem lehet kérdezned ezt,
Mint nékem rá felelni: én szeretlek;
Bár tőlem ezt ezerszer kérdenéd,
Bár mindég ezt; mért nem vagyok tudós,
Vagy költő most, hogy hosszan, szép szavakkal
Mondhatnám néked, mily nagyon szeretlek.

ALI.

Angyal!

LEILA.

Ha karjaid közé szorítsz,
Mindenről akkor elfelejtkezem,
Örülök, mint mikor még honn valék;
S pedig hosszú idő lefolyt azóta.

ALI.

Gondold hát, kedvesem, hogy honn vagyunk:
Nincs múlt, nincsen jövendő karjaid
Között; ember számoljon az időről,
De én, mint Allah, oly boldog vagyok.

LEILA.

Mily édes itt nyugodni melleden,
Csudállak és szeretlek; mint a nap,
Magasan állsz egemnek boltozatján
És boldogít meleg tekinteted.

ALI.

Oh bár a nap lehetnék, hogy reád
Elöntve csillogó sugárimat,
Egészen boldog lennél általam.

LEILA.

És nem vagyok? És nem szeretsz-e engem?
S mi más lehetne, a mi boldogíthat?
Miként a tónak minden habjai
Csak a napot tükrözik: úgy szivem
Mindég csak képedet mutatja nékem.
Egészen az enyím vagy, Áli; mert
Egészen néked adtam én magam.

ALI.

Egészen és örökre a tiéd.

LEILA.

Ha visszagondolok a múlt napokra,
Irtóznom kell, mily elhagyott valék;
Kelet felé tekintték sokszor, onnan,
Úgy gondolám, kell jőni kedvesemnek:
De minden nap egy elveszett remény
Vala.

ALI.

Ne szólj a multról, kedvesem;
A rossz idő meghalt és él szerelmünk.

LEILA.

Te is szenvedtél értem, nemde Áli?

ALI.

Ha éretted kesergni szenvedés,
Szenvedtem: oh, de hidd el kedvesem,
Ha érted sírtam, édesek valának
Ily könnyeim. Törött, elhervadott
Virág volt képed, mégis szép virág.*
De mért említjük itt a múltakat?

Boldog jövendő vár reánk: ma éjjel
Sietve elhagyod e várt velem,
Nem ösmert útakon megyünk hazánkba;
S ha egyszer túl leszünk határain,
Nem félve senkitől, örülhetünk.

LEILA.

Nem értelek.

ALI.

Uramnak életét
Veszélybül én mentettem egyszer, ő
Azóta úgy szeret, mint gyermekét;
Ösméri szenvedelmemet, ez éjjel
Bennünket titkon elviszen magával.

LEILA.

És nem tudod, hogy engem eskü köt?

ALI.

Eskü?

LEILA.

Töröknek hitvese vagyok.
Őt többé el nem hagyhatom.

ALI.

Leila!

LEILA.

E földön vannak emberek, kiket
Az ég gyönyörre nem teremt; s habár
Kecsegtető reményeket mutat,
Reménynél mást nem ad. Lám ilyenek
Vagyunk mi is: ott át másként leszen.
Ott, Álim, ismét a tied leszek.

Hisz' a halál csak hosszu álom, és
Mindig csak téged látlak álmaimban.

ALI.

Már most boldogtalan vagyok örökre.
Mi oly örömmel tölté lelkemet,
Mihez minden reményeket kötöttem:
Szerelmed képzelet vala; eltűnt,
És pusztán állok itt örömtelen!
Az esti szél, mely vígan ingatá
A tenger habjait, végtére őket
Ekkép hajítja a partok felé,
Hogy ottan törjenek sziklák között.

LEILA.

Elég keserveket adott a sors,
E szívet így ne sértsed, kedvesem.

ALI.

Mi szép jövendőt ígért képzetem!
Mint nőmet láttalak már kis lakomban;
Anyád velünk lakott s agg napjain
Örült; egészen boldogok valánk.

LEILA.

Légy irgalmas, ne fesd ily szép szinekkel
A czélt, melyet már el nem érhetek.

ALI.

Nem érheted? — Mondjad ki nyiltan inkább,
Hogy nem szeretsz; oh ez nagyon igaz.
Anyádat boldogíthatod, anyádat,
Ki régen már kesergve vár reád, —
Te nem szeretsz s mindennek vége van.

Én oly kimondhatatlanúl szeretlek!
Egy szóval mondjad csak, hogy éltemet
Kivánod és örömmel meghalok.
Ott át örökre zárva légyenek
A Paradicsom ajtai előttem,
Ha úgy kivánod, hisz' örök szerelmem,
És az örökre boldogít. Te értted
Lemondok itt és ottan mindenekről.
Mindez mit ér? Hisz engem nem szeretsz.

LEILA.

Megölsz.

ALI.

Mi boldog lennék általad!
Minden keservet enmagamba rejtve
Vérző kebellel hordanék, s veled
Csak azt közölném, a mi boldogít.
Miként a tölgynek lombjain a vész
Dörögve átsuhan, és ágait
Tövétől elszakítja, míg alatta
Szép nyúgalomban áll a kis virág;
Mert tölgye bár ingadjon is, reá
Csak gyönge cseppeket ereszt: igy én
Minden keservek ellen védenélek, —
De nem szeretsz!

LEILA.

Történjék bár mi is,
Veled megyek, tied vagyok. Mit ér
Az ég, az Isten nálad nélkül, Áli.

(Zaj hallik, a törökök kirohannak, BEDOR álorczában előttük, ALI Bedort átdöfi s maga egy töröktől lesujtatik.)

BEDOR.

Jaj, meghalok! Leila, hol vagy? Alim!

ALI.

Ki hí? Nem Bedor hangja ez? Bedor!

(TÖRÖK és GYŐZTÖS szolgái a törököket részint megfogják, részint megölik. Fáklyák hozatnak.)

BEDOR.

Alim!

Ki bántott tégedet?

ALI.

Én meghalok.

BEDOR.

Én téged menteni akartalak,
Hogy boldog légy Leilának karjain,
S most gyilkosod vagyok. Szivem, hasadj!

ALI.

Barátom! nyujtsad jobbodat. Szeretlek.
Leilám! Isten veled. (Meghal.)

BEDOR.

Mélyen hatott
A vas; elfolyt a vér. Követlek. Leila! (Meghal.)

(ALI s BEDOR karöltve feküsznek, mellettök LEILA térdel. TÖRÖK meredten áll, GYŐZTÖS Ali körül forgolódik.)

BEGLER (Töröknek).

Csalatva vagy, gondolj az esküvésre.

(A kárpit lefordúl.)

ÖTÖDIK FELVONÁS.

KERT, MINT ELÉBB.

BEGLER (maga).

Az est közelg, e tölgyek árnyai
Hosszabbra nőnek. Már a láthatár
Felé hanyatlik ott a büszke nap,
Az éjnek általadva birodalmát.
Pályámat én is így futottam át;
Egy óra még s homályba sűlyedek.
Török ma este gyilkoló vasát
Leilának szívébe taszítja; majd
Ha láthatom az átkozott kezén
Az egynek vérét, kit oly annyira
Szeret, kit ő szeretni kéntelen;
Ha önmagát átkozza majd előttem,
S eltöltött életét és a jövendőt;
S ha néki akkor mondhatom, hogy ezt
Nekem köszönheti, s hogy én Harum
Vagyok, kit ő megfosztott mindenétől:
Akkor boszúlva lészek, halhatok;
Éltemnek czélja úgy is bosszu volt.
Ha azt elértem, nincs mit itt keressek.

Minden virág a messze téren, és
Minden madár vigan csacsogja el
Régi dalát ujult örömmel; oh
Ösmérem én e föld kellemjeit!
Szerelmet nyertem egykor, hogy veszítsem;
Ösvényimet könnyekkel áztatám,
Gyülöltem és átkoztam éltemet,
Légy áldva, boldogító végezet!
Elég nekem, többet már nem kivánok. —
Mi szép az este, oh ki most születnék
E pillanatban és körültekintve
E számtalan virágokat szemlélné,
S lemenni látná ottan a napot:
Földre borúlna Istenét imádni,
S köszönni, hogy örömre alkotá.
Oh ember! Allah csúfot űz veled,
Ily szépnek alkotá e nagy világot,
Hogy annál inkább nyomjanak keservid;
S a nap, mely tiszta fényben áll feletted
Keserű és véghetetlen gunyolás.
Imádjad, mert világot alkota,
Mely néked azt mutatja, mily szegény vagy.
Örülj e szép virágokon, ha tetszik,
Nem kell nekem az élet s Allah már.
Jer ki keblemből, oh te hív barát.

(Egy üveget vesz ki ruhájából.)

Régen tartottalak e pillanatra;
Egy kis ital: és vége mindeneknek.
Oh jer halál! engem megcsalt az élet,
Te hív leszesz, benned remélhetek;
Éltünk könyvének végső verse vagy,
Ha rajtad átmegyünk, csudálva látjuk,
E könyvben mily kevés az értelem.
Ha mást nem is, nyugalmat adsz nekünk.

TÖRÖK (gondolkodva).

Már elhagyá e házat Győztös is;
Irtózva fut előlem minden ember.
És mért? Mert én is boldogság után
Vágyódtam; mert szerettem aggkoromban,
S ember valék! — Kegyetlen büntetés.

BEGLER.

Uram!

TÖRÖK.

De nem, egészen elhagyatva
Még nem vagyok; (nevet) hisz' Begler hív marad.
A többiek elhagynak s ő maga
Marad barátom. Kedves Beglerem!
Nyugtasd meg szívedet, ez este még
Leilának tiszta vérét láthatod;
Örülhetsz sápadt arczain; s örülj:
Még egyszer esküszöm, hogy halni fog.

BEGLER.

Miért örüljek én? Nem hoz haszont,
Ha Leila vérét ontod. Éljen ő,
Vagy haljon, énnekem mindegy lehet,
Hisz' nékem ő nem esküdött hüséget,
S a szolga karjai között nem engem
Gyalázott.

TÖRÖK.

Oh hiába titkolod,
Én jól tudom, hogy Leilát gyülölöd;
Hogy őt már régen rontani kivánod:
Nem te valál, ki engem arra birt,
Hogy Leilát szerelemre kínszerítsem?
Szivembe nem te ültetél gyanút,

Hogy benne gyülölés s boszú teremjen?
S az éjjel Leila ablakai alatt
Mért kértél úgy, hogy menjek el szobámba?
S kevés idő után miért hivál
A helyre vissza ismét? Tudtad azt,
Hogy Leilát ottan Áli karjai
Között találom s bosszut állok értte.

BEGLER.

Mi igazságtalan vagy most irántam!
Leiládat én nem gyülölöm, s mi több,
Szerettem. —

TÖRÖK (nevet).

Szeretted; elhiszem.
S mert ő e lángokat nem viszonozta,
Most gyűlölöd s én általam akarsz
Most rajta bosszut állani. E terv
Dicséri mesterét. A gyűlölet
S szerelm a szívnek egy helyén teremnek;
A szerelem virág, elhervad és
Gyümölcs gyanánt átkot s boszút terem.

BEGLER.

Ha Leilát most is még szeretheted,
Felejtsed el a múltakat s örülj;
Hisz' Áli már nem él, egykor talán
Nőd rajtad könyörülve még szerethet.
Beh boldog lészesz akkoron, uram!

TÖRÖK.

Ne félj, én esküvésemet betöltöm,
Leila szivébe mártva tőrömet.

BEGLER.

Ne tedd uram, megbánod. S még talán
Engem gyülölnél, mint e tett okát.

Nem köthet téged esküvésed, Alláht
Régóta elhagyád, és új hited'
Megszegni engedi. Hadd éljen ő,
Hadd sírjon Áliért; hisz' isteni
Gyönyör szeretni azt, ki meggyalázott;
Legalább sokan beszélnek így.

TÖRÖK.

Beszélnek,
De az, ki így, mint én, megbántatik,
Az bosszut állani, vagy önmagát
Megvetni kéntelen. Ő halni fog. (El.)

BEGLER (gondolkodva).

De az, ki úgy, mint ő, megbántatott,
Az bosszut állani vagy önmagát
Megvetni kéntelen. Igazad vagyon,
Magadra hoztál most itéletet.

(Szoba, LEILA két égő gyertyát hoz.)

LEILA.

Meghalt, örökre elveszett, örökre. —
Mért kelle néki is meghalnia?
Vagy mért nem haltam én is véle inkább?
Hisz' véle minden eltemettetett,
Mi boldogított. És mért élek én,
Ha ő nem él? Én csak harmat valék,
Mely rajta függtem, mint virágomon;
Virágom eltiportatott: vele
A kisded cseppnek is elveszni kell. —
Mi szép valál Alim, mi jó valál!
Szeretve alkotott az ég, hogy itt
Remekje légy az emberek között:
S most eltemetve hamvadsz föld alatt;

Szivednek nyilt kapúi, ajakid,
Hol annyiszor kijött Leila neve,
Bezárva most többé nem szólanak;
Elveszték fényöket a kék szemek,
Miként a csillagok, ha éjjelenként
Földünk felé hanyatlanak. Alim,
Alim! jer vissza, jer; nem tűrhetem,
Ily elhagyatva, hosszu éltemet.
Jer vissza, csak egy pillanatra még;
Hogy lássalak, hogy karjaim közé
Szorítsalak: tán akkor könnyeim
Majd kifakadnak ismét, s sírni kell;
Nem tűrhetem máskép fájdalmamat.
Egykor, mint gyermek, hányszor könnyezék,
Ha kis fájdalmak érték szívemet:
És most, midőn meghalni láttam őt,
Hol kedvesemnek sírján térdepeltem,
Nincs könny, nincsen vigasztalás. Mit élek,
Mit tűröm hasztalan e kínokat?
Édes nyugodni biztos hant alatt,
E föld keservei a holtakat
Nem gyötrik; ottan véghetetlenek,
Öröklők álmaik és boldogok.
Oh álmodol-e rólam is, Alim!? —
Ő többé nem felel, kérdésemet
Nem hallja, mély s setét most lakhelye.
Még tegnap szívét szívemen dobogni
Éreztem, hajnal égett arczain,
Forró lelkének színes hajnala,
Felment e nap, sápadtak arczai. (Szünet.)
A boldog éj, mely annyi fájdalommal
Végződött, vissza nem jövend: ez éj
Minden keserveimnek kútfeje.
Kérésire miért hajoltam akkor?

Hitetlenűl elhagytam férjemet,
Lemondtam Istenemről és hitemről;
Az ég őt ölte bűntetéseműl.
Legyek hát átkozott, mint gyilkosa,
Ezerszer átkozott az emberek
Között; keservemet ne oszsza senki
Velem; nevessenek, ha sírni látnak
Az emberek; hisz' én magam vagyok,
Ki azt, kit véghetetlenűl szeret,
Csókolva öldökli; átok feletted,
Te föld, ki őt előttem eltakartad,
És átkozott az emberek neme.
Gyűlölve alkotá az embert Allah,
S én Álimat szeretve gyilkolám. (Földre veti magát.)

TÖRÖK (jő, körülnéz).

Itt néma minden, a leégett gyertyák
Homályos fényt terjesztenek; talán
Már alszik. Hosszu, véghetetlen hosszú
Lesz álma. (Szünet.) Oh ki mondta volna,
Szerelmemnek hogy vége ez leszen?
Ki mondta volna azt, hogy én, ki Leilát
Imádtam, még ma gyilkosa leszek?
Ez végzetünk, melyet az ég előnkbe
Szabott; remélve élünk itt a földön,
Tudatlanok, gyönyört hozand-e,
Vagy új fájdalmakat ez óra még.
Oh gyenge szív, mely, míg dobog, remél;
Ha már lement a nap, utána nézünk,
Sokáig várva még, hogy visszajőjjön.
De mi letűnt, már vissza nem jövend,
S a láthatáron rózsafény tünik fel,
Letűnt napodnak végsugárja csak.
E földön én szerencsét mért kerestem?

Hisz' már elég boldogtalan valék,
De most vágyódva nézek vissza még
A múlt időre is. Oh büszke ember,
Ki önmagának alkot végzetet,
Ki önmaga szerencsét mer keresni!
Kinek akar, útjára hint aranyt
A sors; örüljön, mert ez végzete:
De ki bányákat ás, aranyt keresni,
Ki küzködik hatalmas végzetével,
Ki sorsát kinszeríteni akarja,
Az építményivel temettetik. —
Mit érnek most késő panaszaim?
Legyen tehát, minek már lenni kell! —
Mi tartja vissza láthatatlanúl
Kezem? Miért e reszketés? Oh Leila,
Kimondhatatlanúl szerettelek!
Te mindenem valál; mult ifjuságom,
Ha rád tekinték, ismét felderűlt;
Mint egykor, boldog, s ismét jó valék
Ha rád gondoltam: s most, irtóztató!
A sors elátkozott, mikor születtem,
Hogy mindazoknak, a kiket szerettem,
Csak kínt, csak bús halált szerezhetek.

BEGLER (jő).

Már itt van. (Elrejtve.) Innen mindent láthatok.

LEILA (föleszmél).

Alim, hol vagy, Alim? Nem hallasz-e?

TÖRÖK.

Ott fekszik ő földön elterűlve,
És most is mindég Áliját sohajtja,
És most is mindég róla álmodik.
Bár átkom őt a síron túl követné!

LEILA.

Miért nem jősz? Már régen vártalak,
Nélkűled hosszu lészen éjszakám;
Ne gondold, hogy félek, mert azt beszélik,
Halott vagy; oh nekem még most is élsz.
Szállj ki sirodbul egyszer még, hogy engem
Elvígy magaddal szűk, de hűs lakodba.
Hisz' sokszor modtad nékem, hogy magaddal
Viszesz hazádba; most a sír hazád,
Mi együtt ott is boldogok leszünk.

TÖRÖK.

És hányszor halljam még Ali nevét?
Hányszor intessem arra, hogy csalatva
Vagyok? Most teljesítem esküvésemet!

(Leilához megy és átdöfi.)

LEILA.

Jaj nékem! gyilkosok, — segíts, Alim!

(Gyengébben.)

Alim! jövök. (Meghal.)

BEGLER (kiissza az üveget).

A czélt elértem, könnyen halhatok.

(Kilép.)

Légy áldva tettedért Török; kit itten
Vérével elborítva látsz előtted,
Kinek szivébe mártád tőrödet:
Leányod az, egyetlen gyermeked.

TÖRÖK.

Egyetlen gyermekem?!

BEGLER.

Csudálkozol?
Leila a te s Zulíma gyermeke.

Ez arczvonásokat nem ösmered?
Ily szép volt egykoron Zulíma is —
Hisz' még talán emlékezel reá.
És nézzed ezt, e talizmánt, arany
(Leila kebléből egy talizmánt vesz ki.)
Betűk, egy karniolba vésve, tán
Ösméred még; Zulíma hordta egykor,
Zulíma, kit te hitlen elhagyál.

TÖRÖK (Leilára borúl.)

Te vagy, te vagy, egyetlen gyermekem!
E kő minden kételkedést kizár.
Oh Leila! ébredj, kedves gyermekem!
Atyád hí, ébredj még egy pillanatra.
(Az ágyra teszi.)
A föld ne nyomja gyenge testedet. (Ápolja.)
Oh nincsen már többé semmi remény?
Örökre halva vagy tehát? Bezárt
Szemed többé nem nyílik már? Oh szólj,
Csak egyet szólj, s ha átok volna is
Reám, csak halljalak, boldog leszek.
Örökre néma vagy, én öltelek meg,
És te valál egyetlen gyermekem! (Ráborúl).

BEGLER.

Hallgass meg engem is, az óra múlik.
Emlékezel Harumra még talán:
Itt áll előtted most, az én vagyok.
Jegyesem volt Zulíma egykor, és
Mig én csatázva védtem honomat,
Te elcsábítád őt, kit úgy szerettem!
Te dús valál: s nekem szerelmemen
Kivűl nem volt egyéb. Zulíma is
Csak asszony volt, — nem tudnak ők szeretni.

Nem is neheztelek reá, de téged
Annál forróbban gyűlöllek; te őt
Fortélyaiddal birtad arra, hogy
Elhagyjon. Én véghetlenűl szerettem:
S te őtet később elhagyád. Neked
Elég vala elrontni éltemet,
Mosolygva elszakítni a virágot,
Melyet én évek óta ápolék,
Mely mindenem vala. Elvetve később,
Hervadni hagytad és tovább menél ;
Elhagytad őt és gyermeked s hazádat,
Új hitre tértél, mindent eltaszítva
Magadtól, a mi szent az embereknek,
Csak tenmagadnak élve szűntelen.
S én láttam ezt; átkoztalak naponkint,
S forró agyamban minden gondolat
Boszút kivánt. De hasztalan! sokáig,
Bármint kerestelek, boszús karom
Gyönyörjeid között nem érhetett el.
Két év előtt felőled hirt vevék,
Sietve elhagyám lakásomat,
S szolgád levék. Leilát találtam itt,
S sértve szerelmed által kínosan,
Szerelmeden kivántam bosszut állni,
E czél után fáradtam szűntelen;
Elértem. Általad gyilkolva fekszik
Egyetlen gyermeked előttem itt,
Boszúlva és nyugodt vagyok. —

TÖRÖK.

Hah, átkozott!

(Át akarja döfni.)

BEGLER (visszatartja.)

Ne fáradj, hasztalan! —
Eremben méreg foly, már érezem

Közelgeni halálomat, nyugodtan,
Kín nékül halhatok; — boszúlva voltam. —
De az, ki így, mint én, megbántatott,
Az bosszut állani vagy önmagát
Megvetni kéntelen. — Nem így vala?
Élj boldogúl. — (Meghal.)

TÖRÖK.

Legyek elátkozott. (Átdöfi magát.)

(A kárpit lefordúl.)

ÉLJEN AZ EGYENLŐSÉG!

VIGJÁTÉK 4 FELVONÁSBAN.

Quid rides? mutato nomine
de te Fabula narratur.

HORATIUS.

SZEMÉLYEK:

GRÓF ÁBRÁNYI
ILKA, leánya.
HEGYFALVY, alispán.
HEGYFALVYNÉ.
VILMOS, } gyermekei.
IRMA, }
PERLEGI, a gróf táblai ügyvéde.
GYULA, fia.
GÁBORSZKY, ügyvéd a Hegyfalvy házában.
BIRI, Irma szobaleánya.
FERENCZ, inas gróf Ábrányinál.
JÁNOS, az alispán huszárja.
Első } KORTES.
Második }
Harmadik }
CSELÉDEK, KORTESEK.

JÁTÉKHELY: Hegyfalva, részint Gróf Ábrányi, részint Hegyfalvy házánál.

ELSŐ FELVONÁS.

1. JELENÉS.

Kert, baloldalon a grófi lak, jobbra lugos, előtte asztal, melynél részint ülnek, részint körüljárnak.

GRÓF, ILKA, HEGYFALVY, VILMOS, IRMA, PERLEGI, GYULA.

PERLEGI.

Akármit mondjon nagysád, annyi bizonyos: ha ez úgynevezett haladásokat még egy ideig folytatjuk — mindennek vége.

VILMOS.

Azaz: minden pernek, nemde?

PERLEGI (neheztelve).

A teins úr mindig víg, mindig enyelgő; de ne féljen, eljön az idő, midőn változni fog, mint mások.

VILMOS.

Engedelmet, teins táblabiró úr — nem akarám sérteni; de ha minden katona végre invaliddá lesz, ebből

az következik-e, hogy emez mankóján jobban harczol, mint ifjú bajtársai?

PERLEGI.

Nem fogok elmésséggel versenyezni; de hogy egy szép nagy per is szép dolog — — —

VILMOS (nevetve).

Főkép, ha hosszú.

PERLEGI (növekedő haraggal).

Ha hosszú, ha hosszú! ez az örök panasz, — mintha az igazságot olyan könnyű volna föltalálni, mint az ifjuság gondolja.

VILMOS.

Igaza van. Ha mint gyermekek, Irmával bujósdit játszánk, Irma behunyta szemeit, s akkor azt hivé, nem látja senki. — Mit ő gondolt, az hazánkban az igazságra illik, bekötvék szemei, s ím senki nem találja.

HEGYFALVY.

Ne vegye rossz neven fiam tréfáit; napjainkban mind úgy gondolkoznak.

PERLEGI.

Fájdalom! fiam sem sokkal jobb. Egyébiránt idővel talán ő is megjózanodik. Fiatal korában mindenikünk nagy, hatalmas pert kezd a fönnállók ellen; később megelégszik, ha tractálhat s csak költségeit visszakaphatja.

VILMOS.

Korunk talán valamivel szerencsésebben vitte pereit

PERLEGI.

Meglehet; csak azt kivánom, hogy a kik ez ügynek legbuzgóbb pártolói valának, soha meg ne bánják tettöket. Mi magosan áll, sokaknak alólról úgy is parányinak látszik; jó-e leereszkedni, jó-e, egy sorba állva a tömeggel, meggyőzni mindenkit, hogy nem csalódott? Ez más kérdés.

GRÓF.

Már, mi ezt illeti, a fiatalsággal tartok. Azon természetelleni elkülönzéseknek, melyek osztály és osztály közt léteznek, végre meg kell szünni nálunk is. Vagy volt-e nevetségesebb valami azon büszkeségnél, melylyel valaha az egyes rendek egymásra néztek, — melylyel a mágnás a nemest, ez ismét szegényebb társát, — ez a polgárt, s így tovább egy magyar a másikat lenézé? Fölvilágosodott századunk ily képtelenségeket nem tűr többé.

HEGYFALVY.

Igazság! Mi fel vagyunk világosodva, ez nem tarthat tovább.

VILMOS.

Helyes, éljen az egyenlőség!

PERLEGI.

Jól van, jól! adja az ég, hogy méltóságtok szép okaikkal önmagukat épen úgy meggyőzhessék, mint azokat, kikhez szólnak: de tudok eseteket — —

IRMA.

Politika és mindig politika, s mi szegény asszonyok, kik nem értünk s azért nem szólhatunk hozzá!

VILMOS.

Az ártatlan azt hiszi: mert nem ért, nem szólhat hozzá, — tegnaptól óta jöttél Magyarországba? (Gyulához.) Átadtad-e már a könyveket, melyeket a városból hoztunk?

GYULA.

Még nem, de . . . .

ILKA.

Ah! könyvek! Hol vannak?

GYULA.

Itt, a mellékasztalra tevém. (Fölkel.)

ILKA.

Nézzük. (Az asztalhoz mennek.)

GRÓF.

Mi talán rá is gyujthatunk, — tüzet! (Inas gyertyát hoz.)

HEGYFALVY (fölkelve rágyujt).

PERLEGI ÉS GRÓF (a szin elején beszélnek).

PERLEGI.

Nagyságos uram! az alispán jókedvében van, most tractáljunk, — igérjen neki 100,000 forintot, 150,000-et, ha kell, de tractáljon mindenesetre, — a per vonaglik.

GRÓF.

S valóban oly szükségesnek hiszi?

PERLEGI.

Mondom, a per vonaglik, nincs más mód.

HEGYFALVY (ezalatt hozzájok jött).

GRÓF.

Talán egy kis séta nem ártana?

HEGYFALVY.

Menjünk, — úgyis az új rózsalugost nem láttam még; valahányszor kertedben körüljárunk, mindig valami új szebbítést találok.

GRÓF.

Hizelegsz; ha kertedre csak valamivel többet költenél, még szebb lehetne.

HEGYFALVY.

Tudod jó Erzsikém gondolkozásmódját; s nem, mintha épen ellenzené, ha másként akarnám, mert hisz' ő mindent tesz, mit én kivánok: de magam is látom, hogy igaza van; mi inkább acquirálunk.

PERLEGI.

Jobb is, — a roppant investitiók, melyeket ő nagysága e jószágban már tett, bizonyosan két procentet sem hoznak. (Halkan a grófhoz). Most rajta!

GRÓF.

Igazsága van, barátom; de ismeri szeszélyemet, mások közt — mit is akartam mondani? — igaz, nekünk perünk is van e jószág iránt. Mit gondolsz, Hegyfalvy, nem volna-e jó, ha tractálnánk? (E beszéd alatt kifelé sétálva eltünnek.)

VILMOS, ILKA (előre jönnek). IRMA, GYULA (hátulról).

ILKA (kezében könyv).

Köszönöm szép könyveit; mi már itt azt hittük, hogy elfelejtett.

VILMOS.

Ilka! hogy' mondhat ilyeket?

ILKA.

S talán nem volt jogunk? Ott marad városában két héttel tovább, mint föltevé; nem ír, nem felel Irma leveleire; úgy tartom, nem sok szerénységre vala szükségünk, hogy e gondolatra jöjjünk. Vannak példák....

VILMOS.

Mért e keserű szavak? Pár perczig lehetünk tanú nélkül s ön szemrehányásokra használja.

ILKA.

Talán nekünk is vannak kémeink, és ....

VILMOS.

Azok mit mondanak?

ILKA.

Hogy Hegyfalvy Vilmos oly elmés úrfi, hogy.... hogy még, nagy kérdés — tudna-e valakit szeretni? Legalább vannak emberek, kik ezen kétkedni mernek, és ....

VILMOS.

S ön azok közé tartozik, nemde? Természetes — nem andalgok magányosan a hold szelid sugárinál, nem állok wertheri szomoruságban az emberek közt, szerelmemet nem teszem ki czégérnek a sokaság előtt: ki hinné, hogy szeretni tudok; nemde úgy van? Az, hogy bent talán annyival van több, mennyivel kevesebb mutatkozik a felszínen, — hogy nem a legtelibb szív szólal föl leghangosabban, arra nem gondol senki.

ILKA.

Ne neheztel jen ön, lám én oly szerencsétlen vagyok, — atyám ....

VILMOS.

Gondolja, észrevesz valamit?

ILKA.

Isten mentsen. Valahányszor önről szól, mindig azt mondja, hogy sokkal több esze van, mint hogy valaha szerelmessé válhatnék.

VILMOS.

Tehát ő azon valaki, ki szivemen kétkedik, — könnyű lesz őt az ellenkezőről meggyőznöm, — szerepemet úgyis már alig vihetem tovább. Ócsárlom az asszonyokat, elméskedem a házasság fölött, s ha tréfáim közt önre nézek, lábaihoz borulhatnék.

ILKA.

Tudom, tudom, jó Vilmosom, de az Istenért, el ne árulja magát — mindennek vége lenne, azonnal elküldenének s többé nem szólhatnánk egymással; atyám — (zavarodottan) önnek igaza volt.

VILMOS.

Nemde, ő nagysága, a liberális mágnás, nem adja nemes embernek leányát? Nem mondtam? Óh, én ismerem e szabadelvű urakat, — hangos szó akármennyi, — tettel minek követnék elveiket? Ők az egyenlőség barátai, s mint barátok szoktak, szép beszéddel róják le tartozásukat.

ILKA.

Előbb még kételkedtem, de a minap B. Kőszeghy volt nálunk; ő is szabadelvű, mint ön tudja, s mikor

a többi vendégek elmentek, ketten egy ideig nem tudom kiről beszéltek, ki leányát szintén nemesnek adta, — nem képzelheti, mily szörnyű dolgokat mondtak.

VILMOS.

Ne féljen — hol két szív igent mond, a világ hasztalan kiált nemet közükbe; — van egy titkos ereje a szerelemnek, mely végre előítéleteket is legyőz. (Visszatekint.) De menjünk arra, itt Gyula közelg hugommal, hagyjuk őket magányosan. (Beszélgetve el.)

2. JELENÉS.

IRMA. — GYULA.

GYULA.

Hát végre, mitől régen féltem, megtörtént.

IRMA.

Nem értem önt.

GYULA.

Azt hiszi, nem tudok mindent? A gróf, kiről szülői egy idő óta annyit beszéltek, s ki a napokban eljövend, mi volna más, mint kérő?

IRMA.

S ebből mi következik, mint hogy felföldjére ismét visszautazzék — vagy talán nem bízik szavamban?

GYULA.

És szülői?

IRMA.

Eleinte talán neheztelni fognak, később majd kibékülnek.

GYULA.

Fog-e ellentállhatni akaratuknak?

IRMA.

Atyám azon tíz év alatt, melyek óta mostohámmal él, nem akart semmit, s mostohám — engedelmeskedni szeretet nélkül gyávaság. No, s miért néz oly búsan, oly kétkedve reám?

GYULA.

Oh, Irma, ön erős és szilárd akarat, de szülőinek ellenében ....

IRMA.

S ön mestere az önkínzásnak; tudja, hogy szeretem, — talán hibáztam, hogy megmondám, — de megtörtént, s nem kételkedhetik rajta; rövid időre még titkolódznunk kell, de ez nem tarthat soká, s akkor, ha birtokom csakugyan földi boldogságának biztosítása, czéljánál áll: — ön ifjú, gazdag, tele reményekkel, — nos, mondja nekem, hol van itt ok szomorkodásra? Köröskörül egész láthatárán napsugárok, s ön a kis árnyéknál, melyet maga vet magának, éjről ábrándozik.

GYULA.

Mit tehetek róla!

IRMA.

Sokat, igen sokat; — nézze bátyámat, nem egészen egyenlő-e helyzetök? A gróf nem kevésbbé büszke atyámnál; ő leányát alispán fiának — mint az alispán szegény magamat ügyvédnek — nem adja; — s ím Vilmos víg, s higye el, lelkének derültsége nem hidegebb azért. De ott jönnek az öregek, menjünk Ilka után, — nem jó, ha sokat együtt látnak, — atyám néha gyanakodó. (Beszélgetve el.)

3. JELENÉS.

GRÓF, HEGYFALVY, PERLEGI.

Ellenkező oldalról beszélgetve jönnek, s a szinen átmenve, többször megállnak beszélni.

GRÓF.

Mint mondám, az egész dolgot csak a világ kedveért kivánom; évekig egymás mellett lakunk a legszebb barátságban, minek perlekedjünk? — Jószágomhoz némi jogaid vannak, a beruházások, mint magad tudod, roppantak; egyezzünk meg inkább barátságosan; — a per, hidd el, eltartana még évekig.

PERLEGI.

Legalább 25 esztendeig, teins uram, legalább 25 esztendeig.

HEGYFALVY.

Tudom, tudom; de lám: családom a falu nevét viseli és....

GRÓF.

Ily középkori előitéleteken talán túl vagyunk; napjainkban minden név szebben hangzik egy kevés pénz, mint bármely szép praedicatum hangjai mellett.

HEGYFALVY.

Ne érts félre, de (zavarodtan) Erzsikém — hisz' ismered — soha meg nem egyeznék.

GRÓF.

Lássa az ember, még azt akarná elhitetni velünk, hogy házánál neje parancsol, mintha bizony....

HEGYFALVY.

Ki mondta ezt? De tudod, van egy bizonyos kimélet, egy bizonyos . . . .

GRÓF.

Jól van; hogy tehát nőd tökéletesen megnyugodjék, 25,000 frttal többet adok; 125,000 frt ugyan sokkal több, mint mennyit jogod ér, mert a két puszta, melyet együtt birunk, tudod, nagyon homokos; de jó barátság fejében legyen meg ez is.

PERLEGI.

Már, méltóságos uram, ez ellen nekem protestálnom kell; — 125,000 frt — mit gondol? hisz' az egész nem ér többet.

HEGYFALVY.

De talán valami más mód is lehetne, valami (zavartan) családi összeköttetés.

GRÓF (halkan).

Innen fú a szél? (Fönn.) Hisz' arról később szólhatunk; de talán a 25,000 frt helyett ürgei jogaimat akarod? Ürge szép jószág — végezzük el egyszerre azon pert is; én lemondok jogaimról. (Mindhárman beszélgetve el.)

4. JELENÉS.

VILMOS, ILKA, GYULA, IRMA.

Hátulról közelítnek.

IRMA.

Mi dolga lehet atyámnak a gróffal? — oly komolyan szólnak.

GYULA.

Úgy hiszem, per iránt egyezkednek.

ILKA.

Istennek hála, hogy egyszer a sok perlekedésnek vége szakad.

VILMOS.

Nem nagy reményem van; egyezkedni csak az szokott, ki előre tudja, hogy a perrel semmit sem lehet nyernie, s ha atyám akarna is, nem hiszem, hogy mostohám megegyeznék, pedig házunkban egy lélek, egy akarat uralkodik. — Csak rosszabb következése ne legyen.

ILKA.

Mily rossz következés?

VILMOS.

Halálos gyűlölség, mi Magyarországban a barátságos egyezkedéseknek közönséges következése. Egyébiránt nem vagyunk atyafiak, — ez megnyugtat.

ILKA.

Ha nem egyeznek meg, mi a pert elveszítjük s el kell költözködnünk.

IRMA (vigan).

Ne félj, itt van Perlegi, ő bizonyosan egy ideig föntartja még az igazság sujtó karját, mely ha végre lecsap — annyi papiros közt kardja eltompúl.

ILKA.

Oh nem, nem, a pernek három hónap múlva vége lesz: Perlegit beszélni hallottam atyámmal — nincs semmi remény.

VILMOS.

S ön azt az ellenfélnek mondja meg? Ha ezt Perlegi tudná — — De nyugodjék meg; különös szerencsétlenség volna boldogtalanná válni Magyarországban azért, mert per idő előtt végződött.

IRMA.

Ott jönnek, s valóban mogorva képpel.

5. JELENÉS.

ELŐBBIEK, GRÓF, PERLEGI, HEGYFALVY.

Beszélgetve jönnek.

GRÓF.

S ez végszavad?

HEGYFALVY.

Hidd el, barátom, ha lehetne . . . én . . .

GRÓF.

Tudom, nőd nem engedné.

HEGYFALVY.

A mi nőmet illeti, ő nem volna akadály, de . . .

GRÓF.

Legalább, ha az egésznek rossz vége lesz, engem nem vádolhatsz; 125,000 frt s ürgei jogaim — ez, úgy hiszem, elég.

PERLEGI.

Még egyszer mondom: fölötte sok, s csak mert nagyságod épen elhatározottan úgy akarja, egyeztem

belé; egyébiránt kérem, emlékezzenek meg, hogy én épen ellenkezőt javasoltam.

GRÓF.

Ne féljen; úgyis, a mint látszik, nem lesz semmi belőle: barátom lovagi érzeményei nem engedik, hogy nője engedelme nélkül itt valamit tegyen. — Ne többet erről. — (Ilkához.) Megmutattad-e vendégeinknek az új georginát, mely épen most virágzik?

IRMA.

Gyönyörű virág.

HEGYFALVY.

De leányom, a mint látom, estveledik. Talán haza mehetnénk.

ILKA.

Már? Oly szép az est, maradjanak még.

HEGYFALVY.

Kedves nőm várni fog, — menjünk kedveseim; (a gróffal kezet szorítva) reménylem, nem veszed rossz néven, hogy kivánatodat nem teljesíthettem.

GRÓF (megrázza kezét).

Hogy is beszélhetsz így? — Mi a régiek maradunk.

(Egymás közti búcsuzás.)

(HEGYFALVY, VILMOS, IRMA el jobbra, — ILKA be a házba, — GYULA hátul járkál, néha előre jő s ismét eltűnik.)

GRÓF, PERLEGI.

GRÓF.

Ki mondta volna ezt?

PERLEGI.

Bizonyosan Fakúthy informálta — ügyes prókátor, s meg kell vallani: ha nagysád részéről a per úgy állna, mint az ellenfélnél, s nagysád egyezkednék — én sohasem jönnék házához. De Hegyfalvyban nem kerestem volna ennyi szilárdságot.

GRÓF.

Szilárdságot? — mondja inkább: gyöngeséget; ha nője nincs, gondolja, meg nem egyeztünk volna? Nem tudom, mily hadvezérről hallám, hogy ingadozni látván seregeinek egy részét, hátuk mögé álgyúkat állíttatott. — Ez Hegyfalvy helyzete. — Csak azért tántoríthatlan, mert fél. — De akárhogy — mit tegyünk?

PERLEGI.

Én nem tudom; a pörnek vesznie kell, — talán még egy kis oppositió s izgága a liquidátiónál; de mindez soká nem tarthat, s ily gazdag felperesnél sikertelen.

GRÓF.

Nem hiszi, mennyire boszankodom; e házban növekedtem, éltem; e kertben nincs egy fa, melyet nem én vagy szülőim ültettek, s most el kell távoznom. — Átkozott ősiség!

PERLEGI.

Talán még volna mód: Hegyfalvy többször családi összeköttetésről szólott; — nagysádnak egyetlen leánya van, s Vilmos helyes ember . . .

GRÓF.

Képtelenség! — Arról szó sem lehet.

PERLEGI.

Én nem látom, miért nem? A Hegyfalvy családnak szép jószágai vannak, jogaik roppantak s Vilmos az egyetlen figyermek.

GRÓF.

És leányom! — És Vilmos, kinek az egész eszébe sem jut.

PERLEGI.

Ki tudja! A szomszédság — a koregyenlőség.

GRÓF.

Mondom, hogy nem; én ismerem Vilmost: ő víg, könnyelmű és sokkal eszesebb, mintsem fiatal fejét a házasság járma alá bocsátaná. És a mi Ilkát illeti, érte jótállok. Az egész csak Hegyfalvytól, vagyis inkább nejétől ered, kik, minden szabadelvűségök mellett, menyöket szivesen neveznék grófnőnek. — Hígye el, ismerem én ezt.

PERLEGI.

De ha úgy volna is, mit árt, ha nekünk hasznos? S még egyszer mondom: Vilmos, noha elveit egy cseppet sem pártolom, oly elmés, oly nyájas s csinos ember, hogy Ilka kisasszony talán nagy megerőltetés nélkül beleszerethetne; hacsak nagysád azon meg nem ütközik, hogy Hegyfalvy nemes-ember, és — —

GRÓF.

Mit képzel felőlem; (kaczagva) én, azon, hogy nemesember, én! Oh, barátom, mily kevéssé ismer. — Kérje tőlem leányomat fiának, s ha szereti, itt kezem, az övé.

PERLEGI.

Isten mentsen, nagyságos uram, én csak úgy gondoltam — vannak emberek . . . no, szó és tett két dolog, én nem veszem rossz néven senkinek.

GRÓF.

De én, épen én, ki oly hangosan hirdetem korunk szabadabb elveit, ki polgárok s nemesek közt egyenlően választom barátimat . . . Perlegi, ugyan mi jutott eszébe ?

PERLEGI.

Csak gondoltam, mert megvallom, nem képzelhetem, mi más ok gátolhatná e minden törvényes tekintetben oly kivánatos házasságot.

GRÓF.

S ön azt hiszi, hogy én azon hatalommal, melyet leányom fölött gyakorlok, így visszaélhetnék, hogy tulajdon gyermekemet eszköznek tekintsem, melyet pereim bevégzésére használok ? Nem volna-e ez aláválóság ?

PERLEGI.

A mint méltóságod gondolja. De megyek — segédemnek még ma írnom kell ; — ha már így nem végezhetjük perünket, legalább gondoskodnunk kell, hogy a felperes ne seb nélkül győzedelmeskedjék. (El a házba.)

GRÓF (szünet után, — keserűen).

Ah ! Hát ez czélotok ; természetes, a tekintetes úrnak grófi menyre van szüksége : a per jó alkalom, a gőgös mágnás hogy' merne ellentállani, ha jószágvesztéssel fenyegettetik ? Minden rendén van . . . . hisz' az

egyenlőség századában élünk, s mit érnének fönséges elveink, ha a nemes úrfi nem mágnásleányt vezetne oltárhoz? Oh, tekintetes uram és asszonyom, én ismerem szabadelvűségteket; mit magatok fölött láttok, könnyű, haszontalan fellegek, melyeket az első szellő elvisz; alattatok por, megvethető göröngy, melyet lábbal tapodtok, csak ti a nagyok, a fönségesek, kiknek minden istenteremtette lény alattvalója — vagy legföljebb hasonlója. De most az egyszer csalódtatok: történjék inkább bármi, ez bizonyosan nem! — — S mégis, ha meggondolom, hogy e helyet el kell hagynom; hogy, miután annyi évet töltöttem e házban, távoznom kell, elkergetve tanyámról, s hogy még boszút sem állhatok, — hogy nem tehetek semmit (lábbal toppant... gondolkozik). Boszút? Hátha mégis boszút állhatnék e gőgös, felfuvalkodott fajon? (Mindig gondolkozva.) Gyula leányukat szereti, — a leány, mint Ilkától hallám, viszonozza érzeményeit; de a szabadelvű alispán úr talán leánya számára is mágnásról gondoskodik, s csupa következetességből nem engedheti, hogy gyermeke ügyvéd fiához menjen, kinek, mi több, nagyapja mesterember volt. — Mit, ha e fiatalemberen segítenék? — (Hátranéz.) Ott búsong egy félóra óta a fasor alatt. (Szünet.) Miért ne tenném? Így legalább boszúlva leszek! Oh, tekintetes és vitézlő uram, az egyenlőség századában élünk; a theoria felséges, próbáljuk meg egyszer praxisát! (Hátrafelé menve az épen átmenő Gyulához.) Barátom, Gyula! ily mély ábrándokba merülve?

GYULA (előre jő).

Méltóságos uram!

GRÓF.

Min szomorkodik?

GYULA.

Az est oly szép — föl s alá jártam e fák alatt.

GRÓF.

S talán valakire gondolkoztunk?

GYULA (zavartan).

Nem, — de . . . .

GRÓF.

Tudom, tudom, s vannak pillanatok, hol magányra van szükségünk, nemde? Én is ismertem ezt, fájdalom, hogy e bajokon oly régen átmentem.

GYULA.

Az est szép, a természet . . . .

GRÓF.

Az ön korában a természet közönségesen felejtett barát, kihez csak akkor fordúlunk, ha vigasztalás kell; azt véli, nem vettem észre, hogy ifjú barátom, ki itt előttem áll, egy bizonyos valakit szeret, s hogy érzelme azon bizonyos valaki által viszonoztatik. S minden rendén van, ha a szülőknek egy cseppel több józanság jutott volna a természet kezéből. Úgy-e, nem egészen csalódom?

6. JELENÉS.

ELŐBBIEK, VILMOS.

VILMOS (halkan jő jobbról; észrevéve a jelenlevőket, egy fa mögé vonúl).

A gróf még itt? Elrejtem magam.

GYULA (mindig zavartabban).

Nem értem nagyságát.

GRÓF.

Miért e titkolódzás? Mondom, tudok mindent; hibája a leányoknak, hogy néha többet tudnak, mint kellene; a szerencse az, hogy a mit tudnak, azt el is mondják. Ilka mindent elbeszélt, — hígye el, való részt veszek sorsában.

GYULA.

Köszönöm, méltóságos uram, — de Ilka kisasszony mindig csak enyeleg.

GRÓF.

Önnek jó izlése van: Irma szép, elmés leány, s ha jelenvalókat dicsérni nem volna elveim ellen, hasonlót mondhatnék kedvese izléséről is. Ön bizonyosan boldog lesz.

GYULA.

Boldog!

GRÓF.

S miért nem? Mert szülői ellenzik? Való ellenzésüknek oka puszta előitélet s melyet ép azért, mert okokkal nem védhetnek, annyival szilárdabban fognak védni akaratukkal; de végre mégis csak szülők: apja gyönge, anyja mostoha, kit Irma nem szeret, — akadályok kétségenkívül; de mit árt az, ha szerettetünk?

GYULA.

Oh, de ha az akadályok áthághatlanok, ha szerelmünket semmi remény nem segíti, ha senki nincs, kinek szerelmünket megvallhatnók — s a szív kétszer görnyed öröm és bánat terhe alatt.

GRÓF.

S ha én segíthetnék?

GYULA.

Nagysád?

VILMOS (halkan).

Ő!

GRÓF.

Ha szavamat adnám, hogy Irma öné lesz?

VILMOS (halkan).

Erre kiváncsi vagyok.

GYULA.

Teljes lehetetlenség; a Hegyfalvyak e házasságban sohasem fognak megegyezni.

GRÓF.

Vilmos is ellenezné? Ő is osztaná szülői előítéleteit?

GYULA.

Nem tudom, — Vilmos barátom; de ha mindazokra gondolok, miket másokon már tapasztaltam: ki tudja, nem csalódtam-e benne is?

VILMOS (halkan).

No várj!

GRÓF.

Megvallom, felőle jobb reményben vagyok. De hagyján! tegyük föl, hogy az egész család ellenzi kivánatát, mit árt az?

GYULA.

Ha nem egyeznek meg, Irma mikép lehet nőmmé?

GRÓF.

Ha azzá lesz, mielőtt megegyezésöket kérné?

GYULA.

Nem értem nagyságát.

VILMOS (halkan).

De én félig-meddig értem.

GRÓF.

Szóljunk tisztán: ön Irmát szereti s tőle viszont szerettetik; szülői, nevetséges gőgből, a házasságot soha sem fogják megengedni. Már közelg a felföldi mágnás, kit a mostoha a szegény leánynak szánt. Ha eljött s kedvese kényszeríttetett: ön boldogtalan lesz. — Irma még boldogtalanabb; mert hígye el, ily esetben a legkönnyelműbb leány többet szenved a legérzékenyebb férfinál. Már ha ön kedvesét egyszer az oltárhoz vezette, mind e bajoknak eleje lesz véve. — Az ősz közelg.... jókorabb esteledik, a templom két lépésre.... a tiszteletes személyes barátom.... s Irma önt annyira szereti. — Ért most?

VILMOS (halkan).

Bravo, méltóságos uram!

GYULA.

Ne űzzön tréfát velem; ez nem lehet komoly szándéka.

GRÓF.

Csalódik, komolyan szólok, s ha egy perczig meggondolja helyzetét, át fogja látni, hogy tanácsom jó.

GYULA.

Lehetetlen.

GRÓF.

Ha a leány szerelmét birjuk, nincs többé lehetetlenség.

GYULA.

De nem lennék-e a világ legalábbvaló embere, ha Irma szerelmével ennyire visszaélnék?

GRÓF.

Ki szólt itt visszaélésről? Vegyük a dolgot practice! — Ön fiatal ember, gazdag, teli reményekkel, a jövő tisztújításnál főbírónak választatik, három évvel később, ha úgy kivánja, követté vagy alispánná, — minden apa boldognak nevezheti magát, ki leányának ily férjet választhatott. Mi tehát a Hegyfalvyak ellenzésének oka? Gőg, puszta, nevetséges fölfuvalkodás.

VILMOS (halkan).

Köszönjük.

GRÓF.

S ennek ön fel akarná áldozni Irma életboldogságát s szerelmét — mindent? Gondolja meg, barátom! mindent egy előitéletnek.

GYULA.

S Irma neve, becsülete?

GRÓF.

A világ itéletétől fél? Azt hiszi, mert Hegyfalvyék most ellenzik házasságát, ha megtörtént, nem fognak megnyugodni? Mi rosszúl ismeri az embereket! — Az első órákban lármázni s fenyegetődzni fognak, tudja Isten, mi szörnyűségekkel, — főkép a teins asszonynak ily alkalommal szép szónoki tehetségei lehetnek; később

a lárma elhangzik, s csak hosszu képek maradnak, míg pár hét múlva minden rendén lesz, s az alispán a világ legboldogabb emberének hirdeti magát. Józan kifogása ön iránt senkinek sem lehet, s azon egy hibáját, mely most akadályúl szolgál, bizonyosan senki említeni nem fogja. Meglátja: nem múlik el félév s az egész család nagy büszkén hirdeti, hogy leányukat soha mágnásnak nem is adták volna.

GYULA.

És a szülők akarata?

GRÓF.

Akarata! Van-e Hegyfalvy házában más akarat, mint az asszonyé? S ez érdemel-e annyi kíméletet? Hígye el, ha szegény elnyomott barátom szólni merne, nem volna fortélyra szükségünk. De menjünk a házba, nemszerelmesnek az est hűvös, bent bővebben szólunk e tárgyról. (Elmennek a házba.)

VILMOS (előre jön).

Oh sors! oh sors! ki meri mondani, hogy nem pártolod a szeretőket? Ide jövök, hogy Gyulával szóljak, s a grófot találom, ki önmaga adja a legjobb tanácsot önmaga ellen, s maga ajánlkozik kivitelére. Lássuk: (gondolkozva) a templom két lépésnyire, a tiszteletes személyes barátja — hosszabb estvék, s mi több, holdfogyta; ha a dolog megtörtént, ki ellenezheti? Pár óráig dörmögnek, pár napig bosszankodnak — két hét múlva mindenki megelégszik. — A terv oly szép, hogy szinte kár volna, ha többen nem követnék; — lássuk: Irma Gyulát szereti, Ilka engem; Gyula személye s vagyona ellen nem lehet kifogás, ellenem sincs: hát mi gátolja boldogságát? Hasztalan előitélet — a középkor marad-

ványa, épen az, mi miatt én szenvedek, s mit, a gróf bölcs véleménye szerint, balgaság volna tisztelni; egyébiránt apám híres szabadelvűségéről, később helyben fog hagyni mindent, csakhogy ellenzésének való oka ne gyaníttassék; grófom még szabadabb elvű. Hol itt a különbség? Méltóságos uram, ez angyali gondolat volt, s ha két hét múlva nem nemes embert szorít, mint vőt, szabadelvű szivéhez, s ha nem hirdeti az egész világnak, hogy életének legszebb kivánata teljesedett, midőn leánya nem mágnás-társai közül választott, nem én leszek oka.

A kárpit legördül.

MÁSODIK FELVONÁS.

1. JELENÉS.

Szoba Hegyfalvyék lakában.

IRMA (dolgozó asztalnál), VILMOS.

VILMOS.

A mint mondám, füleimmel hallottam; a gróf angyali ember.

IRMA.

Nem látok okot ennyi elragadtatásra.

VILMOS.

Nem, hálátlan! s nem gondoskodik-e kiházasításodról, s nem kötelességünk-e s pedig szoros felebaráti kötelességünk, részünkről ismét leánya kiházasításáról gondoskodni s fölmenteni őt mindazon bajoktól, melyek ily fontos határozattal összekötvék.

IRMA (fölkel).

A büntetést megérdemlené; de az egész balgatagság — semmi más.

VILMOS.

Balgatagság? Szavamat adom, én tanácsát követni fogom.

IRMA.

S én?

VILMOS.

Te?

IRMA.

Hát valóban azt gondolod, hogy magamat e lépésre elhatározhatnám?

VILMOS.

S miért nem?

IRMA.

Tudod-e, mi egy nő becsülete?

VILMOS (hevesen).

A női becsület? — Oh, ne félj — jól tudom azt: nem követni világi tekintetet, vagyont, szép nevet, külső fényt, hanem szivet; nem színleni szerelmet, hanem érezni; nem kínozni ál-közönyösséggel azt, kiért lángol; nem hazudni — egyszóval: én mást nem ismerek; s ha tervemben valami volna, mi ezt sérti, hidd el, én nem javasoltam volna testvéremnek.

IRMA.

Szavam nem úgy vala értve .... ismerlek, s e részben bátran követném tanácsidat — de a világ! Vilmosom, a világ!

VILMOS.

A világ! — s mily világ? Egy pár szomszéd, a falu, legfeljebb a vármegye, s ettől tartasz? Egy pár izetlen

beszélgetés, mely legfeljebb tizennégy napig tart, s ennek áldoznád föl boldogságodat? Oh, ti asszonyok! hogy mindig ily állhatatos harczot víttok boldogságtok ellen! — Elől néhány fönségesen hangzó elv, s ha ez legyőzetett, százféle kétely s félelem; s ha ettől is megszabadultatok; a világ, az illedelem, hiuságtok; — ha a paradicsom megnyilnék előttetek s a kapunál csak egy anyó vagy nénike áll, ki ujjával fenyeget: ti nem mertek belépni.

IRMA.

Mindez szép és jó, de gondoltál-e az akadályokra?

VILMOS.

Meggondoltam mindent. — Megvallom, első tekintetre féltem, hogy tervünk a tiszteletes makacsságán hajótörést szenved; a mint azonban a dolgok állanak, e részben is nyugodt vagyok. A tiszteletes talpig becsületes ember; az egyetlen mód, melylyel hozzá közelíthetünk, szive, melynek ez alkalomra két igen hasznos gyöngesége van: az, hogy érdemetlen magamat, kit ő nevelt, érdemem fölött szeret, s mostohámat talán ép úgy gyűlöli. Ma reggel nála valék s elbeszéltem pörünk állapotját, s hogy mind a gróf, mind apám házasság által akarnák a dolgot kiegyenlíteni, ha mostohánk — mit az egész világ tud — a grófot nem gyűlölné anynyira s nem ellenzene mindent, mi által a per kiegyenlíttetnék. A jámbor öreg sóhajtott s mondá, hogy ha apám igazán akarja, mostohánk nem lehet akadály; — mire én apám gyöngeségét említém, s hogy soha egyenesen nőjének ellentmondani nem fog; — mire ő ismét nagyon sóhajtozott, s én egyenesen azon kéréssel léptem elé, hogy titkon adjon össze; — ő ismét sóhajtozott s utasításáról szólt, lelkiismeretéről

és a tractualis gyülésről; de végre, miután én boldogtalanságomat festettem, szeretetére emlékeztetém s hogy éltem tőle függ: azon válaszszal bocsátott el, hogy ha a két apa felszólítja őt, nem fogja szerencsémet ellenzeni. Ma a gróf megy hozzá, s a nélkül, hogy valakit nevezne, kérni fogja, hogy egy bizonyos napon hozzá jövő párt eskessen meg; délután vagy holnap apám jő ugyanazon kéréssel . . . . a tiszteletes kevés beszédű, látva a két apát, azt hiszi, hogy minden rendén van, s legfeljebb később, midőn két párt lát, egy kissé elcsudálkozik, de kérelmünket többé nem fogja ellenezni.

IRMA.

És nem sajnálod bajba keverni e szegény embert?

VILMOS.

Bajról szó sem lehet. Ki tegyen panaszt ellene? A gróf s apám, kik őt magok szólíták föl, nem panaszolkodhatnak. Most talán csak meg vagy már győződve?

IRMA.

Igen, hogy az egész kivihetetlen; kövesd inkább tanácsomat: várjunk nyugodtan; ha szülőink állhatatosságunkat látják, bizonyára megegyeznek.

VILMOS.

Végre, végre bizonyosan — hisz' utoljára mindenikünkre örök boldogság vár; de most — most, oly hosszú-e életünk, hogy boldogságunkat halasztgatni lehetne, s azon úgynevezett szerencse, melyet később aggkorunkban találhatunk, ér-e annyit, hogy ifjú boldogságunkból csak egy órát is adjunk érette? Ne ellenezd boldogságomat, kedves, jó, szép Irmám! Lám, ha te nem egyezel meg, minden reményem füstbe megy, — csak ha velünk tartasz, juthatunk czélhoz.

IRMA.

De gondold meg . . . .

VILMOS.

Csitt! az öregek jönnek; már messzünnen hallom az égiháborút; vonúljunk vissza, szobádban többet szólhatunk . . . . (Menve.) Nemde, jó hugocskám, megteszed, a mit kérek? (Balra elmennek.)

2. JELENÉS.

HEGYFALVY, HEGYFALVYNÉ, GÁBORSZKY.

HEGYFALVYNÉ.

Legalább megmondtad neki véleményedet igazán, mint férfihoz illik?

HEGYFALVY.

Hogyne, kedvesem! Mindent illendően és nyugalmasan megmondtam neki: hogy megegyezni nem fogok.

HEGYFALVYNÉ.

Képzelhetem; ki is verhetne téged fel gyáva nyugalmadból? Benned nincs egy, de egy csepp vér!

HEGYFALVY.

De kedves angyali feleségem, mondtam már: a gróf nyájas s barátságos volt irántam, mint mindig, ha csak egy bántó szó, de csak egy . . . .

HEGYFALVYNÉ.

Egy bántó szó? — Hallott az ember ilyet? — Ő megkéri leányát, s kinek? — Vilmosnak, a legszebb, leggazdagabb fiúnak az egész vármegyében, és ez a fel-

fuvalkodott gróf még nem is felel; de mindez semmi bántás; a barátság tovább tart, mint annakelőtte, — oh, hogy én lehettem volna ott . . . .

HEGYFALVY.

Ne boszankodjál annyira, kedvesem, mert bizony megárt; hisz' én nem is kértem meg a maga rendén, csak úgy mellékesen szóltam a dologról, hogy éppen elérthette, de . . . .

HEGYFALVYNÉ.

Nem kérted meg? (Legnagyobb haraggal) s nem mondtam-e, hogy megkérd? s nem igérted-e százszor, hogy ha majd a gróf a pör iránt egyezkedni akar, tenni fogod? S most! . . . . Oh, jól tudom, te mindenkinek szót fogadsz, csak nekem nem, házadban mindenki parancsol, csak nődnek nincs szava! . . . .

HEGYFALVY (ég felé emelt szemekkel).

Erzsikém, Erzsikém!

HEGYFALVYNÉ.

Oh, ismerjük ezt, — szép szó a mennyi csak kell: édes Erzsikém, — szivem — angyalom! Szerelmesek nem szólhatnának nyájasabban; de tett — soha. Ha valaki szólni hallaná, azt hiszi: házában nem parancsol senki, csak én, s mondja valaki, történik-e a legkisebb dolog is úgy, mint én akarom?

HEGYFALVY.

Már a mi sok, csak sok! Maholnap még megszólnak engedékenységem miatt.

HEGYFALVYNÉ.

Tudjuk, tudjuk, neked bizgatóid vannak: emberek, kik ellenem föllovalnak, mert nem nézhetik a csöndes

boldogságot, a melyben élünk; már rég észrevettem, s ha még soká tart, nem tűrhetem.

HEGYFALVY.

Az hibáznék még! — Végre váló-pert kezdenél.

HEGYFALVYNÉ.

Sok asszony vált el férjétől, kinek ennyi oka nem volt,

HEGYFALVY.

Mondj csak egyetlenegy esetet, hol nem hódoltam volna kivánatidnak.

HEGYFALVYNÉ.

Jól van; hát mikor kértelek, hogy leányodat Kassára küldd, megtetted-e? Már megírtam volt nénémnek — az egész világ tudta, s Irma nincs-e itt? Nincs-e itt maiglan az egész világ csudálkozására?

HEGYFALVY.

Hogy' is kivánhatod ezt? Tudod, nincs kedvesebb gyermekem, s most a szegény leányt, kinek annyi derült órát köszönhetek, oly távol küldjem házamtól, egyik rokonodhoz, kit alig ismerek?

HEGYFALVYNÉ.

Nem mondtam-e? Most legalább nem tagadhatod többé. Tudod, hogy fiadat szeretem, s ím azonnal kiesik kegyedből s Irma válik legkedvesebb gyermekeddé; egy közel rokonomhoz akarom küldeni; legkedvesebb, mondom, legkedvesebb nénémhez, de te alig ismered őt — én szeretem, már elég ok, hogy te gyűlöld; egész életemet neked szentelem, nincs napom s éjjelem, csakhogy kedvedben járjak s dolgaidat jól intézzem el, s te nyugodtan, hideg

szívtelenséggel elmondod, hogy derült órára nem számolhatsz többé, ha elmegy; mondd magad, lehet-e érzékenyebben sérteni asszonyt, mint te tevéd?

GÁBORSZKY.

Higye el nagysád, a teins úr nem úgy értette a dolgot.

HEGYFALVY.

Esküszöm, Erzsikém, eszembe sem jutott; (esdekelve) lám kérlek, hisz' én mindent teszek.

HEGYFALVYNÉ.

Jól van, meglássuk, — hát küldd el Irmát.

HEGYFALVY.

Mindent, lelkem, de kérlek ....

HEGYFALVYNÉ.

Nem magamért, leányodért, házad becsületeért kivánom.

HEGYFALVY.

Házam becsületeért?

HEGYFALVYNÉ.

Úgy van, becsületeért; ma este a grófnál nem vettél semmit észre?

HEGYFALVY.

Én? — — Semmit.

HEGYFALVYNÉ.

Nem volt-e ott az ifjú Perlegi?

HEGYFALVY.

Ott volt, s hát —?

HEGYFALVYNÉ.

Nem vetted észre, hogy e búbánatos, halványképü unalom képviselője leányodba szerelmes?

HEGYFALVY (elbámulva, tagadólag).

Oh, mi jut eszedbe!

HEGYFALVYNÉ.

S hogy leányod, az ártatlan Irma, helyesli, sőt viszonozza érzeményit?

HEGYFALVY.

Lehetetlen!

HEGYFALVYNÉ.

Igaz, úgy látszik; — egy jött-ment prókátor fia, kinek nagyapja varga volt, s egy alispán leánya! A dolog elég csudálatos; de ki nem ismeri a pórt? Ez mind emelkedni akar.

HEGYFALVY.

Hidd el, kedvesem, csalódol.

HEGYFALVYNÉ (Gáborszkyhoz).

No, most szóljon az úr, mondjon el mindent, mint nekem elbeszélte.

GÁBORSZKY.

Már a mi ezt illeti — biztossá tehetem nagyságodat, nincs semmi kétség.

HEGYFALVY (haraggal).

Hogy' meri ezt mondani? Mik alapjai? Mindent, mindent akarok tudni!

GÁBORSZKY.

Nagyságtok tudják: én néha hallgatódzom.

HEGYFALVY.

Szép mesterség, — egyébiránt tovább.

GÁBORSZKY.

Természetesen csak a nemes család érdekének előmozdítására — mint kötelességem hozza magával, — s a tekintetes úr, ha kegyesen vissza méltóztatik emlékezni, a mult tisztválasztásnál, hol az ellenfél conferentiáinak titkait hasonló módon kitudtam....

HEGYFALVY.

Jól van, jól, — a dologra.

GÁBORSZKY.

Hívségemért megdicsértettem, noha most...

HEGYFALVY.

Minek e haszontalan szóvita? Én önnek érdemeit ismerem és méltánylom; de szóljon egyszer már leányomról.

GÁBORSZKY.

Jól van, hát a mint mondám — én néha egy és más ajtónál hallgatódzom, vagy néha a folyosókon, este lent a kertben, a fák mögött, s ekkor nem egyszer, de százszor láttam és hallottam Irma kisasszonyt Perlegi úrral beszélni s megvallom, oly nyájasan, hogy az, mit ő nagysága mondott, minden kétségen kívül áll.

HEGYFALVY.

Mert nyájasan szólt, — ez szép ok!

HEGYFALVYNÉ.

Oh, jól tudom, leányod mindig védelmezőt talál benned.

GÁBORSZKY.

A mint tetszik; ha nagyságtok úgy parancsolják, én hallgatok, — noha — —

HEGYFALVY.

Nos?

GÁBORSZKY.

Még többet mondhatnék; például: levelek járnak, szép kis rózsaszín-levelkék, melyeket Irma kisasszony úgy elrejt — —

HEGYFALVY.

Ha ezt bebizonyíthatná, ... mutasson egyszer egy ily levelet, és . . . .

GÁBORSZKY.

És? . . . .

HEGYFALVY.

Megjutalmazom, mint még tisztújításkori érdemeiért sem tevém; Irma pedig, szavamat adom, még az nap Kassára megy.

HEGYFALVYNÉ.

Most már, Gáborszky, szedje össze eszét; — te pedig, úgy tartom, szavadat állod.

HEGYFALVY.

Ne félj; ha ezeket bebizonyítjátok, Irma még az nap elmegy; — leányom Perleginé! az hibáznék még, majd bizony! Ezek az emberek azt hiszik, mert nemes-emberek — nincs különbség köztünk; kövesse meg magát, prókátor uram és maradjon hasonlói közt. Mi törzsökös nemzetség vagyunk, Erzsikém, — s bár távol vagyunk minden előítélettől, jól tudom, mivel tartozom családomnak.

3. JELENÉS.

ELŐBBIEK. HUSZÁR.

HUSZÁR (jelentve).

Nagyságos uram! künn három ember várakozik.

HEGYFALVY.

Küldd patvarba, vagy patvaristámhoz, ha dolguk van.

HUSZÁR (el akar menni).

GÁBORSZKY.

Ki tudja, nem nemes-emberek-e? — A tisztválasztáshoz közelgünk.

HEGYFALVY.

Miféle emberek?

HUSZÁR.

Kricskei kortesek, a mint mondják.

HEGYFALVY.

Oktondi! nem mondhattad ezt mindjárt? Ereszd be azonnal, — reménylem, megkináltátok?

HUSZÁR.

Úgy látszik, nincs rá szükségök — imide-amoda járnak.

HEGYFALVY.

Semmirevaló! Ha mondták, hogy kortesek, azonnal ereszd be; nemestársaimat mindig örömmel látom. (Huszár el.) Oh, ez a cselédség szörnyű vigyázatlan, — egy hónap múlva választás, s a kricskeiek itt a pitvaromban szomjaznak.

HEGYFALVYNÉ.

Adass nekik később kettős adagot, úgyis pinczénk üresedni kezd; csak ezt a népet ne kellene látnom.

HEGYFALVY.

Még egy kis türelmet, kedvesem, ha a tisztújításon túlestünk, elkergetheted őket, a mint tetszik; de most...

HEGYFALVYNÉ.

Tudom, tudom; de azt előre mondom: utolszor választatod magadat; — miért ne tehetnél te is szert valami hivatalra?

4. JELENÉS.

ELŐBBIEK. HÁROM KORTES.

(Belépnek nagy hajlongások közt.)

HEGYFALVY.

Isten hozta kelmeteket. — Kricskeiek nemde? (A kortesek hajlongnak.) Szivemből örvendek, hogy ily barátságosan fölkerestek.

ELSŐ KORTES.

Tekintetes, nagyságos vicespán úr, mi egész testtel s lélekkel jöttünk tiszteletünket tenni.

HEGYFALVY.

No s Kricskén hogy vannak?

ELSŐ KORTES.

Csak úgy, szegény ember módjára — eszünk, iszunk, a többiről az Úristen gondoskodik.

HEGYFALVY.

És Pitykésy uram mit csinál?

MÁSODIK KORTES.

Bátyám? Nemesek hadnagya még mindig; — néha erőt vesz rajta a gyöngeség, főkép mióta az utolsó restellatiónál véletlenűl fejét törték be, — vasárnap délutánokon el is szédül estefelé, de akkor hát mi ifjabbak csak fölemeljük s hazaviszszük. — Vörös orr nem betegség.

HEGYFALVY.

Nincs jobb emberem a vármegyében. (Nőjéhez.) Hisz' emlékezel Pitykésy barátunkra, kiről annyiszor beszéltünk

HEGYFALVYNÉ.

Hogyne? Jó, kedves ember!

HARMADIK KORTES.

Ez talán a teins asszony volna?

HEGYFALVY.

S nem ismerik kelmetek?

ELSŐ KORTES.

Vigyen el a menydörgős . . . . ! követem alássan, csak azt akartam mondani, hogy eszem a lelkit, úgy szeretjük, úgy! majdnem mint a teins urat.

HEGYFALVY.

No, hát a jövő választás felől hogy' gondolkoznak?

ELSŐ KORTES.

Mi mindnyájan csak úgy gondolkozunk, mint a teins úr, — mi ránk biztosan számolhat, a kricskeiek nem

csaltak meg még soha senkit. Az ördögöt is „elválasztjuk, ha a teins úr akarja.

HARMADIK KORTES (legrészegebb).

Azaz, ha nemesember, mert ha nem nemes — öreg apó azt mondta — még ha Argyrus királytól jönne, sem kell neki.

ELSŐ KORTES.

Pista! ne beszélj ostobaságokat, — hiszen ha nem nemes, nem candidálják.

HARMADIK KORTES.

Nem candidálják? No még csak ez volna hátra, — akkor porrá török mindent, míg nem candidálják.... (Énekel.) Virágzik a tulipán, Hegyfalvy lesz vicespán!....

ELSŐ KORTES.

Bizony ez a fiú csupa bajunkra jött el; alássan engedelmet kérünk, de csak fiatal a gyerek, és már négy napja, hogy nem aludtunk; ha az ember jókor nem gondolkozik a restauratióról, misem lesz belőle. Tehát, tekintetes, nagyságos vicespán uram, mi testestől, lelkestől mellette vagyunk.

HEGYFALVY.

Köszönöm bizalmukat; — de, nemestársaimék, tudják, hogy én kivánatjokat semmiben sem szoktam ellenezni, — hát a főbirórul hogy gondolkoznak?

ELSŐ KORTES.

Már mi kricskeiek bizony más főbírót akarnánk.

HEGYFALVY.

Nem elégszenek meg kelmetek a mostanival?

Első kortes.

Nem bizony, tekintetes, nagyságos vicespán uram! Ez a főbíró igen furcsa ember; szomszédok vagyunk, s ha marhánk véletlenül rétjére megy, ő kigyelme bizony behajtatja, — és ha egy pajkos gyerek a faluból valami gyanúba keveredik — érti a teins úr, csak úgy, valami bitang marha iránt — hígye el nagyságod, csak úgy bánik vele, mintha csupa idegen volna.

Második kortes (az elsőhöz).

Látja, bácsi, az még mind semmi, — de mondja csak el, mit tett Pitykésy bátyámmal.... az már szörnyűség, nagyságos uram!

Első kortes.

Igaz, majd el is felejtettem volna. — Nohát, Pitykésy uramnak pere volt, apjától kapta örökségbe, s maga is huszonöt esztendeig vitte szerencsésen — s most, képzelje csak nagyságos uram, a szolgabíránk elitélte; minekünk hozzá egy mákszemnyi bizodalmunk sem lehet!

Hegyfalvy.

De hát kit tegyünk helyébe?

Első kortes.

Hát, csak volt nálunk minap egy öreg úr, s aztán a gróf is — ott a szomszédból — eljött, és azok egy úrfit ajánlottak, a ki épen nem volna kedvünk ellen. — Hogy' is hivják csak, Jancsi?

Második kortes.

Nem tudom biz én — valami Pernyegi, vagy Perkegi, vagy mit tudom én; — de csak hatalmasan muzsikáltatott, s nekünk nagy bizodalmunk van hozzá!

HEGYFALVY.

Talán csak nem a fiatal Perlegi?

ELSŐ KORTES.

Perlegi? Úgy van, Perlegi, a ki most ott nem messze tőlünk a nagy pusztát megvette.

HEGYFALVYNÉ (halkan férjéhez).

Ezt ne engedd.

HEGYFALVY.

Én úgy tartom, hogy még igen is fiatal — talán vicebírónak tehetnők őt?

MÁSODIK KORTES.

Legyen hát vicebíró — igazság, úgy-e bácsi? — Mért ne lehetne vicebíró? Hisz' tőlünk függ.

ELSŐ KORTES.

Csakhogy már megigértük, és....

MÁSODIK KORTES.

Megettük, megittuk a borát — éljen az igazság!

ELSŐ KORTES.

És meg aztán vasárnap megint Kricskére jő muzsikáltatni.

MÁSODIK KORTES.

Igazság!

HEGYFALVYNÉ.

Pedig épen vasárnapra akartuk megkérni a kricskei nemes urakat ide hozzánk, ha megaláznák magukat.

ELSŐ ÉS MÁSODIK KORTES.

Kérjük alássan, részünkről a megtiszteltetés.

HEGYFALVY.

Hát várhatjuk?

ELSŐ KORTES (lassan a másodikhoz).

Mit tegyünk, ha a vicespán úr meghí?

MÁSODIK KORTES (halkan).

Gyerünk el, ott úgyis csak korcsmabort iszunk.

ELSŐ KORTES.

Eljövünk, teins uram.

MINDHÁRMAN.

Csókoljuk kezeit . . . . ajánljuk magunkat.

HEGYFALVY.

Így csak el nem mennek házamból; jerünk le, egy pohár bor ilyenkor reggel jól esik.

ELSŐ KORTES.

Ha a teins úr megalázza magát, s velünk iszik.

HEGYFALVY.

Semmi alázás, — magyar nemesek közt nincs különbség.

(A kortesek megcsókolják a Hegyfalvyné kezét s el Hegyfalvyval.)

HEGYFALVYNÉ.

No végre szabadúltunk; — hígye el, Gáborszky, már alig tűrhetem.

GÁBORSZKY.

Csak még egy pár hétig, restauratió után úgyis mindennek vége, — de most szükségünk van rájok . . . . ha egyszer megnyírtuk e nyáját, jövő nyírásig úgysem néz rá senki.

HEGYFALVYNÉ.

De minden három esztendőben . . . . ez szörnyűség!

GÁBORSZKY.

Higye el nagysád, azt senki sem érzi jobban, mint én: tegnapelőtt három egész nemes község kezein mentem át, s a hány csak volt, mindenik egyet csókolt rajtam; — de ki tehet róla, ha máskép nem lehet? Pestre is sáros az út, mégis csak elmegyünk rajta.

HEGYFALVYNÉ.

Még a dolgot magát, Isten neki! csak eltűrném, — de a gőgös mágnás, ki mellettünk lakik, tudom, jóizűen kinevet nemestársainkal együtt.

GÁBORSZKY.

Csak hadd nevessen, — azért ha nagysád ismét hatalmas vicespánné lesz, ő kegyelme is csak úgy bókol, mint mások; — okos ember bizony csak hivatal szerint tisztel mindenkit.

HEGYFALVYNÉ.

Igaz! hát mit beszéltek Irma és Perlegi egymással?

GÁBORSZKY.

Egy párszor felőlem szóltak, s meg kell vallanom, nem épen oly kedvezően, mint talán kivánhattam volna, és bizony nagysáddal sem bántak sokkal jobb módon.

HEGYFALVYNÉ.

Oh jól tudom — a háládatlan! De szerelemről nem szóltak semmit?

GÁBORSZKY.

Akármennyit; — igaz, hogy csak általánosan; de nagysád tudja, mindig úgy kezdik: előbb az elvek, az alkalmazás azután magától jön.

HEGYFALVYNÉ.

És a levelek?

GÁBORSZKY.

Már a mi a leveleket illeti, azokért jótállok, megesküdhetném rá.

5. JELENÉS

ELŐBBIEK. VILMOS (jő balról.)

VILMOS (halkan).

Most az egyszer jó volt hallgatódznom.

HEGYFALVYNÉ.

No várjatok! — Maga pedig, Gáborszky, szedje össze az eszét.

VILMOS.

Jó napot, édes anyám!

HEGYFALVYNÉ.

Ah! te vagy, Vilmosom? Azt gondoltam, agarászni mentél.

VILMOS.

Nem volt kedvem, — de ha dolga van . . . .

HEGYFALVYNÉ.

Isten mentsen! — Gáborszky, várjon szobámban reám.

(Gáborszky, magát meghajtva, el jobbra.)

VILMOS (székre veti magát).

HEGYFALVYNÉ.

Fiam, te rosszkedvű vagy.

VILMOS.

Én?

HEGYFALVYNÉ.

Már tegnap észrevevém — vacsoránál egy szót sem szóltál.

VILMOS.

S nincs rá okom? Van-e boldogtalanab ember a világon! nem fosztattam-e meg éltem egész reményétől, boldogságától, mindenemtől?

HEGYFALVYNÉ.

Ne vedd annyira szivedre, fiam! Kapsz te leányt akármennyit, — grófnét, bárónét, a mi csak tetszik; — az a gőgös mágnás pedig leányaival együtt kitakarodik falunkból; a per annyi, mintha nyerve volna, s jótállok, ha még ezerszer gróf volna s aranyhegyeket igérne — nem marad itt bosszúságomra.

VILMOS.

Mit használ az nekem? . . . . Kellenek-e nekem czímei, birtoka?

HEGYFALVYNÉ.

Szegény fiú! De mit tegyünk? Ismerem a gróf büszkeségét; ha még más elvei volnának, talán lehetne remény-

lentünk, de ily szabadelvű hypokritánál nincs semmi reményem.

VILMOS.

Egy mód mégis volna, ha kedves anyám akarná.

HEGYFALVYNÉ.

Mily kérdés? Nem tudod-e, mennyire szeretlek, mint kivántam enmagam e házasságot? De, hidd el, a felfuvalkodott gróf gőgjén nem győzhetünk. Hallottad atyádtól — ő 150,000 forintot ajánlt jogainkért, és mégis, midőn apád családi összeköttetésről szóla, azonnal másra fordítá a beszélgetést. Ki előitéletének még érdekeit is föláldozza, kit számokkal írt okok meg nem győznek, azzal hiába vesztjük időnket.

VILMOS.

Nem is meggyőzésről szólok. Tervem olyan, melynek kivitelében nem szorulunk ő méltóságára.

HEGYFALVYNÉ.

Nem értelek.

VILMOS.

Megmagyarázom: Ilka szeret s talán érdemem fölött, úgy, hogy értem minden áldozatra kész.

HEGYFALVYNÉ.

Az áldott leány!

VILMOS.

A szerelem ugyan mai időben házasságra nem igen tartatik szükségesnek, s a szív, az örök hűség esküje után is, néha érintetlen tőkekint marad az asszonyi kebelben, más alkalomnál használandó: de én e részben nem haladtam korommal, s azt hiszem, Ilkám szive a fődolog.

HEGYFALVYNÉ.

Igaz, csakhogy a legfőbb tárgyakban nem a fődolog a határozó.

VILMOS.

De hagyjuk el Ilkát egészen s nézzük a grófot: ő barátom — az egész vidéken nincs ember, kivel szivesebben társalkodnék, kit inkább magasztalna, s ha nevetséges előitéletei nem gátolják, nem lehetne kedvesebb veje nálamnál.

HEGYFALVYNÉ.

Igaz, igaz, — de tudod-e, mi egy előitélet? Számtalan van, ki meggyőződése ellen cselekszik; előitéleteit szentnek tartja mindenki.

VILMOS.

De ha például nem kérdeznők, — ha Ilka velem, a nélkül, hogy észrevenné valaki, a templomba megy, ott megesküszik s a gróf az egészet csak akkor tudja meg, mikor már meg nem változtathatja?

HEGYFALVYNÉ.

De hogy' s miként? Az egész oly regényes, hogy szinte kételkedem kivihetésén.

VILMOS.

Ilka megegyezik; kertjeink egymás mellett, s találkozhatunk a nélkül, hogy valaki gyanítaná, s ha elmegyünk, Ilka távozását észrevehetné; a tiszteletes atyámnak barátja; — egy pár jó szó atyámtól s a világ legboldogabb embere vagyok.

HEGYFALVYNÉ.

Igen, de a tiszteletes makacs ember — nem hiszem, hogy könnyen megegyeznék.

VILMOS.

Talán .... de ne vegye rossz néven, kedves anyám ....

HEGYFALVYNÉ.

Csak szólj bátran.

VILMOS.

Ha apám azt mondaná, hogy a házasság csak azért történik titkosan, mert ön ellenzi?

HEGYFALVYNÉ.

Igaz, a dolog valószinű, én annyit szóltam a mágnások, főkép a gőgös gróf ellen, s ha a tiszteletes hallja, már azért is megteszi. — Igen, de a következések?

VILMOS.

Nincs mit félnünk; eszes ember, mint a gróf, ha egyszer átlátta, hogy viszonyait akaratja szerint irányoznia nem lehet, a viszonyok szerint irányozza akaratát, s ha már nem kormányoz, legalább úgy tetteti magát, mintha tenné. Ő bizonyosan nem fog lármát ütni; — legfeljebb a dolognak módját s nem lényegét fogja kárhoztatni. Csak atyám emelhet akadályokat.

HEGYFALVYNÉ.

Atyádért jótállok; — de ....

VILMOS.

Higye el, mindent meggondoltam, — s ha ön, kedves, jó anyám, akarná ....

HEGYFALVYNÉ.

Én? Ki kivánhatná inkább nálamnál?

VILMOS (kezet csókol).

Éltem egész boldogságát anyámnak fogom köszönni.

HEGYFALVYNÉ.

Ha azt a gőgös mágnást mégis oda vihetnők, hova akarjuk; ha megegyezni kényteleníttetnék — mily boldogság! Nincs senki, kit úgy gyűlölök.

VILMOS.

Oh, lelkesítse hát szeretet s gyűlölség tervem pártolására.

HEGYFALVYNÉ.

Reám, a mint mondám, számolhatsz; de még vannak némi nehézségeim, jer velem a kertbe — ott bővebben szólhatunk. (Kalapot vesz.)

VILMOS.

Még egyet: Ilka néha ír, — nem kellene mondanom, de anyám előtt nincsenek titkaim; — levelei nénémhez intézvék s általa jönnek kezeimbe; mondja meg Gáborszkynak, hogy ne elegyedjék mások dolgába, — kémlelve forgolódik szüntelen körülöttünk, s megvallom, nem hiszek neki; ő tíz forintért elárulná a világot.

HEGYFALVYNÉ.

Hát a levelek, melyeket Irma kapott, téged illettek?

VILMOS.

Hát kit mást? Néha nem szólhatok Ilkámmal, s akkor írunk — természetesen hugom által, máskép a levél fölírása bajba keverhetne; — de hát mit gondolt, anyám?

HEGYFALVYNÉ.

Megvallom, azt gondoltam, e levelek Perlegitől jönnek; tudod, hogy szerelmes.

VILMOS.

Szerelmes? S talán bizony Irmába? (Nevet.)

HEGYFALVYNÉ.

S te azt gondolod, gyanúm alaptalan?

VILMOS.

Gondolom? Tudom. Nem vagyok-e legjobb barátja, s ha Irmát szeretné, nem szólt volna-e velem? És — engedelmet — de a dolog nagyon is nevetséges. (Nevet.)

HEGYFALVYNÉ.

Igazad van, ez nem valószinű; de nézd csak őket, ha együtt vannak; sok eszed van, de hidd el, mi asszonyok ilyenekben tisztábban látunk.

VILMOS.

Nem ismeri Gyulát; ő sohajtozik, mint mások lélekzenek; fejében most a tisztújitás zúg, főbírónak akarja magát candidáltatni, s most Ámor maga csak mint kortes közelíthetne szívéhez.

HEGYFALVYNÉ.

Mi ellene leszünk; — még fiatal; — elég, ha albírónak választatik.

VILMOS.

Isten mentsen, inkább korteskedni fogunk mellette.

HEGYFALVYNÉ.

Atyád már kimondta nézetét több kortes előtt.

VILMOS.

S meg fogja ismét változtatni; — mintha bizony tisztújítás előtt más változhatlan nézete lehetne valakinek azon egyen kívül, hogy önmaga szükségkép a választandók közé tartozik. Nekünk Gyula mellett kell korteskednünk, s még pedig sok okból; — először: barátom; másodszor: az öreg Perlegi úgy leitatta számára a közbizodalmat, hogy ha ellenünk fordúl, még apámnak is veszélyessé válhatik; — harmadszor....

HEGYFALVYNÉ.

Elég, elég; majd szólok hát apáddal, — most jerünk.

VILMOS.

S Gáborszky?

HEGYFALVYNÉ.

Mindjárt megmondom neki. (Kiált.) Hé, Gáborszky!

6. JELENÉS.

ELŐBBIEK. GÁBORSZKY.

(A mellékszobából jő.)

GÁBORSZKY.

Parancsol méltsád?

HEGYFALVYNÉ.

Az úr szüntelen leskelődve, kémkedve jár gyermekeim körűl, — tudja meg, hogy én azt nem szenvedhetem s nem fogom tűrni házamban.

GÁBORSZKY.

Méltóságos asszonyom!

VILMOS.

Ha az úr azért hallgatódzik, hogy igazságokat halljon, — adjon egy jó szót, s ne féljen, többet mondok, mint maga kíván . . .

GÁBORSZKY.

Teins uram!

HEGYFALVYNÉ.

Járjon ön dolgai után; becsületes ember nem leskelődik.

VILMOS.

Főkép, ha, mint itt, senki sem kivánja, s csak mint kedvelő kémkedhetik.

GÁBORSZKY.

Teins uram!

HEGYFALVYNÉ.

Menjünk. (El Vilmossal középen.)

GÁBORSZKY (sokáig utánuk néz).

Álmodtam, vagy ébren vagyok? Én ne hallgatódzzam, ne kémkedjem többé? S ki parancsolja nekem ezt? Az alispánné, kinek eddig csak azért álltam kegyeiben, mert hallgatództam; ki egy félórával előbb újra parancsolta, hogy leskelődjem, és most — fejem szédül! — — Becsületes ember nem hallgatódzik! — Jól van, jól! Főkép, ha senki sem kivánja! — de ha kivánták — úgy van, kényes úrfi, kivánták, nagyon is kivánták, ha az embernek szelíd, nyájas hangon mondták: édes Gáborszkym! szedje össze az eszét; — mit akkor? S nem volt-e így? És most ő nagysága nem szenvedheti a leskelődést, most nem tűrheti házában! Ördög és pokol! ha én ebből egy szét értek, akármi legyek!

Hogy' is volt csak? — (Gondolkozva.) Itt vagyok egy félóra előtt, s akkor a legnagyobb vigyázat parancsoltatik. Vilmos úrfi jő — elküldenek, s most egyszerre a vicespánné nem szenvedheti a leskelődést: — különös, igen különös! — Vilmos szép fiú s az asszony javában van, s ő nem tűrheti a hallgatódzást. Furcsa! igen furcsa! S mit, ha ez egyszer nem engedelmeskednénk? Ha enszámunkra kémkednénk, csak úgy, mint kedvelők, a mint az úrfi mondta? — Vagy azt gondolja talán ez az asszony, hogy másnak nincs jelleme? hogy csak parancsolni kell s negyven éves ember, mint én, rögtön megváltozik s mindennel fölhagy, mint a kutya, melyet keresni küldünk s egy fütytyel visszahívhatunk? — Oh, csak az hibáznék! (Gondolkozva kifelé indul.) Kémkedjünk egyszer önmagunkért; némely titkok szépen kamatoznak, s ki tudja, mire jöhetünk; vannak példák — Don Carlos — szegény alispán! (El.)

VÁLTOZÁS.

---

7. JELENÉS.

Kert a grófnál, mint az első felvonásban.

PERLEGI, GYULA (jönnek).

GYULA.

Az Istenre kérem, atyám, ne hirtelenkedjék!

PERLEGI.

Hisz' nem ma születtem; bizd azt reám, én ismerem a világot. (Menni akar.)

GYULA (föltartja).

Kérem, ha csak egy kissé szeret, ne menjen Hegyfalvyékhoz.

PERLEGI.

Látott e ilyent a világ! Te a vicispán leányát szereted, az egész világ tudja, s magad is megvallottad, — erről hát nincs kétség — a leány téged viszontszeret, ezt is az egész világ tudja, s te legalább nem tagadtad, mert, hála az égnek! hazudni nem tudsz, — rossz prókátor vált volna belőled — s a megyénél is talán jobb előmeneteled volna, ha máskép lenne, — de Isten neki, én örülök, hogy hazudni nem tanúltál, s még huszonhat éves korodban is el tudsz pirulni. — A leány tehát viszontszeret, ez hasonlókép bizonyos, s midőn én, mint apád, Hegyfalvyékhoz akarok menni, hogy a leányt annak rendje szerint megkérjem — te föltartóztatsz; — van-e ebben csak egy mákszemnyi ész?

GYULA.

Ha átmegy, mindent elront..

PERLEGI.

Elrontok? Szeretném tudni, miként? Talán az által, mert megmondom, hogy fél Mesterházát s a nagy pusztát, melyet a megyében most vettem, neked adom, s hogy ezenkívül halálom után legalább 100,000 forintra számolhatsz? Fiam, te megbódultál szerelmedben, — neked házasodnod kell.

GYULA.

Oh, atyám!

PERLEGI.

Házasodnod, mondom, s pedig mentűl előbb — nincs más mód; — a leány, a kit szeretsz, borhoz hasonló:

ha csak ritkán, mintegy lopva jössz vele össze, elszédülsz, magadon kívül vagy, tökéletes részeg; de élj vele, szokjál hozzá, s mint a megszokott borivó pohara mellett, úgy te kedvesed ajkain nem veszted józanságodat. Szerelemben, mint a homoeopathiánál, csak az infinitimális részecskék hatnak, az egész adag nem tesz változást.

GYULA.

Atyám nem ismeri a Hegyfalvyék büszkeségét.

PERLEGI.

S mi közöm büszkeségökhöz? — velem talán csak nem fogják éreztetni?

GYULA.

Hígye el, nem adják ide leányukat.

PERLEGI.

Nem? S miért nem, ha szabad kérdeznem?

GYULA.

Mert apám ügyvéd, s ők leányuknak legalább mágnást keresnek.

PERLEGI.

Fiam, mondom, te magadon kívül vagy; — nem adják ide leányukat! S miért? Mert fiam vagy, az én fiam, ki nemes-ember, mint ők, ki náloknál gazdagabb, — s csak mert prókátor vagyok! — Nem Magyarország-e ez? S hát kié ez az ország, ha nem a prókátoroké?

GYULA.

És azután nagyatyám . . . .

PERLEGI.

Nagyatyád? Oh, tudom mert csizmákat varrt és nem inkább csizmákat lopott — mi nemes-emberhez sokkal illőbb foglalatosság lett volna — úgy-e? De ne félj, fiam! ezen segítünk; nagyapád, minden csizmadiasága mellett, oly jó nemes-ember volt, mint bármely alispán az országban; — elviszem leveleimet s majd meglátjuk, van-e a Hegyfalvyék levéltárában egy, mely velök mérkőzhetnék? (Indul.)

GYULA.

Csak most ne menjen, édes atyám, oly igen föl-indúlt . . . .

PERLEGI.

Hagyd el! soha sem allegálok jobban, mint haragomban. — Tisztába kell jönnünk.

GYULA.

Holnap, édes atyám.

PERLEGI.

Mi vagyunk a felperesek, minek itt halasztgatni? Az egyenes út a legjobb; én tisztába akarok jönni. Fehér vagy fekete, nekem mindegy; de azért jótállok, hogy ha e szabadelvű alispán úr kikosaraz, keressen más vármegyét magának! Ha 20,000 forintomba kerülne is, itt nem parancsol többé! — (Sietve el jobbra; az álfalak közt találkozik Vilmossal.) Alázatos szolgája! (El.)

8. JELENÉS.

GYULA. VILMOS jő.

VILMOS.

Mi lelte apádat? Úgy rohant el mellettem, hogy szinte felfordított.

GYULA.

Én a világ legboldogtalanabb embere vagyok.

VILMOS.

Ismét! Oh, kérlek, szállj le magas egedből.

GYULA.

Csak nevess — én főbe lövöm magam.

VILMOS.

Azt nem teszi senki,ki fejét még valami jobbra használhatja, azaz: eszén van; de mi hoz ily szenvedélybe?

GYULA.

Képzeld csak: atyám megtudta, hogy húgodat szeretem, s most átment s megkéri.

VILMOS (nyugtalanúl föl s alá jár).

Ez baj, valóságos baj! Mostohám régóta észreveszi szerelmedet, de ma reggel addig beszéltem, míg maga is meggyőződött gyanuja alaptalanságáról, s Gáborszkynak megparancsolá, hogy ne leskelődjék többé — s most öreged mindent elront.

GYULA.

Mondtam neki, de hasztalan; midőn hallá, hogy apád Irmát ügyvéd fiának nem fogná adni, úgy fel-

indúlt, hogy még kevésbbé tarthattam föl. Nézete szerint ügyvédnél nincs nagyobb úr az országban.

VILMOS.

Ha jól vesszük, igaza van, — ügyvédek az igazság gyámnoki; jövedelmeink hatoda Isten s világ előtt őket illeti; csak atyámat lehetne kapaczitálnunk!

GYULA.

S te még enyeleghetsz? — Ha atyám kosarat kap — min kételkednünk sem lehet — a jövő tisztújításon mindent elkövetend, hogy atyád megbukjék és akár lesz sükere, akár nem, kész a halálos gyűlölség.

VILMOS.

Igaz, igaz; — bár ne történt volna! De épen nem tarthattad őt vissza?

GYULA.

Kértem, rimánkodtam, elkövettem mindent, — hasztalan!

VILMOS.

Atyám szabad elveivel s a század szellemével, mely nélkül jó reggelt sem kivánhat, tévedésbe hozza az egész világot; de atyád oly régi ügyvéd s nem ismeri jobban embereit! Oh, ezek az öregek! Ifjú korunkban hiszünk mindenkinek s csalódunk, — később minmagunknak, s ismét csalódunk; már mondja aztán valaki, hogy okosodunk. — De várj csak (megáll), valamire mégis jó, — most legalább Irma megegyezik.

GYULA.

Mit mondasz?

VILMOS.

Midőn vele ma reggel tervemet közlém, tele volt kételyekkel; — Irma józanabb mindazon leányoknál, kiket ismerek; de nincs egy is, kiben ne volnának bizonyos gyöngeségek, s minden szeretete mellett, melylyel hozzád viseltetik, alig hittem, hogy oly hamar meggyőzhetem. A mód, melylyel most apád fogadtatik, mindaz, mi Irmának mondatni fog, a kilátás, hogy legfeljebb egy hét múlva Kassára küldetik: meg fogják győzni e lépés szükségéről, s nem ismerem nővéremet, ha, mikorra haza megyek, tökéletesen elhatározva nem találom őt.

GYULA.

Hát mégsem mondtál le őrült terveidről?

VILMOS.

Mit tehetek én róla, hogy azok, kikkel dolgunk van, nem józanabbak? Megmondtam már ma reggel, hogy el vagyok határozva; mióta tegnap este a gróffali beszélgetésedet kihallgattam, tisztán látom, hogy csak így juthatunk czélhoz.

GYULA.

De meggondoltad-e testvéred nevét, családodat?

VILMOS.

Meggondoltam, mondom, meggondoltam s el is készítettem mindent; — atyám hihetőleg most szól a tiszteletessel, s a nélkül, hogy csak mozdúlnál, boldogítunk.

GYULA.

S gondolod, hogy testvéred meg fog egyezni?

VILMOS.

Meg vagyok győződve.

GYULA.

És Ilka?

VILMOS.

Szeret.

GYULA.

És én?

VILMOS.

Kényszerítünk, — vagy nem tudod-e, hogy boldogságom is ettől függ? S azt hiszed, kis nehézségeken fölakadok? Hol egyenes út nincs, ott görbe a legrövidebb, s azon járunk. De ott jön a gróf — mindjárt szólok vele.

GYULA.

De kérlek, Vilmos!

VILMOS.

Bizd magadat reám, — vannak emberek kiknek mindig nemtőre van szükségök: nálad én vállaltam e szerepet magamra. Az emberek annyit csalódnak önkárukra: én önhasznukra csalom meg őket — van-e ennél szebb hivatás?

9. JELENÉS.

ELŐBBIEK. — A GRÓF JÖ.

VILMOS (nevetve).

Jó napot, méltóságos uram!

GRÓF.

Jó napot, Vilmos, — honnan jő?

VILMOS (halkan).

Egy perczig zavarba hozom. (Fönn.) Én köszönni jöttem nagyságádnak.

GRÓF.

Nekem?

VILMOS.

Egész családom, főkép nővérem nevében, kinek jövőjéről oly nagylelküleg gondoskodni kegyeskedett.

GYULA (halkan).

Az Istenért, mit csinálsz?

VILMOS.

Oh, példátlan nagylelküség! A gróf hugom részére vőlegényről gondoskodik; tudja-e a gróf, mi az? — E világ legfőbb, egyetlen kincse; az északpont, melyhez a leányszív, mint mágnestű, szüntelen remegve mutat; a kikötő, mely után minden hölgy a bizalom és kétkedés között — mint Columbus Amerikája felé — evez. S most, midőn egy hálaadó család a meghatás könyűi közt köszönve áll előtte, a gróf úgy tetteti magát, mintha mitsem tudna az egészről. Volt-e valaha balkéz, mely jobbjának nemes tetteit kevésbbé ismeré?

GRÓF (még nagyobb zavarban).

Ön mindig jókedvű, de . . . .

VILMOS.

Ne tettesse magát, Gyula mindent elbeszélt.

GYULA (halkan).

Ez már több, mint tréfa.

GRÓF (neheztelve Gyulához).

Ezt nem tettem fel önről.

VILMOS.

S azt hiszi, ha Gyula tervét nem közli velem s én nem egyezek meg, lehetett volna sükerről szó? Alkotmányos elv: rólunk semmit nélkülünk! S noha apám most — mint sokszor életében — ettől eltávozik, én tartok reá.

GRÓF.

Ha ön is egyetért, akkor minden rendén van. (Gyulához.) Nemde mondtam? Vilmos eszét ismerem.

VILMOS.

Alázatos szolgája. Tudtam, nincs jobb mód valaki által eszes embernek tartatni, mint ha vele egy véleményen vagyunk; de a dologra. Az öreg Perlegi épen most kéri meg nővéremet; e szép alkalomnál öregemmel vagy legalább mostohámmal úgy összevesz, hogy egyességről vagy kibékülésről többé szó sem lehet; — tehát sietnünk kell.

GRÓF.

Igaza van, de mit ér minden fáradozásunk, ha Gyula nem akar — elvei . . . .

VILMOS.

Akarni fog — nemde, Gyula? Van egy elv a világon, melynél magassabbat nem ismerek, az: hogy ki

által szerettetünk, azt boldoggá tegyük s kinek az ég szivet adott, érzi, hogy ehhez mérve minden egyéb elveink pompás phrasisoknál nem sokkal érnek többet.

GYULA (zavartan).

De remélhetem-e, hogy Irma valaha meg fog egyezni?

VILMOS.

Azt bizd reám; — ki úgy szeret, mint ő téged, s csak egy úton juthat kedveséhez: azon jár, ha száz előitélet állná is útját.

GYULA.

És apád, ki oly nyájasan fogadott házában, és most....

VILMOS.

Boldoggá fogod tenni leányát, és, hidd el, végre őt magát is; ha mostohám nem volna, nem szorulunk ily fortélyokra.

GRÓF.

Oly szülők akaratja, kik, midőn gyermekeik boldogsága forog kérdésben, előitéletekhez ragaszkodnak, nem érdemli az engedelmességet.

VILMOS.

Teljes meggyőződésem.

GYULA.

Ha Irma megegyeznék, ki volna nálamnál boldogabb!

VILMOS.

Egy félóra múlva hirt hozok, addig várj szobádban.

GYULA.

Boldogságom kezedben van. (El.)

VILMOS.

Hála az égnek, hogy végre rávettük; értte fáradunk s még ő csinál akadályokat.

GRÓF.

Ön nem hiszi, mi szerencsétlen természetű e fiatalember; — képzelje csak: midőn tegnap önről mondám, hogy minden előitéletektől ment, kétkedve felelt.

VILMOS.

S ki tudja, nem volt-e igaza? — Minden emberben van valami, mit önmaga elveknek, más pedig előitéleteknek nevez; mért volnék én jobb? Például: minden tisztelettel a gróf iránt — meg vagyok győződve — atyám helyzetében nem cselekedném máskép.

GRÓF.

Én? Mi jut eszébe? (Nevet.) Engedelmet, ha fölkaczagok, — a dolog igen mulattató.

VILMOS.

Sokat teszünk, min, ha másokról halljuk, kaczagunk; nagy különbséget tesz nézeteinkben, ha magunkra alkalmazzuk. De fecsegek s tennünk kellene — minden percz drága. Volt-e a gróf már a tiszteletesnél?

GRÓF.

Azonnal megyek; — csak ne csinálna nehézségeket.

VILMOS.

Remélem, nem csinál. — Mindenesetre ne nevezzen a gróf senkit. Beszélje el neki egyszerűen, hogy e napokban egy fiatal pár jövend hozzá, s hogy igen lekötelezve érzené magát, ha a szeretőket titkon összeadná. Ha kérdez — mondja neki legfeljebb, hogy az egész

egy mostoha ellenzése végett történik titokban, s hogy az apák megegyeztek. Irmát nevezni nem lenne tanácsos; — a tiszteletes apám lekötelezettje, s meglehet, előbb vele is szólna; így, ha szolgálatát megigérte, az oltártól, főkép ha velök megyek, nem fogja elküldeni.

GRÓF.

Igaza van, nem lehetünk eléggé vigyázók; — s mikorra gondolja?

VILMOS.

Nincs veszteni való időnk; mostohánk Irmát Kassára akarja küldeni, s most az öreg Perlegi kérése után pár nap múlva bizonynyal útnak indítja. — Tegyük vasárnapra, házunk tele lesz kortesekkel, akkor annyival kevésbbé vehetik észre.

GRÓF.

Jól van; megyek a tiszteleteshez. Remélem, az idő eljövend, midőn apja át fogja látni, hogy mindez javára történik.

VILMOS.

Oh, miért nem hasonló ő méltóságodhoz! Mit ér a szabadelvűség, ha tetteink rem egyeznek beszédinkkel!

GRÓF.

Igaz, de ahhoz szilárd akarat és erős meggyőződés szükséges; — este meglátjuk egymást, honn leszek. (El balra.)

VILMOS (egy darabig elkiséri s visszajő).

Szilárd akarat és erős meggyőződés! vagy hol az hibázik — kénytelenség!

(Indúl s a függöny legördűl.)

HARMADIK FELVONÁS.

1. JELENÉS.

Kert Hegyfalvy házánál; jobbra fák, balra barlang. Jobbról az alispán HUSZÁRJA, balról a GRÓF INASA.

INAS.

Nem látta kend Irma kisasszonyt?

HUSZÁR (hetykén).

Nem biz én! (Halkan.) A paraszt még jónapot se kiván.

INAS.

Hát azt se' tudja kend, hol találhatnám?

HUSZÁR (halkan).

Kend s mindig kend! Csak úgy szól, mintha cselédje volna az ember. (Hetykén.) Ha kend jó helyen keresi, kend bizonyosan megleli.

INAS (halkan).

Goromba! (Fönn.) Egy levelem van a kisasszonyhoz, rám bizták, hogy a saját kezeibe adjam s benn a házban azt hallottam: itt a kertben van.

HUSZÁR.

Hisz' én nem mondtam kendnek, hogy nincs itt; ha kendre bizták s kendnek szüksége van a kisasszonyunkra, azt javaslom kendnek: keresse föl kend.

INAS (halkan).

A mint látszik, a kendet orrolja. (Fönn.) Ej, be czifrán rakja kend a sok kendeket.

HUSZÁR.

Ha kend engem kendez, mért ne kendezném én kendet?

INAS.

Hajdútól kár is volna több becsületet várni.

HUSZÁR.

Én a tekintetes vármegyenek lovas katonája vagyok, érti kend? nem hajdú.

INAS.

Nagy különbség! Egyik, mint a másik, ütleg-virtuóz.

HUSZÁR (haraggal).

Ütleg-virtuóz!

INAS (hátrál).

Az újságban állt.

HUSZÁR.

Ne emlékeztess művészetemre, mert bizony sententia nélkűl úgy kikaphatnád . . . .

INAS (mindig hátrál).

No ez hibáznék még . . . .

HUSZÁR.

Ha nem válogatod szavaid — meglehet, nem soká fog hibázni.

INAS.

Végre még ily hajdú is többnek tartaná magát nálamnál ?

HUSZÁR.

Azt talán csak magad is át fogod látni, hogy a vármegye katonája s ily strimflis inas közt nagy a különbség.

INAS (kaczag).

Micsoda ?

HUSZÁR.

Engem a nemes vármegye fizet, — én a vármegye embere vagyok, nem ily haszontalan német inas.

INAS (gúnynyal).

Hát kend csakugyan azt hiszi, hogy hajdú liberiás inasnál több ?

HUSZÁR.

Azt biz én, és minden becsületes házban úgy is van — kis inas és pesztonka — ez a legkisebb ; azután jő : liberiás inas és fraj, azután huszár és kulcsárné ; — kérdezzen kend akárkit, én kardosan járok, mint bármi katona.

INAS.

Persze ! hogy mikor tányért vált, el ne vegyék hóna alól.

HUSZÁR.

No várj te sváb, (ellene indúl) hadd porozzam ki liberiádat . . . .

INAS (fut).

Otromba ütleg-virtuóz.

2. JELENÉS.

ELŐBBIEK. — GÁBORSZKY.

GÁBORSZKY (közikbe áll).

Mit jelent ez? Részegek kendtek, vagy a korcsmában vannak? Hogy' mernek itt a teins alispán úr kertjében verekedni?

HUSZÁR ÉS INAS.

Tekintetes fiscalis úr! . . . .

GÁBORSZKY.

Szóljanak egymás után.

INAS.

Hát csak úgy volt, hogy én átjöttem . . . .

HUSZÁR.

És itt gorombáskodik velem . . . .

INAS.

Kend hazudik, csak egy levelet hoztam . . . .

HUSZÁR.

És csak úgy szól az embernek, mintha bizony csupa cselédje volna . . . .

GÁBORSZKY.

Így soha sem tudok meg semmit. — (A huszárhoz.) Most kend hallgasson; előbb ő szól.

INAS.

Hát, a mint mondtam, egy levelet hoztam a kisasszonynak.

GÁBORSZKY.

Irma kisasszonynak? (Halkan.) Hátha most jönnék nyomára? (Fönn.) Mily levelet?

INAS.

Mit tudom én? — Az ifjú Perlegi adta Julinak, ennek nem volt ideje, s a jágernek adta, ez épen az úr pipáit tisztította, s a kertészt kérte meg, — a kertész rám bízta.

HUSZÁR.

Lássa csak az ember azt a sok haszontalan német cselédet.

GÁBORSZKY.

Hallgasson kend; hol van a levél?

INAS.

Itt, teins uram. (Átadja.) Ha tudtam volna, hogy e házban így bánnak az emberrel, én bizony nem hoztam volna.

GÁBORSZKY (halkan).

Ismét rózsaszin-levélke, most legalább nincs többé kétség. (Fönn.) Bízza rám; előbb ott láttam a kisasszonyt, — magam fogom átadni. (El akar menni.)

INAS.

Köszönöm alássan; — nem kell feleletre várnom?

GÁBORSZKY.

Nem, majd átküldjük. (Menni akar.)

HUSZÁR.

De kérem alássan a teins urat, ez az ember oly goromba volt velem . . . .

GÁBORSZKY.

Mi közöm nekem ahhoz, menjen panaszra. (Halkan.) A levél kezemben . . . . ám most tagadják . . . .

INAS (hátrál).

Nem méltóztatik semmit parancsolni? (Elsiet.)

HUSZÁR.

Ne félj, utolérlek. (Menni akar.)

GÁBORSZKY.

János!

HUSZÁR (megáll).

Teins uram!

GÁBORSZKY.

Hát nem szégyenli kend magát?

HUSZÁR.

Mit csináljon az ember, ha ki sem hallgatják.

GÁBORSZKY (legnagyobb türelmetlenséggel).

Hát szóljon kend, mi panasza?

HUSZÁR.

No hát — először: ha összejövünk, ez az ember meg sem köszönt . . . .

GÁBORSZKY.

Megbolondúlt kend? (Menni akar.)

HUSZÁR (utána).

Aztán csak úgy kendez, mintha cseléde volnék.

GÁBORSZKY (nevetve).

Hát kendtek is rangon vitatkoztak? (Tovább megy.)

HUSZÁR.

És — képzelje csak a teins úr — ő azt hiszi, hogy liberiás inas több a huszárnál.

GÁBORSZKY (nevet).

HUSZÁR.

Úgy-e nevetséges? . . . . Mondja maga a teins úr, mi több?

GÁBORSZKY (nevet).

Biz én nem tudom. (El.)

HUSZÁR (utána bámul).

Nem tudja! Ezt sem tudja! — Oh, azok az urak néha szörnyű ostobák.

3. JELENÉS.

VOLT. — IRMA, BIRI (jönnek).

IRMA.

Nem volt-e itt valaki a tulsó udvarból, János?

HUSZÁR.

Volt biz itt, nagyságos kisasszonyom! De csak jöjjön át még egyszer, s jótállok, nem maga lábain megy vissza.

BIRI.

Mi baja öreg? szinte félek, oly mérgesen forgatja szemeit.

HUSZÁR.

Hogyne, mikor az ember a császárt is szolgálta, és húsz esztendeig huszárkodott a vármegyénél, és azután ily jöttment németnek sem parancsolhat . . . .

BIRI.

Hiszen a gróf inasa a faluból való.

HUSZÁR.

Annál rosszabb, ha az Úristen magyarnak teremtette, és aztán ily ferde köntösbe búvik. — Mikor porozom, én bizony csak a ruhát nézem.

BIRI.

János, maga mindig veszekszik, — meglátszik a régi katona.

HUSZÁR.

Biz az nem úgy van. — Olyan vagyok, mint a harapás kenyér; de mikor az embert bántják, mikor ilyen jöttment kenyérevő csak úgy kendezi az embert, mintha pajtása volna: akkor bizony . . . .

BIRI.

Természetes, az ember megkivánja a magáét.

HUSZÁR.

Ha urammal, mint szolgabirák, a faluban jártunk, az egész járás levette kalapját forgóm előtt, és most egy ily ficzkó még jónapot sem kiván, s ha az ember panaszkodik, a teins fiscalis úr szóba sem áll.

ÍRMA.

Gáborszky?

HUSZÁR.

Hát ki más, mint az a tót? . . . Még ő maga veszi el tőle a levelet . . .

IRMA.

Mily levelet?

HUSZÁR.

Hát azt, melyet az a haszontalan inas hozott nagysádnak.

IRMA.

Kitől?

HUSZÁR.

Perlegi úr adta Julinak, ez a jágernek, s ez nem tudom kinek, az ismét más valakinek, míg az inas kezeibe került.

IRMA.

S most Gáborszky kezében van?

HUSZÁR.

A fiscalis úr azt mondta, hogy nagysád ott túl sétál, s maga fogja átadni a levelet.

IRMA (halkan).

Új baj!

HUSZÁR.

Az oktondi előbb azt akarta, én keresném föl nagysádat; majd bizony én inasa leszek ő kegyelmének!

IRMA.

Kend bolond! Menjen mindjárt és hozza ide Gáborszkyt, vagy a levelet.

HUSZÁR (menetközben).

Bolond! Hogy huszár létemre minden inast szolgálni nem akarok . . . . Hallott-e ilyet a világ! — (El.)

IRMA.

Tudod-e, Biri, hogy e levél által egész tervünk semmivé lehet?

BIRI.

Remélem, Gáborszky nem meri feltörni.

IRMA.

S miért ne? — Nem büntethetem s nem jutalmazhatom, mit félne tőlem?

BIRI.

Igaz, sőt talán még érdemet csinál magának belőle, — a nagyságos asszony nem egy forintot adott neki ily szolgálatokért. De várjon nagysád, fölkeresem, s ha mindjárt nem adja ide levelét, vigyázzon magára. (Indul.)

IRMA.

A világért se menj; ha észreveszi nyugtalanságunkat, még rosszabb. Mindent jó szerencsénkre kell biznunk.

BIRI.

És ha az megcsal, s a lakodalomból semmi sem lesz, s engem elkergetnek? . . . . Istenem, én inkább elszököm.

IRMA.

Egész reményem Perlegiben fekszik; vigyázóbb, mint hogy valamit írt volna, miből tervünket gyaníthatnák.

BIRI.

Vigyázó! Vigyáznak is azok a szerelmesek. És ez az ostoba János, ki czímei fölött vitatkozik, s a levelet csupa büszkeségből el nem fogadja . . Az ember agyonmérgelődhetnék. — Vármegye huszárja, s méltóságával bibelődik.

IRMA.

Hagyd el, s mások nem teszik-e épen azt?

BIRI.

Az egészen más, — azok urak . . . . de hogy szegény ember is ily ostobaságon töri fejét, az szörnyüség. Pedig mégis úgy van: apám szegény külvárosi kalmár, s mert Gazsim szabólegény, nem engedi, hogy elvegyen; azt mondja: minden szomszéd megszólaná, ha kereskedő létére leányát mesterlegénynek adná; pedig én bizony egy cseppet sem bánnám; csak úgy van az mindenikünknél — a rang csupa bajba keveri az embert.

IRMA.

Szegény Biri, ... de ott látom jönni bátyámat, ő talán segíthet még.

4. JELENÉS.

ELŐBBIEK. VILMOS.

IRMA.

Jó, hogy jösz.

VILMOS.

Hála az égnek, legalább végre rendben vagyunk . . . minden elkészítve, — apám reggel szólt a tiszteletessel, utána a gróf jött, s midőn most nála valék, a jámbor

öreg könytelt szemekkel mondá, hogy ha százszor elvesztené is hivatalát, miután a két apa megegyezett, örvendene, hogy boldogságom eszköze lehet. Ilka szintén megegyezett s nincs többé akadály.

IRMA.

Itt azalatt oly dolgok történtek, melyek által egész ügyesen szőtt terved semmivé lesz.

VILMOS.

Talán csak nem változott föltételed?

IRMA.

Tudod, nem szokásom; — ha szülőim jól bánnak velem, nincs földi erő, mely által arra birhattál volna, hogy tervedet kövessem, — soha apám megegyezése nélkül senki az oltárhoz nem vezetett volna. Miután tanúja valék a méltatlanságoknak, melyeket Gyula atyja miattam házunknál tűrt; miután legérzékenyebben sértve, apámban pártfogót nem találtam: a dolgok megváltoztak. Érzem, hogy Perleginek elégtétellel tartozom, s miután apám maga el akar küldeni házától: nincs, mi többé visszatartóztatna.

VILMOS.

De hát mi új nehézség támadhatott?

IRMA.

Egy levél jött hozzám, a mint mondják, Gyulától, s ez Gáborszky kezeibe jutott.

VILMOS.

A levél szerencsére Ilkától való, — Gyula csak Julinak adta át; de hogy' jutott Gáborszkyhoz?

Biri.

Juli másnak adta, ez ismét másnak s úgy jött az inashoz, s az inastól — mert az öreg János vele összeveszett — Gáborszkyhoz.

Vilmos.

Hisz' ez egész történet! De mit tegyünk? (Gondolkozik.) Ilka, a mint mondá, csak összejövetelünknek helyét s óráját írta meg levélkéjében. De ki tudja ezt bizonyosan? — Hátha sorainak utóirata van . . . . valami rólad s Perlegiről? — Oh, asszonyok, asszonyok! Már miért írni mindig! De úgy van, a penna egy nyelvecskével több, s az forog-forog, míg bajba kever.

Irma.

Ismét a szegény nők ellen?

Vilmos.

Mondd magad, nincs-e jogom boszankodni? Elkészítek mindent lehető vigyázattal s előrelátással, s egy pár vigyázatlan sor mindent új veszélybe hoz.

Irma.

De ha Ilka csak magáról írt, végre nem nagy baj.

Vilmos.

Ugyan mit is tegyünk? (Gondolkozva.) Maga, Biri, menjen át mindjárt Ilkához, vigyen neki virágot, ruhát, könyvet, akármit, csak hogy ürügye legyen, s mondja, hogy ma este ne a barlanghoz, a mint kicsináltuk, mert ott talán valaki leskelődhetnék, hanem a nagy hárshoz jőjjön, mindjárt a kis ajtó mellett. — Egyikünk ott majd várni fog rá.

BIRI.

Jól van, teins uram, mindjárt ott leszek. (El.)

VILMOS.

Mi pedig várjuk be a történteket.

IRMA.

Magam is úgy hiszem . . . bízzál sorsunkra is valamit; te eleget segítetted.

VILMOS.

Hidd el, kedvesem, szinte fáradt vagyok bele, annyit hazudtam három nap óta; becsületes ember holtáig beérhetné ennyivel; apámnak, mostohámnak, az öreg Perleginek, a tiszteletesnek, hajdúknak, cselédeknek — mindenkinek, a kire csak néztem . . . . egy egész költemény; s ha mindez haszontalan volna? . . . .

IRMA.

Ha már te is elvesztéd bátorságodat . . . .

VILMOS.

Bátorságomat? Azt, remélem, végig meg fogjuk tartani, noha, megvallom, több áll játékomon, mint hogy nyugodtan maradhatnék; — de visszalépnünk nem lehet többé, előre hát! Új akadálynak új merészség! — Ime ott jönnek az öregek, te menj szobádba, én majd Ilka leveléről tudakozódom.

IRMA.

Mi szörnyű, hogy hazudnunk kell!

VILMOS.

Ki tehet róla, ha szükséges, ... s ha jól veszszük,

panasza sem lehet senkinek, mindenik legalább egy féligazságot hall s az még elég szerencse a világon.

IRMA.

Szerencse, csak most ne hagyj el! (El.)

5. JELENÉS.

VILMOS, HEGYFALVY ÉS NŐJE.

Kalaposon jönnek.

VILMOS.

Honnan ily jókor, édes apám?

HEGYFALVY.

A szőlőben voltunk; már két negyed nyolcztól járkálunk.

VILMOS (halkan).

Még nem látták a levelet. (Fönn.) Felséges idő!

HEGYFALVYNÉ.

Hogy' is volna máskép ily örömnapon? No s te honnan jösz? Fogadni mernék . . . .

VILMOS.

S megnyerné fogadását. — Ilkánál voltam . . . kezeit csókoltatja . . .

HEGYFALVYNÉ.

Kedves leány! Te boldog leendesz, Vilmos.

VILMOS.

Ha szerelem boldogíthat, bizonyosan.

HEGYFALVYNÉ.

Csak azt adja Isten, hogy tíz év múlva is úgy szeressétek egymást, mint én s Erzsikém. (Nőjének kezet csókol.) Úgy-e kedvesem? . . . . Egyébiránt a Hegyfalvyak mind jó férjek voltak.

VILMOS (halkan).

Ments meg minket!

HEGYFALVYNÉ.

Hidd el, Vilmos, én való részt veszek boldogságodban, de ha a grófra gondolok, nem tudom, mit csináljak örömömben. — Oh, azok a mágnások! Nem képzelheti senki, miként gyűlölöm őket; — büszkék, pedig szeretném tudni, miért? Talán a kis szócskáért, melyet nevök elé ragasztanak, s melyről azt sem tudni, mit jelent, vagy miért méltóságozzuk? — Szép ok! S hogy fog dúlni-fúlni mérgében, s leánya azért mégis nemes-ember nője marad, hacsak mi nem akarjuk, hogy máskép legyen. Mért nem lehetnél te is valami báró, példának okáért; mit gondolsz, Vilmos?

VILMOS.

Mit jut eszébe!

HEGYFALVYNÉ.

Báró Hegyfalvy nem oly rosszúl hangzik . . . . s vannak példák . . . .

HEGYFALVY.

Csak a gróf haragján estünk volna már át! — Megvallom, békeszerető ember vagyok . . . . és . . . .

HEGYFALVYNÉ.

Talán félsz? Bánom is én, ha boszankodik! Heim-

burgban haragszanak, Dévénben föl sem veszik — mi közünk boszúságához? Ki magának epét csinál, önszája izét keseríti.

VILMOS.

Én igen nyugtalan vagyok .... Gáborszky szüntelen leskelődik, s a mint mondtam, félek, más zsoldjában áll.

HEGYFALVY.

Pedig világosan az ellenkezőt parancsoltuk.

VILMOS.

Bánja is ő parancsolatait; még ma reggel is egy levélke, melyet Ilka nővéremnek irt, az ő kezei közt sikkadt el.

HEGYFALVYNÉ.

Ez lehetetlen! Vagy ha tette, ne félj, elégtételt kapsz.

VILMOS.

Fogadni mernék, hogy a gróf zsoldjában áll; de ép itt jő, mindjárt megkérdezhetjük. (Halkan.) Így, anyám szép haragban van, talán szóhoz sem jöhet.

6. JELENÉS.

ELŐBBIEK. GÁBORSZKY.

GÁBORSZKY (mély meghajtással).

Szerencsés jó reggelt kivánok ....

HEGYFALVYNÉ.

A többi közt, nem emlékezik arra, mit tegnap parancsoltam?

GÁBORSZKY.

Én?

HEGYFAFVYNÉ.

Igen, igen — arra, a mit én parancsoltam az úrnak.

HEGYFALVY.

Hogy többé kémkedni ne merészeljen.

GÁBORSZKY.

Alázatosan engedelmet kérek . . . de . . .

HEGYFALVY.

Igen, hogy kémkedni ne merészeljen.

GÁBORSZKY.

Bizony . . . . én . . .

HEGYFALVYNÉ.

Hallgass, Józsi! hadd szólok előbb én vele. Kérdem még egyszer: nem parancsoltam-e, hogy gyermekeimnek hagyjon békét?

GÁBORSZKY (halkan).

Mi lelte ezt? (Fönn.) Kérem nagysádat . . . de . . . .

HEGYFALVYNÉ.

Hol a levél, melyet ma reggel elcsempészett? — Ide vele!

GÁBORSZKY.

A levél?

HEGYFALVYNÉ.

Ide vele!

GÁBORSZKY.

Ha nagysád maga volna . . . de . . . .

HEGYFALVYNÉ.

Férjem vagy fiam előtt szégyenkedik? Ide vele, mondom!

GÁBORSZKY (elöveszi a levelet).

VILMOS (elkapja).

Ide vele! (Sebesen átfutja, halkan). Jól van! (Mostohájának adja.) Im feltörve.

HEGYFALVYNÉ (halkan olvas).

»Ma este, mihelyt apám szobájába ment, nálatok vagyok, — várjatok tíz órakor a barlangnál«. (Férjének adja.) Olvasd.

GÁBORSZKY.

Ah! már méregben van — tudtam.

HEGYFALVYNÉ (legnagyobb haraggal Gáborszkyhoz).

És ön, aláválló kém, hogy' merte feltörni e levelet?

GÁBORSZKY (mindig hátrál Hegyfalvyné előtt).

VILMOS (halkan).

Jó hangon kezdi.

GÁBORSZKY (halkan).

Mi a manó, rám haragszik?

HEGYFALVYNÉ.

Mikor világosan megtiltottam, — mikor én tiltottam meg . . . . feleljen, ha tud.

GÁBORSZKY.

Nagyságtok iránt való hűségem . . . .

HEGYFALVYNÉ.

Azt hiszi, hűségét aláválósággal bizonyíthatni be?

GÁBORSZKY.

Sokan úgy tartják, s a jelen esetben . . . .

HEGYFALVYNÉ.

A jelen esetben? S mit a jelen esetben?

GÁBORSZKY.

Ha nagysád e kis levelkét átolvasta — itt világosan szökésről van szó.

HEGYFALVYNÉ.

S mi köze önnek ahhoz?

HEGYFALVY.

Igazság! Mi köze fiscális uramnak, ha azt akarjuk, hogy gyermekeink elszökjenek? Talán csak nem bíztuk az úrra a fölvigyázást?

GÁBORSZKY (halkan).

Érteni kezdem. (Fönn.) Gondoltam, mert nagyságtok Perlegi ellen oly elhatározottan nyilatkoztak . . . .

HEGYFALVY.

Hát ez a Perlegi írása . . . . férfiírás?

VILMOS (titkon atyjához).

Ne árulja el magát, Gáborszky a gróf embere. (Fönn.) Az egész tréfa, s ez a bölcs valóságnak veszi. (Mostohájához.) Vigyázat!

GÁBORSZKY (halkan).

Érteni kezdem.

HEGYFALVYNÉ.

Takarodjék az úr szemeim elől!

GÁBORSZKY (menni akar).

HEGYFALVY.

Nem még; várjon csak: hogy' merészel az úr ilyeket tenni?

VILMOS.

Ne boszantsa magát, kedves atyám, ily ember miatt; kergesse el, s azzal legyen vége az egésznek.

GÁBORSZKY (elfojtott méreggel).

Oh, volnék kigyó!

HEGYFALVY.

Hadd eresszem ki egész boszuságomat ez emberen, — annyi bajomra volt életemben.

HEGYFALVYNÉ.

Nem érdemli, hogy csak egy szót szólj vele. (Gáborszkyhoz.) Holnap kitakarodik házamból; érti?

HEGYFALVY.

Holnap, és pedig úgy, hogy Hegyfalván többé senki se lássa.

VILMOS.

Menjünk, menjünk, kedves anyám! (Kifelé menet közben Gáborszkyhoz.) S tanulja meg e tapasztalásból: gazságok által nyerhetni pillanatnyi kegyet: állandó barátságot csak becsület szerez. (Elmennek.)

GÁBORSZKY (egy ideig utánok néz, később a legnagyobb haraggal). Barátság! Pillanatnyi kegy! Gazságok! Becsület! Ez asszony akarja, hogy gyermekei elszökjenek; no ha most nem fordult ki az egész világ sarkaiból, ha nem őrült meg az egész emberi nem, s én nem őrülök meg a többiek után, mert eszökre nem hozhatám: e főben nem volt egy csepp velő soha! (Körüljár.) Elküldenek házukból; s miért? mert javokra kémkedtem, — hallott-e ilyet a világ!? Házukba fogadnak, mert előbbi uram korteseit Hegyfalvy mellett s uram ellen voksoltattam; tíz évig tartanak maguknál; s ha egy dolog van, melyet ez a háladatlan asszony parancsolt s nem teljesítettem: legyek akármi! Hallgatóztam, leskelődtem, árulkodtam, s most elkergetnek, csak mert egy ostoba levélnek pecsétjét törtem. — Oh, égbekiáltó háladatlanság! Én örökre elvesztém bizalmam' az emberekben; — ha ily nő egyszerre erényhőssé válhatik, mi biztos a világon? (Szünet.) Erényhőssé! (Kaczag.) Sokat hallottam erényről beszélni, — literatoraink különös szót faragtak rá újabb időkben, — magát a dolgot nem láttam még, legalább soha ott, hol gyakorlása áldozatokat kivánt. Hol erény s haszon együtt jár, ki nem volna erényes? Hol ellenkezésbe jönnek, ki nem terhelné meg szivesen erszényét s lelkiismeretét egyszerre?! — — Nekik érdekökben kell lenni. — Lássuk! (Gondolkozva.) A levél nem Perlegitől, nem is férfiírás . . . . tehát asszonyé! A tulsó udvarból jő, tehát Ilkáé! — Ilka Vilmosba szerelmes, maga az alispán többször mondá, — a Hegyfalvyak e házasságot kivánják . . . . mindenfelé suttogás, jobbra, balra. A tiszteletes egy napon kétszer látogattatik meg . . . . s én ne hallgatódzzam! (Szünet.) Úgy van, úgy! (Diadali örömmel.) Legalább hát boszúlva leszek, boszúlva az egész családon, s leginkább ez agyafúrt Vilmoson, ki mindennek oka. — — Előbb elrontok mindent, azután az öreg

Perlegi által kivettetem vicispáni székéből; majd meglátjuk, Gáborszkyt ki veti meg büntetlen! Ha szolgálatom' nem akartátok megfizetni, magam fizetem ki magamat károtokkal. De miként? (Szünet. – Gondolkozik.) Így legjobb: Perlegi a gróf ügyvéde, — ha Vilmos Ilkát elveszi, három pernek vége; az öregnek legnagyobb érdekében fekszik, hogy a házasság meggátoltassék. Hozzá megyek! (Indul s gondolkozva megáll.) Igaz, őt is gyűlölöm, s ez hasznára lesz; de ki tehet róla? — Beh kár, hogy oly ritkán árthatunk valakinek, a nélkül, hogy másnak ne használnánk! (El.)

VÁLTOZÁS.

---

7. JELENÉS.

A gróf kertje.

PERLEGI (jön).

No várjatok, várjatok csak, — kikosarazni engem, 300,000 forint értékkel, jó, becsületes névvel, s csak mert ügyvéd vagyok, s apám becsületes mesterember módjára kereste kenyerét! — Hallani fogtok felőlem a tisztújításnál! Az öreg Perlegit nem sértette meg senki büntetlenül. — Engem kikosarazni! . . . . szörnyüség! — Pedig mi jó szándékaim voltak irántok! — Becsületes embereknek tartám, s grófomat arra akarám birni, hogy Ilkát fioknak adja, s így végezze perünket. Ne féljetek, ebből ugyan mi sem lesz; — ha ti gőgösek vagytok, legalább érezzétek, hogy fölöttetek is vannak mások, kik reátok lenézhetnek. Ha grófom megegyezik is, s ha életembe kerülne, én meggátolom. — Fiamat kikosarazni! Mágnás s nemes-ember között mindig

volt különbség, mióta Isten e világot teremtette, vagy legalább mióta grófok, bárók adattak pótlékul teremtéseihez. — Gróf mindig gróf marad, de nemes és nemes közt különbséget tenni, s ily régi nemes közt, mint én vagyok! Ha 30,000 forintomba kerül is, azért jótállok, Hegyfalvy nem lesz alispán.

8. JELENÉS.

VOLT. GÁBORSZKY.

PERLEGI.

Mit akar ez itt?

GÁBORSZKY.

Alázatos szolgája tekintetes collega uramnak! (Meghajtja magát.)

PERLEGI (halkan).

Collega! Lássa az ember! — (Fönn.) Mivel szolgálhatok kegyednek?

GÁBORSZKY.

Inkább én jöttem ajánlani szolgálatomat.

PERLEGI (halkan).

Itt valami csalás lappang. (Fönn, megvetéssel.) Sajnálom, de úgy hiszem, nem igen fogjuk használhatni. — Az ügyvédi helyek, melyeknek kinevezése tőlem függ, jó kezekben vannak . . . . és . . . .

GÁBORSZKY (halkan).

Szemtelen büszkeség! (Fönn, alázattal.) Mégis vannak esetek, hol mindenkinek — a legcsekélyebbnek is — jó hasznát vehetni. Mi egy darab papiros? Semmi, — legfeljebb ha pipagyujtásra használjuk, de írjon rá köte-

lezvényt 100,000 forintról s kincs! Gondolta-e a peczér, ki századok előtt kutyát ütött agyon, hogy bőrére majd a legbüszkébb családok, egész nemzetek fognak hivatkozni? Így egy kis titok vajmi nagy változást tehet egyes ember becsében is; helyzetünkben, mint tekintetes collegám tudja, mélyebben avattatunk be némely viszonyokba.

PERLEGI (halkan).

Aha! titkot árul az ellenfél meghitt embere .... lássuk! (Fönn.) S hát mibe kerülne, ha e kutyabőrbe kissé beletekintenénk?

GÁBORSZKY (halkan).

Mindig vagdalódzik. (Fönn.) Én pénzért nem árulom szolgálatomat.

PERLEGI.

Értem, — csak úgy jó reménység fejében, későbbi viszontszolgálatokért; néha jó számolás .... szüntelen szedjük kamatainkat, s adósunk azért megmarad. De így nem szeretek egyezkedni.

GÁBORSZKY.

Ne értsen félre, tekintetes collega uram, én csak a grófi család iránti tiszteletből ....

PERLEGI.

Mi a manó! Csupa becsületből! Ez valóban ritkaság, hogy ügyvéd csupa becsületből árulja el felének titkait. — (Halkan.) A semmirevaló mindig collegájának nevez.

GÁBORSZKY.

A teins úr méltatlanúl bánik velem; én nem vagyok többé a Hegyfalvyék szolgálatában, másként bizonyosan ....

PERLEGI (halkan).

Ah! hát onnan fúj a szél? Egy kis boszú? — Az is jó, ha használhatjuk.

GÁBORSZKY.

Látni fogja, hogy az, a mit mondok, a teins úrnak is legnagyobb érdekében fekszik, mert bizony három szép pere nagy veszélyben forog.

PERLEGI (halkan).

Tudtam, hogy valami törvényes titok. (Fönn.) Háladatosságomra számolhat, főkép ha egyszer hozzáfog titkához.

GÁBORSZKY.

Jól van hát. — A méltóságos gróf leánya ma éjjel el akar szökni.

PERLEGI.

Elszökni?

GÁBORSZKY.

Hegyfalvy Vilmossal, — magam olvastam levelét; — ha a gróf lefekszik, átjön kertünkbe, az úrfi ott vár rá és azután . . . .

PERLEGI (kezeit összecsapja).

Ilka, a legártatlanabb leány, kit ismertem? . . . .

GÁBORSZKY.

Higye el a teins úr, azok az ártatlan leányok néha oly dolgokat tesznek, az ember alig győzi csudálni.

PERLEGI.

S ön azt mondja, hogy tulajdon szemeivel látta?

GÁBORSZKY.

Tulajdon szemeimmel, — a levél Irma kisasszonyhoz volt írva, és ép ez oka elküldetésemnek is. Mihelyt Vilmos megtudta, hogy a levélke kezembe került s általam feltöretett, a legutolsó szolgaként kergettek el.... az egész család annyira kivánja e házasságot....

PERLEGI (félig hallhatólag).

A dolog világos; jó, hogy tudjuk, legalább elejét vehetjük; de még most is alig hihetem.

GÁBORSZKY (magában).

Végre fölhevült.

PERLEGI.

S ki hozta a levelet?

GÁBORSZKY.

Én inastól kaptam, de neki, a mint mondá .... engedelmet kérek, de tőle hallám ....

PERLEGI.

A kisasszony maga adta?

GÁBORSZKY.

Nem, — alig hihetem, de az inas azt mondta, hogy a teins úr fiától kapta.

PERLEGI.

Fiamtól! (Halkan.) Oh, értem, értem .... visszaélnek a fiúval, barátságát használják s kinevetik; mi volna elég rossz ily embereknek! (Fönn.) És hogy' tudja ön, hogy a levelet Ilka kisasszony írta?

GÁBORSZKY.

Én nem ismerem írását, s eleinte, megvallom, egészen másra gyanakodtam; a teins úr fia és Irma kis-

asszony szeretik egymást, s én meg valék győződve, hogy a levél Gyulától jő . . . .

PERLEGI.

Az hibáznék még! . . . De tovább, tovább . . .

GÁBORSZKY.

Midőn e gyanút közlém, Vilmos szemembe nevetett s mondá: láttam-e ily férfiirást valaha? S csak ekkor értém az egész dolog összefüggését.

PERLEGI (halkan).

Világos! (Fönn.) A levélben mi volt?

GÁBORSZKY.

Csak az, hogy tíz órakor át fog jőni, s hogy a barlangnál várjanak rá; . . . . az aláirás hibázott.

PERLEGI (halkan).

Ott leszünk, ott! (Fönn.) Ön háladatosságomra számolhat.

GÁBORSZKY.

Köszönöm alássan.

PERLEGI.

Ön nekem valóban nagy szolgálatot tett.

GÁBORSZKY.

Nem mondtam, úgy-e? Ha nem szólok, három pernek örökre vége.

PERLEGI.

Három pernek? Nem értem.

GÁBORSZKY.

Ha e házasság megtörténik, vajon a gróf s Hegyfalvy perlekedtek volna-e még?

PERLEGI (haraggal).

S ön azt hiszi, azért akarom meggátolni e házasságot?

GÁBORSZKY.

S hát mi más okból?

PERLEGI.

Én, a perekért?

GÁBORSZKY (ravaszúl).

Hisz' magunk közt vagyunk, minek e tettetés; mintha bizony nem tudnám, prókátor inkább akármit, mint egy szép perét látja kimúlni a világból.

PERLEGI.

Gáborszky!

GÁBORSZKY.

Hisz' magam is ügyvéd vagyok, fájdalom, olyan, ki csak szegényebb perlekedőkre akadtam, s azért hol a teins úrnak ezerek, nekem alig egy-két forint jutott; — mi önnél mesterfogásnak neveztetik, nálam szerényebb nevet kap, de a dolog végre mégis ugyanaz marad és . . . .

PERLEGI (a legnagyobb haraggal).

Ember, most mindjárt takarodjál szemeim elől!

GÁBORSZKY (halkan).

Mi lelte ezt?

PERLEGI.

Semmirevaló! hogy' mersz becsületes emberhez így szólani, — hogy' mered czimborádnak tartani azt, ki pirúl, ha arra gondol, hogy valaki társadnak tarthatná?

GÁBORSZKY.

De teins uram . . . .!

PERLEGI.

Alávaló kém, ki uradnak, jóltevődnek titkait árúba bocsátod; ki a szent igazság templomába lopni mégysz; — ki a törvény szavával polgártársaid nyugalmát elrablod! Keress magadnak czimborákat rablók közt, ne nálam, s most takarodjál, távozzál tüstént szemeim elől.

GÁBORSZKY (a legnagyobb zavarban, halkan, midőn kimegy).

Világos: a Hegyfalvyak ezt is megvesztegették.

PERLEGI.

Átkozott ember! mily méregbe hozott. De közlését használni fogom; inkább történjék akármi, mint hogy Hegyfalvy valaha Ilkát magáénak nevezhesse; s ha az egész világ frigyre lépne is ellenem, én nem engedek! De ép ott jő a gróf, tüstént fölfedezek mindent.

9. JELENÉS.

VOLT, A GRÓF.

GRÓF.

Mi baja volt, barátom? Egészen szobámba hallottam . . . .

PERLEGI.

Ne is említse nagyságod! Ha csak rágondolok, vérem felforr. Ez az alávaló Gáborszky . . . .!

GRÓF.

Gáborszky? Mit keresett az itt?

PERLEGI.

Képzelje nagysád . . . . de hagyjuk ezt, s szóljunk dolgokról. Méltóságos uram, itt szörnyű dolgok készülnek, de méltóságod férfi, és bármi méltán érezze is megbántva szivét, nem fogja magát szenvedélyek által elragadtatni.

GRÓF.

Beh pompásan kezdi, barátom, — remélem, az egész csak tréfa.

PERLEGI.

Épen nem az; de mielőtt szólok, igérje meg becsületszavára, hogy mindenkinek meg fog bocsátani.

GRÓF.

Megbocsátani? De szabad tudnom, kinek?

PERLEGI.

Nem mondom addig, míg becsületére nem igéri; hogy tenni fogja.

GRÓF.

Szinte megijeszt bevezetésével; de ám legyen, becsületszavamat adom, hogy mindenkinek, legyen bárki, szivemből megbocsátok.

PERLEGI.

Jól van, s méltóságod férfi, gondolja meg, a fiatalság könnyelmű, szenvedélyes; — csábítók, rossz tanácsadók . . . .

GRÓF.

Nos hát végre meg fogom-e hallani a nagy titkot?

PERLEGI (habozás után, nagy erőltetéssel).

Ilka kisasszony ma éjszaka el akar szökni.

GRÓF.

Leányom? Perlegi, mit jut eszébe!

PERLEGI.

Fájdalom, hogy nemcsak nekem jutott eszembe, — a dolog bizonyos, ép most volt itt Gáborszky; a Hegyfalvyak elkergették s ő boszuságában mindent fölfedezett.

GRÓF.

Ez valami félreértés.

PERLEGI.

Fajdalom, nem az! Gáborszky maga olvasta a levelet, melyet a kisasszony Irmának írt; — ma éjszaka, ha méltóságod lenyugodott, Ilka átmegy, Hegyfalvyék a barlangnál várják, és . . . .

GRÓF.

Leányom levelét?

PERLEGI.

Fájdalom, nincs kétség, — a levél ugyan, természetesen, nem volt aláírva, s Gáborszky, ki Ilka kisasszony írását nem ismeri, előbb fiamra gyanakodott; de alig közlé e gyanúját, s Vilmos szemébe nevetve, kérdezé: látott-e már ily férfiírást? — Lehet-e még kételkednünk?

GRÓF (halkan).

Érteni kezdem. (Fönn.) No s a levél hogy' jutott Gáborszky kezeibe?

PERLEGI.

Ő inasunktól kapta, s annak — fájdalom, hogy meg kell vallanom — kötelességfelejtett fiam adta át . . .

GRÓF (nevetve).

Fia, tulajdon fia!? (Halkan.) Ez gyönyörű tréfa.

PERLEGI.

Hígye el nagysád, inkább történt volna akármi, mint hogy épen fiamról kelljen ilyeneket mondanom; de az igazság mindenek fölött . . . .

GRÓF (halkan).

Természetesen, leányomra fogta levelét. (Fönn — nevetve.) És hát még ma éjszaka — a barlangnál, úgy-e? — és a vőlegény?

PERLEGI.

Vilmos; ki volna más? — Nem értem méltóságodat.

GRÓF (mindinkább nevetve).

Vilmos barátom, s ma éjszaka? Hisz' ez egész regény, — ki gondolta volna ezt, barátom! nemde? — (Nevet.)

PERLEGI.

De, kérem, méltóságodat, mi van ebben kaczagásra méltó?

GRÓF.

Csak örömemben nevetek.

PERLEGI.

Örömében? S mért, ha szabad kérdenem?

GRÓF.

Hogy leányom így egészen kedvem szerint választott. Csak igaz lenne! Mit gondol, barátom Perlegi? .... (Nevet.)

PERLEGI.

Ez hallatlan! De méltóságod csak tréfál, úgy-e; e botrányt nem fogja tűrni?

GRÓF.

Botrány? S miért, ha helybenhagyom?

PERLEGI.

Helybenhagyja?

GRÓF.

Vilmos ellen mi kifogásom lehetne? Hisz' maga mondta, kedves Perlegim, ő oly elmés, nyájas, csinos ember ....

PERLEGI.

De kérem méltóságodat ....

GRÓF.

Vilmos egyetlen figyermek — Hegyfalvyéknak szép jószágaik vannak, jogaik roppantak, — hisz' maga mondta ....

PERLEGI.

De az egekre kérem! ....

GRÓF.

És pereink — maga e jószág, melyet másként elvesztenék; — nem javasolják-e minden törvényes tekintetek e házasságot?

PERLEGI.

De, méltóságos uram, ha mondom, hogy a pereknek vége nem lesz, appellálunk, opponálunk, repellálunk, novizálunk, — végre még novum cum gratiát kérünk...,

GRÓF.

Miért bajlódnánk annyit, ha máskép is elvégezhetjük?

PERLEGI.

És a világ, méltóságos uram, mit fog az mondani a dolog módjához?

GRÓF.

Bánom is én, ha leányom boldog lesz, s most legalább bizonyosan fogom tudni, hogy szeretetből választott, — hisz' maga javasolta . . . .

PERLEGI (elkeseredve).

És nagysád maga ellenzé akkor . . .

GRÓF.

Mert nem tudtam, hogy Vilmos leányomat szereti, s az ártatlant perorvoslatnak használni nem akartam; de ha a dolgok úgy állnak, mint maga mondja . . . .

PERLEGI.

És méltóságod rangja, — a grófi czím . . . .?

GRÓF.

Századunkban semmi, — hisz' ismeri nézeteimet.

PERLEGI.

Mindenható!

GRÓF (nevetve).

Ha csak ez vala titka, még egyszer szivemből megbocsátok mindenkinek. (Nevet.) A czim . . . ? Mintha én bánnám. Ah! de ép ott jő Vilmos.

PERLEGI.

Csak olyan Hegyfalvy-féle képet ne látnék! Oh átkozott szabadelvűség! (El.)

10. JELENÉS.

A VOLT, VILMOS.

VILMOS (Perlegi után néz).

Az öreg úr kissé haragos, a mint látszik; képzelhetem; — csak utóhangjait hallám a vésznek, melyet mostohám hihetőleg egész erejében dörögtetett el feje fölött s már ebből itélve, képzelhetem az egésznek nagyszerűségét.

GRÓF.

Nem képzelheti haragját; tegnap mondta, hogy inkább kitagadja fiát, mint hogy Irmát menyének elfogadja.

VILMOS.

Nem ő volna az első, ki nehezen szerzett vagyonát arra használná, hogy rajta gyermekeitől boldogságukat vásárolja meg. Szülőknek gyakran kedvencz eszméjök, hogy a balgaságok, melyeket éltökben követtek, haláluk után gyermekeik által folytattassanak, — ki tehet róla! — ez is egy neme a halhatatlanságnak; egyébiránt az öreg Perlegi okos ember, ez megnyugtat.

Gróf.

Igaz; — én a legjobbat remélem. E világon, hol minden ember kisebb vagy nagyobb mértékben önző, a legjobbak azok, kiknek elég eszök van, legalább önhasznuk nélkül, másokat föl nem áldozni; s az öreg Perlegi ezek közé tartozik; — csak ön szülői ne makacskodjanak.

Vilmos.

Azt bízza reám, — a mint a dolog megtörtént, nem lesz kifogásuk ellene; oly okok, mint az öreg Perlegi 300,000 forintja, végre mindenkit önsúlyok által győznek meg; — azonkívül egész házunk tele lesz kortesekkel, szükség esetében segítségül hívjuk azokat is. — Hát a tiszteletes mit mondott?

Gróf.

Soha senkiben még inkább meg nem csalódtam; mindig kétkedő s féltékeny embernek gondolám, s részéről nagy ellenzést vártam; remélém ugyan, hogy nagy ügygyel-bajjal végre rábirhatom, de hogy szót sem emelend akaratom ellen, hogy mosolyogva fogja ajánlani szolgálatát ily tárgyban: azt, megvallom, nem gondoltam felőle. Csak igaz marad: az embereket nem ismerheti más, mint ki segélyökre szorult; mit tesznek, s mit megtagadnak, sokszor egyenlőn meglepő.

Vilmos.

Nem mondtam-e mindig? Én ismerem az embereket!

Gróf.

Korában nem nagy nyereség; — szomorít s nem őriz, mert végre emberismeretünk, mint egyéb elveink, közönségesen theoriában maradnak.

VILMOS.

Legalább, ha nőt veszek magamnak, meg fogom választhatni . . . .

GRÓF.

Ön nőt? — (Nevet.) Szegény tatárné!

VILMOS.

Én, s miért ne én? Huszonhat éves vagyok.

GRÓF (nevetve).

S hát mikor tartjuk a lakodalmat? Remélem, meghí . . .

VILMOS.

Hogyne! — Örömapának.

GRÓF.

Ha azt elérhetném, hígye el, nem adnám sokért. . . .

VILMOS.

S miért?

GRÓF.

Ön elveivel . . . . (Nevet).

VILMOS (nevet).

Igaz, s van-e nevetségesebb e világon, mint embert látni, ki elveivel homlokegyenest ellenkezésben él?

GRÓF.

Én nem ismerek semmit, s mégis a hová csak nézünk, ily látmány jő elénk, ez épen, mi az életet oly tréfássá teszi; az egész világ egy nagy comoedia.

VILMOS.

Tele kis szomorújátékokkal; szinte csuda, hogy a

műkedvelők, kik eljátszszák, annyi örömet találnak a szinpadon.

GRÓF.

Csak a mi kis vígjátékunk sikerülne!

VILMOS.

Remélem; én legalább jó szerepet választék magamnak.

GRÓF.

De mi ez ahhoz képest, ha ön legénységének torát üljük?

VILMOS.

Az sem lesz szebb, — fogadom.

GRÓF.

Ön mint becsületes, jó házastárs? — Jó éjszakát! (Nevetve el.)

VILMOS.

S miért nem? Mért nem lehetnék szintoly becsületes házastárs, mint bárki más? Mert néha a házasság ellen elméskedem? — Szép ok! Ki nem tette ezt soha életében? Szinte boszankodom e kaczagáson. — Ne féljen, gróf úr, én boldog férj leszek, s ön, tudom, nem fog kaczagni lakodalmamon. — De mit töprenkedem? Nem lesz-e pár óra múlva Ilka enyim — éltem angyala, boldogságom!? Nem fogom-e őt szivemhez szoríthatni? Oh, csak kaczagjatok, vessétek szememre elmésségeimet, vádoljátok következetlenséggel, — én egy szóval felelek: szerettem!

A függöny legördül.

NEGYEDIK FELVONÁS.

1. JELENÉS.

Sötét est. — Kert Hegyfalvy házánál, mint a III. felvonásban. — Jobbra barlang, előtte néhány fa, hátul balra egy nagy fa.

VILMOS, — GYULA.

VILMOS.

Bizonyos vagy, hogy senki észre nem vett?

GYULA.

Bizonyos; — lovamat a határcsárdánál hagytam s gyalog jöttem az erdőn át. — Egy lélekkel sem találkoztam.

VILMOS.

Hiszem, — mert kinek csak tánczolni lába s inni gégéje van, kasznárunk házánál dorbézol, — s hála az égnek, korteseink oly lármát ütnek, hogy biztosak lehetünk; a kapuk nyitvák, kutyáink lánczon, nem veheti senki észre, ha távozunk. Nem mesterileg készítettem-e el mindent?

GYULA.

Barátom, én mégsem vagyok nyugodt; — ki tudja, mily akadályok támadhatnak még? S ha nem is, lám — hadd valljam meg — én egész életemben becsületes ember voltam, s lelkemet sérti a gondolat, hogy épen legfontosabb lépésemet, mint valami rosszat, titkolva teszem.

VILMOS.

Kérlek, ne kínozd szüntelen magad; mi vagyunk-e okai, hogy titkolódznunk kell? S ha hiba, észszel tenni, mit szivünk sugall: minket illet-e a szemrehányás? Játszd csak játékodat nyilt kártyákkal, s jótállok, elveszted. Csak tervünk szerencsésen sikerüljön, a többit magamra veszem.

GYULA.

Adja az ég! — Úgy hozzászoktattál boldogságom gondolatához, hogy csak életemmel veszthetném.

VILMOS.

Ne félj, — a gondolat valósulni fog; mostohánk kérésemre szobájába zárkozott, míg mindennek vége lesz; — apám korteseivel bajlódik, — nincs veszély. De vigyázz magadra, hogy a kricskeiek kezébe ne kerülj: apám veled tart, s mint főbíróra, már rád köszönté poharát; — ha valahogy egy párral összeakadnál, az ördög sem szabadítna ki karjaikból, — reggelig hurczolnának körül s lakodalmadnak vége! — Hány az óra?

GYULA.

Fél tízre elmúlt, ha ugyan nem csalódom. — Oly sötét van, nincs mód az órát megnézni.

VILMOS.

Annyival jobb, nincs szükségünk világosságra; átkozott idő, hogy nem tud sietni!

GYULA.

Váró szerelmesnek egy óra egész öröklét.

VILMOS.

Házasoknak is, úgy mondják legalább némelyek. De (hallgatódzik) lépteket hallok, — vonúljunk vissza. (A barlang előtti fák mögé rejteznek.)

2. JELENÉS.

ELŐBBIEK (rejtve). HÁROM KORTES (palaczkokkal).

HARMADIK KORTES (énekel).

Végig mentem a nagy utczán,
Hegyfalvy lesz a vicispán.

ELSŐ KORTES.

Ne ordíts, Pista.

HARMADIK KORTES.

Miért ne?

ELSŐ KORTES.

Mert az egész világot fölbolygatnád lármáddal — s itt már alszanak.

HARMADIK KORTES.

Kicsoda?

ELSŐ KORTES.

Hát a vicespánné.

Harmadik kortes.

Majd megörül, ha fölébred s hallja, hogy férje vicespán lesz. — (Kiált.) Éljen Hegyfalvy, a vicespán!

Második kortes.

Hallgass, fiú! mert pórul jársz.

Első kortes.

Mit is akartam csak az előbb hamarjában mondani? Igaz! hallottátok-e, a mit az a fiscalis mondott?

Harmadik kortes.

Majd bizony — hallgatok is én másra. Az öreg Pitykésy kiadta a parolát: — Hegyfalvy alispán, Perlegi főbíró; — mi közöm a többihez?

Második kortes.

No hát mit mondott az a fiscalis?

Első kortes.

Hogy Hegyfalvy szörnyű gőgös ember: minden nemes-embert megvet.

Második kortes.

Csak nem oly ostoba? — Hisz' maga is nemes-ember.

Első kortes.

Te azt nem érted, öcsém; látod, ezeknek a hintós nemes-embereknek igen furcsa gondolataik vannak: mert nem daróczban járnak, azt hiszik, hogy ők nem meztelen jöttek a világra.

Második kortes.

No, az hibáznék még!

ELSŐ KORTES.

Az a fiscalis azt beszélte, hogy Perlegi — hisz' tudjátok, az, kit főbírónak akarunk . . . .

MÁSODIK KORTES.

Az áldott ember! Ma is ő fizette a szekereket, melyeken ide jöttünk, — szinte örülök, hogy a vicespán megengedte, hogy rá voksoljunk.

ELSŐ KORTES.

A mint mondom: Perlegi Hegyfalvy leányát megkérte, s kikosarazták, mert nem mágnás.

HARMADIK KORTES.

Nekem nem kell mágnás, nem kell paraszt, nem kell purger! — A ki nem nemes, az előttem semmi.

MÁSODIK KORTES.

Kikosarazta? Az lehetetlen, hisz' oly szép pusztája van és most meg a vicispán mellett korteskedik.

ELSŐ KORTES.

Az mind semmi; — restaurátiókor minden csak a környülállástól függ, — a kinek sok kortese van, avval kezet csapnak, ha maga az ördög volna is, — a kinek nincs, az ott marad, s avval vigasztalhatja magát, hogy barátai vannak.

HARMADIK KORTES.

Mikor úgy adják ki a parancsolatot, ki tehet róla!

MÁSODIK KORTES.

Hát kend, bácsi, csakugyan azt hiszi, hogy a mi szeretett alispánunk csakugyan gőgös ember?

ELSŐ KORTES.

Biz' azt én, s ha kend visszagondol taval ilyenkorra: akkor nem bántak ám így velünk, mint most.

MÁSODIK KORTES.

Hát mit tegyünk?

ELSŐ KORTES.

Most igyunk, később majd megválik; ha az, a mit a fiscalis mondott, igaz . . .

MÁSODIK KORTES.

Én bizony másnak adom a voksomat.

HARMADIK KORTES.

Már én meg mindig csak bátyó után ordítok.

ELSŐ KORTES.

Sokan Ákosyt emlegetik, talán majd ahhoz állunk, — minden voksot 3 pengő huszassal fizet.

MÁSODIK KORTES.

Biz' az sem rossz szegény legénynek.

HARMADIK KORTES.

De most igyuk előbb ennek a borát. (Indulnak.)

MÁSODIK KORTES.

Több esze van a fiúnak, mint gondoltam.

ELSŐ KORTES.

Mert, látja kend, ha a vicespán csakugyan gőgös, s leányának mágnást keres . . . . (E beszéd alatt elmennek.)

VILMOS és GYULA (előjönnek).

VILMOS.

Im ezek is szövetségeseink; — Gáborszky, tudta nélkül, mellettünk korteskedik. Csak igaz marad: a ki mer, azt segítik az istenek.

GYULA.

Ez új gazság Gáborszkytól. Mindig gondoltam, hogy apádnak nem hű embere.

VILMOS.

Nem tudod, hogy szegényt azóta elkergettem? Hadd élje világát, — úgyis van-e valami szebb, mint gazembert látni, ki homloka izzadtságában, a nélkül, hogy akarná, becsületes emberek javára dolgozik? De most menjünk, én Irmát hozom, te ott a fánál várj Ilkára, mindjárt itt leszek. (El jobbra. Gyula hátul a nagy fához megy.)

3. JELENÉS.

GÁBORSZKY (jő lassú léptekkel előre s megáll).

Mindjárt itt lesznek — háromnegyed elmult — a gróf ablakai sötétek — s a vicispánné nőcselédeit aludni küldte; — minden rendén van — csak rajta — nincs akadály többé, nemde, Vilmos úrfi s vén Perlegi uram? Vigan leszünk, csak egyedül rólam feledkeztek meg. Hogy' is juthatna eszetekbe, hogy az aláváló kém, a kurta prókátor, a nem tudom mi — egész ügyességteket semmivé teheti? — Egy kis szám, egy zérus, melyet elfeledtetek; — s nem mind e sok számolás hiában, nemde? Ki gondolta volna, hogy egy csepp ennyit is tehet!? — Ámde ha méreg volt! (Szünet.)

ELŐBBIEK, VILMOS, IRMA (lassan a nagy fához jőnek, melynél Gyula áll).

GÁBORSZKY (nem veszi észre a történteket).

Mintha neszt hallanék! (Hallgatódzik.) Minden csöndes ismét. (Gondolkozva.) Kém! semmirevaló! Ki jóltevőjének titkait elárulja! Nemde, úgy vala, teins collega uram? S miért? Mert Perlegi uram Hegyfalvy által megvesztegettette magát, mert urát ő is elárulta, s most fél, hogy terve miattam füstbe megy; ha ez nincs, ha árulatom hasznára van: Gáborszky becsületes, legkedvesebb barátja, — rajta kívül nincs több ember a világon! Csudálatos, mennyire gyülölnek minden roszat, ha véletlenül ellenök fordúl!

ELŐBBIEK, ILKA (a fához jön, s a mint megérkezett, Gyulával, Irmával és Vilmossal el balra).

GÁBORSZKY.

Ismét lépteket hallok, — de kifelé mennek .... talán valami részeg kortes, ki erre kóborol. (Körülnéz.) Nem szeretném, ha valaki itt találna: — az egész ház gyülöl; — mert engem elcsaptak, az öreg János s a kertészlegények csupa örömből lerészegedtek; — ha így éjjel rám akadnának, nem állok jót .... s főkép Vilmos! Csak bátran, Gáborszky, bátran! Hisz' végre egy kis verés nem a világ! S mi Gáborszkyak nemes-emberek vagyunk, — nem rosz lenne egy kis majorpotentiát kezdeni valaki ellen. Eldődeink is verekedve keresték jószágaikat; mai nap, ha nemes-embert vernek meg, csak pénzben kap elégtételt, de azért nincs is annyi veszély a dologban. (Hallgatódzva.) Lépteket hallok .... erre jő .... férfi! Ez bizonyosan Vilmos lesz .... bújjunk el. (Fa mögé rejtezik.)

4. JELENÉS.

VOLT, — PERLEGI.

PERLEGI.

Végre helyen volnék; — itt a barlang, — Ilkának szükségkép erre kell jönnie. (A barlang felé megy.)

GÁBORSZKY.

Furcsa, hogy arról az oldalról jő, s járása sem olyan, mint Vilmosé, — hátha igazam lett volna?....

PERLEGI (a szin közepe felé jő).

Még minden csöndes; bárcsak jőnének már, — nem szenvedhetem a várakozást.

GÁBORSZKY.

Az úrfi, úgy tartom, unja magát; ne félj, majd gondoskodom mulatságról.

PERLEGI.

Csak a grófot érthetném; .... kérdés sincs: nem hiszi az egészet .... (A barlang felé megy.)

GÁBORSZKY.

Megint közelít, — csak valahogy össze ne akadjunk; ha tanú nélkül verettetném meg, nem venném föl a világért.

PERLEGI.

Hiúság, nagyravágyás! — Furcsa dolog, hogy nincs ember, de csak egy sincs, ki tőlük ment volna; vagy oly magasnak gondoljuk magunkat, hogy emelkednünk nem is kell, vagy fölebbre vágyódunk; — egyik

büszke, a másik hiú, s mindenik — ha már sasként emelkednie nem lehet — szivesen csúszik legalább fölfelé. — Hejh, beh bolond az egész világ! (A barlang felé megy.)

GÁBORSZKY.

Csak ne járna mindig föl s alá, — valahányszor közelít, remegek.

PERLEGI.

Mégsem jő; hátha az az átkozott Gáborszky bolondnak tartott?

GÁBORSZKY.

Ha nem jönnek, végre magam is azt hiszem, hogy Vilmos az egészet csak azért gondolta ki, hogy elkergettessen.

PERLEGI.

S még széket sem talál az ember!

GÁBORSZKY.

Csak elmehetnék a nélkül, hogy észrevenné.

PERLEGI.

Lépteket hallok!

GÁBORSZKY.

Jön!

PERLEGI.

De Ilka hogy' jöhet onnan? Házuk erre van . . . .

GÁBORSZKY.

Irma, kétségkívül Irma, — házunkból jön!

5. JELENÉS.

ELŐBBIEK, HEGYFALVYNÉ.

HEGYFALVYNÉ (hátul jobbról).

Még minden csöndes!

GÁBORSZKY.

Most el, egyenesen az alispánhoz, — meglátjuk végre, kinek volt igaza. (Halk léptekkel el arra, merről Hegyfalvyné jött.)

HEGYFALVYNÉ.

Vagy talán már a templomba mentek?

PERLEGI.

Bizonyosan előbb Irmánál volt, onnét jő, — hisz' a Hegyfalvyak mind egyetértenek.

HEGYFALVYNÉ.

Remélem, nincs új akadály, — a gróf ablakai sötétek. (A barlang felé megy.)

PERLEGI.

Felém közelít, — mozdúlni sem merek; mit csináljak vele?

HEGYFALVYNÉ.

Ő méltósága bizonyosan nem álmodik arról, hogy veje nemes-ember lesz.

PERLEGI.

Ha mindjárt megszólítom, azt fogja mondani, hogy csak sétálni jött, — vén bolondnak fog nevezni s én nem bizonyíthatok be semmit. Ha Vilmost megvárom, in flagranti találom, az igaz, de nem engem vesznek-e üzőbe? az más kérdés; — csupa baj! . . . .

HEGYFALVYNÉ.

Lakodalmamon nem örültem úgy, mint most a gróf boszuságára örülök.

PERLEGI.

Repositióknál voltam, brachiumot hoztak ellenem de ily aggodalomban nem voltam még .... nincs félelmesebb dolog az asszonynál: ritkán bánt, az igaz, de oly könnyen megbántatik, s akkor mit csinálhat a becsületes ember!

6. JELENÉS.

ELŐBBIEK, GRÓF (hátul balról jő).

GRÓF.

Mégis jelen kell lennem az első haragnál, — mulatságos lesz, s talán segíthetek is a szegény fiatal embereken.

HEGYFALVYNÉ (mindig közelg Perlegihez).

Az Ábrányiak szép család, általuk mennyi nagy névvel jövünk atyafiságba, — az egész világ irígyleni fogja házunk megtiszteltetését.

GRÓF.

Világosságot látok; vonuljunk e fa mögé. (Elvonúl).

7. JELENÉS.

ELŐBBIEK, HEGYFALVY, kit GÁBORSZKY kézen vezet, BIRI, HUSZÁR lámpással, CSELÉDEK fáklyákkal hátul jobbról jönnek.

GÁBORSZKY.

Itt vannak, teins uram, — ha szavamnak nem hitt, higyjen önszemeinek. (Midőn Perlegi és Hegyfalvyné egymást, Gáborszky és Hegyfalvy e kettőt meglátják, közcsudálkozás.)

HEGYFALVYNÉ.

Perlegi!

PERLEGI (kezeit összecsapja).

A teins asszony!

HEGYFALVY (haját simítja).

Feleségem!

GÁBORSZKY (éghez emelt kezekkel).

Oda vagyok! (A cselédek, egymás közt suttogva, visszavonulnak.)

HEGYFALVY (zavarodva).

Kedves Erzsikém, engem Gáborszky hitt . . . .

HEGYFALVYNÉ.

Ismét Gáborszky! Hol van az az aláváló ember?

GÁBORSZKY (halkan).

Ezt az alispán nem bocsátja meg soha; — ide hozom, s ő nem is mondhatja, hogy nem látott semmit.

PERLEGI (Hegyfalvyhoz).

Remélem, a teins úr nem gondol semmi rosszat felőlem; becsületemre mondom, nem is tudtam, hogy ily közel vagyok a teins asszonyhoz.

HEGYFALVYNÉ.

Még az hibázott! — e vén bolond védelmezi magát; — no várjon, Gáborszky, várjon!

HUSZÁR (ki azalatt fáklyával körüljárt — a fa mellett, hol a gróf van rejtve).

Itt még egy van, teins uram!

MIND.

Ah, a gróf!

PERLEGI.

Hála az égnek, hogy nagyságod itt van. Legjobban fogja bizonyitani, hogy igazat mondtam.

HEGYFALVYNÉ (haraggal).

Nincs bizonyságra szükség. — (A grófhoz.) Minek köszönhetjük e szerencsét?

GRÓF.

Az est oly szép, — kertemben voltam, magam sem tudom jóformán, hogy' jöttem idáig.

PERLEGI.

Bizonyosan nagyságod is azért jött, miért én; ez az átkozott Gáborszky szépen rászedett.

HEGYFALVY.

Gáborszky?

GRÓF (halkan Perlegihez).

Ne szóljon semmit.

PERLEGI.

Már engedelmet kérek, ha sötét éjjel idegen helyen találnak, én bizony megmondom okát, nehogy valami rosszabbat gyanítsanak, — úgyis nagyságodról sem

igen fogják hinni, hogy csak úgy véletlenül bújt e fa mögé; — tehát gondolja meg csak a teins úr, ma reggel Gáborszky nálam volt s tudtomra adta, hogy az éjjel a gróf leánya s Vilmos úrfi együtt elszöknek; — azért jöttem hát, hogy megakadályoztassam.

HEGYFALVY (Gáborszkyhoz).

Aláváló!

GÁBORSZKY.

Nem voltam már szolgálatukban, — elkergettek.

GRÓF (nevetve Hegyfalvynéhoz).

Valóban, nagyságtok ügyes kémet tartottak.

HEGYFALVYNÉ.

Talán ügyesebbet, mint a gróf gondolná!

GRÓF.

S vajon önházukban ép annyi ügyességgel űzte mesterségét, mint nálam? Vagy csak Ilkámra fordította egész figyetmét? (Nevet.)

HEGYFALVYNÉ.

S ha talán mégis ez esetben igazat mondott, s Ilka kisasszony Vilmossal most talán a templomban volna....?

GRÓF (halkan).

Megesnék! Ah, de nem lehet. (Gúnyolva.) Megvallom minden tisztelettel, több gyanúm volna Irmára.

HEGYFALVY.

Leányom rég aludni ment.

HEGYFALVYNÉ.

Ez rágalom! De mindjárt meglátjuk. (El.)

HEGYFALVY.

Én, megvallom, barátom, nem értelek; — hogy' gondolhatsz ilyet leányomról?

GRÓF.

Épen úgy, mint te Ilkáról; — egyébiránt nem látok semmi oly véghetlen borzasztót az egész történetben; ha leányod Perlegit szerette, s látva, hogy megegyezésedet nem nyerheti meg, végre titkon követte oltárhoz, — ki veheti ezt rossz néven?

HEGYFALVY.

Ah, az nem lehet, — az tökéletesen lehetetlen.

GRÓF.

Megvallom, igen valószinűnek hiszem.

HEGYFALVY.

Férjhez menni szülői megegyezése — Erzsikém megegyezése nélkül . . . . szörnyüség!

GRÓF.

Ha a szülők gyermekeiktől lehetlenséget kivánnak, vehetik-e rossz néven, hogy engedelmességet nem találtak?

8. JELENÉS.

ELŐBBIEK, HEGYFALVYNÉ, s mindjárt GYULA, IRMA.

HEGYFALVYNÉ (legnagyobb haragban).

Elszökött az aláváló! — A templomba! — az egész világba — oh, ez szörnyüség! (A cselédek szerte futnak; GYULA, IRMA jönnek.)

IRMA (Hegyfalvy lábaihoz borúl).

Atyám! bocsánatot . . . .

HEGYFALVY (neheztelve).

Ez nem jó volt, leányom, ezt nem érdemeltem tőled.

HEGYFALVYNÉ.

Nem jó? — Nem érdemelted? Mondd: aláváló — szemtelen — csúfos! s mit tudom én, — a magyar nyelv oly átkozott szegény!

IRMA (fölkel, méltósággal).

Apám bocsánatát kértem . . . .

HEGYFALVYNÉ.

Az enyimre, úgy-e, nincs szükség? Várj csak, várj! Majd jobb rendbe szedünk! A házasság úgy sem ér semmit, — titkos, haszontalan házasság! Majd adok én a tiszteletesnek is . . . .

HEGYFALVY (halkan nőjéhez).

Elfeleded, hogy magam kértem meg?

HEGYFALVYNÉ.

Megbódulok!

GRÓF (titkon Gáborszkyhoz).

Menjen a kortesekért, tán hasznukat vehetjük.

GÁBORSZKY (halkan a grófhoz).

Értek mindent. (El.)

HEGYFALVYNÉ.

De ez nem lehet, nem maradhat így. — Te leányodat egy jött-ment prókátornak adni nem fogod.

PERLEGI.

Jött-ment prókátor! Már ez sok!

GRÓF.

Nyugodtan, barátom! (Hegyfalvynéhez.) S nagysád engedje meg, hogy egy pár szót szóljak.

HEGYFALVYNÉ (dühösen).

Méltóztassék, hisz' úgyis tudjuk, kinek köszönhetjük e gyönyörű meglepetést.

GRÓF.

Jól gyanítja. Én, megvallom, munkás valék leánya boldogításában, s becsületemnek tartom; Gyula Irmát szereti; én őt gyermeksége óta ismerem, s mindinkább becsülni tanultam; — már mondd magad, barátom, (Hegyfalvyhoz) midőn Ilkától hallám, hogy leányod e szerelmet viszonozza, miután ez öreg barátom (Perlegire mutat) kérését indulatosan elutasítottátok s megyőződtem, hogy e fiatal emberek boldogsága csak akaratotok ellen eszközölhető — hibáztam-e, hogy tevém?

HEGYFALVY.

Az mind igaz, de . . . .

HEGYFALVYNÉ.

Egy prókátor fia!

GRÓF.

Hát tulajdon gyermeked, legkedvesebb gyermeked boldogsága nem ér többet egy előitéletnél, — oly előitéletnél, melyet még barátid előtt sem mernél megvallani, melynek ellenkezőjét évek óta hirdetted?

HEGYFALVY.

Igaz, igaz — de Erzsikém! . . . .

HEGYFALVYNÉ.

Egy prókátor fia, s nagyapja mesterember! . . . .

PERLEGI.

De régi nemes, mint bárki más.

HEGYFALVYNÉ.

Ki hiszi azt, hogy nemes, ha mindenki dolgozni látta?

PERLEGI.

Már kövesse meg magát a teins asszony: Magyarországban nincs leány, kinek szégyenére válnék, ha Perleginének neveztetik.

GRÓF.

Nyugodtan, barátom; mérsékelje magát.

PERLEGI.

Mérsékelni! S miért? Mert a teins asszonynak eszébe jutott becsületemben gázolni? Én nem szorultam senki kegyelmére; a vagyont, melyet bírok, magamnak szereztem, — apám becsületes munkával

kereste kenyerét, legalább Istenen kívül senkinek sem tartozott hálával! s ez is egy neme a nemességnek.

Gróf.

Hisz' látja, Hegyfalvy barátom úgyis megegyezik.

Perlegi.

Ha tőlem függene, inkább semmivé tenném az egészet . . . .

Gróf.

Mi jut eszébe? Elrontani két lény boldogságát csupa szeszélyből! (Hegyfalvyékhoz.) Nézzék Gyulát: fiatal, becsületes, teli reményekkel, gazdag! . . . .

Perlegi.

Minden jószágaimat neki adom át, s halálom után is csak marad valami, miből eltemethetnek.

Hegyfalvy.

Mit gondolsz, Erzsikém?

Hegyfalvyné.

Kell is nekem pénze, — azért mégis csak prókátorné marad.

Gróf.

Gyula előtt az egész világ nyitva áll, — most főbíróvá választjuk, — ha te feljebb mégysz, helyedet foglalhatja el; hidd el, barátom, ha Ilkámat szerette volna, örömmel vőmnek fogadnám.

Hegyfalvyné.

Tudjuk, tudjuk! Mintha bizony a gróf nemesnek odaadná leányát.

GRÓF.

Én? — No szóljon, Perlegi! Hát azt gondolják, én csak ajkaimon hordom szabadelvűségemet, — csak másoknak hirdetem elveimet, hogy ellenkezőket kövessek? Nem adnám nemesnek leányomat! Hát nem a XIX. században élünk? Nem érezzük-e, hogy középkori fogalmainknak napunk világosságában végre el kell enyészni; hogy nem a czím, hanem belbecse teszi az embert? Vagy csak én álltam volna meg e haladó világ közepett, hogy az egyenlőségnek . . . . ?

9. JELENÉS.

ELŐBBIEK, ILKA, VILMOS.

ILKA (az előbbi beszéd alatt bejöve, most halkan atyjához közelített).

Oh, atyám! Mi jól esik e szavakat hallanom.

GRÓF (sebesen megfordul).

Te itt, Ilka? Honnan, miként?

VILMOS.

Velem jött.

GRÓF.

Önnel? (Halkan). Átkozott!

VILMOS.

Bocsánatot kérnénk, de szavai fölmentenek e kötelességtől; ha így ismerem nemes jellemét, higye el, nem így lépnék Ilkával elébe.

GRÓF (halkan).

Mit csináljak? (Fönn.) Megvallom, e mód . . . .

VILMOS.

Bocsánatot, de a gróf maga ezt javasolta.

GRÓF (halkan).

Kelepczében vagyok. (Fönn.) Az más, — szülői Irmát Gyulának soha nem adták volna máskép, s azért, megvallom, magam tanácsoltam; de nálam — nálam nem látom át szükségét . . . .

VILMOS.

Nem ismerém a grófot úgy, mint most . . . . Korunkban annyian hazudnak szép elveket, — mi csuda, ha a legmagasb jellemű férfiak félreismertetnek!

GRÓF (halkan).

Még gúnyol az átkozott.

VILMOS.

Ilka maga ily tévedésben volt; azonkívül tudtam, hogy a tiszteletes soha titkos házassághoz segédkezet nem nyújt, ha csak azon tévedésbe nem hozzuk, hogy mind a két apa megegyezik, s csak más akadályok hátráltatják boldogságunkat . . . .

HEGYFALVYNÉ.

Én, példának okáért.

VILMOS.

Mit tehettem mást? S nem érdemlek-e bocsánatot azért, hogy kivánatát teljesítém?

GRÓF.

Végre még érdemet csinál magának belőle, s az egész csak csupa barátságból történt, — megérdemlené, hogy . . . .

PERLEGI.

Miért tetteti magát méltóságod? Hiszen ma, mikor az egész tervet elbeszéltem, maga mondta, hogy legnagyobb örömére van . . .

GRÓF (halkan).

Még ez hiányzott.

PERLEGI (halkan).

Törvényes tekintetből Ilka jobbat nem is választhatott.

GRÓF (halkan).

Vigye manó törvényes tekintetét!

HEGYFALVYNÉ.

Most mindjárt meglátjuk a szép szabadelvüséget...

ILKA (atyja mellére símul).

Kedves atyám!

GRÓF (halkan).

Tulajdon ügyvédemmel rokonságban! — De mit tegyek? Ha nem tettetem magam, kinevetnek. (Fönn.) Jőjjön ide, Vilmos! (Leánya kezét Vilmoséba teszi.) Igy, legyetek boldogok!

ILKA ÉS VILMOS.

Atyám!

GRÓF.

Higyétek, a forma talán hibás: — a dolog maga legszebb reményeimet valósítja.

HEGYFALVY (szemeit törli).

Megvallom, barátom, csalódtam benned, — nem gondoltalak ily valódi szabadelvü embernek.

HEGYFALVYNÉ (halkan).

Menyem gróf-leány. (Fönn.) Jer ide, angyali Ilkám!

GRÓF (Irma s Gyulára mutatva).

S e pár ne kapjon szülői áldást?

HEGYFALVYNÉ (halkan).

Csak semmivé tehetném az egészet!

HEGYFALVY (nőjéhez).

Közel 300,000 forint érték....

HEGYFALVYNÉ (halkan).

Csak prókátor ne volna.

HEGYFALVY (halkan.)

Szolgabíró lesz.

HEGYFALVYNÉ (halkan).

S nagyapja?....

10. JELENÉS.

ELŐBBIEK. GÁBORSZKY JŐ KORTESEKKEL.

GRÓF (halkan Hegyfalvyhoz s nőjéhez).

Ezek előtt csak nem fogják mondani, hogy leányukat nem adják nemes emberhez.

HEGYFALVYNÉ.

Jól van hát: legyetek megáldva.

HEGYFALVY.

Nem mondtam mindig: — Erzsikém angyal.

KORTESEK.

Éljen alispánunk! — Éljen főbíránk!

ELSŐ KORTES.

Igaz-e, hogy lakodalomra jövünk?

HEGYFALVY.

Igaz, s pedig kettős lakodalomra; — ime leányomat Irmát, jövő főbíránknak, Perleginek adtam nőül.

KORTESEK.

Éljen!!

HEGYFALVYNÉ.

S kedves Vilmosunk méltóságos gróf Ábrányi egyetlen leányát vette el.

KORTESEK.

Éljenek!!

ELSŐ KORTES.

Lássa, teins úr! pedig a rossz emberek már nekünk azt mondták, hogy leányát nemesnek sohasem adná.

HEGYFALVY.

Én? Barátim, nem élünk-e az egyenlőség századában?

GRÓF (halkabban).

Mégis, valljuk meg az igazat: ha szerelem nem segítene, néha nem sok nyomát látnók.

GÁBORSZKY (halkan).

És a pénz!.... Csak ne volna Perleginek pusztája, s Vilmosnak joga az egész faluhoz — ki tudja!....

MÁSODIK KORTES.

Ez az igazi mágnás, ki leányát nemes-emberhez adja!

GRÓF.

Hisz' Magyarországban mágnás és nemes-ember közt nincs különbség.

KORTESEK.

Éljen!!

HEGYFALVY.

S hála az égnek, nálunk minden nemes-ember egyenlő.

KORTESEK.

Éljen az egyenlőség!

(A függöny legördűl.)

SZINMŰ-TÖREDÉK.

ELSŐ FELVONÁS.

1. JELENET.

SZIKLÁRYNÉ ÉS FIA.

SZIKLÁRYNÉ (dolgozva ül egy lugas előtt. Fia jön vadászruhában, fegyverrel).

Jó reggelt, fiam. Reménylem, vadászatod szerencsés volt. Mit hoztál?

BÉLA.

Üres tarisznyámon kívül semmit. — Tulajdonkép nem is vadásztam. Fegyveremet félig megszokásból, félig azért akasztottam vállamra, hogy kimenésemnek ürügye legyen. De ember békésebb szándékkal nem fegyverkezett fel. Oly szép volt a hajnal, oly jól éreztem magamat, ma semmit nem bántottam volna.

SZIKLÁRYNÉ.

Szinte irigylem élvezetedet. Alig egy órája, hogy a kertben vagyok, s feléledve érezem magamat.

BÉLA.

Hát még kinn a mezőn! Már erdőnk szélén a dombon álltam, hol minap együtt valánk, honnan a messze térség meglátszik, mielőtt a nap felkelt. Az égen nem volt egy felhő, a mezőn egyes munkásokon kívül, kik kaszával vállaikon földjeikre mentek, nem mozdult semmi; csak a pacsirták éneke szakítá félbe az ünnepélyes csendet. S midőn végre a nap felkelt, s a piros fény, mely elébb csak az égen látszott, egyszerre elömlött a föld felett, s minden fűszálon csillogó harmatcseppek ragyogtak, a lomb a korány-szellőtől ringatva megmozdult, s az erdő, mintha álmából ébredve, felsóhajtana. Anyám, mindez véghetetlenül szép vala. — Nem messze tőlem egy sas szállt fel. Nagy körökben emelkedett, mintha nem hagyhatná el a szép tájat s elszállva mindig visszafordulna. Sokáig néztem utána, mig végre a távolban eltünt — — —

SZIKLÁRYNÉ (ki fiát eddig elragadtatással hallgatá, felsóhajt).

S szivedet nemde vágy tölté el, hogy a büszke szárnyassal te is elszállhatnál, messze tőlünk, messze a körtől, hol annyian szeretnek.

BÉLA.

Meglehet, hogy e gondolat is átvonult agyamon. De nem természetes-e, ha az utazási vágy néha erőt vesz rajtam. Maholnap huszonhárom éves vagyok s nem léptem át az ország határán, sőt itt Pesten, pusztánkon s az úton kívül, mely a kettő között fekszik, alig ismerek egyebet.

SZIKLÁRYNÉ.

Megfoghatom vágyadat, de nem természetes-e az is, ha én, kinek kivűled semmije e világon nincs, ki reád

nézve apád vonásaiban multamat, ki benned jövőmet látom, a gondolattól borzadok, hogy tőled elváljak.

BÉLA (anyjának kezét fogva).

Hát ne váljunk el; én nem vágyódom az után, mi néked kínt okoz.

SZIKLÁRYNÉ.

Tudom, kedves fiam. De én nem vagyok oly önző, hogy ily áldozatot elfogadjak. — Ó, ha életem főkivánatja teljesült volna, az, mit egykor reménylettem!

BÉLA.

Mily kivánatod?

SZIKLÁRYNÉ.

S te nem gyanítanád?

BÉLA.

Talán . . . . de . . . .

SZIKLÁRYNÉ.

Ismered a viszonyt, melyben Pusztayékhoz állunk. Mig szegény apád s Pusztay élt, e férfiak elválhatatlanul ragaszkodtak egymáshoz, s midőn ők meghaltak, mi özvegyek folytattuk a barátságot, megosztva gondot s örömet, együtt éltük napjainkat, azon egy közös reményt táplálva kebleinkben, hogy a viszony, mely házaink között létezett, gyermekeink által még szorosabbá válik, hogy Irmát, kit mint gyermekemet szerettem, végre annak nevezhetem.

BÉLA.

Az Istenért, anyám, hová gondol!?

SZIKLÁRYNÉ.

S nem szép-e Irma, nem jó s kedves-e? Ismersz-e valakit, kit hozzá hasonlítanál?

BÉLA.

Mind annyi ok, melyért sokkal több szerencsét érdemel, mint vélem találna.

SZIKLÁRYNÉ.

Ó, te őt boldogítanád, s ő oly szeretetreméltó.

BÉLA.

De vajon nem követelheti-e épen azért, hogy a ki őt az oltárhoz vezeti, őt szeresse és én — — —

SZIKLÁRYNÉ.

S hát nem szereted-e őt?

BÉLA.

Szóljunk komolyan, anyám. Senki Irma kedves s nagy tulajdonait nem méltányolhatja inkább, mint én. Utánad nincsen senki, kihez inkább vonzódva érezném magamat, kinek boldogságáért minden áldozatra készebb volnék. Soha senki nővérét ily teljesen, ily egész szivéből nem szerette még.

JEGYZET.

E kötet b. Eötvös József összes költeményeit és színműveit foglalja magában. Ezek a régebbi kiadásokban is együvé voltak foglalva, mert a színdarabok közt is van verses, jambusokban irott, a melynek igy a versek mellett volna helye, de nem választható el a többi színművektől sem. Ezért tartottuk meg itt is a régi beosztást.

A költemények közt van két új (*Molnár-leány, Boldogság*), melyeket a szerző ifjukorában kiadott ugyan, de gyüjteményébe föl nem vett; lehet, hogy csak feledékenységből, mert hiszen felötlőn nem gyöngék társaik között. (A gyüjteményes kiadásokat l. a jegyzetek végén.)

A fordítások minden egyes költeménynél külön-külön vannak fölemlítve; a kötetek czimei azonban, melyekben e forditások foglaltatnak, a gyüjteményes kiadások után vannak fölsorolva.

A színművek közt is adunk pár sornyi eddig ismeretlen töredéket. *A kritikus apotheosisa* és a *Házasulók* első megjelenésük óta mostanig nem láttak újra napvilágot.

JEGYZETEK A KÖLTEMÉNYEKHEZ.

A megfagyott gyermek (3. l.). Először az 1835-iki *Aurórá*ban. (*Aurora hazai almanach.* 1835. Tizennegyedik év. Folytatják többen. Pesten. Trattner és Károlyi tulajdona.) E kötet nem a Kisfaludy Károly-féle *Aurora* újabb évfolyama volt. Kisfaludy *Aurórá*ja Bajzára szállott, az évkönyv egyik alapítójára, a ki az 1831-iki kötet körül is segítségére volt a mesternek, ki annak megjelenését már nem érte meg. Félbeszakadt szerkesztői munkáját holta után Bajza végezte s Toldy a kötet 365—366. lapjain néhány szót intézvén „Az olvasóhoz“, midőn a szerkesztő korai halálát elsiratja, egyben értesíti a közönséget, hogy a munkatársak „összeálltanak s azt határozák el, hogy folytatására egybevetett vállakkal fognak munkálni, s az elfelejthetetlen társok

emlékezetét évenként fűzendő virágfonadékkal meg-megújítani. Szerkesztetőnek a dicsőült egyik legkedveltebb s legdrágább barátját, Bajza József urat választák maguk közül, mint kinek a boldogúlt régen szánta, s ki a jelen kötet gondjait is az elgyengültnek kezeiből által vette".

Az 1832. és 1833. évre szóló kötetek rendben meg is jelentek. Bajza mindegyik évfolyamra nézve külön kötött szerződést a Trattner—Károlyi nyomdával (1831. ápr. 15. és 1832. jul. 19.), eladva a kiadónak az *Aurora* egy-egy évi kötetét, bizonyos számu munkatársi tiszteletpéldány és 700—700 váltóforintért. Közben Bajza a *Kritikai Lapok*at, nem tudván folytatása dolgában a Trattner—Károlyi nyomdával megegyezni, 1833 elején ifj. Kilián György könyvárushoz vitte. Vele szerződött aztán az *Aurora* 1834-iki kötetére nézve is. A mint erről Trattner—Károlyiék a *Kritikai Lapok* II. füzetéből értesültek, tüstént (1833. márcz. 21.) közzétettek egy *Jelentést az 1834-iki Aurora kiadásáról*, értesítve a közönséget, hogy „minekutána mi boldogúlt Kisfaludy Károlytól e' hazai Almanach kiadását még éltében által vettük", s azt két esztendőn át holta után is kiadták, 1834-ben is „tsinosan és minden kitelhető tekéletességgel" ki fogják nyomatni; „s hogy a benne kijövendő darabok is a közbizodalomnak és várakozásnak meg fognak felelni, kezes előttünk az és kezes lehet mindenki előtt is, hogy T. T. Szemerei Szemere Pál úr, országszerte tiszteletben tartatott Hazánkfia az Aurora szerkesztését kérelmünkre magára vállalta". E kiadói jelentésre Bajza márczius 26-án felelt, kijelentve, hogy: „én az almanachot senkinek semmiféle czímmel által nem engedtem, s hogy azt a ránk következő 1834-iki évre is nevem alatt folytatni fogom", s végezve azzal: „... szeretném látni, ki fog engemet tulajdoni jussaimban és szabadságomban megháborítani". Április hatodikán pedig Czuczor, Fáy, Kovács Pál, Szenvey, Toldy Ferencz és Vörösmarty nyilatkoztak a *Társalkodó*ban (28. szám), hogy azt ismerik valódi, Kisfaludy Károlytól alapított *Aurorá*nak, melyet Bajza szerkeszt, s azt fogják munkáikkal támogatni.

Ezzel az ügy elnémult, egész addig, mig Bajza neszét nem vette, hogy Szemere zsebkönyve is *Aurora* néven fog megjelenni. Akkor Kilián révén figyelmeztette a közönséget, hogy a réginek folytatását a boltokban „Bajza Aurorája" néven kérjék. Ezzel a harcz megint pihent, mig az *Erd. Nemz. Társalkodó* 1834. évi folyamának 4. számában Nemesapáthi Kiss Sámuel *Két Aurora* czímü czikkében ki nem kelt Trattner—Károlyiék ellen. E támadásra Horváth István, Bajzának régi személyes ellensége, lapjában, a *Tudományos Gyüjteményben* (1834. II. k. 129—158. l.) válaszol, bizonygatva, hogy az almanach tulajdonjoga Trattner—Károlyiékat illeti. Bajza egy hosszu czikkben felel: *Melyik a valódi Aurora, törvény és józan ész előtt? Feleletül Horváth Istvánnak.* (*Kritikai Lapok.* V. füz. *Toldalék* 153—207. l. Újabban lenyomatva Toldynál és Badics kiadásában, IV. k. 344—380. l.) E közben megjelent Szemere *Aurorá*ja, csupa névtelen czikkekkel, melyek között azonban ott találni Kölcsey *Mohácsot ünneplő* czikkét és *Emlékezet* czímmel, *Celesztiná*-ját s Eötvös ezen költeményét;

mindegyiket szintén névtelenül. Kölcsey azt írta Szemerének (1833. ápr. 1.): „Az Aurora nem privilegiumos folyóirás; és így azt hiszem, Aurora nevű almanakot akárkinek is szabad kiadni". „Ha egy Aurora helyett kettő jönne ki, az veszedelmes nem lenne." Így nyugodt lélekkel támogatta Szemere vállalkozását, kihez régi barátság fűzte. „E leveledben veszem az első hírt — írja neki 1833. május 20-án — hogy csakugyan van kamara, honnan szakácskodhatol. De szakácskodnod a nélkül, hogy tőlem is valamid legyen!? Pedig mostani helyzetemben s ily napokban, mint tegnapelőtt is egy vala, auroráskodni rettenetes feladat." Hihetően ő vitte az Aurorához Eötvös költeményét is.

Szemere évkönyve azonban nem élt sokáig; a második kötettel megszűnt, a minek legfőbb oka bizonyára az volt, hogy „Bajzaschedelvörösmartyékkal" Bártfaynál gyakran találkozván, velök „tefrigyes" lett. „Életem legszebb keresménye!" — írja Kölcseynek 1838. jan. 1-én (Szemere munk. III. 282. l.).

Az Aurora-pör volt hazánkban az első polémia az írói tulajdonjog körül, melyet törvény még nem szabályozott. A tollharcz Bajza diadalával végződött, ki 1837-ig folytatta *Aurorá*ját, akkor helyébe az *Athenaeum*ot, s a *Kritikai Lapok* helyébe a *Figyelmező*'t indította meg.

A költemény másodszor megjelent a *Remény*ben (*Remény.* Zsebkönyv az 1858. évre. Szerkeszti Vachott Sándorné), innen a későbbi kiadásokban és a díszkiadásban is, Székely Bertalan két rajzával.

Eltérések a kiadások között:

3. l. 1. versszak, 2. sora	az *Aurorá*ban:	Ott *kün* a temetőn?
3. „ 3. „ 4. „	„ „	Szivem *olly* szomoru!
4. „ 1. „ 1. „	„ „	*Mióta itt temettek el*
4. „ 2. „ 4. „	az *Aurorá*ban és *Remény*ben:	*S* nem fűtenek nekem.
„ „ 3. versszak	az *Aurorá*ban:	*Melletted eltemetve itt* *Mért nem nyugodhatok?* *Nagyon hideg a tél nekem,* *S igen szegény vagyok.*
4. l. 6. versszak, 4. sora	az *Aurorá*ban:	*S zizegve* hull a hó.
5. „ 3. „ 4. „	„ „	*S* meghaltak kínjai.

Fordítás: Loew, *The frozen Child.*

A nyugalom (6. l.). Először *Remete* czímmel az *Emlény* 1838-ik évi kötetében. (*Emlény. Karácsoni, ujesztendei és névnapi ajándék.* Pesten, kiadja Heckenast Gusztáv.) Másodszor a *Remény*ben, harmadszor — Keleti Gusztáv rajzával — a képes kiadásban, s az után a többiben is.

Eltérések az első kiadás és a többiek közt:

Az itteni első versszak az *Emlény*ben így van:

A keresztnél *néma* csendben
Ül a remete,
És az erdős szép vidéken
Függ tekintete.

A második versszak második fele az *Emlényben*:

S fejér zászlókat *kitűznek*
A *várnak* falán.

Ugyanott a negyedik versszak harmadik és utolsó sora:

És e kunyhó *kis* körében
Folyt *el* élete.

5. versz. 3. sor: *Védfalként áll már előtte*

7. lap 2. és 3. versszaka az *Emlényben* megfordított rendben következik. A 3. versszak 3-ik sora ott igy van:

És a vész, bár mint *dühödjék*

7. l. 4-ik versz. utolsó sora e helyett

Hallgat *érzete*, ott: Hallgat élete.

7. l. 5. versz.

S im egy gyermek víg kedvében
A kunyhóhoz jő,
És az agghoz tisztelettel
Igy szól a jövő:

8. l. 1. versz. 1. és 3 sorai ott:

Im rózsákat hoztam *neked*,
— — —
A szomszédok is *csudálják*

S a következő szak:

Szent áldást mond az agg férfi
A gyermek felett,
S ez, rózsáit általadva,
Vígan elsiet.

A 8. l. 3-ik versszakában az 1. sor:

Némán *áll* az agg sokáig.

15. versszak végsor: Mint *szerelmi* bért.
16. végsora: Ő *még* boldog volt.

Az *Emlényben* az 1. és 3. verssor mindig az itt jelzett módon, hátrább tolva van szedve. A *Reményben* és a képes kiadásban ugy, mint itt.

Holdvilág. (9. l.) Először az *Emlény* 1839-iki kötetében, másodszor — Keleti rajzával — a képes díszkiadásban, s azóta az újabbakban is. A *Reményben* hiányzik.

Eltérések:

Az *Emlényben* az 1. verszak:

Ha *leszállt a nap nyugodni*,
Mint egy fényes képzelet,
És az éj nagy fátyolával
Elterül a föld felett:

Az utolsó strófa 1. sora:

Ugy talál *a* föld nyugalmat.

A sajka (10. l.). Először a díszkiadásban. Azóta a többiekben is, változatlanul.

Dalnok és király (11. l.). Először — Tivadar álnév alatt — e könyvben: *Hajnal. Hazai almanach. Szerkeszti Garay. 1837. I. év. Pesten. Trattner—Károlyi* sajátja. Másodszor a *Remény*-ben, harmadszor — Székely rajzával — a díszkiadásban, azóta a többiekben is.

A *Hajnal*beli kiadás elején I. áll, a végső két strófa előtt: II. Egyéb eltérések:

11. l. 1. versszak 3. sor a *Hajnal*ban: Egy sajkát *hány* körül
2. „ 1. sor *Arany korona keríti*

A 4. versszak ott hiányzik, a *Remény*ben és a díszkiadásban azonban megvan.

12. lap. 1. versszak 3. sor a *Hajnal*ban és e kiadásban:

Gondolj *reám* is akkor,

a *Remény*ben és díszkiadásban hibásan:

Gondolj *reá* is akkor.

12. l. 3. versszak 1. és 2. sora a *Hajnal*ban, *Remény*ben és díszkiadásban mint itt; a későbbiekben illetéktelen kezek igy változtatták meg:

S a tenger *jobban* ordít,
A szél *jobban* fütyül . . .

12. l. 4. versszak a *Hajnal* szerint:

II.

Megszünt a vész, *nyugottan*
A tenger áll megint,
A holdvilág *fölkelve,*
Reá ezüstöt hint.

Angolra lefordította Loew: *Minstrel and King.*

Bedgellert (13. l.). Először a díszkiadásban, Székely Bertalan rajzával; onnan az újabb kiadásokban is.

Bucsú (14. l.). Először az *Athenaeum*ban (*Athenaeum. Tudományok és szépművészetek tára. Kiadó szerkesztők: Schedel, Vörösmarty, szerkesztőtárs: Bajza.*), 1837. II. félév. 7. szám, jul. 23. Másodszor a *Remény*ben, harmadszor a díszkiadásban, a hol, az évszám ellenére, a *Dalnok és király* elé került. Költői érdem dolgában legmagasabban áll Eötvösnek valamennyi verse közt. Komoly hazaszeretete, a fájdalom sajgása, mellette a remény fölgyulása, elegikus hangja, stilusának monumentális ereje s a méltóságos versforma a legkitűnőbb magyar ódák közé emelik. Legkészebb verse is volt irójának; az első kiadáson később is csak jelentéktelen változásokat ejtett, bár rendszerint szivesen igazított egyet-mást költeményeinek első alakján.

Az *Athenaeum*beli a későbbiektől a következőkben tér el:

14. l. 2. versszak, 4. sor az *Athenaeum*ban:

Mint zöld *kalászhullámzó* téreid . . .

14. l. 3. versszak 5. sor u. ott: *Hellasnak* kincse egy elomló rom . . .
15. l. 2. „ 3. sor: Nagy *sír köve* hazámnak temetőjén
15. l. 2. „ 6. sor: Kövén *még látni* a csaták nyomát.

16. l. utolsó versszak 4 sora végén az *Athenaeum*ban pontosvessző áll, a *Remény* és a díszkiadás szövegében kettőspont.

A díszkiadásban e költemény *A sajka* meg a *Dalnok és király* közé került.

A költemény megjelenésekor nagy hatást tett. Szemere Pál külön tanulmányt írt róla, gondolatmenetét és szépségeit fejtegetve. Czime: *Búcsú, báró Eötvös Józseftől, magyarázva Szemere Pál által.* Megjelent a Kisfaludy-Társaság *Évlapjai*ban (*A Kisfaludy-Társaság* [*m. Szépirodalmi intezet*] *évlapjai* III. köt., MDCCCXLII. Budán, a magyar királyi egyetem betüivel. 109—115. l.). Ime az egész:

„Eötvösnél nem csak a kedély, de gazdag, teremtő és hatalmas a képzelet is.

Bucsúvétele elsőbb szavában úgy tünik föl előtte a hon, mint bátrak hazája; s mindjárt nyomban, mint gyermekremények, gyermekbánatok tanyája; s mely szerencsésen választott képszó ez a *tanya* a völgyek és hegyek szomszédságában, a gyermekbánatok és gyermekremények mellett: mert lehetetlen a tanya szónak első eredeti jelentésére nem emlékeznünk, mely szerint gazdálkodási helyet, majort, jelent; lehetetlen oda nem andalodnunk, hogy a költész a maga reményeinek s bánatainak tenyészésére czéloz, s ezeket mintegy megszemélyesíti, még pedig úgy, hogy e megszemélyesítés is inkább melegséget, mint hidegséget hoz magával, minthogy önkényt fakadt, s nem erőszakkal kicsikart s mesterkélten keresett.

Már mondotta: isten veled, már másodszor is mondá: isten veled; s most harmadszor ismét felsóhajt: isten veled! S e bucsúszó mellett keservesen rebegi, hogy távozik, messzire távozik; de alig ejté ki e szót, nyomban visszatérést emleget; s e távozás és visszatérés egymás mellé állítása által jelenleg is gyermekbánatát, gyermekreményeit igazolja; valamint igazolja az által is, hogy mint gyermek szokott járulni édes anyjához, úgy közelít ő is hazájához, követelvén, hogy midőn visszatér, népét boldogulva láthassa meg.

Első versében a magyar völgyek- és hegyektől vőn bucsút, a a másodikban Helvetia és a Provence tünik föl képzeletében: amaz hó-takart bérczei-, imez dallal tölt mezőivel; s nem tagadja, hogy azok magasabbak, ezek talán szebbek, mint a zöld kalászszal hullámzó magyar térek: de az ész hideg fontolgatására büszke követeléssel szólal föl a kedély: s hát aztán? Virág mit ér, mit ér a bércz nekem? Hazát kíván, hazáért ver szivem.

Ész és kedély vetélkedve egymással a harmadik versben is, s itt is bebizonyodva, hogy Eötvös képzelete gazdag, teremtő, és hatalmas.

Az ész világnézetre emelkedik, s mondja: az ég minden hazának ad egy kincset, melynek a nemzet híven őrzi birtokát. S eddig a reflexio. Igen! felel reá a képzelet, s nem az ész, mert ez fogalmak és eszmék által szól, itt pedig élő képek jelennek meg: igen! császárról szól a franczia fiának, büszkén mutatja Róma ó falát, Hellásnak kincse egy elomló rom! s kedély az, és nem ész, mely a hazához fordulva ekképen szól: hazám, a te kincsed egy szentelt fájdalom! Mély és való észrevétel. Bátrak hona hazánk, mint

felebb mondá; s a bátor nép fájdalma nem csak a hellenek és rómaiak, de minden más religio szerint, szent isten és ember szemei előtt. S vajon nem a képzeletnek kell-e tulajdonítnunk, hogy a hon képe, mely az első versben gyermektanya alakjában tünt föl, a másodikban és harmadikban már úgy jelent meg, mint a melyért dobog a szív, s szeretet, tisztelet érzései közt dobog, s azért dobog, mert az anyának fájdalma szentelt fájdalom?

S azért szentelt a hazának fájdalma, mond a negyedik vers, mert való fájdalom, mert nagy fájdalom; s ez ismét azért nagy és való, minthogy hallgat. Hallgat Rákos szent határa, s nem csak ott, mindenfelé hallgat a magyar. S ah, régen hallgat immár! fölsóhajt a kedély; s a phantasia az esti szellőt tünteti fel, mely az elenyészett ősök nyomdokára, mint a vesztett fél szokott elhunyt kedvese sirja felébe hantot rakni, új fövényt takar. Hallgatva áll a tér, szól a kedély és phantasia; szívünk szorul, s egy köny beszél hazánk nagyságirul.

Ki gondolná, hogy e beszédes köny az, mely Eötvös képzelete teremtőiségét leginkább igazolja? S ki nem hiszi, midőn e köny nem egyéb, mint a Duna? Colossalis, s tehát méltó kép egy hazának, egy szentelt nagy fájdalmu hazának, könyéhez.

E köny ömlik el az 5, 6. és 7. versen. Ez beszéli, hogy Buda magas tetőjén sötéten áll, egy bús emlék, egy nagy sírkő a hon temetőjén, melynek falait bár rég ledönté az idő, kövén írva láthatni még mi véle elveszett, s láthatni még a csaták nyomait. E köny beszéli, hogy még áll Mohács, még áll; hogy az új barázdán s régi hősökön magasbra nőnek kalászai, s noha rég lefolyt a férfivér-özön, ez még most is erőt ad a mezőnek; nincs kő, nincsen kúnhalom határán, de áll a tér, s nem vész a fájdalom; tudniillik a szentelt fájdalom, melyet kincs gyanánt ada az ég a magyar hazának. Ez beszéli, s a kedély gyermekreményétől lelkesülve, hogy a szentelt fájdalom nem veszhet el, míg az ezüst Dunának nagy tükörén egy honfi szem pihen; s magyar lakik a parton, s a hazának csak egy romlatlan gyermeke leszen; mintha a Duna mondaná: én, ki Buda, Mohács és Nándor alatt futok el, Magyarhon könye vagyok, én, nagy és örök és kiapadhatlan!

Eddig a phantasia a maga képeivel, s mind inkább nagyítva és emelve azokat, míg végre a hazát a maga szentelt fájdalmában, nehéz keserveiben s könyűi között, mint fátyolba öltözött özvegy anyát tünteti föl; a ki, noha sorsa kemény, bájlón mosolyg, mint ha mosolygása azt jelentené, hogy a sír felett is él egy remény. Ezt azonban a bucsúzó gyermek édes forró fölkiáltásai előzik meg: s oh én szeretlek! hazám szeretlek! égőn szeretlek! Mint az első versben mondá: isten veled, és isten veled, és isten veled! úgy szól itt is: szeretlek és szeretlek és szeretlek! Képzelet és kedély itt állanak legmagasb tetőn, honnan a sírfeletti remény sugára mosolyog alá; s e remény kezdeti meg az utolsó verset is, mely a vég istenveledet rebegi: talán sokára, örökre tán isten veled! s e rebegésre a képzelet hosszas szünetet, hosszas időt varázsol elő, mely idő alatt halad a vándorló gyermek, s lassan-lassan eltünnek a hon kék bérczei; s most,

mint első versében, kérelemmel sóhajt vissza: Ha visszatérek, hadd lássam népemet boldogulva virányidon!"

Fordítások: Loew: *Farewell*; Cserhalmy H. Irén: *Abschied*. *Megzenésítés: Búcsú. b. Eötvös Józseftől*, zenéje Lovass Nep. Jánostól. (Ugyanazon füzetben: *Arárok dala*. Zongorára alkalmazá Tomek J. József.) Kiadta Lovassy Sándor. Évszám nélkül.

Az élet fája (17. l.). Először az *Athenaeum*ban (1838 május 6), I. félév, 36. szám, *Élet fája* czímmel, másodszor a *Reményben*, harmadszor a díszkiadásban s azóta a többiben is, változatlanul. Az *Athenaeum*ban a czím alatt e Byronból vett jelige:

„Alas! the love of woman! it is known
To be a lovely and a fearful thing."

A szövegbeli eltérések:

17. l. 2. versszak 5. sora az *Athenaeum* szerint:

S bár *eltűnt* minden *más* remény,

17. l. 3. versszaka ottan:

S ha feltekintek, napvilágot,
Csillogva a levél között
S a lombokon ezer virágot
Az ingadó ágak fölött,
Hol fülmile csattogva szól
Elmúlt tavasznak bájiról.

18. l. 1. versszakának középső két sora:

Igy szóla *Isten Édenébe'*
Ádámhoz, — tartsd parancsomat!

18. l. 2. versszak 3. sora:

Ha majd a régen *szomjuzónak* . . .

Szörnyen szép (19. l.). Először az *Emlény* 1839. évi kötetében, másodszor a diszkiadásban, azóta a többiben is. Az *Emlény* szövegében található eltérések:

1. versszak, 4. sor: A *báj virányon széjel* áradoz.
1. „ 6. „ Merész karom erősen *áltfogott.*
2. „ 2. „ Ha szélvész átkarolta *árait.*
2. „ 5. „ Ekkép emelkedik *e mell* dagadva
(A díszkiadásban: *Ekép*)
2. versszak, 7. sor: Míg végre könnyü leplén *ált*haladva
3. „ 5—8. „ *S* igy nézek én reád, ha szenvedélyek
Áltdulják lelkedet; ha veszni kell,
Mit bánom én, *dicsők ha e veszélyek,*
S gyönyör között ha veszhet e kebel.

A kisértet (20. l.). Először az *Életképek*ben. (*Szerkeszti és kiadja Frankenburg Adolf. 1. szám jan. 2. 1847. Pest. Nyomatott Landerer és Heckenastnál*). Itt a czím alatt 1839. évszám áll. A *Remény*ből hiányzik. A díszkiadásban megvan Székely rajzával, alatta 1837. évszám. Itt ez után igazodtunk.

Az *Életképek*ben közölt szöveg eltérései:

Az 1. versszak ott igy szól:

Egy rózsa áll a kertben,
Félig nyitva már,
Körülte lepke szállong,
Fölötte illatár;
Hajnal piroslik levelén,
Nincs bájolóbb a föld ölén.

20. l. 2 versszak 1. sor: S a *hölgy* jön a virághoz.
21. „ 1. „ 1—2. „ De hő a *lányka* keble
Veszélyes nyugszanod,
21. „ 1. „ 5. „ Búsan *lehajtva* szép fejét.

Az utolsó versszak:

S most boszút áll halottan
Mosolygó gyilkosán,
Rémképen kóborolva
A szép arczok haván;
Ott áll piros kisértete:
A gyilkolásnak bűnjele.

A vár és a kunyhó (22. l.). Megjelent először az *Athenaeum*ban, 1837., második félév, 13. szám, augusztus 13.; másodszor a *Remény*-ben, harmadszor a díszkiadásban, Székely három képével; az összes többi kiadásokban is. Eötvösnek egyik legismertebb költeménye, melyen mintegy a jobbágyfelszabadítás előszele érzik. Az „egy nap“, a mint egyformán aranyozza meg a vár tornyát s a kunyhó ablakát, az „egy érzemény“, mely az ifju gróf s a jobbágy-leány szivét megdobogtatja, az „egy keserv“, osztályrésze az embereknek minden sorsban, s az „egy sir“, közös elnyugtatónk mindnyájunknak: egytől-egyig az osztályok természetes egyenlőségének csöndes, de hatalmas bizonyitói.

E költemény a sziv hurjain játszva, egy érzelem történetét rajzolva, lyraibb hangon épen ugy az osztály-ellentétekre világit, mint akár *A falu jegyzője*, melynek alapgondolatát elmélkedés, sarcasmus, példák, bizonyitékok és érvek duzzasztják, de mely legbensőbb magva szerint rokon e költeménynyel.

E vers az *Athenaeum*ban hosszu sorokban párversekbe szedve jelent meg. Szövegbeli eltérések:

23. l. 3. versszaka ott:
Eljött az est, csikorgva *nyilik a tölgy* várkapu,
S büszkén köszöntve lép elő a deli urfiu.
23. l. 4. versszak 4. sora: . . . *Nyuszt-kalpaga fölött.*
a *Remény*-ben: . . . *Nyuszt kalpagja fölött.*
A díszkiadásban: *A nyuszt kalpag fölött.*
23. l. 5. versszak 1. sora: Eljött az est, *a bájoló,*
22. „ 6. „ 3. „ A völgyben nincs *oly* szép leány
24. „ 1. „ 4. „ az *Athenaeum*ban és a *Remény*ben egyaránt:
Mellén majd megpihen;
a díszkiadásban és egyebütt:
Keblén majd megpihen.
24. l. 3. versszak 4. sora az *Athenaeum*ban:
Egy érzeménynek lángiban *lobognak* a szivek.

24. l. 5. versszak 3. sor: *S egy földmives s egy szép leány*
25. „ 3. „ 1. „ *Körültünk* függnek őseim
25. „ 5. „ 1. „ „Velem leány!“ — a jobbágy szól.
A *Reményben* is igy.
26. l. 2. versszak 1. sor: Felnőtt a fa, száz *ágokat*
26. „ 5. „ 3. „ S mert nem említed *tettiket.*
26. „ 6. „ 2. „ Ösmert a harczmezőn.
27. „ 6. versszaka: S *kinyil* a kunyhó ajtaja, *fejér* leányok ott
Virágtakart födél alatt kihozzák *társokot.*
28. l. 1. versszak 1. sor: *A zöld mezőn megállnak ők.*

Remélj (29. l.). Először a *Reményben*, másodszor a díszkiadásban, azóta mindenütt. A *Reményben* közölt szöveg egy sorban eltérést mutat.

30. l. 2. versszak 2. sor ott: S ha kedv derül *néha az orczokon.*

A tokaji hegy (31. l.). Először *A tokaji hegyhez* czimmel az *Emlény* 1839. évi kötetében, másodszor a *Reményben*, harmadszor a díszkiadásban, s azóta minden ujabban. Az utóbbiak szövege mind egyezik, az *Emlényb*eli a következő eltéréseket mutatja:

1. versszak 2—3. sor: *Agg* tető, most vesztegelsz,
És *égetett* köveidben

A második versszak egészen új. Az *Emlényben* így volt:

Ó ne bánd, hogy fényed eltűnt,
S zöld takarja oldalad;
Él borodban a melegség,
S áldja honunk lángidat.

A befagyott Visztulához (32. l.). Először a díszkiadásban; innen a későbbiekben.

Álom (34. l.). Először a *Reményben*, másodszor a díszkiadásban, azóta mindegyikben.

A nap mikor . . . (35. l.). Először a *Reményben*, aztán a díszkiadásban, s ennek nyomán a többiekben is, változatlanul.

Molnár-leány (36. l.). Először az *Emlény* 1839-ik évi kötetében, másodszor itten. A gyüjteményekből sorra kimaradt.

Szerencse s nyugalom (38. l.). E költemény először az *Emlény, karácsoni, ujesztendei és névnapi ajándék* 1841-ik évi kötetében jelent meg; másodszor *Végzetünk* czímmel e könyvben: *Órangyal. Vallási almanach, honunk gyöngéd hölgyeinek szentelve, 1848. Szerkeszti Sujánszky Antal, Pesten. Kiadja Emich Gusztáv.* Harmadszor és negyedszer a *Reményben* és a díszkiadásban, s ezek nyomán a későbbiekben. Az első két kiadás és a *Remény* szövege között több kisebb eltérést találni.

36. l. 1. versszak 1. sor az *Emlényben*: *Nyúgodt* a táj;
az *Órangyal* szerint: *Nyugott a táj,*
36. l. 1. versz. 3—4. sor. *E.*: A csermely áll s *morgó* hullámzatával
Nem mossa többé *elhalt* partjait.
Ó.: A csermely áll, s *csörgő* hullámzatával
Nem mossa többé *sárga* partjait.
36. l. 2. versszak 3. sor. *E.*: Egy délen át a *nap meleg* hatalma
Ó.: Egy *delszaka* a *nap meleg* hatalma

A későbbi kiadásokban: Egy délen át a *nap-meleg* hatalma

36\. l. 2. versszak 9. sor. *Ő.*: A jég *lehelt* ...
36\. „ 2. „ 10. „ *E.* és *Ö.* egyaránt: Elvonta, *szinlelt* nyu-[galom helyett
37\. l. 1. versszak 1. sor. *Ő.*: A nyár ha *jön,* virágos köntösében
37\. „ 3. „ 1. „ *Ő.*: *Lám, kedvesem,* ez keblünk nyúgo-[dalma.
37\. l. 3. „ 3. „ *Ő.*: Azt feldulá egy *nyájasb* nap hatalma,
E: Azt feldulá egy *nyájos* nap hatalma.
37\. l. 3. versszak 4. sor. *E.* és *Ő.*: Egy jégfuvalm; — s ez elher-[vadva áll.
37\. l. 3. verssz. 7—8. sor. *E.*: Minden tavasznak eljő hervadása,
Minden nyugalmat vész követte [még.
Ő.: Minden tavasznak *megvolt* hervadása,
Minden nyugalmat vész *felváltа* [még.

Elvirához (40. l.). Először az *Emlényben*, 1841-ben, másodszor a *Reményben*, harmadszor a diszkiadásban, azóta minden ujabban-is.

Eltérések: a végleges szövegtől az *Emlényben*:
39\. l. 5. versszak 1. sor: Oh, hadd *remélenem! S* ha jobb napokban
40\. „ 1. „ 2. „ *Ha gyermekképzetem* nem létesül
40\. „ 2. „ 2. „ Gondolj reám, ha *majdan* nem leszek.

Ősz (43. l.). Először az *Emlényben*, 1832-ben, aztán a *Reményben* és a diszkiadásban — Keleti képével; azóta mindenütt.

Az *Emlény* eltérései:
41\. l. 2. versszak 3. sor: Igy *tűnt* el az öröm, csak múlt buváról
41\. „ 2. „ 5. „ Oh húllj levél, majd nyugtot *ád* e föld.
41\. l. 3. versszak 1. sor a *Reményben* és a diszkiadásban:
Mit ér a dal a zöld berekben;
az *Emlényben*: Mit ér a dal *nekem* a zöld berekben.

Egy ujszülött gyermek halálára (45. l.). Először az *Emlény* 1842 ik évi kötetében; másodszor a *Reményben*, harmadszor a diszkiadásban, s onnan valamennyiben, változás nélkül.

Az első szöveg eltérései:
45\. l. 1. versszak 1—2. sor: *Születve most s már elhagyott*
Kit addig vártatok.
45\. l. 2. versszak 3. sor: *Nekünk nem jó e föld felett*
45\. „ 3. „ 1. „ Hisz azt, mi *életünkben* szép;
(a *Reményben* is igy).
45\. l. 3. versszak 3. sor: *Napunk meleg tekintetét.*

Maholnap sír takarja (46. l.). Először *A hegyfolyam* czímmel a *Regélő Pesti Divatlapban*, (Kiadja Garay János. Uj folyam első éve. 6. szám 1842. jan. 19). Másodszor a *Reményben*, harmadszor a diszkiadásban, azóta az ujabbakban is.

Eltérések az első kiadásban:
46\. l. 1. versszak 1—2. sor: *Ha jókor* sír takarja
E lángoló szivet.
46\. „ 2. „ 3. „ : Higyjétek, *nékem jobb volt*
46\. „ 3. „ *Nézzétek csak, tavaszkor*
Zöld bérczeink között
A hegyfolyam mi fénylőn
Rohan szemünk előtt.

46. l. 4. versszak, 1—2. sor: [illegible] *csillognak árjai,*
Mikint zajog szava.

47. „ 1. „ *De óh! ha végre nyár lett*
S a víz elszáradott,
Láttátok-é az útat,
Hol árja elfutott?

Ezután a *Regélő Pesti Divatlap*ban ez a versszak következik, mely a későbbi kiadásokból kimaradt:

Láttátok-é, ágyának
Elszáradt medriben
Hány szikla állta útját
Nehéz örvényiben?

47. l. 2. versszak a *R. P. Divatlap*ban:

És mennyi akadályok,
S minők mindenfelül,
S míg fent csillogva fénylett,
Mily küzködés belül?

47. l. 3. versszak 1—2. sor: Im életemnek képe,
*Föl*színe csillogó.

A múlt (48. l.). Először a *Remény*ben, másodszor a díszkiadásban, s ennek nyomán a későbbiekben is.

Boldogság (49. l.). E költemény hiányzik valamennyi gyűjteményből. Először a *Kliegl-könyv*ben jelent meg. E könyvet Kliegl József merész tehetségű magyar gépész javára adták ki a magyar irók, Heckenastnál. Kliegl számos gépet talált fel, számol - gépet, sinjét magával hordó vonatot, lejtőn megállitható gőzgépet s egy szedőgépet, melyet 1839—40-ben Pesten be is mutatott s vele nagy feltünést ébresztett. Később tökéletesitette találmányát, melynek kiviteléhez csak négyszáz forintja hiányzott. Pulszky, a ki Klieglt Pozsonyban meglátogatta, elbeszélte ezt iró barátainak, s azok egy kötetre való kéziratot adtak el Heckenastnak olyképen, hogy honorarium fejében előre küldje meg a szükséges négyszáz forintot Klieglnek. Igy jelent meg a könyv, melynek szerkesztési gondjait Garay vállalta el, előszavát pedig a mozgalmat kezdeményező Pulszky irta. Czime: *Kliegl könyv.* Irták: Antunovics József, Burián Imre, Császár, B. Eötvös József, Garay János, Hollermayer, Ilosvay Rudolf, Jablonczy, Kiss Antal, Kunos, Lauka Gusztáv, Lakner Sándor. L., Gr. Mailáth János, Medve Imre, Nagy József, Ney, Pajor István, Pulszky Ferencz, Sujánszky, Szemere Pál, Szeberényi Lajos, Tárkányi Béla, Vachot Imre, Vachot Sándor, Vidor Emil, Zsoldos Ignácz. — Első kötet Pesten. Nyomtatta Landerer és Heckenast. 1842.

Tanács (51. l.). Először a *Remény*ben, aztán a díszkiadásban, ennek nyomán a későbbiekben is. Mindig változatlanul.

Én is szeretném . . . (52. l.). Először a *Remény*ben, onnan a díszkiadásban és a későbbiekben. A *Remény* szövege egyetlen eltérést mutat:

53. l. 3. versszak, 4. sor: Nem *könnyeket-e* kér a szenvedő?

Klári dala (51. l.). E vers nem a szobaköltészet terméke, bár első pillanatra olyasnak tetszik. Eötvös ezt nem önálló vers gyanánt írta, hanem egyik regényalakjával énekelteti, Szaleresi Klárival, a

Magyarország 1514-ben czímű regényében (l. ott I. kötet, 217. l.). Onnan vettük át ide, a gyüjtemény teljessége kedvéért. A díszkiadás nem közli, de a későbbiekben ott találni. Keletkezését 1846-ra tehetni, mert a regény, melyben először napvilágot látott, 1847-ben már meg is jelent.

Panaszok (55. l.). Először az *Életképek*ben, 1847 jan. 30. 5. szám. Másodszor a *Remény*ben, harmadszor a díszkiadásban, onnan a későbbiekben is, mindig teljesen változatlanul.

Mohács (57. l.). E nemes hangú, erőteljes költemény először a *Losonczi Phönix*ben látott napvilágot. (*Losonczi Phönix. Történeti és szépirodalmi emlékkönyv. Az 1849-diki háborúban földúlt és elpusztított Losoncz város némi fölsegélésére kiadja és szerkeszti Vahot Imre. I. kötet. Pest. 1851.*) Másodszor javítva a *Remény*ben, aztán változatlanul a díszkiadásban és az ujabbakban.

Az első kiadás eltérései:

57. l. 1. versszak 3 sor: *Jobb* illat tölti a virágokat
57. „ 3. „ 1 „ *O ne sirassad* annak végzetét

Fordítás: Loew, *Mohács.*

A tóhoz (58. l.). Először a Vahot Imre szerkesztette *Remény*ben jelent meg. (*Remény, Szépirodalmi és művészeti folyóirat. Kiadja és szerkeszti Vahot Imre.* I. kötet. Pest, 1851. Eisenfels és Emich könyvnyomdája.) Másodszor a Vachott Sándorné-féle *Remény*ben, némi változásokkal, harmadszor a díszkiadásban, aztán valamennyi későbbiben is.

Az első kiadásbeli eltérések:

58. l. 1. versszak 1—2 sor: *Tó!* mi nyugton áll vizednek
Messze nyúló tüköre, —

Oh lennék felhő . . . (59. l.). Először a díszkiadásban van meg, onnan közlik a későbbiek. A *Karthausi* világfájdalmas, embergyűlölő hangja reszket benne, talán ezért is nem adta ki Eötvös előbb, csak mikor összes költeményeit összegyüjtötte a képes díszkiadás számára. Az is lehet, hogy 1847-ben, a mikor már előkelő politikai szerepet vitt, ha irt is egy-egy verset önmagának, nem akarta magát kitenni a nyilvánosság birálgatásának, a mitől ifjan nem volt oka huzódozni. A mi elég furcsa, regényeit is nem egyszer szemére lobbantották, kivált Dessewffy József, azzal a váratlan következtetéssel, hogy a ki regényeket ir, nem is lehet jó politikus. Eötvös ugyan erőteljesen visszavágott, mindez okok együttvéve mégis visszatarthatták attól, hogy egy-egy versét megirása után tüstént közreadja. Ehhez járul még, hogy előbb is évekig hevertette verseit fiókjában, s most később, 1848 után, nem igen akadt a kiadásra alkalom, s irójuk maga is megfeledkezhetett verseiről. Mikor kiadója rávette összegyüjtött költeményeinek kiadására, akkor ezeket is elővette asztalfiókjából.

Végrendelet (60. l.). Ez is 1847-ből való. Először megjelent a *Pesti Divatlap*-ban. (*Pesti Divatlap.* Szépirodalmi közlöny a társasélet, irodalom és művészet köréből. Szerkeszti Vahot Imre. Pesten. Nyomatott Beimelnél.) 1847. első félévi folyam. 282. l. Ugyanitt a 267. lapon van Garay válasza „*B. Eötvös végrendeletére*“.

I.

Hol egykor eltemetnek,
Hol szíved megpihen,
Hol feltámadsz, ohajtod:
„A hon szabad legyen."

Elsírjuk a könyűt is;
Ki mint te szeretett,
Ki mint te tölt kenettel,
Dalt érdemelt s könyet.

„Eszméid győzedelmét"
Kivánod sírkövül,
„S dalt és könyűt korodra,
Baráti emlekül.

Eszméid győzedelme
Ha sírköved leszen:
Dicsősége bizonynyal,
Ha tán győzelme nem!

A dalt — ha lesz nevedhez
Méltó magyar dalunk;
Ha nem — saját dalodból
Elzengi bánatunk.

Egyet csak, ah csak egyet
Mondhatnánk ekkoron:
Hogy, melyben elnyugodtál,
„Szabaddá lett a hon!"

II.

Irván végrendelésed,
Szűd volt, mi szót adott:
Könyűd reá hullt s dallá
Lett végkivánatod.

Szemünkből a könyűt is
Méd életedben érd:
De az öröm könyűjét,
Hintett eszméidért.

De te sokáig élj még,
Kincs nékünk életed;
A dalt inkább te zengd el
Nekünk, mint mi neked.

Óh mert, hogy e hon egykor
Dicső legyen s szabad,
Oly férfiaknak élni
Kell érte, mint magad.

Fordítás: Loew: *My last will.*

A zászlótartó (61. l.). Először a díszkiadásban, onnan a későbbiekben is. E költeménynek története van, melyet Falk Miksa beszél el *Kor- és jellemrajzok* cz. kötetében (408—409. l.). 1866. szeptemberében Falk Miksától, a ki akkor a bécsi első takarékpénztár titkára volt, megtudakolta az udvarmesteri hivatal, hajlandó volna-e Erzsébet királynénak, a ki meg akarta ismerni nyelvünket és irodalmunkat, leczkeórákat adni. Falk természetesen készséggel fogadta el a megbizást Ő Felsége már akkor elég folyékonyan beszélt magyarul, olvasott is, igy Falkra irodalmunk ismertetése maradt s a magyar társalgás. Sokat olvasott fel is, s hamarosan sor került Eötvös munkáira. „Az újabbkori irók közt — irja Falk az emlitett helyen — nevezetesen báró Eötvös József volt az, kinek művei iránt ő felsége a legnagyobb rokonszenvvel viseltetett. Talán mondanom sem kell, hogy nem a filozófiai és politikai munkák, hanem a költemények voltak azok, a melyek leginkább fölkeltették ő felsége érdeklődését. E költeményeket egytől-egyig elolvastuk és nevezetesen a *Végrendelet* czimű kis vers volt az, a mely ő felségét elragadtatásra birta.

— Kár, — mondá ő felsége, — hogy testvérem, a nápolyi királyné, nem tud magyarul, mert ő igen élénk érzékkel bir az ilyenek iránt.

— Ha felséged parancsolja — mondám, — le lehetne azt forditani németre.

— Versben? — kérdé ő felsége, — mert különben a költemény szépsége eltünnék.

— Talán versben is — volt az én feleletem, — én magam is fiatal koromban sok magyar verset leforditottam németre; e forditások akkor Pesten a *Spiegel* czímü német lapban megjelentek.

— Hát csinálja meg! — mondá ő felsége.

— Most mindjárt?

— Igenis mindjárt, én nem fogom zavarni.

A feladat nem volt épen könnyü, de vonakodásról természetesen nem lehetett szó. Hozzáfogtam tehát. Ő felsége a legnagyobb csendben, de feszült figyelemmel kisérte az én tollam mozgását. Midőn egyszer felpillantottam, ő felsége mosolyogva jegyzé meg:

— Ez engem nagyon érdekel; mindig kiváncsi voltam látni, hogy mikép készülnek az ily dolgok.

Körülbelül egy negyedóra mulva elkészültem a munkával és felolvastam a fordítást, melylyel ő felsége nagyon meg volt elégedve; azonnal el is vette tőlem a papirt és zsebre tette. Másnap azt mondá:

— A nápolyi királyné nevében meg kell köszönnöm önnek fáradságát. A vers rendkivül tetszett nővéremnek, meg is tartotta magánál a kéziratot.

Vajjon megérdemelte-e a fordítás ezt a dicséretet vagy sem, azt nem tudom, mert én azt soha többé nem láttam. A királyné azon megjegyzésére, miszerint kár, hogy Eötvös oly kevés költeményt írt, azt válaszoltam:

— Bizony kár, hanem azért van ám még egy, mely nincs meg ebben a kötetben.

— Hát hol?

— Sehol, felséges asszonyom, nem szabad azt kinyomatni; el van tiltva.

— Micsoda? Eltiltva! Hát már Eötvöst is eltiltják! Ugyan mondja meg, mi van abban a költeményben?

Rég vártam erre a pillanatra, és azért a *Zászlótartó* kézirata napok óta a zsebemben volt. Fel is olvastam rögtön ő felségének rendkívüli tetszése mellett; magához vette a kéziratot és meg is tartotta."

Ez e költemény története.

KIADÁSOK. Költeményeit először a *Remény* czimü zsebkönyvben gyüjtötte össze, melyet a fiatalon meghalt Vachott Sándor özvegye rendezett sajtó alá. Eötvös mély részvéttel volt szerencsétlen barátjának özvegye és árvái iránt s munkáival támogatta Vachottné folyóiratát és zsebkönyvét. (V. ö.: az *Elbeszélések* kötetének jegyzetét, 458. l.) Az ő kértére gyüjtötte össze először költeményeit s adta ki a *Remény*-ben. (*Remény*. Zsebkönyv az 1858 évre. Szerkeszti Vachott Sándorné. Pest. Kiadja Pfeifer

Ferdinand 1858.). A kötet élén „Báró Eötvös József költeményei“ külön czimlappal 1—52 oldalig terjed a gyüjtemény, mely huszonkét darabot számlál. Vachottné e jegyzést irta a czímlap hátoldalára: „Az olvasó itt összegyüjtve veszi b. Eötvös József elszórva megjelent költeményeit, néhány még kiadatlan kiséretében. Ugy hiszem, hogy a midőn a tisztelt szerző gyüjteményeit kérésemre e zsebkönyv számára átengedni sziveskedett, csak közóhajtást teljesíte, s hálám a közönség köszönetével fog találkozni. — Vachott Sándorné“. — Külön kötetben 1869-ben jelentek meg először Eötvös költeményei: *B. Eötvös József költeményei.* Székely Bertalan és Keleti Gusztáv rajzaival. (2 szinnyomatu és 11 fametszetü kép. Pest. 1869. Kiadja Ráth Mór. Nagy negyedrét.) Ez tulajdonképen a költemények első teljes kiadása. 33 verssel, melyek közül a jelen gyüjteménynek csak két verse hiányzik: a *Molnárleány* (36. l.) és *Boldogság* (49. l.). A második, gyémántkiadás, megjelent 1890-ben. Ráth Mórnál. A harmadik kiadás: *Költemények, elbeszélések, szinmüvek* czímen két kötetben 1891-ben jelent meg. 1895-ben Ráth ujonnan lenyomatta az illusztrált kiadást. Jelen kiadás az ötödik.

FORDITÁSOK: *Ungarischer Dichterwald* — Poesien ausgewählt und im Versmass der Originale übersetzt von Irene H. Cserhalmy. — Mit vielen Porträts und Facsimiles und einem Vorwort Georg Ebers.

Loew Vilmos, a nagytudományú Löw Lipótnak Amerikába szakadt fia, New-Yorkban három angol nyelvü anthologiát is adott ki. *Gems from Petőfi and other hungarian Poets* (Translated) with a Memoir of the Former, and a Rewiew of Hungary's Poetical Literature by Wm. N. Loew. — Published by Paul O. D'Esterhazy. 1881. Ebben a kötetben a *Bucsú*, a *Végrendelet* és a *Megfagyott gyermek* fordításait adta ki. — Második kötete: *Magyar Songs.* Selections from modern hungarian Poets, translated by Wn. N. Loew. New-York. 1887. Ebben megvan a *Végrendelet*, a *Dalnok és király*, a *Bucsú* és *Mohács* fordítása. — Harmadik kötete: *Magyar Poetry.* Selections from hungarian poets. Translated by William N. Loew. Author-translator's Edition. 1899. Ebben ismét közölve vannak a *Végrendelet*, a *Bucsú* és *Mohács*.

Eötvösnek több versét lefordította németre a múlt század középső tizedeinek fáradhatatlan fordítója, Kertbeny (Benkert) Károly Mária, a ki Petőfinek *János vitéz*én és *A hóhér kötelén* kívül 170 kisebb költeményét is lefordította, s Heinének ajánlva adta ki. Lefordította Aranynak *Murány ostromát,* sokat fordított Vörösmarty és Garay munkáiból. Ő adott ki 1854 ben egy anthologiát: *Album hundert ungarischer Dichter.* (320 Gedichte). In eigenen, wie fremden Uebersetzungen. Franz Liszt gewidmet. (Második kiad. 1854, harmadik 1860). E kötetbe Eötvösnek is több költeményét fölvette. A ránk nézve érdekes gyüjtemény azonban sem a M. T. Akadémia, sem a M. N. Múzeum könyvtárában, sem az egyetemi könyvtárban nincsen meg, s hirnevesebb magánkönyvtárakban sem tudtam ráakadni.

JEGYZETEK A SZINMŰVEKHEZ.

Eötvös kora ifjusága óta vonzódott a színművekhez. Még husz éves kora előtt leforditotta Goethének, holtig legkedvesebb költőjének *Götz von Berlichingen*-ét, 1836-ban pedig Hugo Viktor *Angelo*-ját. (*Angelo*. Dráma, Hugo Viktor után Báró Eötvös Józseftől. Pesten. Heckenast Gusztáv tulajdona. 1836. Előszóval. *Angelo*-t később Csató Pál is leforditotta s az ő forditásában adták azt a pesti szinházban, 1842. okt. 10., Angelót Szentpétery, Rodolfót Lendvay, Thisbét Laborfalvy Róza játszotta. V. ö.: Bajza: *Magyar játékszíni krónika*. Összegyüjtött munkái. V. 291. — *Angeló*-t Vörösmarty is birálta, négyszer is. V. ö.: *Játékszíni krónikáját*. Legujabban Endrődy Sándor forditotta le, a *Nemzeti szinház könyvtára* czimű gyüjteménybe).

Csak természetes, ha ily érdeklődés mellett a szinmű és a szinpad iránt, maga is megkisérlette erejét a szinműirás terén.

A kritikus apotheosisa Eötvös első párbeszédes munkája; de épen nem szinmű, hanem inkább dialogizált röpirat Bajza ellen. 1831-ben jelent meg: *A kritikus Apotheosisa*, irta B. E. J. Pesten, Trattner és Károlyi typographiájában. MDCCCXXXI. Megirására a conversations-lexikoni pör adott alkalmat. Bajzának erős kritikája és éles tolla miatt nem sok barátja volt, kivált az ifjabb irók között, kik több melegséggel ragaszkodnak első műveikhez s kiket legszebb törekvéseikben nem egyszer sértett Bajza élessége. Bajzának rendesen igaza volt, de igazát majdnem mindig bizonyos kegyetlenséggel szokta kifejezni. „Az új kritikusok irja Guzmics Szemere Pálnak, 1831. ápr. 12., — kikben én munkás lelket, sok igazságot látok, keményebben veszik a dolgot, sem hogy továbbá is csak kényünkre enyeleghessünk a literatura pályáján. Meg kelle lenni ennek; a viszont-bizalom egy kissé gondatlanokká tőn bennünket; a keménység gondosságra kiált". Pedig Guzmics a lexikon munkatársa volt s barátja Döbrenteynek, a ki a Wigand-féle Conversations Lexikon lelke, irányitója és legfőbb munka-ereje akart lenni, s a ki ellen Bajza a lexikon prospectusának megjelenésekor tüzesen kikelt. A baj onnan eredt, hogy Wigand Kisfaludy köréből csak magát Kisfaludy Károlyt szólitotta föl munkatársul. Kisfaludy csak az esetre igérte meg közreműködését, ha Vörösmarty, Schedel és Bajza is részt vesznek a munkában. Wigand csak Schedeltől huzódozott, ki ellen „Döbrentey neki sokat beszélt", a másik kettőnek czimét fölirta, s azzal bucsúzott Kisfaludytól, hogy őket nyomban fölkeresi. De feléjük sem ment, hanem egy hónap mulva kiadta előleges jelentését. (Bajza Toldy-hoz. 1830. márczius 1.) A kör rögtön ellene fordúlt a vállalatnak. Nem személyes hiuság vagy érdek vezette őket, hanem az irodalom érdeke. Nem hihették, hogy a jelentésben fölsorolt munkatársak jó és gondos munkát nyujthatnak; nem találták jóknak a mutatvány-czikkeket, nem biztak Döbrenteyben, a kit nem tartottak tehetséges embernek s különben sem szenvedhették sértő háladatlansága miatt Kazinczyval szemben; gyülölték pöffeszkedését és durva modorát s ellenszenvüket még fokozta Döbrentey

viselkedése, a ki mindenáron akadémiai titkár akart lenni az érdemesebb Toldy ellenében, s mostani személyes sérelmök, melyet Döbrentey azzal is növelt, hogy Stettner (Fenyéri) czikkére a magyarul nem is értő Wigand nevében oly választ irt, melyben önmagát izléstelenül magasztalta. Az igaz, hogy mindkét párton nagyon éles tollal hadakoztak s nem igen mérsékelték személyes indulatjokat. Tárgyilagos csak Bugát maradt, a ki hosszú vitába elegyedett Balogh Pállal, ennek az agyvelőről irt czikke dolgában. Bajza azonban mindjárt első felszólalásában — *Figyelmeztetés pesti könyvváros Wigand Ottó tudományi s mesterségi közönséges tárára* (*Felsőmagy. Minerva. 1830.*) — „izetlen papiros mázolók"-nak nevezte a lexikon munkatársait, kik közt „van egy-két ezen alkalomra született literátor is, ki még azt sem érti, patikai vagy konyhai szerekből áll-e öszve az a csuda lény, mit a tudósok literaturának neveznek" (Bajza munk. Badics-féle kiad. VI. 245.). Bajza a *Tud. Gyüjteményben* s külön is lenyomatta czikkét és azt „mindenfelé elszóratta", s a közönség kezdte visszavenni pénzét Wigandtól. Döbrentey zembe is szállott Bajzával (1830. ápr. 6. kelettel. *Ki a szerkesztője a Conv. Lexikonnak?*), Thaisz is, de a szerkesztőségnek saját „marhadühű" (Kazinczy szava) czikkeik is ellene fordúltak. Bajza újra felelt a „Drága Döbrentey úr"-nak, — *Válasz Döbrentey Gábornak a Conversations-Lexikon ügyében*, külön füzetben, Székesfehérvár — himpellér és kontárkezeket, fonák, planumot, félszeg tudományt, gondatlan munkát, visszás logikát emlegetve, éles és izléstelen hangon, de kegyetlenségében és tüzében sok igazsággal. Döbrentey gr. Dessewffy Józsefet vette rá válasz-irásra, abban a hitben, hogy az ő tekintélye a lexikon javára fogja eldönteni a harczot. Dessewffy czikke *Az országszerte ösmeretes fiatal tudós Zajbaj Úrhoz*, meg is jelent, de csak Dessewffynek ártott, a nélkül, hogy Döbrenteyéknek használt volna. Bajzának rosszul esett, hogy „gr. D. ezen pörbe avatta magát . . . ő bár gyönge iró is, de tiszteletreméltó ember, s a haza gondjaiban őszült meg és sok czimmel érdemli, hogy neve a publikum előtt szenny nélkül maradjon" (Kazinczynak, 1830. jul. 6.). Ujabb válaszában — *Észrevételek a conversations-lexikoni pörhöz gr. Dessewffy József ellen*, 1830, Székesfehérvárott — kimélettel is bánt vele, de azért fortiter in re. A pör egész kis irodalmat idézett elő, melyről 19czimet jegyez föl Badics Ferencz Bajza-kiadása jegyzetében, IV. köt. 587. l. Ezek közt van Eötvös kis munkája is. A viadalban nem volt része; irója fiatal volt s a munka oly általánosságban maradt s így oly kevéssé volt jelentős, hogy egyik párt sem vette figyelembe. Stilusa azonban csak oly szenvedélyes, mint a többi vitairaté s épen hogy ezt megérthessük, vált szükségessé e harcz elmérgesedésének vázlatos rajza. Nem tudni, mi indithatta fel Eötvöst ennyire Bajza ellen. Valószinűleg csak a fiatal irók természetes ellenszenve a kegyetlen kritikus iránt. S erre Bajza valóban szolgáltatott is némi okot. Hiszen a tollcsatákban jártas Kazinczy is azt irta róla Kisnek: „*A Kritikai Lapok* csupa marakodások . . . Büntetni a rosszat illő; de a ki a büntetésben leli csak örömét, nem birónak született, hanem hóhérnak" (Levelezésük 1842. II. 363.). Azonfelül

Eötvös köre nem is volt Bajza barátja. Kölcsey is ott hagyta 1834-ben Bajza *Aurórá*ját s Eötvössel együtt a Szemere Páléhoz pártolt. Széchenyi is Döbrenteyvel tartott, ki meghitt embere volt, kit az akademiában is pártolt s kit arra is fölhatalmazott eleinte, hogy nevét a lexikon munkatársai között kinyomassa. Bár a pör kezdetével visszalépett, mégis a mit lehetett, megtett Döbrentey érdekében. „Gróf Széchenyinek felette nehéz situatiója van — irja Bajza Toldynak, 1830. ápr. 9. — ő békéltetni akarná az embereket, de mivel észrevette, hogy az lehetetlen, maga sem tudja, hol áll, mert valóban nem is áll, hanem csak ingadoz egyik féltől a másikhoz. Ez a harcz még az Akadémiára is nagy befolyással lesz" (VI. 323—324. l.). Igy Eötvös barátainak és ismerőseinek köre inkább Döbrentey-párti volt s úgy látszik, az ő lágy kedélyét is hozzá hajlitották.

A kritikának mégis jó hatása volt. A Lexikon ugyan tulajdonképen a Brockhaus 7-ik kiadásának forditása volt, némi pótlással s a magyar vonatkozású és tárgyú czikkek kiegészitésével, de legalább e részre nagyobb súlyt vetettek ezentúl. A lexikon 1831-ben megindult s 1834-ben fejeződött be, a XII. kötettel. Bajzáék támadásának mégis oly nagy hatása volt, hogy az igazán közszükséget pótló vállalat veszteséggel zárult, s a kiadó leszállitott áron és olcsó füzetes kiadás révén igyekezett túladni készletén. Döbrentey viszont az Akadémián győzött, melynek ő lett titoknoka, bár Bajza köre nem sokára onnan is kibuktatta. Eötvösnek azonban e személyes torzsalkodásokban már nem volt része. A kis füzetet sem adta ki többé ujonnan, itt jelenik az meg másodszor.

A HÁZASULÓK. A jelen kiadáson kívül csak egyszer: *A házasulók.* Irta B. E. J. Pesten, Hartleben Konrád Adolf tulajdona. 1833. A czimlap után ez ajánlás olvasható: Barátomnak. — Toldy Ferencz ismertette a *Kritikai Lapok*-ban (1834. IV. füz. 57—96. Másodszor: *Toldy Ferencz kritikai berke.* 345—375.).

E terjedelmes birálatnak épen szigorusága mutatja, mily sokat vártak Eötvöstől, s mily figyelemmel olvasták első művét oly férfiak is, mint Toldy. Azért nem érdektelen e birálatot közölni. A „történet menetele s a scenárium" ismertetése után Toldy ezeket irja:

„A mi már a *charaktereket* illeti: Rec. egy közönséges észrevételt bocsát előre. Általában derült szinű költői műben merő gyenge, gáncsolatos és nevetséges alakokból nem szőhetni oly egészet, mely a nézőben valódi emberi érdeket gerjeszszen. Tűrjük a gyengét, s mert gyengesége főbb oka a bennszületni kellő tehetségek vagy némely kedvező körülmények hiánya, az érzés, melyet támaszt szemlélése, a sajnálkozással legrokonabb; a gáncsolatos már neheztelésünket ébreszti fel; a nevetséges bizonyos pontig nevetést okoz, azon túl ő is szánást. Az ily elemekből összealkotott képben tehát semmi sem leszen, a mi a szellemes ember keblében rokon hangokat lelne, a mi szíve érzéseit vonzaná, szóval: humánus érdekeket költene fel. De megfosztja magát az író az ellentételek jótékony eszközétől is; minthogy voltakép

csak azon charakterek fejtik ki s világosítják fel *egymást*, melyek nem csak külön varietást, de speciest, sőt külön génusokat is formálnak. Emlékezzünk vissza minden vígjátékokra, melyek e nevezetet megérdemlik, s az állítás valósága ki fog tűnni.

Már a jelen darab fő hibája épen a charakterek ezen egyoldalú választása. Személyei között nincsen egy is, melylyel szívünk megbarátkoznék, s mely maga iránt, önmaga miatt, támasztana érdeket. Azon várakozás, mely a darab végeig fenntartatik, kiváncsiság inkább: *valljon mi lesz mind ebből?* mint egyéb. De benne, az író kifejlődésére nézve, veszedelmes irány is vehető észre, mely, ha ő jókor nem hozza tisztába nézeteit, okfőket nem állít fel magának, melyek biztosan vezessék a bizonyára nem könnyű pályán: netalán következő munkáinak hasznúl nem szolgáland. T. i. ő mindenben egyedül a nevetségest szereti látni és láttatni: s ez nála nem eszköz, hanem valóságos czél, s ebben áll a tévedés. Maga a satiraíró ex professo is, midőn korhol, ver, gúnyol, bosszút áll: mind ezt lelkesedett érzésből teszi; tisztelvén a szentet, *ezért* vív fulánk és tövis fegyvereivel; másképen a satirizálásban sem nehézség, sem érdem nincsen. — Irónkhoz visszatérvén, másfelől a szívhez szólhatásnak, az érzésnek, nem mondom fogyatkozása, de álnézetek által elaltatása igen észrevehető. Hogy jól értessem: itt nincsen szó mesterkélt, vagy túlságokban gyönyörködő, vagy végre álirányú érzésről, mit az újabb nyelvszokás érzelgésnek nevez; hanem ama valódi érzésről, mely, ha fiatal szívben könnyen túlmegy is a mértéken, szükséges és jótékony alap, melylyel a növekedő itélet czélirányosan gazdálkodva, erőt fejtend ki. Az érzést tehát nem elfojtani, hanem mívelni kell, azaz: neki helyes tárgyat s irányt adni, azt illő korlátok közt kormányozni, s mindenkor a valóság szoros ellenőrsége alá állítani.

Nézzük már végig a személyek sorát.

Házy egy életét vígan élő, sokat költő, egy virágtól máshoz repkedő fiatal és gazdag szeleburdi, ki előtt semmi szent, s élet és éldelet hason értelműek. Tele van alapmondásokkal a házasság ellen, melyek valóban szívéből látszanak jőni, s végre is — megházasodik. — Cserháty fiatal pénzes gavallér, mint Házy, s mint ez, szeretőt könnyen cserélő, valódilag szeretni nem tudó: még is másfelől holdvilágnál ábrándozó bús vitéz, ki szomorúságban affectálja boldogságát, kinek szíve mindegyre fáj; majd halni akar, majd ismét kedvese megvetésében gyönyörködik; végre egy haszontalan begyesnek játszólaptájává téteti magát, sőt párviadalra híja miatta képzelt vágytársát; majd leejti lábáról a gyáva félelem, mikor az óra üt; s legvégre *el hagyja* magát úrnéja által *vetetni*. Mely nyavalyás, magával nem egyező, szánandó és unalmas figúra! Honnan lett ő ilyen? nem kérdezzük; de lehet-e valaki még ép észszel valójában ilyen? más kérdés, melyre igennel nehezen fog valaki felelni. Midőn Cserháty azt hallja, hogy kedvesétől Házy szerelmes levelet kapott, mely rózsaszínű papirosra volt írva, felkiált: *Levelkét Rózsától!* és (t. i. ami még több!) *rózsapapiroson!;* utóbb: *Werther? Jól mondja méltóságos atyám uram, az leszek, annak kell lennem; oh halál,*

ölellek; s ismét magáról: *Halvány lesz majd az ifju, s hantján virágok nőnek!* stb. ff. Ilyetén virágai a parodiázó Músának egyenesen a bécsi Bimsiádok stílusára emlékeztetnek, s carricatúrává teszik a szóló személyt. Állhatnak ugyan ily helyek még az úgynevezett fenntebb vígjátékban is, ha t. i. a játszó személyek egyike mást parodiázó czélból beszélget így; de *itt* a *szerző* parodiázza ön alakját, s már csak ez által is minden ez iránt netalán támadhatott emberi érdeket megsemmisít. — E két hőshez szövetkezik még *Horgos*, se nem ifju, se nem kellemetes, de víg és gazdag uracs, kibe, sok pénze mellett is, és noha minden asszonyt magába szerettetne, ön vallomása szerint még mind eddig nem szeretett még senki; mindazáltal minden asszony kedveltének kivánna tartani. S ebből áll az egész charakter. Egyébiránt szintoly szájvitéz, mint Cserháty, s a párviadali scénában hozzá oly hasonló, mint egy tojás a másikhoz.

Ezen üres keblű triumvirátus átellenében egy még haszontalanabb asszonyi háromság áll. *Kedvesinét* általjában úgy ismeri olvasónk a mese szerint tetteiből, mint ki nem szeret senkit, és szerettetni is csak azért kiván, mivel ez büszkeségének hízelkedik. Ily charakter, természeténél fogva bizonyosan fölötte visszalökő: amitől, némely vonzó vonások által, a költőnek mindenkor meg kellene óni alakjait, ha tőlök aesthetikai hatást vár; de ez a Kedvesiné még *bántja* is érzésünket azon dölyf, sőt *gorombaság* által, melylyel Horgos, utóbb Cserháty (a már férjéül kiszemelt Cserháty) iránt viseltetik. Ily alak bohózatba sem való, hanemha végre is kiszolgáltatik ellene a poetai igazság; itt pedig a neheztelő érzés, gázlásai megkoronáztatása (Cserháty keze) által meg nem engeszteltetik. — *Rózsa*, elébb Házy, aztán Cserháty, ismét Házy kedvese s végül jegyese: első föllépésekor érzékeny románhősnét *játszik*, szintúgy mint Cserháty, egész a parodiáig; nem sokára kedvesét (akkor még Cserhátyt), kinek valamivel gömbölyegebb arcz jutott más emberfiaknál. egy érzékeny monológban a holdhoz hasonlítja, s ismét, egészen elfeledvén szerepét, így sóhajt fel: *Ó báró, és gazdag, bár csak elvenne! Nagy familiákkal jövők atyafiságba, báróné leszek.* De íme! jő Házy, ketten a csömörletig együgyű és izetlen beszédet váltanak, melyben ismét az érzést affectáló leány szól, kit csak az imént úntunk meg; s midőn Házy, hogy megszabadúljon tőle, azt mondja: „kezét eskü köti“, Rózsa utána néz, s mond: „Kezét eskü köti, be kár! de *szíve enyém marad*“; s megint ezt mindjárt utána: „Bizony kár, hogy kezét eskü köti: *mily romanticus fekvésü jószága a Hernád völgyében!*“ és Cserháty el van feledve. „Szíve eltévedt“ úgy mond, s most Házy híve marad *„mint Sappho, ha el is választ boldogtalan sorsom“*. — Itt tehát a szerző szint azon hibát követé el, melyet Cserhátynál. Ez a Rózsa ismét maga parodiázza magát, s így a szerző világosan mulatságot akar belőle csinálni nézőinek, különben Rózsa csak azok előtt venné fel álorczáját, kiknél azzal czélt reményl érni, s nem fogná hol fel, hol letenni nem csak anyja előtt, hanem még akkor is, midőn magában van. — Tüzinéről nincs mit szólni. Nem épen öreg özvegy, leányát mindig sürgeti, vigyázna, hogy férjet ne szalasz-

szon el; de maga is hiu s férj után vágyó lévén, Horgos hizelgéseit és kínálkozásait, melyek leányára czéloztak, magára értvén, vagy inkább akarván érteni, mohón kap keze után. Egyébiránt a szerző mellékes személy gyanánt bánik vele.

Egészen elveszti a szerző szemei elől czélját, midőn *Buvárdynak* csak úgy átmenőben s mellékesen juttat némi kis figyelmet. Itt ez nem egyéb, mint pénzleső tútor, milyen e világon ezer van, semmi oly sajátsággal, mely bármi kis játékszíni érdeket gerjeszteni képes volna iránta. Hogy tovább élhessen hivatala javaival, gyámfiai házasúlását gátlani szándékozik, de oly kevés észszel intézi fortélyait, hogy azok még siettetik azt, mit ő hátráltatni akart, mi magában épen nem volna hiba, ha a szerző heves küzdést támasztott volna a két fél között s itt fejtett volna ki annyi komikai erőt, mennyire ezen tárgy, ezerszeri használtatása után is, még alkalmas; de ő beelégszik *egy* nyomorúlt intríggel, s oly kevessé tartja figyelmes őrszemmel az általa kivetett magok miképp tenyészését, hogy egyszer *négy hétig* nem is *látja* az úrfiakat (pedig fürdőben múlattak, hol szinte lehetetlen a vendégeknek egymást mindennap nem látni), ami az adott környületekben már nevezetes alamusziság; de még nem is szerze magának a dolog meneteléről legkisebb tudomást, s ezen négy hét után *meglepetéssel* hallja Ignác *inastól* a viszonyok miképp állását: ami még nagyobb gyávaság. Igy tehát egyfelől az akadályok, melyekkel az ellenfélnek küzködnie kelle, nem valának nagyok; másfelől a Buvárdy megcsalatásában sincsen semmi komikum, mert ő czélja elérésén nem sokat törődött. Észre veendik ebből az olvasók, hogy Buvárdynál történt a fő hiba: *neki* kell vala a darab szívének, kereklete legélénkebb rúgójának lennie, akadályok feltalálásában kimeríthettlennek, kivitelökben argusi szemmel s száz felé osztott lélekkel felvigyázónak, hogy a néző várakozása fel legyen függesztve; másfelől az ellenfél fortélyai fogták volna ezt múlatni, s a végtire, minden erőködései s reménységei mellett megcsalódott tútor a darabot a legnagyobb komikai hatással befejezni. De így mind ennek semmi nyoma.

Látja ezekből az olvasó, hogy szerzőnk a charakterfestésben még szerfölött gyenge. Alakjaiban sem következetesség, sem humánus érdek, sem *valóság* nincsen; pedig a jelszó szerint ez utóbbikat jusunk volt keresni; ut effictos *nostros mores* expressamque *imaginem vitae nostrae quotidianae* videremus. Szerzőnk elméje ily feladásra kissé fiatalnak látszik még, vagy, kedvezőbb esetben, kelletinél könnyebben venni a dolgot. Egy pár vonásnak a mindennapi életből kikapása, vagy inkább egy kis theatrális tapasztalás épenséggel nem elegendő készület, kivált azon neméhez a vígjátéknak, melyben *erkölcsöket* és életet akarunk festeni. Általában pedig a vígjáték oly formája a költésnek, melynek ösvénye nagyon is síkos, hacsak való életnézet s emberismeret nem vezeti kézen a merőt; s az útnak korlátlan szélein a kedvcsapongást mérséklő *meggondolás* őrt nem áll.

Általmenvén a darab *épületéhez*, megvalljuk, itt sem látjuk több nyomait a szerző gondjainak, mint a charakterekben. A darab kezdetével egy felette rövid expositióból tudjuk meg, hogy

Házy Kedvesinét, Cserháty Rózsát szereti, s ha ezekből párok lesznek, Buvárdy túton hatoda kijárni megszűnik. Ezen lehető összekeléseket akarja tehát ez meggátolni a szeretők egymásközti összeveszesztése által. Ennek eszközléséről Buvárdy már gondoskodott a darab kezdete előtt; a két úrfi meglátogatja egymás kedvesét — megvan tehát a *csomó? Épen nincs.* A szeretők nem csak hogy össze nem vesznek, de Rózsa meg sem tudja, hogy Cserháty más szépnek bókol; sem Kedvesiné, hogy Házy Rózsához pártolt; sem Házy, hogy a szép özvegy túl adott rajta; csak Cserháty tartja kedvesét hűtelennek, és csak őt hajtja a féltékeny szív bosszuvágya. De talán még is új frigyek szövődnek? Igen, de csak *olyanok*, mint a régiek, mert íme! Házy most csak úgy el akarja venni Rózsát, mint azelőtt Kedvesinét, Cserháty csak úgy Kedvesinét, mint azelőtt Rózsát, s a túton hatod csak úgy van veszedelmeztetve, mint azelőtt. Ím tehát csak ott vagyunk megint, hol a darab legkezdetén voltunk, s így azt várnók, hogy Buvárdy is elől kezdje dolgát, s ezen új veszélyt fordítsa el, még pedig okosabban. De reményünk csalatkozik. *Öt* hónap múlva látjuk őt ismét egy fürdőben, s ő csak most, azaz *öt hónap múlva* tudja meg a dolgok állását, miután *négy hétig még nem is látta* gyámfiait, s mindent úgy hagya folyni, amint mindennek folynia tetszett. De hát most mily akadályokat vet az úrfiaknak? mint igyekszik szándékukat megelőzni? mint köt új csomót? mert hol a dolog most áll, csomó nincsen. Házynak azt mondatja, hogy a Rózsa levelének dolga az ő koholmánya volt, reménylvén, hogy ez Házyt épen az ellenkezőre fogja bírni, azaz hogy ne vegye el Rózsát. Hát Cserháty házasságát miképp kivánja gátolgatni? *Erről*, nagy csodálkozásunkra, *tökéletesen megfeledkezik*, úgy hogy egész a darab végeig egy hangot sem hallani többé a Cserháty házassága elfordításáról. Igy tehát a Cserháty ügye tökéletesen elválik Házyétól, *egy* actio helyett *kettőt* látunk, melyek ezentúl semminemű kölcsönös munkálatok vagy történetek által össze nem függenek, s midőn Házy házassága Buvárdynak (kétségkivül nevetséges balgatagsággal kigondolt) cselétől függesztetik fel: Cserhátyé csak Kedvesiné kényére, puszta kényére van bízva. — Már Házy, amint felebb a mesében láttuk, azt vélvén: Buvárdy óhajtja Rózsával való összeköttetését, s ebből ennek gazdaglétére vonván következtetést, eltökélli magát az 53d. (itt 117.) lapon, azaz *még a darab első felében*, a házasságra; még is ez — noha semmi legkisebb új akadály nem adja magát elő — csak a 118d. (itt 163.) lapon, azaz a *darab legvégén*, történik. Miért kellett a katastróphát (ha t. i. minden, valamely darabot bevégző történetet mindjárt katastrophnak nevezni szabad) így elhalasztani, így a féldarabon végig elhurczolni minden ok és czél nélkül? holott *az* a darab közepén épen úgy s nem kevesbbé volt már előkészítve, mint ennek végén? Nem kevesbbé, mondom, mert midőn Buvárdy Horgossal el akarja Rózsát vetetni, ezt egyedül azon szándékból teszi, hogy Rózsának (kit Házy által már elhagyottnak vél, noha elég balgáúl) férjet szerezzen, s így ezen cselekedetének a fő actióhoz semmi viszonya nincsen; így továbbá annak is, hogy Ignác Rózsa levelét (a 3d. felvonásban) nem Házynak, hanem Horgosnak adja, Házy dolgára

semmi befolyása nem volt, sőt Házy meg sem tudja, mi történt legyen a levéllel. — Miért van tehát a katastroph kilebb tolva, vagy inkább mivel van másodfél felvonás, nem a czélhoz tartozólag, betöltve? Cserháty ügyével, mely, mióta a fő actiótól elvált, rongyként fityeg, némi üres beszédekkel, leginkább pedig egy kelletinél hosszabb epizóddal, mely azonfelül oly helyen van beszőve, hol a néző figyelmének kizárólag már csak a fő actióra kellene függesztve lenni: a harmadik felvonásban. T. i., akár elbeszéllő, akár drámai költésről legyen szó, a művészet ábécéje az: hogy mindenek előtt az elemekre, melyekből a művész építeni akar, s az egyes részletekre, melyekből az egész előálland, fordíttassék az olvasó vagy néző figyelme, hogy így az actió vagy történet sebesebb haladására el legyen készülve. Tehát mindent, ami a helylyel és idővel, a személyekkel és az azelőtt történtekkel megismertet; mi, a nélkül hogy a fő történet része legyen, még is a fő történet okozati kerekletébe belékap: az értelmes művész csak arra s addig használand, ami s amíg az vég czéljához viszen: azon túl — hol az eléggé el van készülve — a figyelmet nem hogy több felé szórná el, ellenkezőleg azon lesz, hogy azt minél inkább a fő actióra összegyűjtse, melynek katastrophja úgy leszen érdekes és eleven hatású, ha semmi mellékes dolgok által, melyek végre is nem czél, hanem csak eszközök, késleltetve, zavartatva nem leszen. Igy látjuk Scottot mesterműveiben eleinte cum otio egyes látszatra mellékes és apró tárgyakkal mintegy bíbelődni, festésekkel, epizódi scénákkal lapjait betölteni; a darab közepén a szétágazott figyelmet lassanként már mindinkább egy pontra összevonni; mindenek elő lévén tökéletesen készítve, a darab utóján sietve sietni a vég czél felé, s így románjaiban az érdeket folyton és fokonként növekedni, míg végre a legnagyobb mértékben kielégítve bocsátja el az olvasót. Szinte ezen elv uralkodik a maga generalitásában a drámai műben; s még is erről szerzőnknek sejdítése sincsen. A Házasúlókban épen a 2d. felvonás végén (nb! csak *három* van) igazíttatik minden figyelem a párviadal felé; s Rec., noha nem tudá, mikép vezethessen ez katastrophhoz, még is azt hivé, hogy a szerző vele ezt akará, és sietett az utolsó felvonás elolvasására, és ím — a duellscéna után azt kelle látnia, hogy a dolgok most is csak úgy állnak, mint azelőtt, hogy az sem feje, sem lába az egésznek, hogy a szerző ezen digressióval nem akarhatott semmit, csak egy kis nevetséget okozni, akár összefér az eszköz a darab vég czéljaival, akár nem. — Benne vagyunk tehát a harmadik felvonásban is, s látván hogy a könyvnek nem sokára vége, természetesen a darabnak is végét várjuk, s minthogy a szerző — mint többekből gyanítottuk — drámát akarhatott írni, a *katastrophot* lessük. De valamint nem volt csomó, melyet t. i. jó lelkiismerettel lehetett volna így nevezni, úgy katastroph sincsen. Láttuk, mikép Cserháty dolga a szövevényből régen kimaradt; Házy ügye eldőlését várjuk tehát. El is dől az, de nem *per crisim*, mint kellene, hanem csak *per lisim*. Házy még a második felvonásban határzá el magát Rózsa elvételére; itt a harmadikban pedig találmányaiból talán már kifogyva, s nem húzhatván többé

tovább darabját a szerző, az úrfi megkéri a leányt, s mint eleitől fogva bizonyos volt, simpliciter meg is kapja; Buvárdy pedig az új frigyet megáldja! Ez – bocsánatot kér Rec. a mindennapias hasonlatért — csak úgy katastroph, mint ha valaki posztót akarván venni, boltba megyen, s azt szokott rendi szerint veszen is. Kedvesiné szíve is — hogy a darabnak vége lehessen — meglágyúl s minden ok nélkül leöltven régi természetét, Cserhátynak nyújtja kezét — nagy örömünkre, mert — a vígjátéknak is vele vége.

Van egy requisituma a drámának, mely jóságának múlhatatlan feltétele. Kell t. i., hogy minden részei *szükségesek* legyenek, azaz mindennek a tett készületekből, a charakterekből, s ezeknek egymás közti s a környülményekkeli viszonyaikból szükségkép kell folynia. Minden, ami történetes, belőle természeténél fogva ki van zárva: s nem csak a tetteknek, beszédeknek, minden fellépésnek, hanem még a charaktereknek is kivánjuk tudni okait, vagy közönséges műszóval: motívumait. Ezen feltételről pedig, úgy látszik, az író nem is álmodott, annyiszor látjuk őt következetlenségekbe esni, s annyiszor az *okozásról* épen meg is feledkezni. Mindenek előtt lássuk a főszemélyt Házyt, mint ki a többi közt a legcselekvőbb a darabban, azaz legtöbbet szaladgál ide s tova. Ő házasodik, s benne a házasságnak legkisebb csirái sem feküsznek, mint azt fenn, annak rövid, de kimerítő charakterisztikájából láthattuk. De hagyjuk ezt, s lássuk, nem volt-e talán madonnáiban oly varázs, melynek ellen nem állhatott! Először is Kedvesinének ajánlott házasságot, mint azt a 30d. (itt 101.) lapon tudtuk meg. A még tutéla alatt levő ifju jurátus egy özvegyet akar elvenni! mely bármi fiatal legyen, minden esetre még is öregebb nálánál!! Ehez nagy szerelem kell. Ő hát bizonyosan szilajúl szerethette, s a 86d. (itt 140.) lapon, de még inkább a 70-diken, (itt 129.) ilyes valamit kevés szavaiból gyanítani szabad is; úgy de mit szerethetett benne? a szerző ezt titokban tartja, s ahol ezen asszonyt fellépteti, sem tisztelet, sem szeretet tárgyává nem teszi. Mikor mellőztetett el általa Házy, mint a 86d. (itt 140.) lapon mondatik? s mikép? Mind ennek reális nyoma sehol sincs. — Másfelől ismét kételkedni hagy a szerző hősének ily szerelme felől. Tegnap Kedvesinét elvette volna, s ma futva fut egy olasz grófné hódolatára; de a történet Rózsához viszi, s ezen percz óta őt már csak Rózsa vitéze gyanánt látjuk. Tehát nagy szerelem, és — semmi szerelem. Menjünk tovább. Házy Rózsának bókol, s elhatározza magát rá, hogy elveszi, amit végre meg is teszen. Tán szereti? Ő épen nem. Ő Bécsben ismerkedett meg vele, s már ott nem szerette, mert a 21d. (itt 95.) lapon látjuk, hogy onnan egy olasz grófné emlékezetét hozá le magával; vagy akkor szeretett belé, mikor őt a 21d. (itt 95.) lapon meglátogatja? Épen nem; sőt elúnja magát társaságában, szinte ásít, s mikor megyen tőle, a szobaleánynak adja Rózsa levelét „borravalóúl", ami a legnagyobb tiszteletlenséget mutatja, s mondhatni: megvetést. Még is *öt* hónap múlva is mindég s kizárólag Rózsa körül látjuk forgolódni s elhatározva, hogy őt elvegye. Talán húzamosb együttlétel után még is belé szeretett? Ó épen nem; az 53d. (itt 117.) lapon, azt hallván, hogy Rózsa gazdag,

e miatt — úgy mond — veszi el; de miért járt tehát öt hónapig a szegénynek gondolt leányhoz? s most viszont midőn gazdagnak véli: a 108d. (itt 156.) l., hol Rózsa azt mondja: „csak a sír választ el tőle“: miért kiált fel: Jaj nekem! s a 119-diken, (itt 163.) a kézfogás után megtudván jegyese szegénységét, miért csak így: „Ezt ugyan ostobáúl cselekedtem?“ Mind ezen ellenmondások után végre ott ál apodik meg a szerző, hogy a tutéla alatt álló ifju uracska a meglett, vagy is huszonhárom esztendős leányt (l. 17. (itt 92.) lap) *pénz végett* veszi el. Ő tehát bizonyosan szorúl reá? s pedig a *periculum* már *in mora* lehet, mert különben egy ily fiatal, csínos, élni tudó s már születésénél fogva előkelő s vagyonos menyasszonyra számot tartható gavallérocska nem adná el ily korán, ily hamar, így minden válogatás nélkül s szinte áruba bocsátólag ifjuságát, tündöklő reményeit? Bizonyosan így leszen! azt fogja az olvasó mondani. S még is Rec. az ellenkezőt kénytelen felelni. Házy igen gazdag, jószágairól széltiben van szó. a darabban; Házy nem szorúl pénzre, sőt évenkénti jövedelmének egy hatoda is oly nagy, hogy gróf Buvárdy méltónak tartja érte incselgésekhez s intrígekhez folyamodni. Vagy talán fösvény, s a sokhoz még többet akart adni? Épen nem, sőt bőköltő. Vagy tehát, épen mert bőköltő és fecsérlő, adósságba verte magát annyira, hogy évek kellenek, míg rendbe szedheti magát? De hogy képzelhetni tutéla alatt ilyet? Végre, megengedvén, hogy neki volt bármely, általunk ki nem található, titkos oka pénz végett ily korán házasodnia, miért nem tudakozódott jó előre jobban Rózsa vagyoni állapotja iránt? Mikép mystificálhatta maga magát oly annyira, holott Tüziné szűk állapotja tudva volt az egész világ előtt, s megmondva magának Házynak maga Rózsa által? Legvégre pedig, kézfogás után ismételvén Rózsa egykori vallomását szegénységéről. hogyan van, hogy Házy vissza nem lép? holott az életben száz a példa, hogy oltár előtt is történt visszalépés? Látszik ezekből, hogy Házy házasúlása nem csak eléggé motiválva nincsen, de a charakterek és viszonyok mivolténál fogva még belső lehetetlenséget is involvál; nem akarván említeni azon külső akadályt is, hogy t. i. *tutéla* (még nem is curatéla) alatt álló suhancznak még koránt sem elég a házasságot akarni. Nem kérdezi Rec., hogy a szerzőt kérdésekkel el ne borítsa, miért játszik Házy a 64d. (itt 124.) lapon Buvárdy előtt házasséggyűlölőt? Mondja ugyan ott, hogy azzal tútorát kellemesen meg fogja lepni; de miért volna tútorának e meglepés kellemetes? Mert veszt általa? vagy, mert a gyámfi oly frígyet köt, melynél idővel *bizonyosabban* köthet jobbat is? bármely gazdag legyen a hozzá képest vénke, unalmas és ízetlen Rózsa? Nem kérdi Rec. azt sem, miért gondolta Házy, hogy Rózsa levélkéje, melyet Ignác szolgáltata kezéhez, a többször említett grófné által van írva? Hiszen épen e tévedésből látszik, hogy ő ezen olaszné írását nem is ösmerte. Vagy olaszúl volt a levél írva? mikép juthata Rózsa, ha felteszszük is, hogy ennyire bírta e nyelvet, azon gondolatra, hogy olasz levelet írjon? Az életből ez legalább nincs merítve. Vagy magyarúl írt Rózsa? s miért is ne, holott a darab magyarok közt megyen véghez. De hogyan juta viszont az olasz grófné a magyar levelezéshez? Hát

Tüziné hol lakott, hogy az ő szállásán kereshete Házy egy idegent? . . .

De hagyjuk el már Házyt, s lássuk egy perczecskéig a szerencsés menyasszonyt! A 29d. (itt 100.) lapon azt mondja Rózsa, hogy örökké Házyt szerette. Miért ábrándozott tehát Cserhátyról? A 18-dikon (itt 93.) Cserháty szerelmének örül, minthogy karjain „mint gazdag báróné" Arkádiában fog élni; miért nem marad tehát híve a 29. s 30-dik (itt 100.) lapon, hol nem igen lehete reménye Házy kezéhez? Honnan egyszerre az a ritka resignátió, az a sapphói hűség Házyhoz? Midőn pedig Házy már kezét kéri, Rózsa miért feleli bizodalmasan: venné vissza szavát, mert ő (Rózsa) nagyon szegény; — mint merheté ezt a grófság és hernádmelléki jószág tüzes áhítója tenni? T. i. ha a gazdag Házyt pénzlesőnek hiszi, nem fél-e, hogy az elhagyja? s ha nem, mikép nem fél, hogy ezzel nemeslelkűségét s érzékeny szerelmét megsérti?

Néhány kérdést Kedvesiné cselekedeteire nézve Rec. nem mellőzhet. Láttuk a darab vázolatában, hogy Kedvesiné még az első felvonás 3-dik jelenetében elhatárzá magát a férjhez menetelre. Miért nem jegyzé ki férjéül ekkor mindjárt Házyt? holott az (a 30d. itt 101. l. szerint) maga emlegete házasságot? holott őt (a 70. itt 129. l. szerint) úgy szerette, „mint férfit nem szeretett még"? Azt mondja ugyan itt, hogy érzéketlen volt (ő, Kedvesiné) Házy iránt; de miért? Házy is emlegeti ezt, mondván: „mások hidegen bántak velem" (70. itt 129. l.): de hol s mikor, miért nincs ez a színre hozva, holott ez eszközli a darab legnevezetesebb fordúlatát? S mióta és miért óhajtja a 68-dik (itt 127.) lapon „*ismét*" Házyt férjül, holott a 46-dik lapon Cserháty volt annak kijelelve? Ezt pedig miért akarja magába szerettetni (30. itt 100. l.), holott nevetségesnek mondja, s ha nevetséges, miért kívánja őt a 46-dikon (itt 112.) férjül; holott ugyanott azt mondja, hogy egyebet nem kíván, csak pénze legyen férjének; de hát Házynak nincsen? El lévén pedig a Cserhátyhoz menetelre eleitől végig (legalább szükség esetére) tökéllve, miért bánik vele oly ellenkezve? Nem töltheti-e szilaj kedvét másokon, kikre soha sem szorúland — amennyiben tudniillik hozzájok férjhez nem szándékozik menni? Hát mikor megtudja, hogy Házyhoz intézett engesztelő levele nem ért czélt, miért siet úgy nyakra-főre Cserhátyhoz mehetni, s miért örül egyszerre oly nagyon (113. itt 159. l.), hogy férjet kaphatott? Megváltoztak-e az első, sőt a második felvonás óta környülállásai, vagy épen természete? vagy reményei most egyszerre elsülyedtek, s miért? — Mind ezek iránt a szerző kétkedésben hagyja nézőit.

Horgossal különösen megjárta a szerző. Ez a personificált udvarló szerelem egész a 113d. (itt 159.) lapig távolról sem hagyja sejdíteni, hogy meg is tudna házasodni, sőt neki szerelem sem kell „csak Seladonnak tartsák" (55. itt 118. l.); most pedig a szerző tudta nélkül, sőt, mint az egész darabból bizonyossággal állíthatni, nyilvános akaratja ellen, házasúlni akar („én feleséget keresek" 113. itt 159. l.), neki is rohan a Rózsának vélt Tüzinének, s midőn ez az egész dolgot magára értvén, Horgos keze után kapva kap, Horgos

belsejében elijed a nem keresett mátkától, s szerencsétlennek mondja magát, hogy el kell őt vennie (115. itt 161. l.). Tehát *kell-e?* Nem volt benne annyi találékonyság, hogy bármikép hátra lépjen? Sőt ha minden szertartás nélkül ott hagyta volna Tűzinét, veszedelmezett volna-e valamit? Nem volt volna-e inkább Tűziné az, ki a történtet titkolta volna? De, úgy mond Horgos: „Vissza nem léphetek; elegáns asszony; átkozott sors" (115. itt 161. l.). Ezt az okot értsék olvasóim. — Egyet talán szabad lesz még kérdeni: mikép lehet az, hogy Horgos, a gazdag, nyalka, örökké asszonyok körül forgolódó, tudtunkra legalább semmi visszalökő vagy épen undorító tulajdonnal nem bíró Horgos, egész harminczkilenczedik éveig (ha szavainak hiszünk) nem bírt szeretőre szert tenni? Ez ugyan magyarázatot vár annál inkább, minthogy méltán kérdezhető, miképen tökéllheté el magát Tűziné oly hirtelen annak férjül fogadására, kihez még eddig egy asszony sem simúlt, még pénze s gavallérsága tekintetéből sem?!

Még azt kérdjük itt: mily ok az, melyre Buvárdy építi az egész, reá nézve oly fontos, ügy eldöntését? A 49. (itt 114.) lapon azt mondja: „Soha sem tette azt Házy mit én, akartam, most csak nem változik egyszerre". S ezen okfőből indúlván, még *ajánlja* neki Rózsát! s a szert oly *bizonyos* és hibázhattlan hatásúnak hiszi-e, hogy többé az egész dologgal nem is gondol, s ha az 55-dik itt 118. lapon Rózsát, csak „mivel férjétől fosztotta meg", ajánlja nőül Horgosnak!! — Midőn Rec. e darabot olvasta, nem lehetett neki fel nem kiáltania: Boldogok a vakok!

Elég a belső motívumokról! De a drámaíró még egyebet is ösmer: külsőket. Drámában *ok nélkül sem jőni, sem menni, sem maradni személynek nem szabad.* Szerzőnk erre nem ügyel, hanem úgy hozza vagy küldi játszóit, mint neki kell és tetszik. Legyen elég egy pár példát említeni a sok közül. A 70. (itt 129.) lapon elküldi Kedvesiné Cserháyt „a glorietthez parasolljáért"; miért? hogy maga maradjon, s egy kis monológot tarthasson; melyet elvégezvén „megy Cserhátyhoz" (azaz *után*). A 77d. (itt 133.) lapon jő Cserháty s a 82-dikig (itt 138.) *csak ott van*, neki sem dolga, sem beszéde, aminthogy nem is szól, csak ácsorog; már most mennek mindnyájan, s mi, kik eddig azt gondoltuk: *talán* Kedvesiné végett jött, csalatkozva azt látjuk, hogy Kedvesiné megy, ő pedig marad. Végre a 83-d. (itt 138.) lapon vesszük észre, hogy a szerző azért hozta őt a színre, hogy neki alkalmat adjon Horgossal összeveszni, s ezt párviadalra hívni. Igy Buvárdyt is a 79d. (itt 135.) lapon csak úgy egyszerre, minden ok nélkül „oda lépni" látjuk (a nélkül, hogy „jött" volna); beszéll ugyan egy párszor, de *csak* hogy beszélljen, el is megy a többivel, ahogy jött. Így Buvárdy a 115d. (itt 161.) lapon is tiszta történetből jő, noha jelenléte a darab bevégezhetésére szükséges. Legfeltünőbb a szerzőnek ebbeli kénye a 3d. felvonásban, a párviadal-scéna után. Házy (100. itt 150. l.) azt mondja: „Jól van, de most mi is menjünk atyámhoz!" s megy Cserhátyval. A 103d. (itt 152.) lapon onnan visszajőnek, s Házy mond: „Itt vagyunk, atyámat nem találtuk otthon." Hát már ez elég? Miért mentek hozzá? mit akartak nála? *Csak* visitet tenni? s viszont miért maradt Horgos, midőn amazok mentek? hisz nekik már nem volt együtt semmi dolgok? Igen;

ha nekik nem volt is okuk ezt tenni vagy amazt, annál több volt a szerzőnek. Házynak t. i. kelle mennie, hogy az alatt Ignác ne találja itthonn urát, s Horgosnak maradnia kelle, hogy Rózsának Házyhoz szóló levelét neki adhassa Ignác. — Szint' ily hibát követ el a szerző a 105d. (itt 154.) lapon. T. i. elküldi Cserhátyt Horgos után, azt mondatván vele: „Utána megyek, szólanom kell vele." Miről? s miért nem szólt vele a színen, hiszen csak e perczben hagyta el azt Horgos? S ha Házy előtt akart titkolódzni, miért titkolódzik a néző előtt is, kinek mindent kell tudni? Vagy kitudódik tán később a dolog? Nem· Cserhátynak itt megint csak azért kelle elmennie, hogy azalatt Házy monologizálhasson. — A 107d. (itt 155.) lapon megjelenik Házy Rózsánál. Hogyhogy? hiszen a levél, mely őt meghívandó vala, nem jött kezéhez; s így megjelenése nincs motiválva; vagy, másfelől, ha Házy levél nélkül is eljöhetett, minek a levél? Ezzel is tehát a szerző nem akart egyebet, mint hogy azt Horgos kapja stb. Azután minek Házynak és Rózsának az a titkos összerendelkezése, holott a czél *nem egyébb*, mint a leányt anyjától megkérni; nem volt volna-e illendőbb, hogy Házy maga egyenesen Tüzinéhez menjen, neki ügyét előterjeszteni. Annyi bizonyos, hogy a 107-dik laponi összejövetelben, melyről előre annyi beszéd volt, s reá annyi készület, *semmi sem végeztetik*, s így puszta időpótlék. — Egy fő kérdést teszen még Rec. a szerzőhez. Miért vet az első és második felvonás közé egy öt hónapnyi közt? holott ennek egyfelől semmi következése nincsen, másfelől pedig Házy szerelmét, annak charakteréből itélve, képtelenséggé teszi. Továbbá miért teszi által az egész történetet egy fürdőhelyre? Erre sem volt ok legkisebb sem, sőt ez még megfoghatatlanabbá teszi azt, mikép Buvárdy hetekig sem látta gyámfiait. Egyébiránt a fürdőhelynek semmi befolyása a történetre nem volt, hacsak az nem, hogy az ottani sétahelyen a szerző tetszése szerint összehozhassa személyeit minden ok nélkül is, csak a sétálás ürügye alatt.

A személyeknek igen gyakori változása az aesthetikusok által hibaként rovatik fel a költőnek; *itt* nem csak az aesthetikus, hanem a színjátszó is fel fogja panaszszavát emelni; mert eleitől utoljáig a színjátszót nem szerepének nagysága — mert itt minden szerep, valamint az egész darab is, kicsiny — hanem a töménytelen lótás-futás fogja elfárasztani. Minden perczben jő más valaki, szól egy pár szót, megy ismét, és megint jő; az így megy mind végig, s a helyett, hogy a költő ez által elevenséget adna darabjának, a szinészszel együtt a nézőt, s még inkább az olvasót, fárasztja.

Elmellőz Rec. némely, a társalkodási tónust illető kérdéseket, például, hogy mikép van az, hogy Tüziné Horgost, ki nem egyéb egy puszta nemesembernél, tekintetes-urazza (61. itt 123. l.), Horgos pedig őt csak Kegyedezi (74. itt 162. l.); holott gróf Buvárdy maga is méltóságolja? — Hogy mikép beszéllhet (48. itt 113. l.) Ignácz inas gróf Buvárdy jelenlétében az uraságokról úgy, mintha pajtásairól szólna, per Rózsa, Cserháty, Ilka stb? — Hogy mikép lehet a magyar conversátiót franczia kifejezésekkel annyira tarkázni, mint szerző teszi? Szebb lesz általa a beszéd; vagy talán ez is az élet után

van? Valóban francziázó magyar ritkaság, s így az ilyenek: Bon soir szép comtesse! Elle est charmante! Quoi? hát ahhoz is elmegy? Hisz az nem tartozik a crêmehez! C'est un charmant homme! Bon jour, jó reggelt! C'est fait! Antalfyné ismét ecla-t adott Moutonnal stb. stb.: egyebek-e, mint egy szerencsétlen affectálás szüleményei; ezek pedig: gloriett, parasol, etablissement, coquette, visite stb. szükségesek-e, vagy díszei-e a magyarságnak? Hogy idegen nyelveket tudunk, az érdem is, haszon is; de hogy tudunk, azt más úton kell írásainkban éreztetni. Elhallgatván továbbá, hogy a meteoros-ból nem met*ereo*lóg származik, mint szerző kétszer írja; általmegy Rec. a *nyelvre*, melyről kénytelen megjegyezni, hogy az gondatlanabb már nem igen lehetne, úgy, hogy minden nyomon hibába akadunk. Hibás hajtogatás, az articulusok helytelen alkalmazása vagy kihagyása, az igehatárzók elhagyása ott, hol fölötte szükségesek, p. o. engedjetek [-meg] 94. (itt 147.) l.; [meg-] csókolhatnám, 6. (itt 84.) l.; nem halhatnék [-meg] 50. (itt 115.) l.; okossággal minden [meg-] győzhető, 55. (itt 118.) l. stb.; szók hibás használása, péld. gondoskodik 71. (itt 129.) l. és gondol 81. (itt 137.) l. gondolkozik helyett; hol [holott] 43. (itt 109.) l.; ahhoz is elmegy [jár] 83. (itt 102.) l.; Tüziné kisasszony!!! 50. (itt 115.) l.; nem *adhatnék* soha többé visitkártyát, 101. (itt 150.) l. stb. — mind csekélység a szószerkeztetés hibáihoz képest, melyektől pezsg az egész, p. o. szívem keblén arany*ra* ver, 53. (itt 116.) l., férjem*re* int, 42. (itt 109.) l., rendes vous*hoz* menni, 101., (itt 152.) l.; ha ő nem hal meg s elveszi, 48. (itt 113.) l. [éppen ellenkezője annak, mit az író mondani akar]; nem tér soha vissza többé, 106. (itt 154.) l.; dolg*on* részt vesz, 89. (itt 142.) l.; tapodnak rajtok [harisnyákon] 81. (itt 137.) l.; halott-e maradjon e kéz stb. De vannak egész. ily rosszúl alkotott periodusok: péld. 73. (itt 131.) l.: „Nem hiszi senki, nehéz most egy leánynak etablismant találni, mintha a férfiak az asszonyokat nem is szeretnék többé", vagy a 79. (itt 135.) lapon: „A te szívedben is végre a majoritás bír arra, hogy özvegyet vagy leányt végy-e el" stb. Nyelv, vagy inkább beszéd-e ez? — Mikor fogják fiatalaink eléggé érezni azt, hogy mielőtt írnánk, *tanulnunk* kell egyebeken kivül azt a nyelvet is, melyen írunk; átlátni azt, hogy az nem báb, melylyel szabad kény szerint játszhatunk, s hogy midőn egy közönség előtt lépünk fel, beszédünknek más szerkezetet kell adnunk, és más hangot, mint amilyre valamely kisded baráti kör szabadít fel.

Előttem fekszik egy hirdetés, mely a megismertetett könyvet így ajánlja: „*Minden* dicséret helyett egyedül arra figyelmeztetjük itt olvasóinkat, hogy a jelen mív szerzőjét dicsőült Kazinczynk, vég munkája ajánlólapján, még 1831-ben, annak *jósolta*, ki a nemzetiség s a *literatúra* pályáján tisztán is, fényesen is *fog haladni*". Ha a szerző is így érté Kazinczy szavait, úgy sajnálva kell mondanom, félre értette a jó öreget. „Nevekedjél, kedves ifju! mond ő, *s légy akit várunk!* És ha majd felhágsz, ahová érdemeid ragadozni fognak (t. i. *ha* az *lészsz*, akit várunk), emlékezzél barátodra. De emlékezzél hogy csak a tiszta ragyog" (azaz pályádon *légy* tiszta lelkű). Mind ez csak *reménységet* fejez ki és

intéseket: nem jóslást, nem literatúra pályáján teendő haladást, Szándéka nem volt azt, kit kedvelt, elszelesítni, nem gondatlanná, elbizottá tenni. s minden nyelv- és művészeti szabályok megvetésére felszabadítani: hanem éreztetni vele, hogy *vár tőle,* s a reménység nyilvános kifejezése által buzdítni, hogy e reménynek megfelelni igyekezzék. Midőn tehát a Házasúlók szerzője írói pályára bocsátkozik, értse és tisztelje a nagy mester intését, s mind a mű alkotásában, mind a nyelvben — melyet Kazinczy azelőtt ismeretlen bájban hagya örökségül nemzetének — járjon el azon gonddal és készülettel, melyek megmutassák: hogy az intőnek szavai nem valának szózat a pusztában, s reménységei, ha a síron túl is, teljesedésbe fognak menni.

Eddig Toldy birálata. Bajza körének szigorú hangján szólva, melybe belerezdült talán valami önkénytelen ellenszenv *A kritikus apotheosisá*nak irója s az anti-Aurora munkatársa iránt, alaposságával a biráló érdeklődését mutatja a szerző iránt. Eötvös nem is vette rossz néven a leczkét, sőt későbbi darabjai, a *Boszú,* s még inkább az *Éljen az egyenlőség!* mutatják, hogy megszívlelte, a mit Toldy a jellemekről s a külső motivumokról és a nyelvtisztaságról mondott. Később bizalmas viszony fejlődött közöttük. Együtt munkáltak az Akadémia és a Kisfaludy Társaság ujból való felállításán, s később együtt is működtek mindkét intézetben, mint azok első tisztviselői. (L. Eötvö leveleit Toldyhoz. XX. köt.).

Kazinczy idézett munkája: *Útja Pannonhalmára, Esztergomba, Váczra.* Pesten, 1831 ápr. 30. Ajánlva: Báró Eötvös Józsefnek, iskolai éveinek utolsójában.

Boszú. Megjelent először külön kötetben, 1834-ben: *Boszú.* Szomorújáték. Irta: Báró Eötvös József. Pesten. Trattner-Károlyi betűivel, 1834. A könyv élén ez ajánlást olvashatni:

Méltóságos gróf Teleki Ferencz hitvesének, gróf Szapáry Leopoldinának mély tisztelettel a szerző.

Másodszor: *Költemények, elbeszélések, szinművek* cz. kötetben. (Ráth Mór) 1891/2. Harmadszor ugyanakkor s ugyanott külön lenyomatva. Negyedszer itt.

Ez Eötvös egyetlen darabja, mely megirása idején szinre került. Előadták 1836. ápr. 21. Debreczenben.

Éljen az egyenlőség! Először ebben a könyvben: *Aradi vészlapok.* Kiadta Császár Ferencz. Pesten. 1844. A 105—186 lapokon. Másodszor a *Költemények, elbeszélések, szinművek* kötetében 1891. Harmadszor, onnan lenyomatva, külön. Negyedszer itt, az első kiadáshoz hiven.

Ez Eötvösnek egyetlen szindarabja, mely több előadást ért. Először adták Pesten, 1844 okt. 26-án, a következő szereposztással:

Szerep	Szereplő
Gróf Ábrányi	Egressy Gábor
Ilka, leánya	Lendvayné
Hegyfaly, alispán	Udvarhelyi Miklós
Hegyfalvyné	Szathmáryné
Vilmos } gyermekei	Lendvay
Irma } gyermekei	Laborfalvy R.
Perlegi, a gróf táblai ügyvéde	Szentpétery
Gyula, fia	László
Gáborszky	Fáncsy
Biri, Irma szobaleánya	Babitzky Karolin
Ferencz, inas gróf Ábrányinál	Hubenay Ferencz
János, az alispán huszárja	Bartha
Első } kortes	Réthy
Második } kortes	Telepy
Harmadik } kortes	Török

Felujitották 1868-ban, 1872-ben s 1879-ben, az Eötvös-szobor leleplezésekor. Ujabban 1890 febr. 2-án adták elő, a következő szereposztással:

Szerep	Szereplő
Gróf Ábrányi	Gyenes
Ilka, leánya	Cs. Alszegi I.
Hegyfalvy	Szacsvay
Hegyfalvyné	Felekiné
Vilmos	Benedek
Irma	G. Csillag T.
Perlegi	Hetényi
Gyula	Horváth
Gáborszky	Ujházy
Biri	Keczeri
Ferencz	Latabár
János	Pintér
Első } kortes	Gabányi
Második } kortes	Sántha
Harmadik } kortes	Kőrösmezei

Ez évben háromszor játszották el, legutoljára 1890 aug. 28-án.

Színmű-töredék. A hátrahagyott kéziratokból először itt jelenik meg.

TARTALOM.

KÖLTEMÉNYEK: